

rast

20 let
REVILJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA
LETNIK XX, APRIL 2009, št. 2 (122) ISSN 0353-6750, UDK 050 (497.4)

LITERATURA**Poezija**

Dva metulja	136	Tatjana OBLAK MILČINSKI
Sorodstva	140	Zvezdana MAJHEN
Skel	144	Karmen HRIBAR

Proza

Dokler se ne pokaže Milan	146	Matjaž BRULC
Mož s hriba	151	Andrej MOROVIČ
Še malo ni bilo tako ...	159	Ivanka MESTNIK

Prevod

Izposojena glava	171	Tarik ELTAYEB
Premika se po svoje	171	Prevod: Hana ALHADY in
Senca na Dunaju	172	Mohsen ALHADY
Beračenje	172	
Sanje v Makedoniji	173	
Sanjam	173	
Hitra hoja	174	
Samoten lesen stol na robu celine	175	Fatma NAUT
Ne porušite koč	176	Prevod: Mohsen ALHADY in
Glavni mistik	177	Margrit P. ALHADY

KULTURA

Bojanci v luči franciscejskega katastra (1824–1833)	180	Marija MAKAROVIČ
Prvih 800 let frančiškanskega prirodoslovja v Novem mestu (3)	194	Stanislav JUŽNIČ
Sprehod skozi kartografsko zbirko Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto	207	Mateja KAMBIČ
Bojna usposobljenost slovenskih partizanskih čet v vojnem letu 1941 (1)	213	Tomaž TEROPŠIČ

NAŠ GOST

Violina se zadnje čase oglaš		
Pogovor z Marijanom Dovičem	221	Damijan ŠINIGOJ
Mateja Kavčič: Sadeži narave	238	Jasna KOCUVAN

DRUŽBENA VPRAŠANJA

Odraščanje v družbi tveganja	241	Bjanka BOGOVAC
Ozelenimo naša mesta!	250	Mitja SIMIČ
Nepremičninski trg jugovzhodne Slovenije	255	Avgust VRŠČAJ

ODMEVI IN ODZIVI

Dolenjski muzej Novo mesto v letu 2008

Anatomija medija

Balet, svet živih iluzij

O romskem jeziku

Romi si utirajo knjižne poti

Črnomaljski zbornik

Pohanca: časi na vasi

V preteklost zazrta hvalnica Novemu mestu

Nova plošča organista Milka Bizjaka

RAZPRAVE IN ŠTUDIJE

Valvasor na Dolenjskem in njegovo tamkajšnje potomstvo (2)

KRONIKA

Kronika: januar – februar

259 Zdenko PICELJ

263 Iztok HOTKO

265 Sonja ROSTAN

266 Ksenija KHALIL

269 Milan MARKELJ

271 Janez WEISS

274 Mojca RAMŠAK

276 Rasto BOŽIČ

278 Franc KRIŽNAR

281 Boris GOLEC

290 Lidija MARKELJ

Mateja Kavčič: LIPA, akril, 30 cm

**Tatjana
Oblak Milčinski**

dva metulja

*V kolo mojega dneva
sta se ujela dva metulja*

*Kam teko moje vode
kam lete moja sonca*

*V kolo mojega dneva
sta se ujela dva metulja*

*Moje vode – en sam izvir jih je
in moja sonca – lete k tvojim soncem*

*V kolo mojega dneva
sta se ujela dva metulja*

*In vrteli smo se dalje:
jaz, kolo ... in dva metulja*

Neki prašič je izgubil oči
*v decembrskem snegu
ali pa so oči izgubile njega*

*Jaz pa sem stala in jokala
ker se ne bodo v njih nikdar več
zrcalile novoletne svečke*

*Vročje solze so padale nanje
in vedno bolj ledeno
so boljčale vame*

*Spomladi so skopnele skupaj s snegom
in tedaj sem vedela*

*da ni prasca
ki bi se nekoč izjokal nad mojimi očmi*

Od mojega do tvojega

*dežja
ni veliko*

*Mnogo več
je med najinimi
sonci in lunami*

*In ti si
tako blizu
mojim zvezdam*

*in
tako daleč stran
od mene*

***Povej mi no, kje zdaj živiš,
kje ljubiš, sanjaš, hrepeniš***

*in kdo prižiga tvoj nasmeh
v temnih žalostnih nočeh.*

*In kdo požel je misel name,
jo zvezal v snop plesnive slame.*

*Še to povej mi, kam naj grem,
da tega nikdar ne izvem.*

Ena čudna noč
*in neki čudni tipi
in še jaz*

*sem čudno čutna
On se je počutil
čudovito čudnega
Jaz sem ga čutila
čudno čudovitega
Neki čudni tipi
In ena čudna noč*

Oba
*sva imela
bele pike
na nohtih
Tiste
iz tvojih dni
sem si že zdavnaj
porezala
Lasje
so dišali
po satovju
Danes
imam prečo
na drugi strani
Staram se
tako kot ti
Ampak malo manj
seveda
O tebi
se mi zdaj
drugače sanja
Zjutraj
ne boli
In mnogo je dni
ko sploh ne pomislim
nate
in na tvoje otroke
ki niso moji*

*Še vedno
pa so tu
zadnji dnevi poletja*

*ko si me nekoč
(zdaj se že lahko reče tako)
za vekomaj
poljubil
in me do konca
najinih dni
obsodil
na sanje
v avgustu
in štetje
pik na nohtih*

Gledal je čebele

*ki so se ujele v zrak
med njim in menoj
jaz pa sem mislila
da gleda mene*

Govoril je

*da bi preglasil pomlad
jaz pa sem verjela
da tolaži*

In stal je tam –

*lutka s tvojimi očmi
plavajoč v meglici
kot retuširana slika starih staršev*

*Jaz pa sem se spraševala
kdo se bo mojim vnukom
smehljaj s kartona*

*Pa saj sanje ne morejo umreti
če zalivaš cvetje
ki raste v njih*

*Sanje vendar morajo živeti,
kje bi sicer raslo
vse – brez korenin.*

1.

*Zagledana v lepoto se priklonim
koprivi, slaku, glogu, azeleji
in sleherni na pot viseči veji
pobožam liste, preden glavo sklonim.*

*Le še v naravo nikdar ne podvomim –
vse ljubši so mi njeni ateljeji;
medtem ko s pticami kramljam ob meji,
med mravljami le z dihom prstov hodim.*

*Čedalje pogosteje dan posvečam
sinestezijam Panove piščali.
V zelenih gajih tudi tebe srečam –*

*ubežnika (vsaj dva!) ušla sva ječam.
Zaman bi goste trave prečesali –
drug v drugem sva! Le koga bi iskali?*

2.

*Z obale gledava nosečo luno,
drsečo nad purpurnimi oblaki,
medtem ko jo ostali svobodnjaki
z lesene barke ciljajo s harpuno.*

*Med srečanjem z navidezno Fortuno,
šotorsko noč deliva s paličnjaki
in boljšim vinom, kot ga zahodnjaki
v kantini pijejo s pečeno tuno.*

*Le nekaj nam je skupno v zadnji noči –
otožna pesem Sve če sutra proči ...
in maestral, igran na slano struno.*

*V stekleno jutro, božajoč laguno,
se sonce prismehlja in oportuno
prežene luno – tisto, od sinoči.*

*V duhu te vidim, sam sediš za mizo.
Ob porciji postane kuharije
prebiraš poročilo loterije
in vmes poslušáš radijski avizo.*

*Od daleč čutim, da preživljaš krizo,
prelepljeno z nasmehom parodije,
ki trmo s pantomimo ustnic skrije,
posnemajoč da Vincijevo Lizo.*

*Ne vem, če te lahko še kdaj ugasnem
na svetli introspekciji ekrana,
ki je za druge le fatamorgana.*

*Vročičen dan, drseč po dolgočasnem
zenitu, vzpenja noč in vsa Ljubljana
postaja od sanjarjenja zaspana.*

5.

*Širokokrilna okna kabineta
presije jata žarkov, ki najavi,
da sončev kres nedeljski dan preplavi
in nama s psičko dolg sprehod obeta.*

*Dobrava, od rastočih sil napeta,
z oazo zvončkov v prebujeni travi,
spodbudno omedi pogled, da spravi
ledene ključe zime. Med razpeta*

*zelena krila te miže postavim
na griček, obsijan od zlate vprege,
da te očistim vsakršne zadrege.*

*Ko ta poganski ritual opravi
in ti do sinjega neba nazdravim
s pomladjo, mi nikar ne daj prisege!*

*Kaj premišljuješ v zgodnjem dopoldnevu,
ko zvonki dež po pločnikih radira
sledi korakov in april ovira
podporo dobrovoljnemu pripevu?*

*Nikar se ne predajaj žalospevu,
da ti s turobnostjo ne zaparkira
z brstenjem oprrašnega nemira,
ki ga zaznava tudi vranec v hlevu.*

*Med mokre loge odvihrajva v diru,
da zakasnelo jutro v židkem miru
z ramen odvrže zgubano rutino.*

*Objeta s frotavo pelerino
zelenja se pridruživa satiru,
ki ne računa niti članarino.*

7.

*Z duhovnim laserjem tvoj hod dosegam.
Na poti si in knjižni tovor nosiš
v neznani dom, kjer vročo juho kosiš,
svež kruh drobiš ... Jaz pa v nebo prisegam,*

*da sama s sabo na samoto legam.
Ko tudi novo spalnico ponosiš,
prijaješ mimo in me znova prosiš,
naj konja napojim, saj beli pegam*

*ni kriv za dlan, ki uzdo zaustavi.
V tej nepopisno ljubi olajšavi
te skoraj ni mogoče zavrniti ...*

*Kako naj rečem ne, ko pa v naravi
tudi nebo popotnike zaščiti –
vsaj roso s kamna jim ponudi piti?!*

*Prebiraj me počasi, tenkočutno,
kot bi iskal šivanko v morski travi
ob skromni mesečevi razsvetljavi
in bi pod prsti čutil samo slutnjo.*

*Prebiraj me počasi, tenkočutno,
ob sončni luči in ledeni kavi;
nekje, kjer te glasovi klepetavi
od daleč zmotijo samo trenutno.*

*Prebiraj me kot moje absolutno –
saj več me ni v telesu niti v duhu.
In ker si mojster, tankemu posluhu*

*ne uide, da življenje metačutno
teh jambov ni pošiljalo sočutno,
da bi ustreglo mojemu napuhu.*

10.

*Nocoj je mesečina osedlana.
Z razkošnim žarometom mi pomlaja
naguban svet in bivanje sprehaja
po neobljudenih poteh Urana.*

*Vsa opravila dneva so končana,
na mir naslonjena počiva Gaja;
le harmonija daljnih sfer oddaja
kristalni zven, da ga posrka prana.*

*Od koga mi je tokrat darovana
sentenca in od kod je odposlana
na moj naslov brez znamke in pečata –*

*potem ko sem že zaklenila vrata?
Svečana noč, z Besedo negovana,
ostaja z mesečino osedlana.*

*Ko bodo pošle besede,
bo dovolj
tisti obroč okoli naju
v nedeljskem jutru.*

In izgovorov bo manj kot zmore nesti mravlja.

***

*Prekratki nohti,
pretemni lasje,
premalo obrito,
pregloboko,
pretirano,
popolno.*

Kolena me bolijo.

***

*Odrta koža
ne pogreša blazinic
in izruvan jezik
ne dahne sanj.*

Jutro ne svetli dneva brez otipa.

***

*Skel je prasec v trhlem svinjaku
in droben zajček na zeleni trati.*

*Skel je steklina v omaki
in sladka slina v mednožju.*

*Skel boli,
ko ga ni
in ko je vse.*

Skel igra na kosti

Karmen Hribar

*in greni meso,
ko ga trga
s čekani
in
posrka izpod oči.*

*Skel je tekoč,
slan
in traja ...*

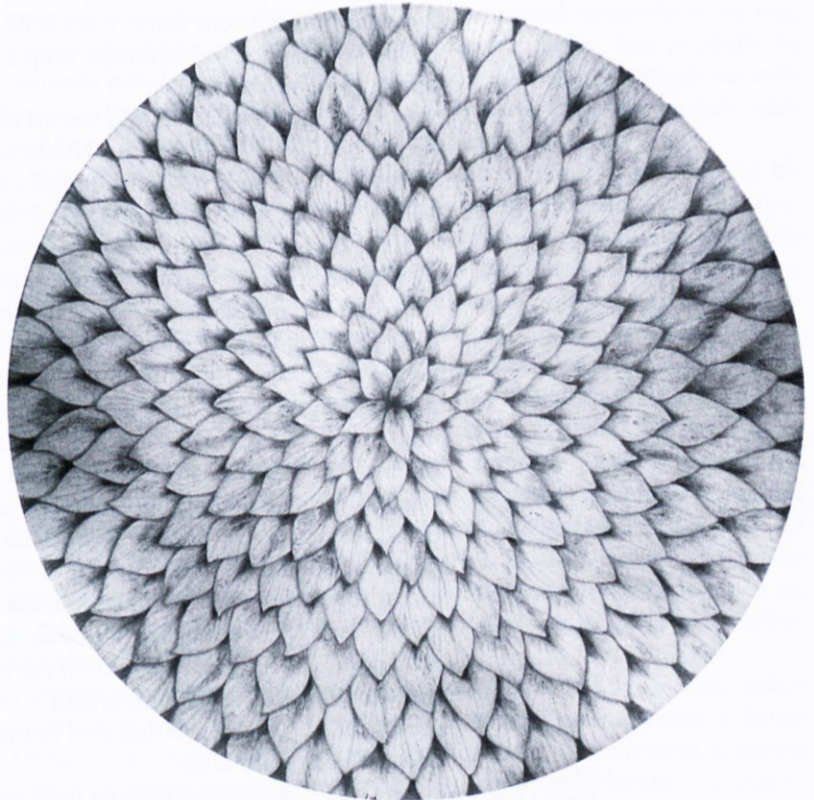
... dokler ne mine ...

***

*Sedaj je preprosteje
in citati srca so lažji?*

Ni.

Vem, da ni.

DOKLER SE NE PRIKAŽE MILAN

Če bi se tistega sobotnega jutra sredi snežnega meteža, ki so ga napovedovali že dva dni vnaprej, človek iz Dolne Drage zapeljal po zaviti cesti skozi ta razpotegnjeni, v položno dolino usekani zaselek, bi v vsej vasi uzrl samo eno človeško bitje s snežno lopato v rokah. Če bi se človek iz Dolne Drage sam vozil skozi lastno vas, pozabljen od boga in države, bi ob pogledu na žensko, ki odsotno strglja po komaj zapadli kopreni snega, zmajal z glavo ali pa se posmehljivo namrdnil; a če bi v avtu sedela dva človeka iz Dolne Drage, bi prvi zagotovo namignil drugemu, da se samo ljudje z juga, ki ne poznajo zime, lotevajo čiščenja snega, ko ta slučajno zapade na samem začetku pomladi.

Nikogar izmed prebivalcev Dolne Drage, pa naj bo moški ali ženska, trezen ali pijan, kokoš ali krava, pa ne bi presenetilo, da ni bila ženska z lopato nobena druga kot Kolnarjeva mladunka, kakor so takole za hrptom še tudi po vseh teh letih klicali k nekdam trdnemu gruntu priženjeno Biserko, ki snega v svojem življenju, kakor bi rekel človek človeku iz Dolne Drage, tam daleč v tisti njeni Makedoniji še videla ni. No, saj, kdo drug pa bi sploh lahko postopal pred Kolnarjevo hišo, če ne ravno ona, Biserka, ki je bila na tem gruntu sama za vse in je bilo vse samo zanjo. Še posebno zdaj, ko je njen Milan vozil na špediciji in jo puščal samo, da se je morala ob betežni tašči znajti z otrokoma, povsem sama v tej veliki hiši v Dolni Dragi, da o njeni rodni sestri, ki je od njunega prepira ni bilo na spregled, zaenkrat sploh še ne govorimo.

Najbrž zaradi meteža, kdo ve, ali ob tistem času, se nihče ni peljal mimo hiše, kjer je že šest let živela tuja ženska, skoraj že Slovenka, in zato s ceste tudi nihče ni mogel videti, da Biserka ni meštrala po snegu, ker bi se recimo bala, da ji zamete vrata, niti ne zato, da bi očistila dovoz. Dobro je vedela, da bo takle sneg na začetku pomladi skopnel še pred večerom, a prav zato tudi ni mogla, da bi ne šla tja ven, ko je še padal, da bi za tren postala njegova, ko je počasi tkal belo preprogo. In lopato, to je pograbila, ko se ji je napak zazdelo, da bo s tem smešnim orodjem v rokah tako za tiste, ki se morebiti pripeljejo po cesti, kakor tudi za tiste, ki za njo pogledujejo izza zaves, manj vpadljiva in manj obrekovanja vredna, kakor bi bila, če bi denimo prekrizanih rok, nepremična kakor steber soli za par minut postala pred to nemogočo hišo, ki še pravega vrta nima, in sivim oblakom nastavila obraz, upajoč, da ji bodo šele prosojne, skoraj kakor otroška dlan velike snežinke ohladile bolečino, ki jo je dušila, odkar je pred dnevi spoznala, kakšna nesreča jo je doletela. In da je ne bi vlačili po zobeh, ko je upala, da ji pomaga vsaj sneg, če ji že nihče drugi ni mogel, se ji tako ni zdelo zaman igrati skrbno tepko, ki meštra po komaj zapadlem snegu – vedela je, da bo tega pobralo še pred večerom, ko se z dolge poti čez prav tako zasnežene madžarske ravnice vrne njen mož.

Ko so se ji zunaj pred hišo na licih topili hladni kosmi, se je Biserka predajala negibnosti zraka, kot da bi še sama želela postati le ena

izmed snežink; če bi zmogla, bi do večnosti podaljševala te ukradene sekunde sredi poživljajočega mraza, ki jo je tu bolj kot karkoli drugega spominjal na nekdanje dni v Makedoniji. Tega spomladanskega sobotnega jutra ga je s snežinkami vred sam bog poslal zanjo, je verjela, in če res kje obstaja bog, si je govorila, potem bo tudi zanjo še nekaj upanja. Vendar ni vzdržala dolgo, njene misli, begave kakor preplašena miš na polju, so se hitro povrnile k skrbem, ki so pregnetale njen enolični vsakdan in ki so z vsako uro, ko je pričakovala Milana, postajale toliko neznosnejše.

Znova zavedujoč se sveta, ki jo je obkrožal, se je Biserka pred hišo spomnila na dveletno hčer, vreščavo in nenehno prehlajeno Katico, in se je potem spraševala, če se ni nemara že prebudila in že spet vrešči v posteljici; nato je pomislila na Milana, ki je v tem trenutku vozil kamion skozi verjetno prav tako zasneženo Madžarsko, pri čemer pa ni bila povsem prepričana, ali moža le še prezira ali pa je še vedno na smrt jezna nanj; pomislila je na prvorojenca, ki se je z vaško otročadjo kot vsak drugi prosti dan podil po hribu za vasjo, da bi se potem domov spet vrnil umazan in lačen, bognedaj tudi krvav; pomislila je na betežno taščo, ki jo je z možitvijo dobila v zakup in ki je že vsa ta leta, vseskozi zavita v deke spodaj na topli krušni peči, vzdihovala in stokala kakor star parnik; naposled, a s koliko grenkobe, je pomislila še na Eleno, na lastno sestro, na to lahkomiselnost, prekletost, ki je ni videla že štiri dni, ki pa je najbrž delala tudi na takšen dan, kot je mrzla in zasnežena spomladanska sobota. In ko je tako preresetala edine ljudi, ki so jo obdajali v svetu, ki si ga je s toliko naporov želela udomačiti, pa ji je ta poleg zahrbtnih dejanj vračal samo še skrite, grde poglede iz zaaves, so se ji misli naposled upognile še na jug, v rodno Makedonijo, na vasico v okolici Strumice, kjer je zdajle že najlepša pomlad, kjer že vse cveti in kjer človek ob pogledu na ozelelenele griče, je premišljevala nesrečna Biserka z lopato v rokah, tako zlahka prežene tudi najtemnejše skrbi, ki ga obdajajo.

Iz te zasnežene zamaknenosti, za katero Biserka kasneje ne bo povsem prepričana, ali je trajala zgolj nekaj sekund ali pa četrt ure, jo je prebudilo brnenje motorja, ki so ga poznali vsi v Dolni Dragi; še ne čez slabo minuto se je iz za ovinka prikazal poštar, sicer zgovoren in tudi na pogled prikupen moški približno njene starosti, ki pa z njo v vseh teh letih še ni spregovoril več kot tri besede. Ne da bi ugasnil motor, zaradi česar se je Biserka zbalala, da bo prebudil njeno malo Katico, in ne da bi jo sploh pozdravil, ji je kar tam sredi dovoza izročil zavojček pisanih reklam, med katerimi se je kakor luna v jasni noči zasvetila še bela pisemska kuverta, na kateri je takoj prepoznala materino pisavo. Kako se je Biserka na ta nesrečen dan, ko se je imel končno vrniti njen mož, razveselila tega drobnega belega pisma; ko ga je prvi hip podržala med prsti, jo je imelo, da bi še poštarja povabila noter, v hišo, na toplo, da bi naposled kakšno rekla in da bi ga v zahvalo pogostila s šilcem medenega žganja, ki ga je njen Milan nakuhal v minuli zimi.

Poštar pa, kakor da bi ji zavidal njeno radost, ali pa še huje, kakor da bi že poznal njeno sramoto, ki bo kmalu znana vsem v Dolni Dragi, se je mrko in pomenljivo, za hip skorajda sovražno zagledal v njen razžareli obraz, in še preden je uspela izreči besedo, je glasno privil motor, da mu je zadnje kolo na snegu nekoliko spodneslo, in

v ostrem zavoju odvil nazaj na cesto, nazaj k svojim majhnim poštarškim opravilom. Že je hotela Biserka kar tam zunaj, pod slapom velikih in počasnih snežink, razpreti materino pismo, ko je nenadoma zaslišala zadušeno otroško dretje, neusmiljeno kot je lahko samo dretje dveletnih punčk, zaradi česar je s pismom, reklamami in lopato v rokah stekla nazaj v garažo, tam v kotu pri vratih jezno zbrcala z nog Milanove prevelike cokle, si slekla še njegovo podloženo vetrovko ter se urno namenila gor, v prostorno prvo nadstropje, kjer si je materine pozornosti zaželela njena mala, na silo prebujena in zato že vsa objokana in ošmrkana Katica.

Šele potem, ko se je s stekleničko mlačnega mleka punčka nekoliko pomirila in ko je Biserka v sobi v pritličju preverila, če tašča še vedno vzdihuje na topli krušni peči, je Kolnarjeva mladunka za kuhinjsko mizo skrbno odprla belo kuverto, in kakor da bi imela opraviti s kakšnim prtom, je po mizi razgrnila velik popisan list papirja, prvi, ki je prišel, odkar je bila Elena pri njej na stanovanju. Obubožano ovdovelo kmetico iz majhne vasi v okolici Strumice je, kot je lahko prebrala, kakor njeno prvorojeno hčer razžiralo mnogo skrbi, ki pa niso veljale njej, Biserki, – ob poštem in cenjenem možu, ki na mesec prevozi trinajst tisoč kilometrov po Evropi, z dvema zdravima in lepima otrokoma v lastni hiši, pa s službo v tovarni pohištva v tako bogati deželi, kot je Slovenija, si se znašla več kot sijajno, ji je pisala pred letom – ne, njene starčevske skrbi niso bile namenjene njeni prvorojeni hčeri, ki bi si po dogodkih zadnjih dni vsekakor zaslužila nekaj materine tolažbe in pozornosti, prav tako niso bile namenjene kakšni novi balkanski vojni, inflaciji, bolezni ali tej neumni starosti, niti niso bile namenjene tatovom, ki so ji kradli kokoši, še manj pa pičli pokojnini, ki tistega meseca sploh ni prišla, ne, obubožano ovdovelo kmetico iz majhne vasi v okolici Strumice je zanimala edinole – Elena. Elena, nihče drug kot njena večna mala ljubljenska, ki se je zaskrbljeni materi od prihoda pred štirimi meseci vse redkeje oglašala, pa je zato slednjo zanimalo, kako se je ta komaj devetnajstletna mladenka, ta malo svojeglava, ampak dobra in pridna, ta najlepša Makedonka v krogu stotih kilometrov od majhne vasi v okolici Strumice, kaj počutila gor v bogati Sloveniji. Si je v tej deželi, je spraševala mati, njena mala ilegalka poiskala pošteno delo, ali pa nemara, kakor njena sestra, tudi svetlo prihodnost, boljšo od te, ki bi jo čakala sredi gričev v prelepi in oddaljeni Makedoniji, kjer je bila v tistem trenutku, kot je ob branju materinih vrstic premišljevala Biserka, brez dvoma že prava pomlad.

Ko je prebirala pismo, napisano z okorno, globoko na desno stran nagnjeno pisavo, so Biserki stopile solze na oči; medtem ko se je zaman otepala jeze nad lastno krvjo, jo je tam globoko v njeni južnjaški duši močno skelelo, in kaj jo ne bi, ko pa je njena nevedna mati s takšno naivno ljubeznijo razpredala o oboževani drugorojenki, o prekleti Eleni, ki je ne le sebi, temveč tudi lastni sestri dokončno uničila življenje, zraven pa seveda še vse tisto, kar je ta v šestih letih v tej bogati Sloveniji, kjer je še niti poštar ne pozdravi, zgradila z lastno potrpežljivostjo.

Biserka je po branju materinega pisma, ki ne bi moglo priti ob bolj neprimernem času, še enkrat preklela Eleno, to preračunljivo lahkoživko, ki sta ji z možem celo poiskala delo v čistilnem servisu, kjer

je lepotica na črno garala šest dni na teden, od jutra do večera, in si tako služila denar, ki ga doma nikoli ni mogla; v dno duše je prezirala lastno kri, ki jo je pred nekaj meseci tako lahkomišelnost sprejela na svojem domu, in se hkrati spraševala, če nemara še bolj kot lastne krvi ne prezira lastnega moža, ki je tako zlahka postavil na kocko vse tisto, kar naj bi bilo svetega med njima. In niti predstavljati si ni hotela, kako bo njena mati sprejela novice o ljubi, delavni in pošteni devetnajstletni hčeri, ki se osramočena in ponižana skriva pri kakšni znanki spodaj v mestu ali kdove kje, da bi ne srečala starejše sestre, ki je ni več mogla pogledati v razžaljeni obraz, še bolj pa zato, da se ljudje po Dolni Dragi ne bi začeli spraševati, s kom neki je ta prelepa črna pritepenka, ki razen na delo nikoli nikamor ni šla, pravzaprav zanosila.

Ne da bi si v tistem trenutku, za mizo sredi lepe in nove kuhinje, polne vonja po hrenu in masti, zmogla to odkrito priznati, pa je Biserko razjedalo nekaj mnogo hujšega, kot je bila sestrina sramota ali moževa izdaja: kaj ni bilo tako, da bi najraje potegnila črto, in se v rodne kraje, ne glede na to, kako težko in pozabljeno je bilo tam življenje, namesto sestre raje vrnila kar ona, Biserka, seveda, če bi ji bilo dovoljeno, da bi s seboj vzela oba otroka? A kakršnakoli že bo njena bodoča usoda, se je v kuhinji mirila Biserka, o tej ji bo vse znano še istega večera, ko se s poti vrne njen mož, ta velik, pošten in cenjen človek iz Dolne Drage, ki vsak mesec prevozi trinajst tisoč kilometrov po Evropi. Po težki vožnji skozi zasnežene madžarske ravnice, še ves lačen in utrujen, zaudarjajoč po šoferski kabini in ostrih občestnih golažih, bo namreč Milan tega večera, kakor Biserka pred nekaj dnevi, izvedel, da je svakinja noseča – pa ne samo to, izvedel bo tudi, da mu žena ne zmore in noče oprostiti, tudi in predvsem zaradi tega ne, ker ga, kot si je bojzljiva Biserka v teh zadnjih dnevih naposled drznila priznati, nikoli ni zares ljubila – ker pač upanje, potrpežljivost in vztrajanje še niso prava ljubezen, mu bo rekla – nakar se bo moral izjasniti še Milan, ki si bo v tistem trenutku, soočen z dejstvom, da je razkrita njegova nezvestoba, s katero je tuji ženski napravil otroka, z debelim cmokom v ustih zaželel eno od obeh stvari, ki si jih človek iz Dolne Drage v takšnih situacijah lahko zaželi: bodisi, da bi se napil medenega žganja, ki ga je nakuhal v minuli zimi bodisi da bi se znova znašel v kabini svojega kamiona, nekje daleč stran sredi zasneženih madžarskih ravnice, kjer ni bilo ničesar razen kilometrov, ki so odtekali neslišno kakor dnevi njegovega enoličnega šoferskega življenja.

Ko je še enkrat preletela materino pismo, ki ni moglo priti ob slabšem dnevu, Biserka ob tolikokrat omenjenem imenu lastne sestre ni zmogla, da se ne bi spomnila še neke močne klofute. Ta je le dan po tistem, ko je Milan v ponedeljek svoj kamion znova obrnil proti Madžarski, v veži hiše zazvenela s takšno močjo, da je bolna Katica zavreščala od strahu, da je betežna tašča skoraj padla s tople peči in da so jo zagotovo slišali tudi vsi tisti ljudje v Dolni Dragi, ki tega dne niso imeli početi kaj pametnejšega, kot da poslušajo, kako Biserka vpije in po njenem priznanju tudi klofuta mlajšo sestro. To prekletelo Eleno, ki ne le da je s svojim že kako izstopajočim trebuhom osramotila opusteli grunt Kolnarjev, ampak je s tem, ko se je pred meseci – nekega večera, ko se je Biserka odpravila na nočno v tovarno pohištva, kmalu po prihodu v bogato Slovenijo, in to samo enkrat,

kakor je potem lagala vsa objokana v hišni veži – tako zlahka vdala po medenem žganju dišečemu možu lastne sestre, in njej tako uničila vse, kar je z upanjem, potrpežljivostjo in vztrajanjem dosegla v šestih letih, vse tisto, za kar v resnici, kot je v tistem trenutku premišljala razočarana Biserka, sploh ni bilo vredno truda.

Tako je Biserka sedela za mizo v kuhinji, medtem ko so zunaj padale snežinke, te mehke in počasne, skoraj kakor otroška dlan velike snežinke, in potrpežljivo čakala odgovorov, ki pridejo zvečer, ko se z zasneženih poti pripelje njen mož; potrpežljivo je čakala, da se s hriba ves raztrgan in umazan vrne njen prvorojenec; potrpežljivo je čakala, kaj bo storila njena mlajša sestra, ki je že štiri dni ni bilo na spregled; potrpežljivo je čakala, da se starka spodaj na topli krušni peči pregane in si zaželi vroče goveje juhe in kuhanega krompirja; potrpežljivo je čakala, da se njena najmlajša, mala bolehnata Katica znova prebudi, da bo vsa nesrečna znova zaslišala dretje, neusmiljeno, kot je lahko samo dretje bolehnih dveletnih punčk.

Biserka je čakala potrpežljivo, kot zmore čakati samo prevarana ženska, ki je ostala sama, odločena, da se svetu postavi po robu; ko so zunaj padale snežinke, je strmela v popisan list papirja, kakor da bi bila tam zapisana njena prihodnost, obenem pa hrepenela po tem, da bi lahko še sama postala zgolj ena izmed teh brezimnih snežink, ki jih je sam bog poslal zanjo.

Predvsem pa jo je zanimalo tisto, kar bo ostalo nerešeno, vse dokler se ne prikaže Milan, in to bo k sreči še istega večera, če ga medtem na madžarskih ravninah ne zaustavi sneg: spraševala se je, katera izmed obeh sester se bo vrnila tja daleč nazaj v Makedonijo – pa čeprav si Biserka še predstavljati ni mogla, kako bi sploh še ostala v tej prekleti Kolnarjevi hiši sredi te preklete Dolne Drage, sredi tega v položno dolino usekanega zaselka, pozabljenega od boga in države, kjer je še poštar ni maral pozdravljati in kjer so na samem začetku pomladi padale te trapaste snežinke.

Negotovo se je vzravnal in poškilil čez rob skalnega jezika. Čeprav ni trpel za vrtoglavico, ga je stisnilo, ko je začutil dimenzije prepada pod sabo, kako stolpi apnenca omahujejo v globino. Bila je pozna oktobrska noč, brez mesečine. Roji zvezd so zdrizasto prekrivali svod. Daleč spodaj, na ločnici med kopnim in morjem, je skupek rumenobelih luči edini pričal, da na tem koncu sveta pulzira meso človeške nravi. Preliv je bil črn, brez enega odbleska, obrisi otoških hrbtov za njim prej privid kot resničnost. S celine je bril veter in mu s slutnjo prihajajočih snežink ostril uhlje. Vonj kokosovega mleka, bencina in bližine ljudi je odpihnilo proti jugu. Zrak je bil čist, tišina globoka, čutil je, kako se mili Jadran nemo spreminja v hladno gmoto, kako se njegov del planeta obrača proti coni somraka. Mediteransko-alpska otožnost je plinkala vanj. Povožil ga je občutek kozmične enosti: skala, na kateri je stal, in *decrecendo* škržatov, hroščev drekec pod suhim listom in najbolj oddaljene zvezde in ves tisti vakuum med njimi... da so nebo in nebesna telesa eno, on pa je drugo. Drugo vesolje, druga zgodba, drug špas. To ga je povozilo.

Bil je sam, tako je hotel. Sam si je izbral usodo lagodnežev, ki se uživaško emarijo v lastnem soku, dokler jih minevanje časa ne prisili, da ujamejo naslednji vlak v življenju. Sam si je izbral, da bo vztrajal na mestu, dokler mu zakoni minevanja spet ne rečejo hop, skoči. Skoči, hop, so mu pravkar rekli zakoni. Ne bo lahko, se je pridušal in še malo sedel. Da se pusti ožigosati vtisom, da bo v naslednje razdobje odnesel kristalno jasen spomin. Toliko se je že poznal, da si bo s tem skok samo še otežil. Pa je vseeno sedel in čakal, da se mu v plitke dihljaje zareže nepregledna kompozicija strahov. Ko je potem zmezel čez rob skale in nerodno doskočil na melišče, da ga je z oblakom kotalečega se drobirja izstrelilo v objem prvih trnastih grmov, je kristalno jasen spomin končal na smetišču pobožnih želja. Zdaj je bilo treba živeti, rešiti telo pred kruto naravo in psiho pred samim sabo. Ko se je stampedo ustavil, je tipal predse, naglas, da odžene zapoznele kače in strupeni mrčes, in potem spet potihlo, da ne privabi temnih prikazni, za katere je v obdobjih poudarjene občutljivosti fizično čutil, da obstajajo in da niso vse dobronamerne. Videl je pare žareče rdečih pik v temi, slišal je zvoke, od katerih se človeku trtica zvije v klobčič. Zdelo se mu je, da od vrha sem ni več zajel sape, da stopica po britvici nad breznom smrti. Zaželel si je, da se vse skupaj čim prej konča, ne glede na izid. Nestrpnost ga je obvladala. Šele ostro utripanje bolečine, piskanje v pljučih in lepljivi jeziki krvi med prsti, so ga osredotočili. Imel je opravilo, pohiteti do dna. Nič več ni pazil na morebitno majavo kamenje, na morebitne trhle veje, ki ne bodo zdržale njegove teže, na hinavske prekle, ki bi mu lahko iztaknile oko ali na razpoke v tleh, ki bi mu zvile gleženj. Samo še hitel je, živ, našpičenih čutov, pripravljen prestreči kakršenkoli udarec.

Ko se je nenadejano znašel na gramoznem kolovozu in malo kasneje na zlizani površini asfalta, je neodločno obstal v soju občestne svetilke. Tu je bil drug svet, svet vodoravnih in navpičnih linij, svet vesti in dvomov. Skozi tunel mraka je krenil k naslednjemu stožcu svetlobe, se spustil s cestišča v borov gozdiček, do prodnate plaže, ki je kot

koščen prst štrlela v omladno črnino. Njegovi udirajoči se koraki so boleče trgali tišino. Omočil je dlan in se zavedel, da se je v trenutku povezal z bitji in pošastmi vseh sedmih morij. Kljub temu se je slekel, previdno legel v vodo in pustil, da ga komaj opazno zibanje drgne ob oble kamenčke. Če bi se upal, bi zaplaval, a tema je bila temna stran njegovega poguma. Pod vodo je odprl oči, zaznal kako neznoten je v primerjavi s črnino bledikavi pas proda in sunkovito vstal. Zunaj je zeblo. Skakal je, da otrese kapljice s telesa, nekajkrat skoraj naredil špago na udirajočih se oblancih in se hlastno oblekel.

Promenada, ki je vodila do vasice, je bila popolnoma opustela. Zaselek je že otrpnil v šestmesečni spanec. Kje je tu primorski temperament, se je spraševal, ko je mimo odurne bencinske črpalke in okrušenega poslopja z napisom »Prva dalmatinska vinarija« zavil v mandrač. Nekaj plastičnih čolnov, nekaj ribiških lesenjač, ki so poleti prevažale turiste, in tam na dnu vendarle znak življenja, svetlobna tabla z imenom lokala. Ob vstopu bi se najraje skrnil. Kljub preglasni glasbi in dejstvu, da mu nihče ni namenil pogleda, je imel občutek, da ga je blišč žarometov zasačil na odru brez gat. Stisnil se je v kot šanka, jalovo serviral pozdrav in potem resignirano izrekel tisto eno besedo, ki omogoča, da vse skupaj vendarle ne zamrzne v neizrazit polaroid: pivo. Srknil je iz steklenice s plagiatom bavarskega izdelka, za katerega na Bavarskem nihče še ni slišal. Polje percepcije se mu je avtomatično zožilo, zaradi neužitnih popevk in standardne kombinacije plastike, medenine, marmorja in lažno žlahtnega lesa. Šank je podpiralo nekaj osebkov, ki so vsake toliko prhnili iz hibernacije. Se zaplesti v neobvezno kramljanje, bi bilo tratenje časa. Razostren pogled je previdno usmeril v edino žensko lice v baru, ki je za poličko ob steni fiksiralo neko točko v daljavi. Ženska, morda edina zanimiva konstanta njegovega sveta. Ženska sama v zakotnem baru nekje na obali Mediterana – neobičajno, blago rečeno. Bila je njegovih let, torej ne rosno mlada, a kompaktno privlačna. Da ne bi prišlo do neljubih zapletov, da ne bi vas, utelešena v tistih nekaj mrkih pijancih, vzrojila, jo je prihuljeno skeniral. Kljubovalne oči pod ravnim čelom in gosto štreto črnih las. Fin, ravno prav izrazit nos. Čvrsta in gladka polt, tiste vrste, ki je obljubljala odgovarjajoče nadaljevanje po celi površini telesa. Na kožo je bil vedno pozoren, zanj je bila epicenter erotike. Strogo stisnjene ustnice in naprej porinjena brada so izdajale, da ji nekaj ni prav, da zna biti tudi priljudnejša. Da se inkognito sinhronizira, je začel piti in kaditi, kakor je to počela ona. Ko je nagnila, je nagnil tudi sam, ko je nervozno potegnila vase dim, ga je v ritmu flegma izdahnul. Bodi moja zemlja in voda, jaz bom tvoj ogenj in zrak, jo je telepatsko ogovarjal. Ko je gledala proč, jo je kot češ nezainteresirano ošvrknil ali pa lovil njen odsev na oknu, zrcalu za šankom ali na zastekljeni površini kopije starega posterja. Še preden bi ga utegnila zasačiti, je umaknil pogled. Bil je hiter in vztrajen zvijačnež. Bar se je zlagoma izpraznil, gospa Lepa koža pa ni kazala nobenega znamenja, da namerava upočasniti tempo in se pridružiti sovaščanom v zasluženem spancu. Postal je čuječ kot mačka na preži. Lokal je moral zapustiti čimbolj diskretno, a hkrati takoj za njo, da mu ne uide. V tem mikrosvetu ni bilo prostora za epske prizore. Ugasnila je, ugasnil je, segla v žep, on pa je izkoristil dejstvo, da je bil natakarn obrnjen k njemu, plačal pred njo in stopil ven. Flegma je prižgal cigareto in se

umaknil v senco puklaste tamariske. To zna zdaj trajati, si je rekel, ženske so doktorice za področje vibracij, in naučeno uživaško vlekel vase kačice dima. Res je trajalo, tri cigarete, in potem sta izstopila oba. Napetost se je podvojila in dobila voajerski pridih, ko je na varni razdalji krenil za njima. Krivenčasta uličica se je končala na T. Tam sta z zamolklim pozdravom zavila vsak v svojo smer. Oddahnil si je, istočasno pa ga je tudi zvilo, saj je šlo od tod dalje zares. Neslišno je smuknil za plahutajočim krilom, čutil je vsak kamen pod debelo gumo podplatov in v temnem prehodu, ko je vtaknila ključ v ključavnico, je umirjeno dahnil, ej. Niti ne presenečena, je postrani gledala, kako ji z roko zastavlja pot in potem siknila kot furmanski bič:

»Izgini pes, vidiš, da te nihče noče.«

Za hip ga je prestrelila panika – beg ali boj – nakar ji je tovariško položil roko na rame:

»Videl sem, kako obupno si sama, prostaškost tega ne bo...« ko ga je natančno odmerjen udarec s kolonom vrgel po tleh. Zahropel je, se hitro pobral, čeprav se mu je bliskalo v glavi in v drobovju.

»Nič zato, nič zato,« je mehko razširil roke in se ritensko umikal.

Za vogalom je pospešil. Tresel se je od jeze in sramu. Pes, vedno moraš pri vsaki poskusiti, naokrog hodiš kot odprta ostriga, ti bejbec, mu je odmevalo v glavi. Globoko je vlekel zrak vase in se previdno razkoračil na robu obale, da mu zadruga in gate ne bi pritiskale na boleč epicenter. Bolščal je v odsev čolna na zaoljeni gladini. Značilen leut, ki je, če je bilo vse po sreči, prehranil eno družino, s tipičnim dizelskim motorjem, ki je proizvajal zelo tipičen zvok. Iz otopenosti ga je vzdramila misel, pogledal je levo-desno čez rame, potegnil za vrv in stopil na palubo. Tako, to ni edini otok, si je mislil, potisnil argolo v krmilo in dvignil lesen pokrov na dnu, da pride do motorja.

»C, c, c,« je sunkovito dvignil glavo in se skoraj prekucnil. Stala je v senci iste puklaste tamariske, kot ravnokar on. Neslišno je spustil pokrov in se brez besed napotil za njo.

Vrata so hinavsko zaevtila, zaklenila jih je in potegnila zapah. Spustil je dlan na njene lase, po glavi do tilnika in jo privil k sebi. Previdno jo je otipal s konico nosu in ustnic, čutil je uvijanje njenih nevidnih brčic in skrivoma preverjal njen dah. Drhtela je, bila je živčna, kot bi se naenkrat zbala lastnega poguma. Če bi bil še nedolgo nazaj v najslabši inačici lahko obtožen poskusa posilstva, je zdaj odgovornost za potek dogodkov nosila izključno ona. Cela vas je stala za njim. Dej jo, dej, naj bo Greh, so se zavistno režali možje, so privošljivo škilile matere in redke pubertetnice, celo brezzobe starke v črnem so mu a capella pihale na dušo. Počasi se je prilepil nanjo in jo začel vpijati z odločnostjo brodolomca, ki ga zgolj leseno rebro v rokah loči od statusa utopljenca. Čutil je, kako se mehča njen hitin, kako prehaja v zaupno pasivnost, v omedlno kooperacijo in slednjič v ognjevit protinapad. Pazil je, da ni jezik nikoli blejavo obstal, da ni nobena brbončica ostala spregledana, da je vakum v ustih postajal vroč. Odpel ji je zadrgo na vetrovki in jo rešil neprijetno šušteče tkanine. Krčevito se ga je oklenila. Udarila bi ob strme stopnice, če ne bi padca prestregel z desnico. Zmanjšal je intenzivnost poljuba, komaj, da sta se še stikala z usti in ji v enem gibu potegnil spodnjice z najlonkami izpod krila in vanj vtaknil glavo.

»Ne, ne, ne,« je zahropila v krču in mu z drgetajočimi stegni vršila

pritisak na ušesa.

»Ne bo bolelo,« ji je s prsti desnice segel v usta, ji s pomočjo teže telesa imobiliziral noge, s kazalcem in sredincem levece razprl puhteči gozdič in zapeljal konico jezika po robu grebenčka. Držal jo je v železnem klinču, le jezik je bil mehak, zadržan, dolgega daha. Šele ko se je vse umirilo, je s poglobljajočim se sopenjem postal prebrisan, igriv in nesramen. Nekajkrat se je zadržal k viru polnokrvnega, aromatičnega, kvasasto pekočega okusa, ki ga je zapolnil s prsti, mokrimi od njene slin in se ji slednjič prisel na tistega eksotičnega črva, ki ga nikoli ne bo nehal navduševati. Cucljal ga je in ga premetaval levo-desno v sozvočju s pulziranjem beder. Ženska je s stopali kopala tla in vedno bolj bočila medenico. S penetrantnimi prsti in premočrtno oblizujočim jezikom jo je pedenj za pednjem rinil navzgor. Na vrhu stopnic je hrapavo zapela:

»Daj me zdaj še kot je treba!«

Nedoločno ji je zabrundal iz krila in malone grobost nadomestil z rahlim preigravanjem nabuhle višnje užitka. Počepnil je obnjo, prste izmuznil na plano in ji začel dvigati noge v zenit, da so spodnjice in najlonke pod črnimi gležnarji izgledale kot središčni raztežaj brooklynskega mostu. Spet je zasadil prste in se s podvojeno motivacijo prisel nanjo. Sredi kot zakletev ponavljajoče se prošnje: daj me zdaj še kot treba!, se ji razpočil glas in se z dve oktavi nižjim hropenjem razsul po stopnicah, do vhodnih vrat. Počakal je, da se poleže, z njenanjem sopenja je razbrzdane konje pripeljal v stoj. Čutil je, kako se v njej iz oblaka tiho padajočega perja naslade dviga sram.

»Kako treba,« se ji je z laktom naslonil na stegna, si z drugo roko odpel hlače in jih zrinil navzdol. Zgrabil je vriskajočega kiklarja, ga stisnil, da je v glavici zapekel pritisak in se mutavo drgnil obnjo

»A tako?«

»N-ne, n-ne,« je jecljala.

»Ne slišim dobro, a tako?« se je sprenevedal, dokler ga ni zgrabila za uhlje in ga brutalno potegnila nase:

»Pojebi me, opica!«

Z vso težo je prodril vanjo, da so ji noge plosknile na ramena in se odbile nazaj. Snel ji je gležnarje, z užitkom prisluhnil zvoku odhajajočih najlonk in padca spodnjic. Potem se je sunkoma dvignil na konice gojzarjev in jo začel fukati kot divjak, butati, da je mesnato odmevalo. Zgrabila ga je za boke, ga prst za prstom preprijemala do ritnega balkona nad stegnom in ga z vso močjo porivala vase. Postal mu je prevroče, s tleskom jo je zvrnil na bok in potisnil od sebe njeno šarjenje rok.

»C, c, c, nisi pridna,« ji je zašepetal v uho in segel do vrhnjega gumbka bluze. Neradi so se sproščali, od prvega do zadnjega in potem krilo, ki ga ji je nasvaljkal ob boku navzgor kot izpraznjen rešilni pas, medtem ko je z občasnimi sunki ohranjal genitalni ognjič pri življenju. Porinil jo je dlje od roba stopnic, ji slekel bluzo in se posvetil komplicirani hrbtni zaponki staromodnega modrca. Prsi so iz košaric mehko padle na lakiran parket. Potipal jih je, mehko in jih posul z rafalom zadržanih poljubov.

»Poliži,« ji je pred usta nastavil razprto dlan in jo prepričal, naj si z rokami stisne vkup prsi. Z mastno dlanjo je nežno dražil konici bradavic, nakar je dlan umiril in pustil, da bradavici sami, kot odmev

medeničnih sunkov, lepljivo trkata v počasi se sušeče črte usode. Pri-tegnil je noge. Razvezal je gozjerje, jih skupaj z nogavicami zbreal razse in se rešil vse preostale tekstilne navlake. Zvrnil jo je na trebuh, ji razširil noge in ji privzdignil ta zadnjo. Previdno se je skobacal v indijski počep in jo rukal kot zasanjani lovec daljav na odskočnem mostu, ki prisluškuje piskanju pljuč gostega smrečja v vetru. Svilen obloga krila ga je prijetno hladila. Poulična razsvetljava je sipala blede pramene skozi priprte polknice in zavese. Čutil je, kako znoj strasti postaja leden.

»Pridi, greva na toplo,« je pokleknil za njo in jo začel riniti proti steni s kaminom. Obotavljajoče in ne brez odpora je shodila in potem sta drobno stopicala, za vsak korakec en sunek.

»Kam, kam,« je vzdihovala, ko jo je zapeljal mimo kavča, da bi s pručke poleg njega pobral časopis in jo končno pripeljal prav do kamina.

»Zakurila bova,« je čeznjo na ognjišče vrgel nekaj strani zmečkane-ga papirja in jo elastično suval, da se ji ne bi tresle roke, »lepo zloži trske, da bo lep ogenj.«

Tresle so se ji, ko je prasnila vžigalica in je plamenček naciljal papir. Trajalo je, preden se je ta sprijaznil s plameni, a potem je prehitro zgorel, le nekaj trščic je tlelo.

»Pihaj,« je zasopel »pihaj, pihaj, pihaj,« se je začel zasajati vanjo s premočrtnimi sunki. Za vsak njegov sunek, en njen izdih. Z rokami se je uprla ob stopničko ognjišča. Kisik ji je kmalu podkuril v telesu, njena ledja so postajala vedno bolj mokra in spolzka.

»Gori,« si je smeje oddahnila, ko je prvi zubelj šinil po robu trske navzgor.

»Gori, gori,« je sopla in dodajala suhljad. Sukljanje nestanovitne svetlobe je oblizovalo rosišče njenega upognjenega hrbta.

»Še pihaj, da bo plamen bolj čvrst,« je sikal za njo, medtem ko je dolagala večja polena. Kmalu sta v kaminu imela požar. Stegnil se je daleč nazaj, s srede sobe potegnil bliže kravjo kožo in ju z mrzlih tal prekucnil nanjo.

»Dobro gori,« je rekel.

»Dobro kuriš.«

»Ne kurim jaz, samo stopam, kamor me vodijo tvoje vrele stezice,« se je privzdignil in ji eno nogo popeljal na drugo stran, tako da sta si prvič zares gledala v obraz. Njen je bil žareč od vročine. Dlan je imela sivo od pepela, s kazalcem je potegnil čeznjo in ji od žličke na prsih do popka zarisal puščico, ki je kazala navzdol. Izmaknila je pogled in se zazrla v ogenj, ki se je poigraval z ostro konturo njene ličnice.

»Česa te je sram,« se je spustil k njej in ji rahlo potrkal po čeljusti, »ha?... Je kdo doma?«

Nekajkrat je močneje zamigljajal z medenico, preden mu je odgo-vorila:

»Varam.«

»A-ha, in koga to, sebe ali domovino?«

»Poročena sem.«

»Torej sebe, moža in še domovino,« je porogljivo povzdignil obrv.

»Ne zajebavaj.«

»In kaj so mož po poklicu, vojak ali pomorščak?«

Presenečeno ga je pogledala: »Kako si uganil?«

»No, sklepam, da ni astronaut.«

Nenadoma je bruhnilo iz nje:

»Njegova ladja je že pred enim tednom pristala v matični luki, otroke sem poslala k staršem, pripravila sem mu krasen sprejem, vsak dan sem ga pričakovala, z vsakim trajektom, in še potem sem ga čakala, ure in ure...«

Zaprli ji je usta z dolgim poljubom, se s celim telesom zlepil z njo v dolgo, enakomerno valovanje.

»Ne čakaj pomladi,« ji je zašepetal v ušesno školjko, »ne čakaj na mlaj... ne čakaj čudeža z Marsa... da ti v naročje štrbunkne raj... ne čakaj, da bo tako, kot žebrajo v vasi, da mora biti... in na svet, ki ga ni... tvoj prostor je tu... tvoj čas je zdaj... tvoja čustva so zakon in telo je tvoje vesolje...« ji je prigovarjal, valujoč na krilih gravitacije, kot losos, ki točno ve, kako daleč in kam ga nese instinkt. Neslo ga je v južno Alžirijo, v gorovje Ahhagar, pod vrh šilasto razdrapane gore, pod sleme kamnite hišice, v kateri živi eremit z neobičajnim radiom, ki ga napaja dinamo na ročni pogon – pešajoča moč njegovih rok, in na dolgih valovih prisluškuje šumljanju sveta, dviganju in padanju atmosferskih interferenc in nikamor ne gre in kljub temu vse ve in ničesar ne zamudi in ga nič ne boli, ker ga nima več kaj. Prisluškuje viharjem in strelam in redkim kapljam dežja in za vsem tem venomer neustavljivemu drsenju peska v dolino. Iz njenih globin se je vzdignilo nežno drgetanje, skoraj strašljivo v doslednem naraščanju. Ahhagar je bil pičica na zemljevidu, Sahara je bila zrnca peska, Afrika se je razblinila v nič, ko je subtilni drget dosegel vrh loka in potem skoraj neopazno poniknil v mir.

»Lepo,« je zašepetala v premolk, »... rada bi, da pride tudi tebi.«

»Cilj je pot in potrpežljivost je mati popotnikov,« se je nasmehnil, »do naslednjega trajekta je še boljša polovica noči,« zdrknil iz nje in stopil do zofe. Prepognjeno blazino si je namestil pod ledja. Nesramno razkrečen pred njo je s prstom lascivno popotoval po nabreklih tovarišu in rekel:

»Pridi, sedi name, da boš vedela, na čem si.«

Stopila je čezenj, počepnila, a ji ni pustil, da bi sedla z vso težo.

»Ne,« jo je z roko zadrževal in dražil, »ne, ne, ne smeš,« dokler se ji niso začele tresti pokrčene noge in se je zrušila nanj, da je postal ves mehak. Raztegnil se je kot maček:

»Glej... glej, kako prodiraš vame in mi polniš samoto... pozabi sedem morij in sto pristanišč, če se kot polž lahko zlepiš z menoj in z lastnimi gibi odločaš kje in kako se dela užitek.«

Potegnil jo je povsem nase, da mednožji nista dopuščali niti dlake prostora, jo zgrabil za zadnjico in ji nakazal, naj se drsa naprej-nazaj. Z levico se ji je obesil za vrat. Ko so njene nihajoče bradavice oplazile njegovo oznojeno porebrje, je zamolklo zajavkala. S konicami prstov ji je trdo prebiral vretence za vretencem in čutil, kako mu mečka ramenski tetivi. S sredincem desnice ji je čez križ in trtico zdrknil v špranjo med napetimi hlebci, poiskal utripajočo zapiralko in prodril vanjo. Zagolčala je ne, a barva glasu je dajala vedeti, da misli drugače. Prilival je olje na plameneč ritem in skozi tenko membrano čutil vrteči hod kiklarja v njej. Do bolečine. Potem jo je odrinil od sebe. Vrgla je glavo vznak, se mu z vso težo naslonila na stegna in

obsedeno suvala. Blazina mu je že zdavnaj ušla, zagrebel je prste v njena bedra in ji napol privzdignjen, na vse kriplje pomagal. Videl je lesketajoče se poskakovanje njenih prsi, napete kite vratu, nabrekle žile, izbočeni goltanec in lunico brade, slišal, kako se ji glas dviga k točki lomljivosti in iz dna pljuč zarenčal:

»Daj mi zdaj vse, vse mi daj.«

Namesto klicaja se je iz nje vsulo razcefrano ječanje, ki bi ga neposvečeni zlahka zamenjal za smrtni hrop ranjenca. Umirila se je, samo potrzavanje stegen je pričalo, da se je hip nazaj zgodilo nekaj velikega. Takrat mu je kri stopila v glavo, še preden bi ga lahko pogledala, se je z njo vred spravil na noge in se opotekel naprej.

»Ne, ne na mizo, bova razbila...«

»Nič ne bova, samo tale jedilni pribor bova vrgla na tla, krožnike pa na zofo, prtički ne motijo,« jo je plosko odstavil na prt in ji z roko potisnil čelo navzdol, »lezi ljubica, lezi.«

Njene iztegnjene noge si je čvrsto priklenil na oprsje in se brez respekta zaganjal. Bil je na vrsti, da pride na svoj račun, konsenz mu je bil zdaj zadnja skrb. Zabodeno je gledal, kako jo premetava po mizi in se pod njo mečka beli prt.

»Oho, kakšne sorte žlahtne kapljice smo namenili v pozdrav izgubljenemu soprogu,« se je sklonil čeznjo po steklenico in etiketo podržal v medli svetlobi:

»Dobra izbira, vrhunsko suho vino, strogo kontroliranega porekla, globoke rubinaste barve, bogatega in korpulentnega okusa, z izrazito sortno aromo.«

»Kako bova zdaj tega hudiča odprla?« se je hudomušno oziral okrog sebe.

»Pusti, bom jaz,« mu je smeje odvrnila.

»Ne morem,« je razširil roke, »zasidran sem na ukletem otoku.«

Sunkovito se je potegnila nazaj, mu skoraj prelomila organ, skočila do kuhinjske omarice in odprla predal. Odrgrgal je zaščitno folijo, pokleknil za njo in ji med stegni, ki jih je instinktivno stisnila, poslal steklenico na drugo stran.

»Si pa res brez sramu,« ga je okregala, ko je z odpiračem ciljala pluto zamaška. Pomagal ji je zadeti v črno, nakar je z nekaj zasuki zapestja prišla stvari do dna, se usločila in z glasnim plop! spustila na plano bakhovskega duha. Zapeljivo se je obrnila, s tistim izzivalnim ženskim pogled izpod zgornjih trepalnic. Naredila je dolg požirek in ga ugriznila v vrat. Vino mu je hladno steklo čez rame. Še enkrat je potegnila iz steklenice, pokleknila predenj in gladko pogoltnila kiklarja.

»Mhm, to bo dobro za intimno floro, malo naravne kisline,« se je poskušal pošaliti. Tenka potočka sta zacurljala po betu navzdol. Dlake na jajcih so norele kot kraki ujete hobotnice. Čutil je raziskujoče uvijanje jezika in mehko nebo, potem je abruptno vstala in se mu resnobno zazrla v oči:

»Pridi, nadaljevala bova, kjer sva končala.«

»Ja, a prej malo nazdraviva,« se je zoperstavil njeni odločnosti. Lep razvoj, je pomislil, v kvantnih skokih: nedolgo tega zavrta, neuka sužnja, zdaj že Kleopatra, dominatorka moških... in potem spet sužnja, upam... Odvedla ga je do kamina, navrgla nekaj polen in pobrala blazino. Kot veslač v penziji se je zleknila čez mizo in ga

popeljala vase. Odpil je požirek in ji žlahtno tekočino kapljal v usta, na vrat, prsi in popek. Pila sta in se brizgala z vinom. Leno je migal v njej, dokler se ga ni oklenila z nogami in ga začela priganjati. To ga je podžgalo. Steklenica se je prekucnila z mize in se breje razbila. Ihtavo jo je dvignil in odnesel do okna, kjer se je z rokami uprla na polico. Lahko je počel, kar je hotel. Je tudi ona hotela. Grizla je ustnico, se ga z nogami držala kot klop in se zaganjala. Izgubil je sposobnost občutenja, gnalo ga je zgolj še peklenje pod popkom. Eno za drugo ji je razklenil noge in si jih vzravnan pritiskal na prsi. Tak položaj ga je globoko vznemirjal, a njej so kmalu začele klecati roke. V zraku jo je obrnil, postavil na tla in jo jel porivati od zadaj, gladko, brez dotikanja in brez trkov. Pljunil je, enkrat, dvakrat, dokler se ji ni potočilo med ritnicama ter v enem sunku in do dna zaril vanjo še palec. Z desnico jo je zgrabil čez pas in se je lotil docela barbarsko, pri čemer so udarci trebušne prepone v isti smeri spodbujali palec v riti, hitreje, še, vedno hitreje...

Ding-dong, se je oglasilo iz pritličja.

Čutil je, kako je hipoma oledenela, v paniki ji je z desnico zaprl usta in popolnoma brezglavo hropel samo še malo, samo še malo, medtem, ko se je zvonec v vedno krajših presledkih oglašal ding-dong, ding-dong, samo še malo, in je zaropotalo po kljuki in se je razleglo kričanje:

»Almaaaa, jaz sem, odpri! Odpri takoj, če ti rečem!«

Potem so se vrata s treskom vdala. V sobi je stal dvometraš s sekuro v roki. Onadva pa kot oskubljena purana. Kot Adam in Reva. Brez figovega lista. Brez upa in nade. A hrust ni rekel ali naredil nič. Samo obrnil se je in šel. V pritličju je zabil sekuro v tram, celo vrat ni pozabil zapreti za sabo.

»Oprosti, sranje, oprosti,« je z nebogljenim trepljanjem prekinil dolgo tišino.

»Pusti...« je nedoločno rekla in ga čez čas kot cucka na vrvici odpeljala nadstropje višje, v spalnico. Ko je ponižno smuknil med poširkane rjuhe, je čutil ljubezen.

Simon si je presenečeno pomel oči. Saj mi že sonce sije na posteljo, se je čudil. A počutil se je utrujen, kot bi bil pretepen. Namesto žene ob sebi je na mizi našel njeno pisemce.

»Upam, da si vsaj zjutraj dlje spal. Vso noč si se premetaval in stokal. Upam, da nisi zbolel. Počivaj! Pridem ob treh.«

Na štedilnik je postavil lonček za kavo, odprl na stežaj kuhinjska vrata, da je tudi njo preplavila sončna svetloba, še prej pa se je med vrati in njim zrinila v prostor Kaja, ki je komaj čakala nanj. Popraskal jo je med ušesi, jo nekajkrat pogladil po močnem hrbtu, dobro jutro ji je voščil in ji pokazal prostor. Zadovoljno se je ulegla in veselo mahala s svojim košatim repom.

Vročo turško kavo si je odnesel na kamnito mizo pred hišo, si prižgal prvo cigareto in globoko potegnil dim vase. In že tudi zakašljaj.

»Ja, treba bo to hudičevo travco zagnati proč, če ne, bo ona mene,« je obrnjen k psički, ki se mu je ulegla k nogam, potožil nad svojo neumno strastjo, ki mu vedno bolj draži grlo in pljuča. Srknil je požirek, dva črne tekočine in se zazrl v dolino, od koder so se, kot bi kdo kahal veliko kopo oglja, dvigale megle in se dvigale proti Gori, ki se je kopala v soncu. Spet ga je toplo spreletelo, ko je gledal svet pred seboj, a ne tako kot navadno. Še vedno je bil tako čudno utrujen in na prsih mu je kot mora ležala neprespana noč. In sanje, ki so ga čudno vznemirjale. Kaj neki pomenijo?

Brodil je po blatni reki. Z rokami je lovil ribe, pa nobene ujel. Z naperjeno puško je tekel nekam v breg in se nečesa silno bal. Česa? Kdo je bil njegov sovražnik? je razmišljal. Ja, pa modrostni zob ga je strašno bolel. Modrostni zob! se je nasmehnil. Saj ga že celo večnost ni več v čeljustih! Potem se je spomnil, da je sanjal tudi mamo. Svoje velike oči je upirala vanj, kot da ga nekaj prosi. Tiste oči, ki so ga vedno nečesa obtoževale, so bile v sanjah tako mile. Prave materinske oči so bile.

Zdrznil se je, ko mu je v naročje skočila muca Rjavka in se tam udobno namestila. Ko jo je pobožal po mehki dlaki, se je spomnil, da je sanjal tudi njo. Pravzaprav ne njo, ampak Jereletovo mucu. Na njihovem dvorišču je bil. Napol oblečen in bos se je podil za Belko. Kake dve leti je imel. Ves se je ulegel na njo, ko jo je ujel. Mehka dlaka ga je božala po golem trebuščku, ko se je izvijala izpod njega, da se je glasno smejal.

Kako dolgo že ni pomislil na njih, se je zavedel in napeto razmišljal, ali so imeli tudi psa. Ne, psa so imeli pri Mejakovih. Pri drugih rejnikih. Črn mešanček je bil. Tudi njega je Simon nocej sanjal. Peter, njihov najstarejši otrok, mu je na rep privezal dve konzervi, da je strašno ropotalo, ko se jih je psiček hotel znebiti. Ata je Petra namlatil, da je tulil, kot bi ga iz kože dajali.

Ja, najbrž je imel srečo, da je zgodnje otroštvo preživel prav na kmetih, pri dobrih ljudeh, se je skušal otresti čudnih sanj in pomislil, kako so mu pravzaprav še po tolikih letih ostali v lepem spominu. Verjetno ima prav od takrat živali tako rad. In one imajo tudi njega. Nikoli ga še nobena ni ne ugriznila ne opraskala. Je čisto res, kar pravijo modri ljudje, da živali dobro čutijo, kdo jih ima rad. Pa majhni

otroci tudi čutijo na podoben način.

Ali je tudi hrepenenje po tem, da bi imel svoj košček zemlje, v njem zraslo že takrat? se je vprašal in si prižgal drugo cigareto. Ne, to najbrž ne. Je bil še premajhen za take misli. Človek mora najprej marsikaj doživeti in preživeti, da se lahko porodijo tudi take misli in sanje. Ve pa dobro, da se je v njem že zgodaj pojavila ta nenavadno velika želja. Naj si je še tako govoril, da mu nič ne manjka, je čutil, da pravzaprav ni nikjer doma. Nikjer na svojem. Tako je že zgodaj sklenil sam v sebi: Vse mogoče bom počel, tudi po službi, ko bom odrasel, samo da bom nekoč imel svoj dom. Vsem dopustom in potovanjem se bom odpovedal, vse prihranke bom dal na stran za ta cilj. Najprej pa, seveda, si bom kupil košček zemlje. Da bom lahko na svojem zavrnil. Na svoje pljunil. Na svoje vabil prijatelje. Nekje ob potočku si je naslikal ta svoj svet. Malo travnika in sadovnjaka bo imel, kasneje bo tam zrasla še skromna hiška. Rad bi končno začutil, kako je biti zares doma. Biti sam svoj gospod. Nikomur pokoren, od nikogar odvisen. O tem je sanjal, od kar se je zavedal svojega brezdorstva.

Tisti februar, ko si je prvič prišel ogledat ta lepi košček sveta, je bilo skoraj pol metra snega, a je sijalo sonce in se blago razlivalo čez Goro in dolino pod njo. Z lastnikom parcele sta se dobila v križišču nad parcelo. Nad njima jasno nebo, pod njima pa vinogradi pa hiške in vikendi, ki so bili kot zapuščeni. Le iz enega dimnika se je sukljal dim. Daleč po dolini so se mu sprehajale oči, do zelenega pasu Krke. Če bi stopil le nekaj korakov v levo, bi mu pod nogami ležalo vse Mesto. A prav to je bilo Simonu všeč, da ga od tu ni bilo mogoče videti.

V resnici je vedno iskal samoto. Umikal se je ljudem. Se raje zatekal v naravo. Tisti hrib za hišo, kamor je prišel, ko je bil star tri leta, je začel sam že zgodaj raziskovati. Tako je rekel Pepci. V resnici se je umikal ljudem. Kolikokrat ga je v začetku v skrbeh klicala s praga:

»Simon, kje si? Oglasi se, Simon!«

Navadno je pokukal izza kakega grma in ji pomahal.

»Ja kaj pa delaš tam sam?« ga je vprašala začudena.

»Mravljice gledam,« ji je dejal.

Kmalu se je na to njegovo raziskovanje navadila in se ni več bala zanj. Vedela je, kje ga bo našla. Ugotovila je, da sta si zelo podobna. Da je tudi on rad sam. Tudi kadar so ga kasneje, že skoraj odraslega, preplavile temne misli ali pa je moral rešiti kak problem, se je zatekel v bližnji gozd in se med drevjem spustil v tek. Le nekaj krogov je moral preteči, se umakniti ljudem, pa mu je odleglo. Pogosto se je po takem teku naslonil na kako drevo in začel žgoleti s pticami.

Ja, ptice! se mu je okrog ust zarisal nasmeh. Ljubezen do njih mu je vsadil Luka, oče sosedovega Mirka. Vsakič, ko je sneg prekril hiše in travnike, jim je v ptičje hiške trosil hrano in jih izza okna z zanimanjem opazoval:

»Vidiš tisto lepo pisano? To je sinička. Pa tudi tista zraven nje je sinička. Več vrst jih je. Vrabčke pa že poznaš, kajne? Dolgočasno zgledajo, brez pisanih barv so, ampak jih imam rad, ker so tako živahni in trdoživi. Tak vrabček si tudi ti, Simon,« ga je pokuštral. »Slišiš, kako čivkajo?« je rekel in jih začel posnemati. Potem jih je posnemal tudi Simon. »Tisti veliki, pisani ptič je pa kalin. Tega bova pa ujela,« je rekel in mu res nastavil limanice. Ubogi ptič je prestrašen

frfotal, hotel je zbežati, pa ni mogel. Nožice so bile prilepljene na lepilo. Kako se je Simonu smilil, dokler ga Luka ni nežno prijel v roke in ga položil v veliko kletko, kjer ga je čakala hrana in pijača. Debeloglavi, pisani kalini so bili njegova velika ljubezen. Vsak dan več jih je bilo v kletki. Ni se jih mogel nagledati. Ko se je zemlja otoplila, je kletko zanesel na balkon in jo odprl:

»No, zdaj lahko sami poskrbite zase,« je rekel in jih srečen opazoval, kako so odletele v svobodo. A nekatere so se še ves mesec vračale. V kletki je bilo vedno dovolj hrane in vode zanje.

Ja, naravo ima res rad. Ni čudno, da mu je tisti dan, ko je spoznal, da je našel, kar je iskal, tako igralo srce.

»Tamle doli je tudi studenec,« je lastnik parcele kazal nekam pod breg. »Le očistiti ga bo treba. Tudi električno boš lahko potegnil od sosedov. So dobri ljudje. Pol parcele sem prodal njim, za pol se lahko pa midva zmeniva, če si za to. A silim te ne. Kupcev se tu zgoraj ne bo manjkalo. Teren res zgleda malo neroden in divji, a ko boš posekal grmovje in obnovil vinograd, boš videl, kako boš užival tu gori. Tamle,« je pokazal na prostor okrog treh mladih bukev, boš teren zravnal in dobil dovolj prostora za majhen vikend. Za kaj večjega res ni prostora. Udariva?« je stegnil roko proti njemu.

»Pa udariva,« se je Simon široko zasmeljal in mu krepko stisnil roko.

Ko je naslednjo nedeljo pripeljal na Goro ženo, se je zgrozila:

»V temle bregu si kupil? Saj ni nobenega prostora! Komaj lahko postaviš avto na svoje. Pa tudi razgleda od tod ni pravega. Samo griče pa vinograde vidim,« je bila vidno razočarana.

A Simona njeno nerganje ni motilo. Ko ji je omenil, da bo tu zrasla hiša, pa je obstala pred njim odprtih ust.

»Hišo misliš graditi? Le kje?« ni mogla verjeti, da prav sliši.

»Tamle, glej, bom z buldožerjem zravnal zemljo, potem pa kopal v globino. Spodaj pol, zgoraj pol. Skromno, pa lepo. Boš videla, kako ti bo všeč,« jo je objel preko ramen in se počutil neizmerno srečnega.

»Nikoli!« je jezno udarila z nogo ob tla. »V to pustoto bi me rad spravil?«

»O, kako radi bodo ljudje prihajali sem, ko bo vse končano,« jo je miril. »Nikoli ne boš sama. Če si boš zaželela mesta, boš pač sedla v avto in se odpeljala. Ne bom ti branil. Ti pa meni tudi ne poskušaj vzeti tegale veselja. Lahko se odpovem vsemu, temu pa ne!« je bil odločen.

»Najbrž bi se raje odpovedal meni in otrokoma,« ga je gledala jezno in hkrati vedela, da ne bo popustil. Kadar si on kaj vtepe v glavo, kadar ga zgrabi trma ...

Ja, po trmi je slovel že od nekdaj, se je skoraj naglas zasmeljal in pomislil, da je zdaj že čas tudi za zajtrk. Odnesele je prazno skodelico v kuhinjo in se vrnil s kozarčkom vina in s krožnikom, na katerega je položil pol suhe klobase in kos doma pečenega kruha. Za nobeno pošteno delo ni, dokler se mu ne povrnejo moči. Tale dobra kapljica pa dober prigrizek mu jih bosta vrnila, je bil prepričan. Z nožičem je klobaso narezal na drobne koščke in se spet spomnil Pepce. Tako mu jo je ona narezala, ko je bil majhen, tako so ga pocrkljali, kadar je prišel na kmete.

Kakih petnajst kilometrov daleč sta se s Pepco skoraj vsako nedeljo

z avtobusom odpeljala v njen rojstni kraj. Tam je bilo Simonu najlepše. Polno živali so imeli, domači otroci so mu bili kot bratje in sestre, njihove starše je tudi on klical ata in mama, dokler vzgojiteljica v vrtcu od Pepce ni zahtevala, da mu razloži, zakaj jih ne sme klicati tako.

»Vedeti mora, da on že ima očeta in mater,« je bila neizprosna.

Kako je Simon takrat jokal! Še bolj pa takrat, ko so ga hoteli prepričati, da ni Zdolinov. Tako se je reklo hiši, kjer se je Pepca rodila in kjer jo je vedno čakala soba. Tisti dan je šel sam na kmete. Veselo si je požvižgaval, ko ga je dohitel nek voz. Voznik mu je zaklical:

»Kam pa greš, pobič?«

»Domov,« mu je veselo odgovoril.

»Čigav pa si?« ga je radovedno opazoval.

»Zdolinov,« je rekel samozavestno.

»Ne, Zdolinov pa nisi. Njih pa vse poznam,« je rekel, ga čudno pomilovalno pogledal in z bičem udaril po konju, da se je spustil v dir.

Simon pa tudi. Po bližnjici je pritekel domov ves objokan, da so ga komaj pomirili.

»Kaj pa dedec ve,« se je razjezil stric Tone. »Ti si naš in boš vedno naš, to si zapomni,« je rekel in ga vzel na kolena. »Povej, si mi prinesel kako zlato palčko?« mu je dvignil brado, da se mu je zazrl v oči.

»Sem,« se je Simon zasmel skozi solze in iz žepa povlekel zanj cigarete, za otroke pa lizike.

Naslonjen na naslonjalo klopi se je spet spomnil svoje grde lastnosti - trme. Če prav premisli, drugače tudi ni mogel zrasti. Moral se je upreti, če je hotel kaj doseči. Sama ponižnost in ubogljivost te nikamor ne pripelje. Kar naprej je čutil, da je podrejen. To smeš – tega ne smeš. Sem lahko – tja ne. To se ne dela tako! Takole naredi! Ne tako!

Nekoč se je Pepci uprl sredi poti in se ni premaknil, naj ga je lepo prosila ali mu grozila. Nazadnje ga je pustila kar tam in sama nadaljevala pot. Domov je že prišla, vsi so spraševali, kje ima Simona, njega pa še vedno od nikoder. Sonce se je že spuščalo k zatonu, ko ga je le šla iskat. Še vedno je stal na istem mestu. Brez besed ga je objela in brez besed ji je sledil. Ves objokan od jeze, da to pot ni bilo po njegovu.

Tudi pri nastajanju tegale doma se je zgodilo tako, kot si je zamislil: kultiviral je zapuščeni kos zemlje, postavil lepo hiško, okolico pa polepšal s kamnitimi škarpami, skalnjakom in cvetjem, ki ga potika, kjer je le kaj prostora zanj. Zdaj ga vsako jutro prebudi petje domačega petelina. Domače kokoši mu nesejo jajca. Dve mucu se mu motata pod nogami, čudovitega psa ima, v zajčniku zajce, v sosednjem bregu pa se brez strahu hodijo past srne ... Prav je bilo, da je trmasto vztrajal. Zdaj bi težko rekel, kdo bolj uživa, on ali žena, v tej razkošni samoti.

A nikomur, še sebi ni upal prav priznati, da se želi postaviti tudi pred mamo. Ko bo vse gotovo, je včasih razmišljal, jo bom poklical ali pa šel ponjo. Nekoč ji mora pokazati, da se je znašel tudi brez nje. Da svojega življenja ni zavrgel, kot je ona njega! Kolikokrat je z grozo razmišljal, kako bi teklo njegovo življenje, če ga k sebi tisti večer ne bi vzela dobra Pepca.

Neka »teta« ga je nekega dne prišla iskat k Mejakovim. Majhen

paket, v katerem je bilo vse njegovo premoženje, so ji dali v roko, z drugo je prišla njega in ga peljala proti sivemu avtomobilu.

»Se greva peljat z avtom?« ga je vprašala.

»Hura, z avtom,« je veselo poskočil. Niti pomislil ni, da se ne bo več vrnil, da nikoli več ne bo videl ne tete Rozike ne njenih otrok. Sila imenitno se mu je zdela sedeti na zadnjem sedežu in skozi šipe avtomobila opazovati svet, ki ga še ni videl. A vožnja ga je nazadnje utrudila, da je legel in zaspal.

Vsega omotičnega od spanja ga je že v temi neznanca žena previdno in mehko vzela v naročje in ga odnesla v neko hišo.

»Lačen,« je rekel še ves zaspan in se je oklenil. Tako je dišala po kruhu!

»Seveda si lačen,« je mehko rekla in ga odnesla v veliko kuhinjo. Posedla ga je za mizo in predenj postavila velik kos belega kruha, namazanega z maslom in marmelado. Potem mu je prinesla še lonček toplega kakava, mu sedla nasproti in ga milo gledala.

»Jej, le jej,« mu je prigovarjala. Pobožala ga je po dolgih laseh in se toplo nasmejala: »Lase imaš pa ko Prešeren!«

Ko je v kuhinjo vstopila teta, ki ga je pripeljala, je Simon dobri ženi zlezal v naročje, kot da pri njej išče zavetje.

»Nocoj je že prepozno, da bi nadaljevali pot,« je rekla teta – socialna delavka. »Bi lahko prespal pri vas, Pepca?« jo je vprašala.

»Seveda lahko,« je Pepca stisnila Simona k sebi. Z obema rokama se je oklenil njenega vratu, ko ga je po stopnicah odnesla v svojo skromno sobico. Sezula ga je, slekla dolgi plašček in ga nežno položila v svojo posteljo.

»Lepo spančkaj,« ga je spet pobožala po laseh in mu na čelu naredila križ.

Zaspal je z nasmehom na ustnicah in vso noč čutil njeno toplo bližino. Prvič v življenju se je čutil varnega in srečnega, in ko je zjutraj spet prišla tista teta z avtomobilom, da bi ga odpeljala k novemu rejniku, se je skrtil za Pepcino široko krilo in se uprl:

»Simon ne gre nikamor. Simon bo tukaj ostal!«

»Ne moreš, ker ...,« mu je hotela razložiti, pa jo je Pepca prekinila:

»Če mi boste malo pomagali... Pa naj ostane,« je rekla in ga ljubeče stisnila k sebi.

Čutil je, da ga ima rada. Že od vsega začetka je to čutil. Tako rad bi ji rekel mama. Nekoga vendar mora klicati tako. Vsi otroci imajo svojo mamo. Pa mu tega nikoli ni dovolila.

»Ti že imaš mamo. Ona te je rodila, ne jaz. Kar Pepca mi reci,« mu je potrpežljivo razlagala.

Kadarkoli jo je vprašal, kje je ta njegova mama, mu je v zadregi odgovarjala, da nekje daleč dinarčke služi, pa ne more do njega. Neka dne bo prišla ponj in bosta za vedno skupaj, mu je govorila. Ni vedela, da si tega dne ne želi. Tu bi rad ostal! Za vedno bi ostal pri Pepci. Druge mame si ni želel in si je ne predstavlja.

A čeprav jo je imel nadvse rad, se je vendar tolikokrat čutil osamljenega, ko je bila ona v službi. Kadar ga je preplavilo to grenko čustvo, se je navadno zatekel v naravo. Na tistem hribu, kjer sta stanovala, ni bilo težko najti skrit kotiček zase in se umakniti vsem. Slutila je, kje je in zakaj se je umaknil v samoto. Ljubeče ga je stisnila k sebi,

ko se je vrnil.

»Ti je zdaj bolje?« ga je pobožala po svetlih laseh.

Samo pokimal je in se ji nasmehnil s svetlimi rjavimi očmi.

Svojo mamo je prvič videl, ko je bil v četrtem razredu. Oba je takrat videl prvič. Njo in očeta. Na sodišče je moral, kot priča, da je tu in da mora tudi oče plačevati zanj. Ničesar ni čutil ne do enega ne do drugega. Dva tujca. Oče se mu je zdel celo tako zanikrn in zanemaren, da bi se ga sramoval srečati kje zunaj, mama pa ni mogla skriti, da je jezna na oba.

Že takrat je v njenih očeh prebral: »Če tebe ne bi bilo ...«

Krivila ga je za to, da se je rodil in ji uničil življenje!

Da mama v resnici ni v službi, ampak v zaporu prestaja zaporno kazen, je Simon zvedel, ko sta jo šla s Pepco obiskat na Ig. A ga tudi tam ni posebej zanimala. Bila je tuja ženska, ki ga še nikoli ni objela, kaj šele poljubila. Tesno je sedel ob svoji krušni materi in se čutil varnega in zadovoljnega.

Ko so mamo spustili na prostost in si je našla službo in skromno stanovanje, je moral hoditi k njej celo na počitnice. Vsaj za nekaj dni na leto, so zahtevale socialne delavke in pričakovale, da se bosta zbližala in bo otrok končno lahko zaživel pri materi in tako našel dom. A prav ob takih obiskih jo je spoznal še z druge plati. Zanj je bila človek, ki se ga je treba bati. Za vsako napako, ki jo je storil, je priletela klofuta.

»Se takole lušči fižol?«

»Ti nisem povedala? Si tako butast, da ne razumeš?«

»Ti bom tako primazala, da se boš trikrat okrog sebe obrnil ...«

Le kako bi jo lahko imel rad? Kako bi si želel k njej?

Pepci je prvi potožil: »Mama me ne mara. In jaz tudi ne nje,« je odločno pribil.

»Simon, ne tako! Mama je mama. Ni ji bilo lahko, veš. Življenje ti je dala, če nič drugega! Starše je treba spoštovati!« ga je mirila in učila krščansko ljubiti in odpustčati. A ga ni prepričala.

»To ni dovolj!« se je vedno bolj upiral njeni krščanski filozofiji: Spoštuj očeta in mater, da boš dolgo živel in ti bo dobro na zemlji. Ni najvažnejše, da te nekdo spravi na svet! Kako s ponosom bi rekel mama njej, čeprav ga ni rodila. Njo lahko spoštuje, čeprav ni ne lepa ne bogata. Vse mu je dala, kar je imela: topel dom v skromni sobici, svoj prosti čas, ljubezen, varnost ... Tako dobra je, da nikoli ne reče nič grdega o njej. Še takrat jo je branila, ko ji je potožil, da ga tepe.

»Reva je,« mu je dopovedovala. »Veliko hudega je prestala, zato je živčna in včasih ne ve, kaj dela. Nikar se ne jezi nanjo. Mama je le mama,« ga je kar naprej mehčala.

Šele teta Zalka mu je, preden je šel k vojakom, sama povedala, kako se je zgodilo, da se je rodil prav njej.

»Še misliti si ne moreš, Simon, kako je bilo pri nas takrat hudo. Taka revščina, kamor si pogledal. Vsega je primanjkovalo, le pijače je bilo vedno dovolj. Ko pa se človek napije, pa adijo pamet, saj veš. Tvoj oče je hodil po vaseh s tistimi košarami, naš ata je pa komaj čakal, da pride, da sta se ga skupaj nalezla. Do trde teme sta pila, pa ga oče še ni spustil iz hiše. »Kar k Marjeti se uleži, kam boš hodil v taki temi. Boš še kam padel,« ga je zadrževal. Čeprav je vedel, da ima gori nad nami ženo. Potem pa, saj veš, kaj se zgodi. Mlada je

bila, neumna, pa se mu je pustila, čeprav se mu je v začetku upirala. Dostikrat mu je oponašala ženo, češ pusti me pa pojdi k njej. »Pa kaj čem z njo,« ji je dejal. »Jalova je,« je rekel in jo preklel. »Ti mi boš dala otroke, kajne, da jih boš?« ji je pihal na srce. Najbrž si jih je res želel in Marjeta je imel zares rad. »Samo glej, da mi ga ne narediš,« ga je kar naprej opozarjala. »Nezakonskega nočem imeti,« on pa: »Kje pa, saj pazim.« Sem na svoja ušesa slišala. V zadnji hiški sva spali, v isti kamri. Tudi če bi si ušesa tiščala, bi vse slišala. Ko je reva ugotovila, da je zanosila, je čisto ponorela:

»Prasec, kaj si mi naredil? Kaj si mi naredil? Zdaj pa konec! Odloči se: jaz ali ona! Odloči se!« je mlatila po njem v obupu in se obnašala, kot da je znorela.

»Saj se bom, saj se bom,« se je branil in vzdihoval: »Marjeta, o Marjeta, kaj naj storim, kaj naj storim,« sem ga slišala jokati.

Potem sem šla jaz služiti v Ledeče, saj veš, kje je to. Nisem vedela, kaj se dogaja doma. Da je on res izpolnil obljubo, ki ji jo je dal, in se na tako grozen način znebil žene. Telefona ni bilo, avtomobilov tudi nismo imeli ... Vsa srečna sem bila, da sem se rešila vsega hudega in dokler se ni tisto zgodilo, dokler vsa dolina ni govorila o tisti grozni zadevi, nisem vedela ničesar. Še danes ne morem verjeti, da je ona kaj kriva. Po nedolžnem je sedela, verjemi! Kako me je bilo sram, ko so nas vlečili po časopisih in zobeh! Uboga naša mama! Ona je bila tako dobra. Tako mila. Po njej si to dobil, Simon. Po njej si tudi ti tako mil in dober, zapomni si.«

To je bilo res. Stari oče je tudi njega kar naprej pošiljal po pijačo, kadar je moral »na počitnice« k njim, in se znašal na vse okrog sebe, stara mama pa se je umikala, bila je pridna kot mravlja in vse gorje prenašala kot mučenica. Ne, v tem ji že ne želi biti podoben!

Le zakaj prav danes toliko razmišljam o vsem? Kar je bilo, je bilo, navadno reče in se izogne pogovoru ali pa razmišljanju o tem, kako je živel. Mu sanje napovedujejo kaj slabega? Ali mati kaj želi od njega? se je spomnil njenih milih oči, ki jih je videl to noč prvič. Da bi pregnal čudne misli, je vstal in začel živčno meriti razdaljo med hišo in hlevčkom, a je prav to priklicalo novo težko misel:

»To imam po njej! Najbrž mi je to ostalo v krvi od takrat, ko je ona z menoj, še nerojenim otrokom, živčno merila razdaljo od ene do druge stene zaporniške sobe in me preklinjala v trebuhu. Še nerojenega me je preklinjala.

»Če tebe ne bi bilo ....«

»Sem jaz kriv, da si se skurbala,« ji je prvič zares zabrusil, kot da res stoji pred njim.

Samo štiri mesece in pol ga je imela zares pri sebi. Pa še takrat v jetniški celici. Vse njeno mleko, ki ga je pil, je bilo zastrupljeno. Pomešano z jezo na jetnišnico, na ljubčka, ki je sedel v bog ve katerem zaporu. Jezna je bila na komaj rojenega otroka in raje bi videla, da ga ne bi bilo. Na vse okrog sebe je bila jezna. Saj je še dobro, da so ji ga vzeli, da ga ni dojila dlje. Da ga ni čisto zastrupila s sovraštvom!

Miran, paznik v zaporu, ga je, ko je bil Simon že srečno poročen in je žena pod srcem že nosila njunega prvega otroka, neko jutro dolgo gledal. Videl je, da nekaj globoko razmišlja in tehta, ali naj molči ali le spravi misel na dan. Mencal je, ga pogledoval spod košatih obrvi, nazadnje pa le vprašal:

»Simon, ma oštja, kako praviš, da se pišeš?«

»Antončič. Zakaj?« Tako resnega ga Simon še ni videl. Vedno se je šalil, zdaj pa je grbančil čelo, se praskal pod kapo in ga gledal tako čudno.

»Ma oštja, povej ti meni, kdaj si se rodil!«

Simon je čutil, da to ne bo navaden pogovor.

»Ma je tvoja mama Marjeta?«

»Je. Zakaj sprašuješ?« se je Simon čutil vedno bolj nelagodno, saj se dotika najbolj bolečih reči.

»Ma povedi ti meni, kaj imaš zapisano v matičnem listu? Kateri rojstni kraj?« je vrtal vanj.

»Zdaj te imam pa zadosti,« se je Simon razjezil. Pa kdo je on, da vrta vanj? Ni njegov predpostavljani, da bi mu moral po pravici povedati! Jezno se je obrnil, da bi se ognil pogovoru.

»Je Indžija?« je vprašal komaj slišno in ga za roko potegnil nazaj.

Simon je zardel do lasnih korenin.

»Kako veš?« je obsedel z odprtimi usti.

»Madona, Simon,« ga je objel s svojimi močnimi rokami, »jaz sem tako rekoč tvoj boter!« ga je lopnil po hrbtu. »Grevna na kofe,« je rekel in ga tako objetega odpeljal do bifeja preko poti. Poiskal je prostor v najbolj oddaljenem kotu in mu skoraj šepetaje začel pripovedovati, kako so mu v službi v začetku maja dvainpetdesetega poverili posebno nalogo. Odpeljati je moral zapornico v visoki nosečnosti v edini jugoslovanski zapor, kjer so zapornice lahko rodile.

»Za vedno sem si jo zapomnil, Simon, saj sva dva dni potovala skupaj. Jaz, postaven paznik, ona pa v visoki nosečnosti v sivem, pustem jetniškem kostimu. Veš, kako je bilo takrat potovati? Zdaj lepo sedemo v marico, spredaj mi, pazniki, za zamreženimi okni jetniki, pa gijo ... Po avtocesti do Rume, pa še malo naprej proti Sremski Mitrovici. V enem dnevu je vse opravljeno. Midva pa z vlakom! Iz Mesta v Karlovec, od tam z drugim vlakom v Zagreb. Nekaj ur čakaš v mrzli čakalnici na vlak za Rumo, Sremsko Mitrovico ... do Indžije ... Vsi bulijo vate in ugibajo, koga vodiš, zakaj ga vodiš ... Če spremljaš nosečo žensko, je ugibanj še več: Le kaj je storila tako strašnega, da jo vodijo visoko nosečo? Marsikdo te gleda sovražno, kot da si ti zakrivil zločin. Povrhu se ti ženska še smili! Saj veš, mati je mati. Vsako je treba spoštovati. Vsaka se namučti tistih devet mesecev. Veliko ljubezni in moči je potrebno, da ga donosi in rodi. Ona pa ...,« so se mu orosile oči.

»Kakšna je bila?« je Simon komaj slišno vprašal, ne da bi ga pogledal. Z obema rokama je objemal skodelico kave, da je umiril čuden drget.

»Ma kaj naj ti rečem ... Če ne bi vsega vedel, če mi ne bi dali prebrati tiste depeše, bi se mi še bolj smilila. Tako pa ... To pa ti rečem, da sem lepo ravnal z obema. Poskrbel sem, da ni bila ne lačna ne žejna, za pogovor ji pa tako ni bilo. Ena huda jeza je bila v njej. Ne toliko žalost, bolj jeza. Tudi ljudi je gledala sovražno, če se je srečala z njihovimi očmi. V glavnem sva bila tiho. En doktor roman sem imel s sabo. Nič mi ni nagajala, pa je bila vseeno pot hudičevo dolga. Ej, Simon, da si bil ti tisti revček!« ga je zgrabil za roke, da je črna tekočina nevarno pljusknila po mizi. »Dobro si se naredil! Ma oštja,

vesel sem, da sem te spoznal. Ne veš, kolikokrat sem mislil nate!« ga je gledal čudno raznežen.

»Name? Saj me nisi poznal!« so se Simonu ukrivile ustnice v trpek nasmeh.

»Na otroka, ki ga je šla roditi, Simon, na otroka sem mislil! Kako bo prijokal na ta prekleti svet v jetnišnici? Kako bo med jetniškimi zidovi preživel prve dni svojega življenja? Kakšna bo Marjeta do otroka? Ali se ji bo pogled omehčal, ko ga bo prvič vzela v naročje? Ali bo jeza popustila, ko ga bo jemala k prsim? Na to sem mislil in tudi na to, kam te bodo dali po štirih mesecih. Ima sirotek kje kake dobre sorodnike ali bo moral med tuje ljudi, v rejo, sem razmišljal. V kakšnega človeka bo zrasel? Ma sem vesel, Simon, da sem te našel! Res sem vesel! Tak si, kot da ti nič v življenju ni manjkalo. Daj, nasmej se, kot se znaš samo ti! To ostane med nama, ne boj se, nikomur ne bom omenil, od kod se poznavata. Sem lahko tvoj prijatelj, Simon? Mi daš roko?« je stegnil desnico proti njemu in v očeh mu je sijala sama dobrota.

Krepko sta si jo stisnila, a Simon je bil tako pretresen, da spregovoriti ni mogel.

»Hvala za kavo,« je tiho rekel čez čas in nekako trudno zapustil bife.

Odhitel je naravnost k reki in preko lesenega mostu skoraj stekel v zavetje gozda. Več krogov je moral preteči, da se je vsaj nekoliko umiril. V prsih ga je dolgo čudno tiščalo in v grlu je čutil kepo. Na hribu, od koder je najlepši pogled na Mesto, se je nazadnje ustavil, se s hrbtom naslonil na gladko lubje drevesa in se počasi sesedal k njegovim koreninam. Iz žepa je najprej potegnil robec, da si je obrisal znoj, potem cigareto, iz katere je nekajkrat slastno potegnil, in se začel umirjati. Čeprav je še vedno slišal Ma oštjo: »Je Indžija?«

»Prekleta Indžija!« je zaklel in brenil z nogo štor pred seboj, da ga je zbolelo in se je moral nasmejati. »Le kaj je kriv tale štor,« je polglasno rekel in z roko podrgnil boleče prste. Mislil je, da mu Indžije nikoli ne bo mar. Človek se pač nekje rodi. Večina v bolnici, nekateri doma, drugi nekje vmes ... On se je pač rodil v Indžiji. Na zemljevidu je že v osnovni šoli poiskal kraj, a še na misel mu ni prišlo, da bi si ga šel kdaj pogledat. Šele ko smo se Slovenci osamosvojili, ko smo se odcepili od skupne države, ga je usekala prav Indžija.

Z ženo sta hotela odkupiti stanovanje po tistem »jazbinškovem« zakonu. Oba sta bila v službi, zmogla sta to kot večina Slovencev in se veselila, da ne bosta nikoli več podnajemnika. Samo vse dokumente je še treba pripraviti, kar ni omembe vredno, si je mislil. Potrdilo o državljanstvu mora dvigniti na občini, tam pa:

»Ne bo šlo, ker ste srbski državljan,« ga je skozi steklo hladno pogledala mlada uslužbenka in mu malomarno porinila njegove dokumente na drugo stran šipe.

»Kakšen srbski državljan!« je skoraj zavpil.

»Rojeni ste v Indžiji. Tako piše. To je pa v Srbiji, ne?« ga je merila kot tujca.

»Pa kaj vam je? Jaz sem vendar pravi, čisti Slovenec! Rodil sem se materi Slovenki in očetu Slovincu! Preberite! Vse piše!« se mu je tresel glas od jeze. »Da nisem Slovenec! Ta je pa dobra,« je z roko udaril po pultu.

»Rojstni kraj je važen,« je rekla malo bolj mehko.

»Jaz si ga nisem izbral! In kaj naj sedaj?« se je z rokama v boku jezno zazrl vanjo.

»Tako kot vsi vam podobni,« je rekla. »Najprej se izpišite iz knjige srbskega državljanstva, nato zaprosite, da vas vpišejo v knjigo slovenskih državljanov. Tak je postopek. Nič drugega vam ne morem povedati. Če potrebujete slovensko državljanstvo, se boste že potrudili. Tako kot se morajo mnogi drugi. Tega si nisem jaz izmislila! Name ne stresajte svoje jeze, jaz samo opravljam svojo službo!«

»No, potem mi pa še enkrat povejte, kaj naj naredim! Dobro opravite svojo službo, da ne znorim,« se je Simon nagnil čisto k njej in skoraj sikal v njo.

Tega res ne bo nikoli pozabil. Malo je manjkalo, pa bi se tudi on znašel med izbrisanimi, je razmišljal ta dan.

Pogled mu je drsel po svojem malem svetu, po cvetju med skalami in spomnil se je nekega takega dne, ko ga je poklicala teta Zalka.

»Kaj bo dobrega?« ni mogel skriti veselja, da ga kliče.

»Marjeta je tukaj, Simon,« je rekla skoraj šepetaje. Ni rekla »tvoja mama je tukaj« in klicala je verjetno brez njene vednosti. »Pridi, če bi jo rad videl,« ga je vabila.

Samo za trenutek je okleval. Zakaj pa ne, si je rekel. Naj končno vidi, kako lepo si je uredil življenje. In je dodal:

»Pridem po obe. Pripravita se, da gresta z mano. Prav?«

»Prav,« je odgovorila in prekinila zvezo.

Spomni se, kako je nenadoma postal židane volje. Celó obril se je in si preoblekel srajco. Postal je pred ogledalom, si zavihal dolge brke, počesal že rahlo razredčene lase, si pomežiknil in se namuznil podobi zrelega moža pred seboj. Naj mama vidi, kaj je zraslo iz tistega fantka, se je muzal. Kajo je zaprl v pesjak, zaklenil hišo in sedel v svojo trdoživo katrco. Veselo je požvižgaval pesem, ki je prihajala iz radijskega sprejemnika: Jaz pa pojdem na Tirol, na Tirol ... Kolikokrat je pri folklori veselo plesal na to melodijo!

Na avtocesti, kjer se je promet zgostil, je radio ugasnil in začutil, kako vedno bolj vanj leze čudna žalost. Pa saj če je iskren, je ta žalost vedno prisotna v njem. Posebno dokler se ni poročil, se je ni mogel znebiti. Le da jo je spretno skrival pred drugimi. Imeli so ga za veseljaka. Za štoserja. Za brezskrbnega in na vse neumnosti pripravljenega poba. Pa je bila le maska. Dobro naštudirana vloga. Redki so poznali njegovo pravo bistvo. Pepca, njegova dobra krušna mati, že. Ona prav gotovo, je pomislil in oči so se mu orosile, ko je pomislil nanjo. Kdo ve, če ni prezgodaj umrla tudi zaradi njega. Ko je šel v srednjo šolo, je bila nenadoma kar preveč sama in osamljena. Zaradi bolezní so jo predčasno upokojili, kar jo je še bolj prizadelo. Kar naenkrat ni imela za koga skrbeti, komu čistiti, kuhati in bolezen se je polastila vsega hkrati, duše in telesa.

Tak, potr in zamišljen, je pripeljal pred hišo svojih edinih sorodnikov. Že od daleč je v bregu zagledal svojo mater. V strmini je sekala grmade. Prav gotovo ga je videla tudi ona, saj je bil njegov avto edini, ki je rinil v breg, in on edini človek, ki je obstal pred njihovo hišo. A se je naredila, kot da ničesar ne sliši in ne vidi. Niti za trenutek ni prenehala z delom. Simonu se je celo zdelo, da se je še bolj obrnila proč. Da bi se najraje zakopala v grmade.

»Marjeta, Simon je prišel,« ji je zaklicala teta Zalka, ki mu je prišla naproti. Ker se ni premaknila, je jezno vprašala: »Ne misliš priti?«

»Bom že. Pa ne takoj,« je rekla bolj sebi kot njej in nadaljevala z delom, ne da bi koga pogledala.

Simon bi najraje sedel v avto in se odpeljal domov. Je to mama? je vrelo v njem. Le kako je mogel pričakovati, da ga bo vesela in jo bo zanimalo, kaj ji hoče pokazati. Že se je obrnil, pa ga je teta zadržala:

»Počakaj vendar. Kavoj spijva, pa pride. Boš videl, vse bo v redu. Daj ji malo časa. Kaj pa, če jo peče vest in jo je sram pred tabo? Na to nikoli ne pomisliš? Samo človek je in nič lepega ji ni naklonilo življenje. Pridi, sedi in ne glej tako žalostno,« ga je za roko vlekla za sabo v hišo.

Da jo peče vest? je razmišljal med potjo proti Gori in jo opazoval v vzvratnem ogledalu. Ves čas je mrko gledala spod čela in v njenih očeh je spet bral: »Življenje si mi uničil. Če tebe ne bi bilo ...« Še kave ni spila tisti dan pri njem. Nejevoljno je hodila za Simonom in sestro, stiskala ustnice v tanko črto in zmajevala z glavo.

Zato, ker ji ni všeč ali se mu morda le čudi, kako je vse to lahko naredil?

Ubogal jo je, ko mu je ukazala: »Nazaj me odpelji!«

Po tistem je ni več videl. In je tudi ni želel.

Včasih ga kdo vpraša:

»Res nič ne čutiš do nje?«

»Nič,« odgovori. »Vse je mrtvo.«

»Kaj pa, ko bo umrla?«

»Bo pač umrla. Vsi enkrat umremo,« mirno reče.

»Ampak mama ...«

»Moja mama je bila Pepca. Po njej bom žaloval, dokler bom živ. Ženska, po kateri me sprašuješ, me je samo rodila. Nič drugega,« reče in tako tudi misli.

Tudi danes bi tako rekel. Tudi na tako čuden dan, kot je današnji. Zamišljeno si je nekajkrat podrgnil čelo, kot da briše težke misli. Kakšnega dela se mora lotiti, to ni nič, takole brskanje po sebi! si je rekel. V vinograd bo stopil. Tam se bo najprej otresel čudnih sanj in razglabljanja po sebi, je sklenil in že stopil na stezico, ki je vodila proti trtam, ko je začutil, da se je Kaja čudno vznemirila. Nemirno je zastrigla z ušesi in se vsa napela.

»Kaj pa je? Kaj bi mi rada povedala?« jo je hotel pobožati po mehki dlaki, pa se mu je izmaknila in se nekaj korakov proč postavila v pozor. Glavo je obračala proti dolini, od koder je tudi on kmalu zaslišal moped, ki je rinil na Goro.

»Saj ne gre k nam, Kaja,« se ji je nasmejale. Od vsega na svetu je menda najbolj sovražila prav moped in poštarja na njem. Brž ko ujame prediren glas mopega, začne divje lajati proti njemu in je z ničemer ne more umiriti. Vse dokler se njegov glas ne izgubi za drugim bregom, mu kaže svojo jezo. Tudi danes se je lajajoč spustila po bregu navzgor in ga čakala ob križišču cest. Zaman jo je Simon klical, naj se vrne. Saj bo mrcina skočila vanj, če je ne zadrži, se je ustrašil in tudi sam pospešil v hrib. Zgrabit jo mora za vrat, da se bo lahko mirno odpeljal naprej.

Poštar je že od daleč klical Simonu: »Drugič mrcino priveži, dru-

Ivanka Mestnik
ŠE MALO NI BILO TAKO ...

gače ti ne bom več nosil pošte!«

Preplašeno je strmel v razjarjenega psa, segel v torbo, stegnil roko: »Na!« je rekel in že odbrzel naprej, da ga je v ovinku nevarno zaneslo. Simon je razumel njegov strah, saj sta ga oklala že dva psa. A razumel je tudi Kajo. Kdo ve, kakšne neznosne frekvence so to za njena ušesa, da jo tako vznemiri, je razmišljal in jo čvrsto držal za ovratnico, dokler se ni čisto umirila.

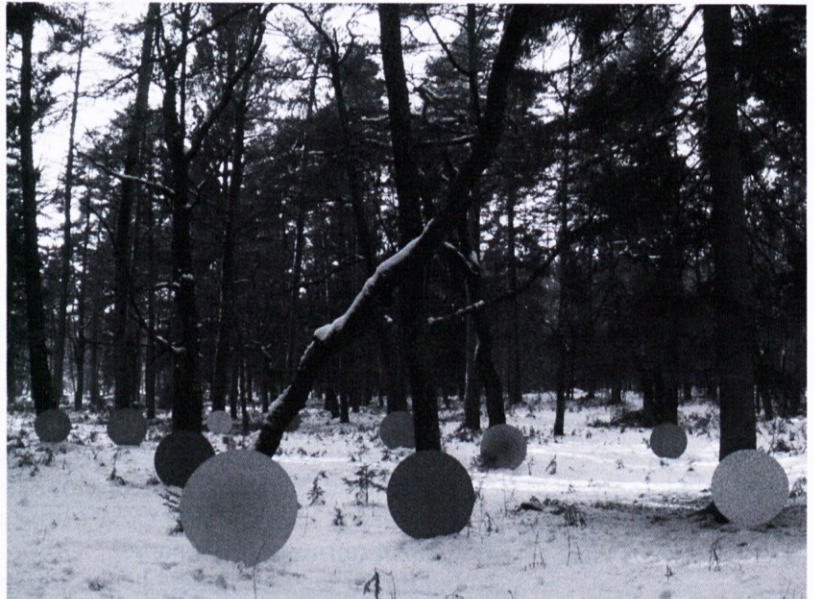
Šele potem sta se obrnila proti domu in šele takrat je pogledal, kaj mu je poštar potisnil v roke.

»Telegram!« ga je stisnilo pri srcu. »A zato težke in čudne sanje! Zato tako težak dan,« si je rekel in čutil, kako mu noge postajajo mehke in mu srce divje utriplje. Prej ko je raztrgal ovojnico, je vedel:

Umrla je. Sporočajo mu, da je umrla.

Tudi zdaj ni mogel izgovoriti besede mama, a vendar ni bilo tako, kot je vedno govoril. Še malo ni bilo tako!

Mateja Kavčič: ZIMA, fotografija

LITERATURA
Rast 2 / 2009

Tarik Eltayeb

Prevod: **Hana Alhady,**
Mohsen Alhady

Egipčanski pesnik Tarek Eltayeb se je rodil materi Egipčanki in očetu Sudanecu v Kairu leta 1959. Tam je tudi živel in se šolal. Leta 1984 se je preselil na Dunaj, kjer je študiral ekonomijo in sociologijo. Zdaj živi na Dunaju in predava na univerzah v Kremssu in Gradcu. V Avstriji je za svoje dejavnosti prejel številne nagrade. Piše v arabščini, preveden pa je v nemščino, francoščino, makedonščino in srbščino. Izdal je pesniški zbirki: Aktovka, polna golobov in gruljenja (Dunaj, 1999), Iz polja moje sence (Dunaj, 2002) ter romana Mesto brez palm (Dunaj, 2002) in Hiša plamena (Dunaj, 2006). Leta 2006 se je predstavil tudi na Trnovskih tereceti v Ljubljani.

IZPOSOJENA GLAVA

*Dam ti svojo glavo
za en dan,
da spoznaš
vse moje skrivnosti.
Ukanem te, da postaneš jaz,
moj vid in moj sluh,
moj tok občutkov.
Toda ti lahko izbiraš:
ali boš živela dan,
kot ga živim sam,
ali pa se vrneš na dno preteklosti
in tam poiščeš moje skrivnosti.*

*Toda pazi,
konec dneva
vzamem svojo glavo nazaj.
brez oklevanja in izgovorov.*

*Toda glej, da ne izdaš mojih skrivnosti
in ne razkriješ, da si moja zamisel.
Kajti ko se vrnem v svojo glavo,
bom pregledal vse hodnike in poti,
ki si jih prehodila.
In prav mogoče je,
da izvem o tebi več
kot ti o meni.*

PREMIKA SE PO SVOJE

*Sediš pred ogledalom in
se opazuješ v svojih gibih,
skrivoma
motriš vse,
kar počneš.*

*Ne veš pa,
da se tvoja slika v ogledalu,
ko je ne vidiš,*

*ne giblje tako kot ti,
temveč se premika po svoje.*

*Oponaša te
samo,
ko jo gledaš.*

SENCA NA DUNAJU

*Dunaj
je edino mesto,
kjer lahko izgubiš svojo senco,
če dolgo hodiš po njem,
ali če hodiš prepočasi.
Videti je, kot da se senca
obrabi in ugrezne v tla.*

*Če tu ne paziš na svojo senco,
jo prav lahko izgubiš.*

*Od časa do časa
postoj na Dunaju
in zberi raztresene delce svoje sence,
še prej pa se prepričaj, da
ji nisi pritaknil
koščke drugih senc.*

BERAČENJE

*Starka s culico
berači na poti do kavarne.*

*Ustavi se,
pred njo stoji nekdo s palico,
ki sega z roko v žep.*

*Tisti s palico izvleče prazno roko,
jo pomoli pred starko
in pričakuje božji dar.*

*Tiho obstaneta drug pred drugim,
oba z iztegnjenima rokama v zraku
čakata in
stojita kot kipa.
In tudi jaz se ne ganem.*

*Na trgu
starka preprime v prazno roko svojo culo
in starec preloži v prazno roko svojo palico.
In spremeni se prizor.*

SANJE V MAKEDONIJI

*Pozno sem šel spat
in zato zamudil začetek sanj.*

*Zgodaj sem se zbudil
in zato izgubil konec sanj.*

*Poskušal sem se spomniti
niti, ki bi me povlekle nazaj v sen,*

*toda prav nič mi ni ostalo
od besede sanje
brez sanj.*

SANJAM

*Ko sanjam,
lahko upočasnim dogodke,
obvladujem čas,
ponavljam dejanja,*

*v sanjah lahko izbiram,
se nikoli ne prenaglim.
V sanjah lahko izbrišem, kogar ne maram,
in si približam, kogar hočem,
ravnam lahko tako kot kralji.*

*In ko se zbudim,
si ne morem niti zamisliti,
da bi lahko spremenil, kar sem sanjal.*

*Nestrpno čakam na sen,
dan pa ostaja razvlečena,
ponavljajoča se mora.
Čas teče, beži.*

HITRA HOJA

*Moški, ki je hitro hodil po moji senci
tistega popoldneva,
je prestrašil mojo senco,
zato se je zatekla za mano
kot otrok, ki išče zatočišče.*

*Tistega dne
ob mraku se je moja senca nepričakovano razpršila.
Nisem je mogel več zbrati skupaj,
bil sem zmeden.
Bal sem se, da jo pohodijo mimoidoči
s svojimi težkimi, okovanimi čevlji,
ali da se na njej ustavi ženska s psom, ki urinira,
in da pes začne početi tisto, kar pač počnejo vsi psi
po ulicah Dunaja..*

Fatma Naut

Prevod: **Mohsen Alhady,**
Margrit P. Alhady

SAMOTEN LESEN STOL NA ROBU CELINE

*Stanje - večno čakanje
mi ne skali veselja do trenutka,
ki nastopi vsake štiri leta,
zato čakam.*

Fatma Naut je sodobna egipčanska pesnica, ki si pogumno utira pot v sodobni arabski književnosti. Rojena je leta 1964. Sodobno egipčansko poezijo pogosto predstavlja na mednarodnih literarnih festivalih in na kulturnih srečanjih. Izdala je več pesniških zbirk, med njimi: Udarec s prstom (2002), Centimeter nad zemljo (2003), Na dlani žene (2004), Tempelj cvetja (2007). Njena zadnja pesniška zbirka Steklenica lepila (2008) je bila nagrajena na mednarodnem literarnem srečanju in prevedena v več jezikov.

1 Pri muslimanih pomeni takbira vzklik "Alahu Akbar", Bog je največji, in je tudi del molitve.

*Vem, da se ne vrne Rim,
da ne pride več Marx
in da ne bo mojega očeta,
ki je padel z minareta
pred šesto takbira¹.*

*Sprememba stanja:
vrt spredaj
se premakne za hišo
in hrup metroja
se preseli v vojaške kasarne,
med strele netopirjev.
Sama ždim
na svojem lesenem stolu
in moja deklica je daleč.*

*Naporen kot voda
in čuteč kot Shakespearovi zaključki.
Morda je neumno, da motrim Atlantik,
ko čakam na Jezusa,
ki bo zagotovo priplaval
ob mraku nekega večera,
ker je zdaj med Rabatom in Adenom
odprt nek most.*

*Temnopolta Maročanka
podobna svetlobi, ki prodira
skozi zgornje jadro,
mi je povedala,
da se galebi ne morejo obdržati na vodi,
ker so ribe v njihovih trebuhih
osoljene kot skesane sardele.
Kdor se pokesa zaradi greha,
lahko prične nov greh.*

*Človek se mora navzeti še česa drugega
razen zehanja in opazovanja vode,
pustiti mora svoji hiši prosto pot
in se vsako jutro premakniti
za korak proti vzhodu.
Šele ko se dotakne črte modrine,
je pripravljen na ohromelost,
ki bo zajela vse njegove ude,
dokler ga ne pogoltne morje,
morje, Rdeče morje.*

NE PORUŠITE KOČE

*Potrebujem duha,
da mi uredi garderobo:
obleke tistih, ki so odšli, na eno stran
in na drugo stran kano,
da izpuli tipke, ki odpirajo okna na računalniku,
in se sprehodi z miško po oboleli koži,
da polži izpuščaje, prah in znake,
ki jih je zarisal zaljubljenec
na nogo svoje ljubljene.*

*Potrebujem duha,
da mi uredi knjige, ki so me izdale.
Ta kup mora biti kaznovan
- res nimam nič s slamo -
obremenile so mojo ramo
in mi skalile mir.*

*Duhovi razumejo moje veselje,
ko z nacistično hladnokrvnostjo
sežigam nove ovitke
in polagam liste pod pečene piščance,
da vpijejo olje.
On bo čiste krožnike
ohranil čiste,
če jih niso že umazali nesposobneži
s svojimi slabimi metaforami.*

*Duhovi so plemeniti
in tihi,
streljajo na škrate,
ki mažejo stene s svojo kryjo,
ko se vsako nedeljo zaletavajo z glavami vanje,
in so brez sence.
Zato izgubljena ptica
pristane na glavah pesnikov,
škratje pa ne.*

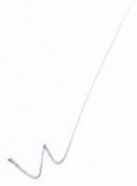
*Duhovi so subtilni,
ne zasedajo prostorov,
ne porabijo veliko zraka in časa,
učenjaki so,
sonce zakrivajo pred škрати,
da njihove kosmate noge
ne skvarijo igre svetlobe in senc.
Modri so,
ob mraku
pri starem mlinskem kolesu
prisluškujejo mladenki in mladeniču:
Če se name ne jeziš, sem brez skrbi.
Rekel je: Sem!
Šel je proti koči. In ona je zajokala.
Najmanjši se je odkupil z vrtnico
in jo pobožal po kitki,
največji pa je
dvignil kazalec in jo posvaril:
Nikar ne porušite koč,
kajti v njej živi pesnik.*

GLAVNI MISTIK

*Ponoči nas je učil pravih stališč,
vzdihovanja pred potrebo in razlag,
kako dadaistični pogovori
praznijo ure v dvorani številc.
Podžigamo sina vratarja,
da potisne časopis pod hišna vrata
in steče proti vrtu,*

*da dohiti očeta,
ki je zapustil svoje mesto samo zato,
da lahko opazuje balkon iz drugega kota.*

*Ta šejh, ki je študiral pri Descartesu,
nas je dvignil sredi noči in rekel:
Tisti, ki je združil geometrijo in algebro je bedak,
saj prah, ki nastaja
v praznini med obleko in kožo
ponuja sprejemljiv dokaz,
da lahko obsojamo retrospektivno.
To pa postavlja filozofe v težak položaj,
saj ne zmorejo razložiti dekličinih solz
na dan njene poroke.
Indukcija povleče graf
in ga prelomi na točki upogljivosti.
Nekoč sem na izpitni poli napisala,
da so razdalje med vratom in stopali
le izrastki v besedilo,
ki jih je potrebno
kolikor mogoče skrajšati.*

Mateja Kovačič: CINIJA, akril, 40 cm

Marija Makarovič **BOJANCI V LUČI
FRANCISCEJSKEGA
KATASTRA (1824 – 1833)**

Uvod

Gospe Ksenji Khalil se imam zahvaliti, da sem na njen predlog in z gmotno pomočjo Zveze kulturnih organizacij v Črnomlju, ki ji je tajnikovala, leta 1986 in 1990 zbirala gradivo o oblačilni kulturi uskoškega in po poreklu srbskega prebivalstva v Bojancih, Marindolu, Miličih in Paunovičih. In prav tako, da sem dopolnila podatke o noši tudi v bližnji Perudini in Žuničih, kjer je tedaj živelo nekaj družin srbskega porekla. (Prispevka sta v tisku.)

Že v času, ko sem bila v stiku s prijaznimi in mojemu delu naklonjenimi ljudmi in slikovitimi, čeprav od »boga i cara« nekoliko pozabljenimi vasmi, sem iz nekakšne strokovne radovednosti, predvsem pa sebi v veselje le v izvlečku orisala stavbno in gospodarsko podobo k. o. Bojanci po dragocenih podatkih franciscejskega katastra iz prve polovice 19. stoletja. Še v času skupne, vendar že vojskujoče se nekdanje Jugoslavije, sem sprejela vabilo iz Beograda, da bi objavila prispevek o Bojancih v srbskem etnološkem zborniku. Po posvetovanju z nekaterimi Bojančani sem se objavi iz povsem določenih razlogov odrekla. Po spodbudnem razgovoru s konservatoriko Marinko Dražumerič sem v preteklem letu potegnila rokopis iz predala, ga dopolnila še z nekaterimi vzporednimi arhivskimi pričevanji in pripravila za objavo.

Med zgodovinskimi in zlasti etnološkimi deli, ki se ukvarjajo z Belo krajino, so nekatera posvečena tudi obravnavanju srbskega prebivalstva v Beli krajini, ki se je do danes ohranilo v črnomaljski občini pripadajočih Bojancih, Marindolu, Miličih in Paunovičih. Namreč »v 16. stoletju, do zgraditve Karlovca, je bila Bela krajina vojna baza za obrambo pred Turki. S premikom vojske v hrvaško Vojno krajino se je ukvarjala z vojnim dobaviteljstvom in imela tudi mirnejše življenje, saj se ji od konca 16. stoletja Turki niso več približali. Edini ostanek nekdanje vojaške pomembnosti so prebegi, ki so se v 16. stoletju naselili v okolici Marindola, Zilj, Žuničev in Bojancev« (Kos I: 37).

V Stanojevičevi enciklopediji iz leta 1925 piše sicer le za Marindol, da je »brežuljasti kraj u Hrvatskoj, oblast primorsko – krajiška, srez Karlovac« ... »naselil v prvi polovici 16. stoletja general Lenković z Uskoki z Velebita, od katerih je bila polovica pravoslavnih«, in tudi, da obsega davčna občina tri vasi: Marindol s 157 prebivalci in ljud-

sko šolo, Milič-selo z 99 in župnijo ter Paunović-selo z 48 prebivalci (Stanojevič: 786). Za časa Vojne krajine je Marindol spadal obenem z Žumberkom k slunjskemu polku, čeprav je bil od njega povsem ločen (Stanojevič: 786).

V Enciklopediji Slovenije iz leta 2000 je pod geslom Uskoki povzeto dotedanje vedenje o beguncih, ki so z jugovzhoda (nekdanje Jugoslavije) bežali, uskakovali pred Turki na Kras, slovensko Istro, na Spodnje Štajersko in tudi v Belo krajino (Simoniti: 101, 102). V pisnih virih in izročilu so znana za begunce poleg Uskokov še nekatera druga imena, npr. Čiči, Morlaki, Prebegi, Vlahi (Simoniti: 102). V Beli krajini se je, predvsem pri starejših ljudeh, vse do danes ohranilo v glavnem le poimenovanje Vlah in Vlašica. Poimenovanje Vlah in Lah omenja že Valvasor leta 1689 (Valvasor: 292).

Za naseljevanje beguncev na Kranjskem, naj so bili hrvaški katoliški ali pravoslavni srbski in črnogorski uskoki, sta se zavzemala predvsem vojaška poveljnika I. Kacijanar in za njim I. Lenkovič. Po letu 1526 in vse do 1542 – 1543 so prihajale na Kranjsko številne in organizirane skupine beguncev. Leta 1549 pa so jim dokončno določili tudi naseljitveno območje. Z izjemo štirih vasi v Beli krajini, kjer še živijo potomci pravoslavnih srbskih beguncev, so se zlasti katoliški Hrvatje sčasoma stopili s kranjskim prebivalstvom. O njihovi navzočnosti na Kranjskem in drugih slovenskih pokrajinah pričajo na primer priimki Bizjak, Čič, Hrovat, Lah, Prebeg, Serbak, Smuk, Turk, Vlašič (Simoniti: 102).

Če pustimo ob strani pomembna zgodovinska dela o Uskokih na Kranjskem in Štajerskem, ki datirajo že v osemdeseta leta 19. stoletja, in so skupaj z drugimi mlajšimi deli našeta v Enciklopediji Slovenije

pod geslom Uskoki (Simoniti: 102), kaže opozoriti le na nekatera, v tem delu navajana dela. Niko Županič je že leta 1912 v razpravi Žumberčani i Marindolci navedel nekaj svojih ugotovitev o telesnih značilnostih tamkajšnjega srbskega prebivalstva (Županič).

Milenko S. Filipović je leta 1970 objavil obširnejši monografski prispevek Srpska naselja u Beloj krajini (u Sloveniji). Avtor je v glavnem povzel dotodanje vedenje o naseljevanju Srbov v Sloveniji, nakar je pregledno predstavil vasi Bojanci, Marindol, Miliče in Paunoviče, spregovoril o poreklu njihovih prebivalcev in podal nekaj nadrobnejši uvid v njihov pogovorni jezik, ki še vedno razkriva, kljub »obilju slovenačkih elemenata« vse značilnosti štokavskega in ijekavskega govora (Filipović: 169, 170; prim. tudi Terseglav: 102). Filipović je opozoril tudi na nekatere razlike v pogovornem jeziku prebivalstva iz Bojancev in Marindola. Razmeroma nadrobno je predstavil njihovo gospodarstvo, domove, nošo, družinske in družbene odnose in verovanja (Filipović: 179 – 231). Filipović, ki je doslej najobširneje obravnaval poglobitve kulturne sestavine življenja v Bojancih, je na več mestih opozoril tudi na kulturne od sosednjih Slovencev prevzete prvine (Filipović; npr. 169, 223, 228).

Leta 1996 je izšlo delo Marka Terseglava Uskoška pesemska dediščina, v katerem med drugim ugotavlja, da se »duhovna kultura potomcev Uskokov vedno bolj slovenizira, tradicionalno dinarsko kulturo ohranja v glavnem le še starejša generacija. Ljudsko pesništvo sestavljajo večinoma južnoslovanske pesmi novejšega izvora, deloma pa tudi pesmi, ki jim je mogoče najti zasnove daleč v preteklosti ...« (Terseglav: 102, 193). Na slovenizacijo Srbov v belokranjskih vaseh so v veliki meri vplivale poroke, ker so se do leta 1945 poročali izključno s pravoslavkami, poslej pa so nastajali mešani zakoni. Podatek, ki velja za konec devetdesetih let prejšnjega stoletja, da je »zdaj v Bojancih od 25 hiš le še ena čisto srbska« (Terseglav: 102), je vsekakor dovolj zgovoren. In prav tako že leta 1970 napisana ugotovitev, da so »danes Srbi v Beli krajini izolirana mala srbska oaza, ker dalje proti severu sploh ni srbskih naselij, in prav tako ne na jugu v neposredni bližini Kolpe, temveč šele v Gorskem kotaru, Ponikvah in v okolici Ogulina« (Filipović: 150).

Prebivalstvo, stavbe, kmečko gospodarstvo

V prvi polovici 19. stoletja je bila v tedanji habsburški monarhiji izpeljana tretja zemljiška davčna reforma. Namreč cesar Franc I. je 23. decembra 1817 izdal patent o zemljiškem davku. V naslednjih desetletjih je sledilo natančno predpisano merjenje zemljišč in zbiranje spremnih podatkov. To so bila prva katastrska merjenja, ki so temeljila na trigonometričnem merjenju zemljišč kot osnovi za topografsko snemanje. Rezultati merjenja in različni drugi podatki, ki so zadevali prebivalstvo in predvsem stavbno in zemljiško posest obenem z njivskimi kulturami, so bili izdelani za vsako katastrsko občino v obliki tako imenovane katastrske mape in cenilnih operatov (več o tem Moritsch: 438 dalje). Na ta način je bila v letih 1824, 1825 in 1832, 1833 obdelana tudi katastrska občina Bojanci.

Na vojaškem zemljevidu iz druge polovice 18. stoletja so videti Bojanci v glavnem kot gručasto zasnovana vas (VZ: 247), kar je potrjeno tudi na načrtu iz leta 1824, ki je priložen franciscejskemu katastru in

v Krajevnem leksikonu Slovenije z dodatkom, da so Bojanci »gručasta vas na vrtačasto razgibanem hribu«. Delijo se v Gornje in Dolnje Bojance. Po krajevni cesti, ki pelje skozi vas in je bila zgrajena leta 1958, imajo zvezo z Vinico in Tribučami (KLS: 23).

V cenilnem protokolu franciscejskega katastra, ki je datiran z letnicami 1831, 1832 in 1833, na kratko piše o prebivalcih Bojancev, da pripadajo vzhodni, pravoslavni cerkvi, ki ima lastno podružnično cerkev (FK Z). Na pokopališču, ki leži ob cerkvi sv. Jurija, stoje nagrobniki, ki imajo večinoma napise v cirilici (Simonič: 24). Po podatkih v franciscejskem katastru niso spadali pod sosednjo rimskokatoliško župnijo na Vinici, temveč v pravoslavno župnijo Ponikve na Hrvaškem. Kasneje so bili cerkveno podrejeni župniji v Marindolu. Leta 1934 pa je bila za Bojance ustanovljena posebna pravoslavna parohija. Šole pa zaradi oddaljenosti niso obiskovali. Bojanci so spadali pod zemljiško gospostvo Pobrežje/Freithurn (FK Z). Do leta 1971 so bili cerkveno podrejeni župniji v Marindolu. Leta 1934 pa je bila za Bojance ustanovljena posebna pravoslavna parohija.

V času popisa leta 1832 so našli v 34 hišah 266 ljudi, od tega 144 moških in 122 žensk. Živel so v 62 gospodinjstvih. Večina, natančneje 60, se jih je ukvarjala s kmetovanjem, eno gospodinjstvo z obrtjo in s kmetovanjem in prav tako eno samo z obrtjo (FK Z). Med posestniki je bilo največ, to je 24 takšnih, ki so premoogli četrtinsko kmetijo v izmeri štirih do osmih oralov (t. j. 2,30 ha do 4,60 ha) in deset kajzarjev z enim (57, 5 a) do štirimi orali (2,30 ha) zemlje. V času popisa je živel v vasi tudi trgovec z živino. Maloštevilni lastniki konj so trgovali z žitom, ki so ga kupovali na Hrvaškem in potem tvorili na tovornih konjih v Kočevje (FK Z).

Med družinskimi priimki so se do danes zvečine ohranili priimki iz časa naselitve, med njimi Kordič, Radojčič in Vrlinič. Potrjeni so tudi v urbarjih 17. in 18. stoletja, kjer so nemalokrat spakedrano napisani obenem z osebnim imenom podložnikov, ki so oddajali gospostvu Pobrežje in Vinica predpisane dajatve. V urbarju gospostva Vinica iz leta 1674 so vpisani Vuckh Radouitsch, Vuckhella Corditsch, Raussan Khorditsch, Rade Corditsch, Michalio Radouitkhoutsch (Kos II: 484). Urbar gospostva Pobrežje iz leta 1711 priča, da so tedaj živele v Dolnjih Bojancih, natančneje v vasi Bojanci/Dorf Wojanitsch, družine s priimki Radojčič, Kordič in Krebaveč. Med njimi je bilo pet družin s priimkom Radojčič, gospodarji pa so bili na primer Illia,

Jūran, Joūran, Mitter in Simon Radojčič/Radoitschitsch. Dve družini sta nosili priimek Kordič/Korditsch, medtem ko sta Mirko in Rade Kordič gospodarila skupaj, je Janko Kordič gospodaril sam. Danes že izginuli priimek Krebaveč je nosil leta 1711 le Jūranz Krebaūretsch. Med družinami v Gornjih Bojancih je po urbarju »Von Kruperisch gewestes Dorf Woianitsch« prevladoval priimek Vrlinič, pojavlja pa se tudi priimek Mirossalz. Priimek Vrlinič/Verlinitsch so nosili gospodarji Illia in Maxim, dalje Soūra, Soūr, Drasche, Mille, Jūro in Miloss, Perro in Jūro, Joūran, Illia. Dva gospodarja Miho in Jūran sta se pisala Mirossalz (Urbar). Slednji priimek je napisal Simonič kot Mirosavac (Simonič: 24), Filipovič pa kot Mirosaljac (Filipovič: 151).

V franciscejskem katastru iz leta 1824, kjer je z imenom in priimkom vpisanih 31 gospodarjev z večjih in manjših kmetij, je najpogostejši priimek Vrlinič, ki ga je imelo kar sedemnajst gospodarjev in je podobno kot drugi priimki še vedno napisan z nemško pisavo kot Verlinič/Verlinitsch. Radojčič se je pisalo šest, Kordič pet gospodarjev. Priimek Ukmanac, ki so ga nosili trije gospodarji, je v Bojancih že izumrl. Po ustnem izročilu s konca šestdesetih let prejšnjega stoletja je pripadal priimek Vrlinič okoli štiridesetim družinam (Filipovič: 151). V času Filipovičeve raziskave – 1966/1967 - jih je bilo le trinajst. Radojčič so se pisali v sedmih in Kordič pri štirih družinah. S prihajanjem zetov iz sosednjih vasi po drugi svetovni vojni je zašlo v Bojance tudi nekaj novih družinskih priimkov. Med njimi po en priimek Selakovič iz Marindola, Vukčević iz Miličev, Vignjevič iz Paunovičev, Jurjevič in Busič pa iz Ponikev (Filipovič: 151, 152).

Obenem s številom družin je do danes znatno upadlo tudi število prebivalcev v vseh s srbskim prebivalstvom naseljenih vaseh, tudi v Bojancih. Tabela 1 kaže, da so imeli v primerjavi z Marindolom, Miliči in Paunoviči od leta 1869 do 1910 največ prebivalcev Bojanci, do leta 1931 pa jih je s trinajstimi prebivalci presegel Marindol, ki pa je leta 2008 štel samo enega prebivalca več. V Bojancih je živelo največ, to je 273 prebivalcev leta 1869, najmanj pa leta 2008, ko je število padlo na 91 (Občina). Upadanju prebivalstva je podobno kot drugje v Beli krajini, vsaj že proti koncu 19. stoletja, botrovalo delno izseljevanje v Ameriko, ki naj bi šlo do neke mere tudi na račun propada vinogradništva zaradi peronospore, omejevanja rojstev in z zaposlovanjem povezanega odseljevanja v Črnomelj, pa tudi Ljubljano, Maribor in druge kraje Slovenije (Filipovič: 151, 181, 183).

Tabela 1: Gibanje prebivalstva v Bojancih, Marindolu, Miličih in Paunovičih od leta 1869 do 2008 (FK Z; KLS: 16)

Naselje	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1961	2008
Bojanci	273	231	264	220	203	161	139	110	91
Marindol	183	181	204	169	160	174	178	169	92
Miliči	156	153	161	113	92	102	89	73	20
Paunoviči	74	62	59	48	48	55	46	46	40

Ob rasti ali upadanju prebivalstva pa je ostalo število domov v Bojancih po štetju iz leta 1832, 1869 in 1961 enako, ko so vsakič našli po 34 hiš. Proti koncu 20. stoletja se je število hiš le skromno povečalo. Leta 2008 so našli v Bojancih 39 hiš, vendar niso bile

vse naseljene ali pa le kot počitniške hiše (Občina).

Leta 1832 so bila še vsa stanovanjska in gospodarska poslopja lesena in krita s slamo. Edino cerkev je bila zidana iz kamna in krita s skodlami. Hiše so bile večinoma obrnjene na cesto, kar pa ni razvidno na približno pet desetletij starejšem vojaškem zemljevidu (VZ: 247).

Za primerjavo navajamo, da je bilo leta 1971 še prav toliko hiš, med njimi je bilo 13 lesenih, 7 kritih s slamo, 12 pa jih je imelo značilen zaprt belokranjski štiristranski dvor (KLS: 23). Nekaj lesenih stavb se je ohranilo vse do danes.

V stavbnem protokolu iz leta 1825 (FK T) so od hišne številke 1 do 31 navedene obenem z izmerami poleg stanovanjskih tudi gospodarske stavbe, ki so bile v lasti posameznih lastnikov. Kot samostojno stoječe poslopje je le v treh primerih omenjena hiša, in sicer pri h. št. 1 v lasti Radeta Radojčiča, h. št. 11 v lasti Mikole Kodriča in h. št. 15 v lasti Ilije Verliniča. Podobno velja tudi za hleve in skednje ter stavbe, ki so vpisane kot »gospodarska stavba«. Poleg hiš so najpogosteje tudi hlevi in gospodarska poslopja vpisana in izmerjena skupaj z dvoriščem ali kakšno gospodarsko stavbo, na primer:

hiša z dvoriščem (Mikola Verlonič, h. št. 28),

hiša s hlevom in dvoriščem (Mitar Kodrič, h. št. 12),

hiša s hlevi in dvoriščem (Mikola Ukmanac, h. št. 5),

hiša s hlevi, gospodarsko stavbo, skednjem in dvoriščem (Simo Verlinič, h. št. 16),

hiša s hlevi, gospodarskimi stavbami, skednjem in dvorišči (Rade Verlinič h. št. 24).

* Št. 19. Upoštevana je tudi razvalina – verjetno hiša ali hlev – v izmeri 36 m².

* Št. 20. V viru dobesedno piše: Hiše z gospodarskimi stavbami, hlevi in dvorišnimi prostori, gospodarska stavba. V tabeli sem upoštevala po dve oz. tri stavbe.

Tabela 2: Število samostojno ali v sestavi stavbnih enot stoječih stanovanjskih in gospodarskih stavb in število lastnikov posameznih stavbnih enot v Bojancih leta 1824 (FK T; FK U) (znak x pomeni eno stavbo oz. dvorišče):

Hiša	Hlev	Hlevi	Gosp. stavba	Skedenj	Dvorišče (1 x ali 2 xx)	Skupaj v m ²	H. št. Lastnik
xx	xx	x			x	328	1. Rade Radojčič
x	xx	x			xx	353	2. Jovo Radojčič
x	x	xx			x	367	3. Stepan Radojčič
x		x			xx	748	4. Mitter Ukmanac
x		x			x	352	5. Mikola Ukmanac
x	xx	x		x	xx	496	6. Jovo Radojčič
x	x				x	144	7. Ilija Radojčič
x	x			x	x	188	8. Čiro Ukmanac
x				x	x	129	9. Thodor Kordič
x		x			xx	302	10. Jovo Kordič
xx	x				x	198	11. Mikola Kordič
x	x				x	115	12. Mitar Kordič
xx	x	x			xx	755	13. Jovo Verlinič
xxx	x		x		xxx	719	14. Sava Verlinič
x		x			x	137	15. Ilija Verlinič
x		x	x	x	x	332	16. Simo Verlinič

x	x				x	273	17. Ilija Verlinič
x		x			x	237	18. Ilija Verlinič
x	x		x		xx	481*	19. Georg Verlinič
xx*		xx*	xxx*		xx*	950	20. Stane Verlinič
x		x	x		x	1011	21. Vasil Verlinič
x					x	169	22. Pere Verlinič
x		x			x	327	23. Josip Verlinič
x		x	xxx	x	xxx	195	24. Rade Verlinič
x						68	25. Tome Verlinič
x		x			x	302	26. Čiro Verlinič
x		x			x	180	27. Marko Kordič
x					x	76	28. Mikola Verlinič
x		x			x	629	29. Rade Verlinič
x	x				x	155	30. Stojan Radojčič
x		x			x	338	31. Simo Verlinič
37	15	21	10	5	41		

Tabela 2 kaže, da je imela večina gospodarjev po eno hišo, štirje po dve, samo eden pa tri hiše. Z izjemo enega so imeli drugi gospodarji vsaj po en, večinoma pa po več hlevov. Razmeroma malo je bilo skednjev, saj so ga imeli le na petih kmetijah in na štirih po eno in dveh po tri, glede na namembnost neopredeljeno gospodarsko stavbo.

V protokolih k mapam franciscejskega katastra se najprej posplošno poučimo, da so bile stavbe večinoma majhne, temačne in umazane. Razen cerkve so bile tudi vse lesene. Navedene pa so tudi izmere sicer redkih samostojno stoječih stavb (hiš, hlevov, skednjev) in tudi prevladujočih stavbnih enot obenem z dvoriščem (npr. hiša s hlevom in dvoriščem). V kvadratne metre preračunane izmere samostojno stoječih stavb pričajo, da so imele poleg najmanjših tudi največje samostojno stoječe stavbe majhno površino (tabela 3).

Tabela 3: Izmere v m² samostojno stoječih najmanjših do največjih stavb v Bojancih leta 1825 (FK T)

Hiša	29	43	68	-
Hlev	4	7	14	36
Skedenj	12	18	76	-
Gospodarska stavba	11	14	17	-

V tabeli 3 navedene izmere za stanovanjske in gospodarske stavbe – zaradi premajhnega števila primerov – ne kaže posploševati. Izmera hiš kaže, da se je vsaj ena družina stiskala na manj kot tridesetih kvadratnih metrih.

Preseneča tudi majhna površina hlevov, bolj hlevčkov, če povzamemo s tabele, da je eden meril komaj 4 m², drugi pa le tri kvadratne metre več. Podobno velja za gospodarske stavbe in skednje, če izvzamemo, da je površina tretjega, največjega skednja razmeroma ugodna. Predvidevamo, da so imeli oddeljene hleve za konje, govedo in drobnico, glede na skromno površino sicer redkih samostojno stoječih stavb Radeta Radojčiča pri domačiji s hišno številko 1, pa tudi hlev Jovana Radojčiča pri domačiji s hišno številko 6, ki je meril

7 m². Lastnika nekaj večjih hlevov sta bila Stepan Radojčić na hišni številki 3 in Jovo Radojčić na hišni številki 2. Hlev prvega je meril 14 m², hlev drugega, ki je premogel tudi hleve z dvoriščem, pa 36 m².

Če primerjamo površino stanovanjskih in gospodarskih stavb s površinami stavb drugod v Beli krajini, bojanske sploh niso bile med najmanjšimi ali vsaj ne izjeme. Tako so približno v istem času v Poljanski dolini ob Kolpi izmerili še skromnejše površine domov. Ne tako redke družine so bivale v hišah, ki so merile le 20 m² (Makarovič: 84). Površine gospodarskih poslopij, na primer hlevov, so bile na splošno večje, saj predstavlja hlev, ki je meril 10 m², takorekoč izjemo (Makarovič: 99).

V franciscejskih protokolih ni podatkov o tem, koliko so bile vredne posamezne stavbe. Za primerjavo navajam podatek iz zapuščinskega popisa, ki datira v leto 1824. V njem so skupaj z drugimi nepremičninami navedene in ocenjene stavbe, ki jih je zapustil v Bojancih št. 20 preminuli Jovo Vrlinič/Verlinich, podložnik gospostva Pobrežje. Med njimi

hišo z lopo, ocenjeno na .....40 fl(orintov)
1 majhen lesen hlev na ..... 10 fl
1 majhen lesen hlev na ..... 7 fl
1 staro gumno na .....12 fl(SZK 18: 38).

Po nizkih ocenitvah posameznih stavb bi sklepali, da so bile že stare in dotrajane. Denarna vrednost posameznih stavb postane jasnejša, če vemo, da je približno v istem času stala ena ovca 1 fl 20 kr (Krupa: 6), ena svinja 4 fl 30 kr (Krupa 14) ali pa ena miza 1 fl (Krupa 7). Potemtakem je bila hiša z lopo vredna toliko kot 40 navadnih lesenih miz ali malo manj kot devet svinj ali 30 ovc.

Poleg navedenih stavb, ki so bile v sestavi domačije, je pokojni Jovo Vrlinič zapustil še 1 majhno vinsko klet, Hiss, 1 vinograd s kletjo v Plešivici in 1 vinsko klet (SZK 18: 38).

Po podatkih iz leta 1832 so bili v sestavi stanovanjskih in gospodarskih stavb večinoma manjši vrtovi, večje kmetije pa so imele tudi večje s sadnim drevjem zasajene sadovnjake. Staro sadno drevje, ki ni več dobro obrodilo, so zamenjali z novim. V opisu je posebej poudarjeno, da je potrebno hišne vrtove »vsako leto močno gnojiti« (FK Z). Za primerjavo navajamo, da se je zaradi ugodne višinske lege ohranilo gojenje sadja prek 20. stoletja (Simonič: 23) vse do danes.

V odgovorih na anketna vprašanja iz začetka tridesetih let 19. stoletja je navedeno opis del, plačilo za posamezna dela in število delavcev, ki so bili potrebni za vzdrževanje sadovnjaka v izmeri enega orala (0,57 ha). V skupni znesek 7 fl 36 kr je bila vračunana dnina za 12 delavcev in 7 voženj ali navedeno za:

2 delavca za čiščenje po 15 krajcarjev, skupaj 30 krajcarjev,
8 delavcev za ograjevanje po 15 krajcarjev, skupaj 2 florinta,
2 delavca za pripravo protja za ograjo po 15 kr, skupaj 30 krajcarjev,
6 voženj kolov za ograje in pletenega protja po 36 kr, skupaj 3 fl 36 kr,

1 vožnja s priprego pa 1 florint (FK A).

Od domačij so se v različnih smereh širili travniki in njive, ki so jih na južni strani obdajali vinogradi. Proti jugu je bilo tudi nekaj gozda, ki ga je sestavljal nepomembni hrastov gozd. Sekali so ga večinoma

v novembru, bodisi za kurjavo bodisi za gradbeni les. V gozdovih pa so kmetje imeli servitut za pašo živine. Na severozahodu vasi so se širili pašniki.

Od celotne površine k. o. Bojanci, ki je merila 717 oralov 1000 kv. kl oz. 413,01 ha, je pripadalo gozdu in obdelovalni zemlji 696 oralov 671 kv. kl ali 400,80 ha (odštetata so stavbna - 1,10 ha - in druga zemljišča, to je ceste, poti in vode, ki so skupaj merila 5,92 ha (FK Z).

Tabela 3 kaže, da so zavzemali pašniki največjo površino. Njivske površine so bile v primerjavi s pašniki in travniki razmeroma skromne. Če upoštevamo, da je bilo leta 1824 v Bojancih 31 večjih in manjših kmetij, so v povprečju obdelali na vsaki kmetiji po 3 orale 322 kv. kl njivske površine oz. 1,92 ha njiv.

Tabela 3: Vrsta in izmere obdelovalnih zemljišč in gozda v k. o. Bojanci leta 1832 v tedanjih oralih in kv. klaftrah, preračunano v ha (FK Z)

Vrsta zemljišča	Ha	Kv. kl	ha
Njive	103	979	59,63
Travniki	215	356	123,86
Vrtovi	-	462	0,17
Vinogradi	1	432	0,73
Pašniki	345	957	198,90
Listnati gozd	30	685	17,51

Posamezna zemljišča so poimenovali z ledinskimi imeni. V že omenjeni zapuščini pokojnega Jovana Vrliniča, ki je bila popisana v Bojancih št. 20 dne 18. maja 1824, je vpisanih poleg hišnega sadovnjaka, ki je bil ocenjen na 6 fl, še 16 njiv, 7 košenin, 2 senožeti, 1 draga, 1 z grmičevjem zaraslo zemljišče, 4 vinogradi, ki so prav tako kot druga zemljišča spadali pod gospodstvo Pobrežje, in 3 vinogradi, ki so spadali pod graščino Vinica.

Njive so poimenovali z deloma še danes znanimi imeni, čeprav so večinoma neobdelane: Brdo/Berdo, Poličica/Politschiza, Bočebak/Botschebak, Na Tratini, Draga, Brdo pri Radini hiši/Berdo per Radini hishi, Vujna njivica/ Vuina Niviza, Pod potom/ pod Potam, Ravna njiva/ rauna Niva, Velika njiva/velka Niva, Pod brdom/pod Berdam, Dilka, Zerik, Gopola/Gopolla, Ornica/Orniza in Vukovo brdo/Vukovo Berdo.

Najmanjša njiva Poličica je bila ocenjena na 1 florint, največja, npr. Brdo pa na 6 fl. Za jasnejšo predstavo o cenah: z izkupičkom od Poličice ne bi mogli kupiti niti ene ovce, s kupnino od njive Brdo pa bi lahko kupili pet ovc.

Ohranila so se tudi nekatera imena za košenine in senožeti, ki so navedena že leta 1824: Rudina (pri njivici), Lassizova Draga, Senokoss, Vuinova Draga, Banove Drage, Stelnik, Berdo, Draga u Nivach in Obersche.

Najmanše zemljišče se je imenovalo Brdo, ocenjeno pa je bilo na 40 krajcarjev, največje Rudina pa na 11 fl.

Edini dragi je pripadalo nenavadno ledinsko ime solilo. Z grmičevjem zarasla zemljišča pa so poimenovali z razumljivejšimi imeni, kot Zherni Pain in Per gosti Kameniz, prav tako vinograde z imeni

Dragina v Knežini, Domač (ena polovica) in U Rebr (SZK 18: 38).

Leta 1832 so bili poglavitni poljski pridelki pšenica, rž, ječmen, oves, koruza, proso, ajda, krompir, repa in detelja. V manjših količinah so pridelovali grah, lečo, fižol, bob, lan, konopljo, zelje, korenje, solato, kumare in buče.

Polja so skrbno obdelovali in zasadili v istem letu z dvema poljščinama, ki sta sledili druga za drugo. Njive in poljščine so ročno obdelovali s preprostim, nerodnim in večinoma doma narejenim orodjem, zato so se različna poljska dela pogosto zavlekla. Nekatera, zlasti težja dela so terjala več delavcev, da so bila pravočasno opravljena. Na domačijah, kjer niso imeli dovolj lastne delovne sile, so si pomagali s sorodniki in z najetimi delavci. Na večjih kmetijah so udinjali hlapca in deklo.

Na poljih, ki so bila razvrščena v dva kakovostna razreda, je večina posestnikov menjavala poljščine po sistemu devetletnega kolobarjenja s trikratnim gnojenjem. Tako so sejali oziroma posadili na polju 1. razreda:

1. leto v gnojeno njivo koruzo in fižol,
2. leto pšenico,
3. leto proso,
4. leto v gnojeno njivo rž in nato še ajdo,
5. leto proso,
6. leto oves,
7. leto v gnojeno njivo krompir,
8. leto rž in nato še ajdo in
9. leto proso (FK Z).

Preglednica kaže, da je bilo v devetletnem kolobarju med posevki največkrat, to je trikrat, proso, po dvakrat sta sledili rž in ajda in le po enkrat fižol, koruza, krompir in pšenica. Očitno je, da so imele med posevki prednost predvsem žitarice.

Njive so skrbno obdelovali. Poleg oranja in brananja so poznali tudi valjanje. Orali so z dvema paroma volov, branali in valjali pa z enim parom. Z dvema paroma volov so preorali v treh dneh komaj en oral zemljišča, pobranali pa so ga s tretjim parom.

Ker so ležale njive na kamnitih tleh, so predvidevali, da je potrebno za vsako poljščino, posejano ali posajeno na površini enega orala, opraviti naslednja dela, ročno ali z živino in z ustreznim številom delavcev:

10 delavcev za (morebitno) krčenje zemljišča po 15 kr	fl	30 kr
2 delavca za razbijanje kep po 15 kr		30 kr (FK A)

Pšenico, rž in ječmen so sejali v začetku oktobra, oves v marcu, poželi pa okrog Jakoba. Oves je omenjen tudi med dajatvami v urbarju iz leta 1711 (Urbar). Krompir in koruzo so sadili aprila okoli Jurija in pospravili okoli Mihaela. Proso in ajdo so sejali v juniju okoli binkošti in poželi med gospojnicama (med 15. avgustom do 8. septembrom). Seno so kosili junija, otavo pa septembra.

Praha ni bila v navadi, ker je vladalo pomanjkanje orne zemlje. Poznali pa so predpraho, a le pri prosu. Med strniščnimi poljščinami je bila repa, ki so jo sejali v rženo strnišče.

Poleg navedenih žitaric so sadili tudi stročnice in drugo zelenjavo: na primer lečo, fižol, zelje, korenje, repo, solato, kumare in buče pa tudi bob in grah v manjših količinah. Glede repe preberemo, da so

jo gojili le v strniščnem žitu. Pridelali so tudi nekaj lanu in konoplje. Pridelovanje predivnic je bilo v navadi vsaj še v šestdesetih letih 20. stoletja (prim. Filipovič: 181). V manjših količinah so sejali tudi strniščno deteljo, in sicer v pognojeno zimsko poljščino. V naslednjem letu pa so jo dvakrat pokosili, nakar so njivo preorali in zasadili ali zasejali z drugo poljščino.

V viru iz leta 1833 se natančneje poučimo o številu delavcev, ki so v enem dnevu pospravili ta ali oni pridelek v izmeri enega spodnjeavstrijskega oral (oral = 0,57 ha). Na primer izkop in spravilo krompirja sta zaposlila 24 delavcev, njivo z žitom je poželo in pospravilo 12 ljudi, od tega osem žanjic. Mlatev je zaposlila še skoraj enkrat več, to je 23 ljudi, moških in žensk. Med njimi je bilo osem mlatičev, drugi pa so bili zaposleni z odvezovanjem in razkladanjem žita, dalje s čiščenjem in prevažanjem žita in končno z odnašanjem žita v kaščo. Mlatiči pa naj bi omlatili 10 rastavk po 60 snopov na dan.

V cenilnem operatu je naveden tudi predračun stroškov, ki so bili povezani s spravilom žita z enega oral, ki je zaposlilo 26 ljudi:

12 žanjic, vezačev in nosačev žita po	15 kr 3 fl
1 vožnja žita do doma	1 fl
1 delavec za razkladanje žita	15 kr
8 mlatičev po 30 kr	4 fl
4 ljudje za čiščenje in nošenje žita v kaščo po 15 kr	1 fl
Spravilo koruze z enake površine je zaposlilo 33 delavcev v skupnem znesku	11 fl 45 kr
10 delavcev za obtrganje po 15 kr	2 fl 30 kr
2 vožnji koruze do doma	2 fl
13 delavcev za ličkanje po 15 kr	3 fl 15 kr
8 delavcev za ruženje po 30 kr	4 fl 45 kr (FK A).

Travnike, ki so dajali pretežno sladko seno – na en oral (0,57 ha) so računali štiri cente slabe kisle krme – so očistili vsako leto. Traviško površino v izmeri 0,57 ha bi lahko očistila dva delavca, ki bi zaslužila po 15 krajcarjev. S košnjo in spravilom krme pa bi bili zaposleni štirje kosci, ki bi v enem dnevu pokosili 0,57 ha travnika. Zaslužili bi po 30 krajcarjev in štirje za spravilo sena po 15 krajcarjev. Za prevoz sena z vprežno živino so računali en florint.

Višje ležeče travnike so pasli. Pasti so začeli na dan svetnika Florjana 4. maja.

Glede soseskinih travnikov se poučimo, da so dajali zelo slabo krmo, ki je bila pomešana s praprotjo.

Vinogradov niso gnojili. Nanašali so le zemljo, ki jo je odnašala voda. V primeru, da ni bilo hujših zim ali suše, naj bi trta zdržala petnajst let, nakar so jo pomladili v glavnem s podgrubanjem. V vinogradih so, podobno kot pri drugih večjih poljedelskih delih, delali poleg za delo sposobnih družinskih članov tudi dninarji.

Za obdelovanje vinograda na površini 0,57 ha je bilo potrebnih 82 delavcev, kar bi stalo (z upoštevanjem 16 šopov vezivnega protja po 2 krajcarja) 21 fl 24 kr, in sicer:

12 dninarjev za obrezovanje po 15 kr	3 fl
10 dninarjev za koljenje po 15 kr	2 fl 30 kr
8 dninarjev za vezanje po 15 kr	2 fl
2 dninarja za grobanje po 15 kr	30 kr
5 dninarjev za nanašanje zemlje po 15 kr	1 fl 30 kr

25 kopačev za prvo kop po 15 kr ..... 6 fl 15 kr
15 kopačev za drugo kop po 15 kr ..... 3 fl 45 kr
4 dningarji za vezavo mladice a 15 kr ..... 1 fl

Poleg navedenih del, ki jih je bilo potrebno opraviti v vinogradu na površini 0,57 ha, so bila še druga, ki so zaposlila 23 delavcev in so bila ocenjena na 12 florintov 25 krajcarjev. Če izvzamemo deset voženj kolja po 40 krajcarjev za eno vožnjo in pripadajoče kolje, so računali po 15 krajcarjev za vsakega od triindvajsetih delavcev, ki so namestili kolje, odnašali vinsko rozgo, rezje in staro kolje, nosili grozdje do stiskalnice in ga prešali. Grozdje pa je lahko potrgalo deset trgačev.

Za obdobje od leta 1810 do 1824 je posebej navedeno, da so pridelali v vinogradu, ki je meril 0,57 ha, če je bila dobra zemlja, 20 avstrijskih veder vina, na srednjerodovitni zemlji 11 veder in na slabi zemlji komaj 4 in pol vedra.

Vinogradov običajno niso gnojili, pač pa so nanosili zemljo, ki jo je odnesla voda. Polja so sicer gnojili z naravnim, večinoma slabim in premalo uležanim gnojem. Nadomestkov za gnoj pa niso uporabljali. Zato so bili pridelki dobre kakovosti pičli.

Tabela 4 kaže, da sta dajala največji naravni donos koruza in proso. Krompir, ki se je od konca 18. stoletja le počasi uveljavljal, pa je le ob ugodnih letinah in zlasti na dobri zemlji obrodil več kot trikratno. Krompir, ki je bil v glavnem namenjen prehrani ljudi, so rabili tudi za pitanje prašičev.

Tabela 4: Vrsta, količina in naravni donos žit in krompirja na 0,57 ha njivske površine prvega razreda v začetku tridesetih let 19. stoletja (FK A, FK Z)

Vrsta posevka	Količina posevka v mecnih (m - kg)	Naravni donos v mecnih
Koruzna	½	18
Krompir	17 ½ - 20	70
Oves	4	15
Proso	1	15
Pšenica	3 do 4	12
Rž	2 ½	14

Pridelke, ki so bili sicer dobre kakovosti, so večinoma porabili doma. Prodali so le nekaj pšenice, deloma na trgu, večinoma pa trgovcem z žitom, ki so ga tovorili v sosednje pokrajine kočevskega gospostva na tovornih konjih.

Pšenica, rž, ječmen, oves in pira so bili odesetinjeni. Desetino so oddajali pobreškemu gospostvu po predpisanih količinah.

Ob poljedelstvu je bila skromno razvita tudi živinoreja. To potrjujejo podatki o številu živine, ki so jo redila prevladujoča kmečka in po vsej verjetnosti vsaj nekatera kajžarska gospodinjstva. Poleg goveje živine so gojili tudi drobnico (tabela 5). Redili so tudi prašiče, vendar število ni znano (FK Z).

Tabela 5: Vrsta in število živine ter drobnice v Bojancih leta 1833 (FK Z)

Konji	Voli	Krave	Teleta	Ovce	Koze
16	52	20	14	112	10

Če upoštevamo sočasni podatek, da je bivalo v 34 hišah 62 gospodinjestev, velja, da je prišel komaj poldrug vol na eno hišo oz. niti ne en vol na gospodinjestvo. Še slabše je bilo s kravami, saj bi prišla komaj po ena krava na vsako tretje gospodinjestvo in manj kot dve ovci na vsako gospodinjestvo. Zato je treba s pridržkom upoštevati primerjalni podatek, ki temelji na ustnem izročilu iz leta 1968, da je »nekada držano i mnogo ovaca« (Filipović: 179).

Govedo in tudi konji »hrvaške sorte« so bili manjše rasti. Vsa živina je bila čez poletje na paši. Toda le konje so občasno dodatno krmili s senom. V zimskem času so krmili živino v hlevu, vendar pičlo, le z majhnimi količinami sena, večinoma pa s slamo. Ob ugodnem vremenu so bili pozimi na paši poleg drobnice tudi prašiči. Tiste, ki so bili namenjeni za zakol, so začeli pitati že jeseni. Dajali so jim malo krompirja, korenja, zelenjavne odpadke in včasih tudi malo mleka z debelo mleto moko.

Medtem ko so veljali voli in tudi krave za vprežno živino, so bili konji tovorna živina za prenašanje različnih bremen.

Poleg krav so redili tudi koze zaradi mleka. Iz kozjega mleka so delali odličen sir.

Ovce so redili predvsem v oblačilne namene, ko so volno večinoma tkali, pletli pa le do neke mere. Prašiče so deloma redili zaradi mesa in maščobe, deloma za vzrejo. Telice in jagnjeta so v glavnem prodali. Prav tako so prodali tudi iztrošeno vprežno živino. Nadomestili so jo z mlajšo, ki so jo kupovali večinoma na Hrvaškem, kjer je bila v tistem času živinoreja bolj razvita (FK Z).

V katastrskih protokolih manjkajo podatki o tem, da bi Bojančani trgovali z živino, jo prodajali ali menjali, kot navaja Valvasor za Uskoke (Valvasor: 293) in veliko kasneje Županič prav za Bojančane, češ da so se v njegovem času (pred letom 1912) ukvarjali s trgovanjem in preprodajanjem živine (Županič: 37).

Reja perutnine in čebel je bila skromna, od njih pa so morali odrajtovati zemljiškemu gospodu malo desetino. Odesetinjeni so bili tudi vinogradi, ki so v sklopu celotne obdelovalne površine predstavljali neznatni del, pa tudi trte so večkrat pozeble zaradi zmrzali in mrzlega vetra. Podobno kot s poljedelstvom so tudi z živinorejo krili prehranske potrebe, kar se da razbrati iz sicer skromnega opisa prehrane. Vsakdanjo hrano so sestavljale mlečne, močnate in zelenjavne jedi iz krompirja, zelja, korenja, repe, boba in fižola. V navadi je bila tudi prosena kaša. Poleg svinjskega so uživali tudi ovčje in kozje meso. Kruh so pekli iz slabše pšenice, koruze, prosa, ajde in ječmena. Vino slabše kakovosti so pili le redko. Sadje je skromno dopolnjevalo prehrano, ker so ga pridelali malo.

Vse kaže, da z razporejanjem živil niso ravnali najbolj razumno. Vsaj tako sklepamo po podatku o »neobičajni navadi ob zakolu in žetvi«. Tedaj so se namreč vaščani medsebojno obdarovali s hrano. Na ta način so v kratkem obdobju porabili svoje pridelke, ob težkem delu pa so trpeli pomanjkanje, če že niso stradali (FK Z).

Zaključek

Po podatkih franciscejskega katastra iz prve četrtine 19. stoletja sem le v izvlečku orisala stavbno in gospodarsko podobo k. o. Bojanci, ki se je do danes bistveno menjala. Vaščani živijo večinoma v

zidanih in sodobno opremljenih hišah. Tudi gospodarske stavbe so bile v glavnem obnovljene v zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja. V sedemdesetih in zlasti v osemdesetih letih je mehanizacija kmetijstva splošneje izpodrinila ročno delo. Stroji so nadomestili večje število delavcev ob žetvi, košnji in drugih, danes že večinoma opuščenih kmečkih delih.

V vasi, ki je štela 2008. leta 39 hiš, 91 prebivalcev in 28 gospodinjstev je bilo osem gospodinjstev mešanih, samo s kmetijstvom se ni ukvarjalo nobeno gospodinjstvo. Od skupnega števila prebivalcev se jih je štirinajst vozilo na delo in sicer po eden v Novo mesto in Vinico, dva v Semič in deset v Črnomelj (Občina).

Velike spremembe, ki so se zvrstile po drugi svetovni vojni, nekako v obdobju petdesetih let, je ocenil starejši domačin s slikovito primerjavo: »Jeli bi doša moj stari dobri deda još jedanput u Bojanjce, ništa ne bi razumio. Tolike su promjene nastale: ili bi odmah umro od velikoga straha i čudženja ili bi nesretnik poludio.«

VIRI IN LITERATURA:

- FK A: Arhiv Republike Slovenije (odslej ARS), franciscejski kataster – odgovori na anketna v nemščini in slovenščini zastavljena vprašanja. Novo mesto, okrog leta 1830
- FK Z: ARS, franciscejski kataster, Katastrski cenilni operat katastrske občine Bojanci št. 19. Vas Bojanci 6. 5. 1831 in Novo mesto 23. 3. 1832
- FK G: ARS, franciscejski kataster – Skica katastrske občine Bojanci, št. 19. Novo mesto med letoma 1824 do 1833
- FK S: ARS, franciscejski kataster Protocoll der Grund Parzellen der Gemeinde Bojanze – Zapisnik zemljiških parcel katastrske občine Bojanci. Novo mesto med letoma 1824 do 1833
- FK T: ARS, franciscejski kataster Protocoll der Bau Parzellen der Gemeinde Bojanze - Zapisnik stavbnih parcel katastrske občine Bojanci. Novo mesto 18. 4. 1825
- FK U: ARS, franciscejski kataster, Alphabetisches Verzeichniss der Grund Eigenthümer der Gemeinde Bojanze. - Abecedni seznam lastnikov zemljišč katastrske občine. Novo mesto 18. April 1824
- KLS: Krajevni leksikon Slovenije II. Ljubljana 1971
- Kos I: Dušan Kos, Urbarji za Belo krajino in Žumberk (15 – 18 stoletje). V Ljubljani 1991
- Kos II: Dušan Kos, Urbarji za Belo krajino in Žumberk (15 – 18 stoletje). V Ljubljani 1991
- Krupa 6: ARS 749, Gospostvo Krupa, fasc. 85, št. spisa 6. Cerovec 6. 2. 1815
- Krupa 7: ARS 749, Gospostvo Krupa, fasc. 85, št. spisa 7. Gradnik 24. 2. 1815
- Krupa 14: ARS 749, Gospostvo Krupa, fasc. 85, št. spisa 14. Pribišje 11. 5. 1793
- Makarovič: Predgrad in Predgrajci. Ljubljana 1985
- Moritsch: Der Franziszeische Kataster und die dazugehörigen steuerschätzungsoperate als wirtschafts- und sozialhistorische Quellen. V: East European Quarterly, Vol. III, No. 4, 1969
- Občina: Podatke so mi prijazno posredovali z Občine Črnomelj. Posebna zahvala velja g. Sonji Vukčević
- Simoniti: Vasko Simoniti, Uskoki. V: Enciklopedija Slovenije, 14. Ljubljana 2000
- Simonič: Ivan Simonič, povzetki za vasi Bojanci, Marindol, Miliči in Paunoviči. V: Krajevni leksikon Slovenije II. Ljubljana 1971
- Stanojevič: Stanoje Stanojevič, Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka II. Zagreb 1925 – 1929.
- SZK 18: 38 ARS 340, Stara zemljiška knjiga okrajnih sodišč Metlika, Črnomelj (in tudi Krupa), Gospostvo, knjiga št. 18, št. spisa 91 in 465, stran 34 – 39. Bojanci 18. 5. 1824 in Okrajno sodišče Krupa 29. 7. 1825.
- SZK 18: 239 ARS 340, Stara zemljiška knjiga okrajnih sodišč Metlika, Črnomelj (in tudi Krupa), Gospostvo Pobrežje, knjiga št. 18, št. spisa 1795, stran 238 – 239. Okrajna gosposka Krupa, popisano v Desincu 10. 7. 1832
- Terseglav: Marko Terseglav, Uskoki. V: Enciklopedija Slovenije, 14. Ljubljana 2000
- Urbar: AS 749, Gospostvo Krupa in Pobrežje, knjiga 3, Urbar gospostva Pobrežje iz leta 1711 (strani niso oštevilčene)
- Valvasor: J. W. Valvasor, Die Ehre dess Hertzogthums Crain II, VI. Buch. Laybach 1689
- VZ: 167 Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763 – 1787, knjiga 1. Opisi. Ljubljana 1995
- VZ: 247 Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763 – 1787, knjiga 1. Karte. Ljubljana 1995
- Žpanič: Žumberčani in Marindolci. V: Prosvetni glasnik XXXIII. Beograd 1912

PRVIH 800 LET FRANČIŠKANSKEGA PRIRODOSLOVJA V NOVEM MESTU (3)

Ob 800-letnici frančiškanskega reda v letu 2009

Novomeška meteorologija Bernarda Vovka

Frančiškani so v Novem mestu vzdrževali dva filozofska letnika za svoje gojence. Obeh letnikov po marčni revoluciji niso kar priključili gimnaziji, kot se je to zgodilo v Ljubljani, Celovcu ali Gorici. Tako je bila frančiškanska novomeška gimnazija od leta 1849 do 1853 šestrazredna; dva zaključna letnika so ji dodali šele naknadno.

Po marčni revoluciji sta novomeški pouk fizike utemeljila Ramutha in Vovk. Oba sta znala odlično francosko; Ramutha je na Kostanjevici predaval fiziko in matematiko po Napoleonovem padcu, vendar kot laik. Študiral je na dunajski topniški šoli, kjer je predaval Jurij Vega. Po očetovi smrti je zapustil vojaško službo in vstopil k frančiškantom star že nad 43 let (18. 8. 1830). Prisege je opravil čez dobro leto (1. 9. 1831), kmalu zatem pa je bil posvečen v duhovnika (7. 4. 1832). Po marčni revoluciji je bilo treba novomeški frančiškanski pouk posodobiti; zato so za profesorja matematike in fizike postavili prav Ramutha. V Novem mestu je od leta 1851 do začetka leta 1855 predaval matematiko, fiziko in francoski jezik; veljal je za strokovnjaka matematičnih ved. Seveda so mu na gimnaziji še kako pomagale vojaške epotele; oficirske nazive profesorjev so v habsburških srednješolskih izveštjih vedno zelo poudarjali. V Novem mestu je ostal tudi po upokojitvi in tam umrl v visoki starosti za tedanje razmere.¹

Ostarelemu Ramuthi je že od 15. 5. 1851 pomagal pater Vovk. Gorenjec Vovk je obiskoval gimnazijo v Ljubljani od leta 1838 do 1843 in v tedanjem zadnjem šestem razredu vstopil k frančiškantom. 10. 3. 1853 je začel poučevati na novomeški gimnaziji, med letoma 1852 in 1854 pa je končal študij matematike in fizike na dunajski univerzi pri Andreasu pl. Ettingshausenu, ki je leta 1853 prevzel fizikalni inštitut od Dopplerja. Ettingshausen je poučeval fiziko v zaključnih treh semestrih študija, zgolj zadnji semester pa je posvečal samostojnemu raziskovalnemu delu študentov. Ettingshausnov asistent je bil Graulich, ki je ob koncu Vovkovih študijev postal najprej »élève« (1854), nato pa član fizikalnega inštituta. Leta 1855 je postal privatni docent za kristalografijo, fiziko kristalov in splošno fiziko, čez dve leti pa izredni profesor višje fizike na dunajski univerzi.² V tem času sta fiziko na Dunaju predavala še Kunzek in Petzval, matematiko pa Moth.³ Poleg njih sta med dunajskimi profesorji slovela še astronom Littrow in fizik Baumgartner.

En letnik pred Vovkom se je na dunajski študij matematike in naravoslovje vpisal avguštinski menih, Čeh Mendel. Študiral je med letoma 1851 in 1854, pozneje pa se je izkazal kot pionir genetike. Med Vovkovimi devetimi kranjskimi sošolci, vpisanimi na dunajsko filozofsko fakulteto leta 1852/1853, so kar trije študirali matematiko

¹ Frančiškanski šematizmi, 1863, 27.

² Jungnickel, 1986, 203-204.

³ Čermelj, 1976, 25.

4 Izvestje Novo Mesto, 1871, 27.

5 Izvestje Novo Mesto, 1855, 28.

6 Vrhovec, 1891, 301.

7 Izvestje Novo Mesto, 1855, 28.

8 Izvestje Novo Mesto, 1871, 27.

9 Izvestje Novo Mesto, 1881.

10 Pučnik, 1979, 63.

11 Dežman, 1862, 232.

in fiziko: Ljubljčan Werner, Logatčan Thomas Schrey in Vovk šest let mlajši gorenjski rojak, Poljanec Simon Šubic, ki je poslušal predavanja med letoma 1852 in 1856. Korošec Jožef Stefan se je vpisal eno leto za njimi.

Konec šestdesetih in v začetku seemdesetih let je Vovk predaval po Šubičevem učbeniku fizike;⁴ gotovo mu je bil všeč tudi zavoljo meteoroloških poglavij, ki jih je raziskoval tudi njegov sošolec Werner. Pred tem je Vovk med letoma 1854 in 1858 uporabljal Baumgartnerjev učbenik fizike za po tri tedenske ure pouka v 7. in 8. razredu, medtem ko je Seitz v drugem semestru 3. razreda in v 4. razredu predaval po Schabusovem učbeniku. Za pouk matematike je Vovk v višjih razredih uporabljal učbenik Močnika iz Cerknega.⁵ Leta 1856 je Vovk poučeval tudi v nižjih razredih, vendar je naslednje leto namesto Schabusovega začel uporabljati Piskov fizikalni učbenik s slovenskimi prevodi poglavitnih pojmov; Piskov deloma poslovenjeni učbenik je izšel leta 1859 tudi v Brnu. Leta 1871 je Vovk kot izbirni (prosti) predmet poučeval francoščino.⁶

Vovk je tik pred prevzemom ravnateljske službe leta 1854/1855 predaval po 16 ur tedensko, od tega deset ur matematike v 5.–7. razredu in šest ur fizike v 7. in 8. razredu. V drugem semestru tretjega razreda je po uvodu k fiziki pripovedoval o agregatnih stanjih, kemijski afiniteti in termodinamiki, v četrtem pa o naravnih silah in njihovih izrekih, teži, uporabi teh izrekov v enostavnih strojih, ravnovesje sil pri trdninah, kapljevinah in plinih, splošni izrek gibanja, akustika, optika, magnetizem, elektrika, nekaj fizikalne geografije in astronomije. V sedmem razredu je pri fiziki predaval splošen uvod, kemijo, spojine, termodinamiko, magnetizem in elektriko, v osmem pa ravnovesje in gibanje, trdnine, kapljevine, pline, akustiko, optiko, astronomijo in, končno, njemu najljubšo meteorologijo.⁷ Ko je leta 1870/71 in 1871/72 uporabljal Šubičev učbenik, je po uvodu v sedmem razredu pojasnil delovanje molekulske sile, kemijo, statiko z dinamiko trdnin in hidrostatiko, v osmem pa hidrodinamiko, aerostatiko, magnetizem, elektriko, akustiko in optiko.⁸ Leta 1874 je aerostatiki dodal še meteorološka pravila, leta 1877 pa je akustiko dopolnil z naukom o valovanju. Ko je Fischer leta 1876 začel uporabljati Piskov učbenik, je dal še večji poudarek valovni teoriji, tako da je v sedmem razredu po splošnem uvodu govoril o kemiji, mehaniki, valovnem nauku, akustiki in magnetizmu. Ob koncu šolske poti je Vovk po Handlovem učbeniku v sedmem razredu predaval uvod, kemijo, mehaniko in valovni nauk z akustiko. Fischer je v osmem razredu nadobudnim novomeškimi dijakom razložil še magnetizem, elektriko, termodinamiko, optiko in meteorologijo.⁹

Od leta 1858 do 1885 je Vovk vsakodnevno zapisoval podatke o vremenskih razmerah v Novem mestu in s tem globoko zadolžil prihodnje generacije meteorologov. Podobna meteorološka opazovanja so opravljali tudi kamniški frančiškani – učitelji Dolinšek, Hlebec, Repnik in drugi od 1. 4. 1871 do maja 1881.¹⁰ Dne 19. 1. 1859 je Karl Dežman zbranim poslušalcem pri Muzejskem društvu v Ljubljani pokazal meteorološke karte srednje Evrope za leto 1858, ki so jih izdelali na dunajskem osrednjem meteorološkem zavodu. Uporabil je poročila iz 115 opazovalnic v monarhiji, med katerimi so bile tri na Kranjskem: v Ljubljani, Novem mestu in na gradu sv. Magdalene

12 Pučnik, 1979, 74.
13 Dežman, 1883, 19.

14 Dežman, 1883, 19.

15 Izvestje Novo Mesto, 1885, 55.

16 Vrhovec, 1891, 302.

17 Izvestje Novo Mesto, 1867.

18 Izvestje Novo Mesto, 1871, 47.

nad Idrijo,¹¹ kjer je bil Dežman rojen. Slednji je razpravo Das Klima in Krain objavil brez oznake avtorstva v knjigi zdravnika Keesbacherja.¹² Na poldrugi začetni strani je opisal celovito območje Kranjske, vmes¹³ pa je le še nekaj podatkov o razmerah v Novem mestu. Na straneh 19 – 20 je Dežman pregledal še dr. J. Jelinekovo analizo sprememb povprečnih letnih temperatur za Ljubljano in Novo mesto po petdnev-
nih ciklikih. Direktor osrednjega dunajskega meteorološkega zavoda (1862–1876), Jelinek, je za Ljubljano analiziral 14,9 letno dobo, za Novo mesto pa 9,9 letne dobe.¹⁴ Uporabil je meritve, ki sta mu jih pošiljala Dežman in B. Vovk (1862–1876).

B. Vovk je bil profesor od 15. 5. 1851, ravnatelj (1857–3. 8. 1867) in gvardian (1863–1867, 1870–1880, 1882–1883). V svojem redu in razredu je bil zelo priljubljen. Med njegovimi najboljšimi dijaki so bili sodnik in astronom Viljem Ogrinc, fizik Ignac Klemenčič, meteorolog in seizmolog Ferdo Seidl, pisatelj Trdina, pa tudi politik in zgodovinar Fran Šuklje. Dne 19. 10. 1884 mu je cesar dovolil upokožitev po treh desetletjih dela; šolska leta je obesil na klin (30. 10. 1884), dne 5. 11. 1884 pa se je direktor gimnazije Fajdiga svečano poslovil od svojega zaslužnega predhodnika Vovka pred zbranimi dijaki in učitelji; Fajdiga je tik pred tem prevzel tudi Vovkov pouk matematike in fizike, ki je bil Novomeščanom očitno nadvse pri srcu.¹⁵ Vovk se je preselil v Gorico, kjer je bil njegov nekdanji učenec, Seidl, stalni profesor na realki med poletnim semestrom 1886/1887 in letom 1915.

Junija 1857 je Vovk v novomeških gimnazijskih poročilih kot novi ravnatelj objavil razpravo o aritmetičnih vrstah na osemindvajsetih straneh pod vplivom goriškega kraljevega učitelja Cauchyja in ljubljanskega licejskega profesorja matematike Leopolda Schulza von Strassniczkija. Prvih 25 strani je posvetil matematičnim izpeljavam, nato pa jih je uporabil na dveh meteoroloških primerih Dulonga in Regnaulta, nato pa še na tretjem primeru Briggsovih logaritmov. Leta 1816 in 1817 sta Dulong in Petit na pariški L'École Polytechnique poskušala odpraviti konvekcijo in prevajanje, da bi natančneje izmerila odvisnost sevanja od temperature. Vovk je odčitaval njune namerjene vrednosti dolžine živosrebrnega stebra v termometru in iz nje z enačbo za približek aritmetične vrste interpolacijsko izračunaval resnično temperaturo upošteva linearni in kvadratni člen. Podobno je interpolacijsko enačbo uporabil za Regnaultove meritve parnega tlaka vodne pare v odvisnosti od temperature na Collège de France (1847), ko je tlak naraščal kot prva diferenčna vrsta. Vovk je objavil približek, točen na stotinko stopinje Celzija. Ni citiral objavljenih del, kar ni bilo posebno nenavadno ob njegovem času.

Leta 1846 so za novomeško nadaljevalno šolo ustanovili knjižnico; naravoslovni kabinet pa je bil leta 1854/1855 še brez naprav, zato so zapovedali ljubljanski gimnaziji, naj Novomeščanom pošiljajo, kar bi jim ostajalo od dotacij 180 gld na leto.¹⁶

Dne 21. 12. 1866 je Vovk za fizikalni kabinet prejel dotacijo 100 fl,¹⁷ med letoma 1870 in 1873 pa je prejemal celo po 150 fl. Leta 1870/1871 se je postavljajl že z dvesto napravami za poskuse,¹⁸ ki so navduševali dijake.

Vovk je bil ravnatelj celo desetletje; na položaju je ostal še po prehodu gimnazije pod državno upravo, vendar so ga kmalu nato zamenjali (3. 8. 1867); odstopil je zaradi kritik nemško usmerjenih

19 Trdina, 1903, 297; Vrhovce, 1891, 303.

20 Frančiškanski šematizmi, 1863: 17. Med letoma 1867-1868 je poučeval fiziko v novomeški gimnaziji, dne 2. 9. 1868 pa je bil upokojen zaradi bolezni (Vrhovec, 1891, 297; Hribar, 1983, 39).

Vovkov podpis pod njegovo edino objavljeno znanstveno razpravo iz matematike s primesmi meteorologije (Vovk, 1857, 30).

30 Bahor, 2005, 402, 403; Bren, 1917, 32.

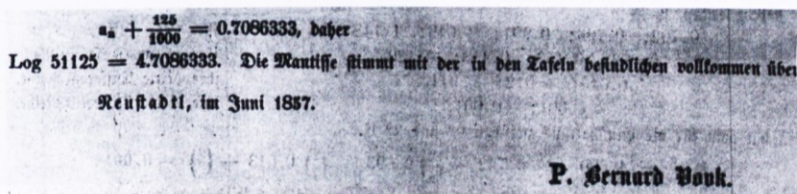
31 Reisp, 1983, 266-267; sporočilo patra Felicijana Pevca 31. 7. 2008.

32 Bahor, 2005, 398.

33 Šuklje, 1933, 141-142; Ponatis 1988, 114-115; Čermelj, 1971, 91-92.

nasprotnikov po objavi slovenskih imen dijaških rojstnih krajev v gimnazijskih programih (1855, 1863). Trdina je Vovka zelo hvalil; ravnateljski stolček naj bi izgubil zato, ker ga je neki nepridiprav pri oblasteh zatožil kot panslavista. V resnici je Vovk moral opustiti ravnateljski stolček že zato, ker ni pravočasno opravil vseh potrebnih izpitov.¹⁹ Ljubljanski župan Hribar je v svojih spominih grdo okreal B. Vovkovega pomočnika in soimenjaka Engelberta Volka (Vovk),²⁰ ki se po prihodu iz Gorice v dolenski metropoli ni prav znašel pri matematičnem pouku Hribarjevih neučakanih sedemnajstletnih sošolcev; že po dveh semestrih predavanj je bil invalidsko upokojen.

Po upokojitvi dne 30. 10. 1884 se je B. Vovk preselil v Gorico, kjer je bil v stikih s svojim nekdanjim učencem Seidlom; le-ta je bil med poletnim semestrom 1886/1887 in letom 1915 stalni profesor na goriški realki. Na goriški gimnaziji je tedaj predaval slovenski štajerec Anton Šantel, svak Ludwiga Boltzmann. Med letoma 1887 in 1893 je Vovk živel v Kostanjevici nad Gorico, nato pa do leta 1899

v Nazarjah. Zadnjih ducat let je preživel v Brežicah, kjer je v stoletje prej Valentin Vodnik obiskoval dveletno samostansko šolo moralne teologije.³⁰ Vovkov nagrobni spomenik iz leta 1911 so poslikali in objavili v Dom in svetu; žal pa ga v Brežicah danes ni več, saj so na nekdanjem frančiškanskem pokopališču pozneje postavili igrišče. Observanti so prišli v Brežice na povabilo meščanov in lastnika gospostva, Frankopana (1559/1560). Samostan so dogradili leta 1685; razvil ga je prvorojenec polihistorja Valvasorja, frančiškan Alojzij,³¹ ki je sicer služboval na Hrvaškem v Karlovcu in po letu 1725 kot gvardijan sv. Marije na Gorici pri Brdovcu. Brežiške samostanske knjige so po ukinitvi samostana romale k Sveti Trojici v Slovenske gorice.³²

Vovkovi učenci: Klemenčič in hitrost elektromagnetnih valov

Vovk je svojemu dolenskemu učencu Klemenčiču predaval fiziko v 7. in 8. razredu po Šubičevem učbeniku. Med študijem v Gradcu (1871/1872-1875/1876) je Klemenčič poslušal Šubičeva predavanja iz meteorologije in teorije toplote; postal je demonstrator (1877/1878-1894/1895), docent in končno izredni profesor, torej Šubičev kolega na katedri za fiziko univerze v Gradcu.

Redne profesorje na univerzi v Gradcu vsaj proti koncu stoletja niso izbirali le po strokovnih, temveč tudi po političnih kriterijih. Zato so bile te službe zavednim Slovincem težko dostopne, razen seveda na katedri za slavistiko, kjer neslovenskih kandidatov ni bilo. O tem priča tudi neuspeh Vovkovega najboljšega učenca Klemenčiča. V letu 1890/1891 se je zamenjal za stolico eksperimentalne fizike univerze v Gradcu, ki jo je zapustil Boltzmann. Nič ni pomagalo, da sta se zanj zavzela tako Boltzmann kot rojak Fran Šuklje,³³ aktivni

34 Stiller, 1989, 88.

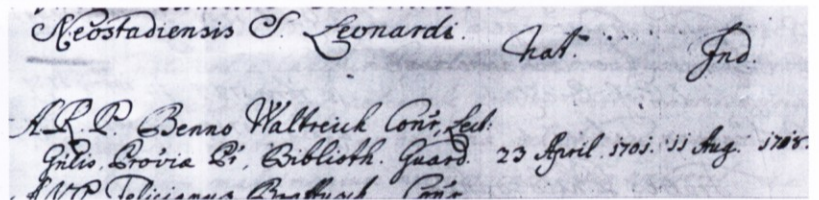
Benno Waldtreich kot bibliotekar in ob enem gvardijan frančiškanov pri sv. Leonardu v Novem mestu leta 1748 (FSNM).

Schusterzhizh in Periopez kot profesorja filozofije v Novem mestu leta 1745 (FSNM).

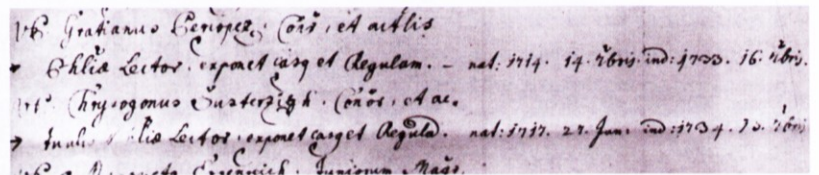
35 Šuklje 1933, 119.

dvorni svetnik v »naučnem« sektorju. Ministrski referent za vseučilišča, dvorni svetnik Kleeman, jima je dobrohotno dal vedeti, da je pri takšni politični odločitvi brez moči. Tako je stolico dobil Nemeč Leopold von Pfaundler z univerze v Innsbrucku. Slednji je bil vitez železne krone 3. razreda, nosilec zlatega križca s krono za zasluge in član mnogih akademij in društev. Zato so mu dali prednost pred Klemenčičem, ki ni imel nobenih odlikovanj, niti ni bil član kakšne akademije. Boltzmann je bil poročen z na pol Slovenko; v pismu Ernstu Machu (16. 5. 1895), ki je imel starše pod Gorjanci, je priporočal Klemenčiča za Machovega naslednika na katedri za fiziko nemške univerze v Pragi, s čimer bi »končno dobil zasluženo mesto«.³⁴

Klemenčičev tri leta mlajši sošolec Seidl se je naučil osnov meteorologije pri B. Vovku, ki ga je učil fiziko v nižji in višji gimnaziji, matematiko pa v 7. in 8. razredu (1863–1874). Prirodopis, fiziko in matematiko je študiral na univerzi v Gradcu (1874–1880), kjer mu je meteorologijo predaval Simon Šubic.

Neostadiensis S. Leonardi. Nat. ... Jno.
A. R. P. Benno Waldtreich Conr. Sed.
Julio, Bovia Bi. Biblioth. Guard. 23 April 1701. 11 Aug. 1705.
M. P. Polizianus Brachius. Pisa

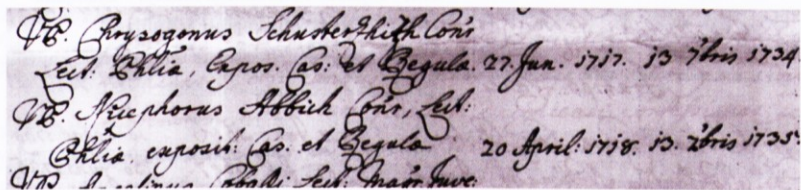

1745 Gratianus Periopez, Conr. et actus
Philia Lector. expact. casq. et Regulam. - nat. 1714. 17. 16. 1700. 16. 1701.
1745 Anysogenus Vunderzigh. Conr. et ac.
Philia Lector. expact. casq. et Regulam. - nat. 1717. 22. Jun. 1704. 12. 1705.
1745 ...

Po Vovkovem odhodu so dotlej frančiškansko gimnazijo v Novem mestu kmalu prevzeli laiki. Tako se je končalo stoletje frančiškanske fizike v Novem mestu. Medtem ko je pater Theodor Seitz poučeval fiziko v drugem semestru tretjega letnika in v četrtem letniku, je laik Johann Zajec vplival znanje v nadebudne glave novomeških dijakov v drugem semestru tretjega letnika. Ravnateljja Vovka je v Novem mestu nasledil fizik Johann Zindler, ki je dobil doktorat iz filozofije leta 1862; pred novomeško službo je bil profesor fizike v Ljubljani (1862/1863) in Senju (1867/1868). V Novem mestu je poučeval fiziko v sedmem (1870/1871, 1872/1873) in osmem letniku (1871/1872); leta 1873/1874 si je privoščil bolniški dopust. Čeh Johann Fischer iz Brodyja blizu ruske meje je po Zindlerju prevzel novomeški ravnateljski stolček;³⁵ fiziko je poučeval v osmem (1874/1875, 1876/1877, 1878/1879, 1880/1881 in pozneje), vmes pa v sedmem letniku; sledil mu je profesor fizike Ignacij Fajdiga. Med matematiki novih rodov se je izkazal Karel Kunc, sin klobučarja in posestnika. Od leta 1890 do 1899 je obiskoval novomeško gimnazijo, kjer se je še vedno poznal dobrodejni Vovkov vpliv, čeravno Vovka ni bilo več med Novomeščani. Nato se je Kunc odpravil študirat matematiko in fiziko k Boltzmannu na Dunaj, žal brez Knafljeve štipendije. Malo pred Boltzmannovo smrtjo je 10. 6. 1905 opravil izpit za učitelja matematike in fizike z nemškim in slovenskim učnim jezikom. Poskusno leto je

Schusterzhizh in Nicephorus Abbich
kot profesorja filozofije v Novem mestu
1. 10. 1748 (FSNM).

opravil na državni realki v Ljubljani (14. 3. 1906 – 14. 3. 1907). Tri leta pozneje se je vrnil med domače Novomeščane, vendar je bila tamkajšnja gimnazija premalo za njegove visoko leteče načrte. Po večkratni prošnji je prišel na prvo ljubljansko gimnazijo leta 1922 in tam ostal do upokojitve v predvojnih mesecih. Ljubljana mu je ponudila širše možnosti za pisanje učbenikov: leta 1928 je objavil Aritmetiko za prve tri razrede srednjih šol, naslednje leto pa še fiziko

za nižje razrede. Po novem učnem načrtu leta 1930 je predelal aritmetiko (1931) in fiziko (1934); honorar mu je še kako prav prišel ob grozeči gospodarski krizi. Izdal je Aritmetiko in algebro za peti in šesti razred srednjih šol (1932), naslednje leto pa še Zbirko obrazcev iz matematike in fizike za srednješolce. Nadaljeval je z Aritmetiko in algebro za sedmi (1934), končno še za osmi razred (1939). Gotovo bi še veliko objavil, če ga ne bi prehitela neizprosna starka s koso.

Zaključek: sodobni frančiškanski znanstveniki

Ob negi bolnikov v bolnišnicah in lekarnah so frančiškani od nekdanj veliki pozornosti posvečali knjižnicam, kjer so radi vzdrževali celo lastne knjigoveze. Od baroka pa vse do moderne so razvijali pomemben del katoliškega nadaljevalnega pouka na Slovenskem. Niso se tako zelo uveljavili med ljubljanskimi tekmeči, zato pa so skrbeli za izobraževanje mladine v drugih krajih sodobne Slovenije. Posebno pomembni so bili v Novem mestu kot utemeljitelji današnje gimnazije.

Frančiškanska ljubezen do knjig žanje sadove tudi v novi dobi medmrežnih povezav. Frančiškanske knjižnice v sodobni Sloveniji še vedno niso do potankosti raziskane in katalogizirane, vsekakor pa hranijo največ pisanih zakladov iz preteklih dob vse do baroka. Zato slovenski raziskovalci danes sistematično popisujejo frančiškanske zbirke knjig in rokopisov.

OKRAJŠAVE, VIRI IN LITERATURA

OKRAJŠAVE

ARS - Arhiv Republike Slovenije v Ljubljani.

HHSa, FAA - Haus-, Hof- und Staats-archiv, Dep. Fürstlich Auerspergsches Archiv. Dunaj, Minoritenplatz 1.

FSLJ – Knjige in rokopisi iz knjižnice frančiškanskega samostana v Ljubljani.

FSKA - Knjige iz knjižnice frančiškanskega samostana v Kamniku.

FSKO - Knjige iz knjižnice nekdanjega frančiškanskega samostana sv. Ane v Kopru.

FSNG - Knjige iz knjižnice frančiškanskega samostana v Novi Gorici.

- FSNM - Knjige in rokopisi iz knjižnice frančiškanskega samostana v Novem mestu.
KSKRS - Knjige iz kapucinske knjižnice v Krškem.
KSNM - Knjige iz nekdanje kapucinske knjižnice v Novem mestu.
KSSKL - Knjige in rokopisi iz knjižnice kapucinskega samostana v Škofji Loki.
KSVK - Knjige in rokopisi iz knjižnice kapucinskega samostana v Vipavskem križu.
MINSPT – Knjige iz knjižnice minoritskega samostana sv. Petra in Pavla na Ptujju.
MUK - Frančiškansko modroslovno učilišče na Kostanjevici nad Gorico.
NM - Signature Narodnega muzeja v Ljubljani.
NŠALj – Nadškofjski arhiv v Ljubljani.
NUK - Signature Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani.
OFMConv - frančiškani minoriti.
OFMCap - frančiškani kapucini.
PBL - Primorski biografski leksikon (ur. Martin Jevnikar in drugi). Gorica: Mohorjeva.
SBL - Slovenski biografski leksikon. Ljubljana.
Frančiškanski šematizmi - Arhiv Knjižnice frančiškanskega samostana v Novem mestu.
Frančiškanski šematizmi - Pletz, Joseph. 1839. Stand der kroatisch-kraiserischen Franciskaner-Orden Provinz des H. Kreuzes. Labacii: J. Blasnik (NUK-7053); 1853-1894. Schematismus der kroatisch-kraiserischen Franciskaner-Orden Provinz des H. Kreuzes. Labacii: Blasnik. Labacii: Egger, Gorizia: Hillariansis (NUK-II 21893).
S - Schönleben, Janez Ludvik. 1668 (prepis leta 1762). Catalogus Sive Repertorium omnium Librorum Bibliothecae Illustrissimi et excellentissimi Domini Domini Wolffgangi Engelberti R:I: Comitis ab Auersperg, et Gottschee, Domini in Schön= et Seisenberg, inclit: Carniola Ducatus, et Marchia Slavica Supremi, ac hereditoris Mareschalli, et Cameraris, ac Caes: Mais: actualis Cameraris et Consiliaris intimi, Provincia Capitanei Supremi, et Continui Deputatorum Praesivi ec: ec: In Clases Decem et octo divisus A:R:D:g:E:N:E:D:D:C:S:B: Anno Domini 1668. HHStA, FAA, VII Laibach, A 14/4 conv. I Laibach-Fürstenhof 1729-1895, str. 1-431.
T - Terpin, Filip. 14. 10. 1655. Index librorum et authorum bibliothecae Oberburgensis excellentissimi et reverendissimi principis episcopi Labacensis conscriptus per reverendum dominum Philippum Terpin vicarium generalem anno 1655 (NŠALj, Škofjski arhiv (Ljubljana). Kapiteljski arhiv, Fascikel 96/14). Datirano na strani 24v »Iffos gratias libri in ingensu Parohia Oberburgensi ad suam lenam tatraditit suscepit tom edu D. Georgius Hoffmerig von Bilicenciatu, quos item pro Diocense med do zur Celsitudine plemenit rechinare tenentur det: 14 Octobris 1655 Phillippi Terpini Vic:«
VJŠ - Višji jezuitski študiji.
ZML - Zgodovinski muzej Ljubljana.

VIRI

- Historia Annua Collegij Labacensis. 1722–1773. NUK. Ms. 1544.
Pfeiffer, Gotfrid. 1735/36. Complectens scientiam naturalem seu Physicam universam (drugi del spisa: Cursus philosophicus praelectus iuxta mentem Doctoris Subtilis studiosae inventuti). FSLJ.
Pfeiffer, Gotfrid. 1774. Historia seu chronicum conventus neostadiensis a sui origine ... 1470–1774. FSNM.
Anonimno (Schneiderschiz, Jurij). Okoli 1740. Philosophia Naturalis seu Physica ad menta Marian D. Joanis Duns Scoti (1–204b). Tractatus in Libros Aristotelis de Mundo et Coelo (205a-234b). NUK Ms. 252.
Kalan (Khallan)?, Anton. Začetek 18. stoletja (1720–1730). Catalogus Librorum Bibliothecae conventus Rudolfswerthensis LL. Franciscanorum (Stvarni katalog 15 strokovnih skupin z abecedno ureditvijo piscev znotraj njih, z začetkom 18. stoletja vred). FSNM.
Ramutha?. 1853. Repertorium Librorum Perfectorum Bibliothecae P.P. Franciscanorum reform. Conventus Neostadiensis in Ordinem redactum Anno 1853 (abecedni imenski katalog 15 skupin, VIII. Medicina, IX. filozofija). FSNM.
Roblek, Aleksander. 187?. Librorum Bibliothecae Conventu Rudolphinensis (katalog po imenih brez letnic in ponekod celo brez signatur, 14 strokovnih skupin). FSNM.
Schlactner, Kazimir. 1720. Ars Gnomonica seu horografica. FSNM.
Toš, Tarzicij. 1942-1944. Stvarni katalog 12 strokovnih skupin z abecedno ureditvijo piscev znotraj njih, v listkovni obliki. FSNM.
E – 1798. Abecedni avtorski katalog knjižnice Jožefa Kalasanca Erberga Verzeichnis der Bücher in der freiherrl/ichen/ Erbergischen Bibliothek am d. J. 1798. ARS, AS 730, GrA, I Gospostvo

- Dol (Lustthaler Archiv), knjigi 17 in 18.
- Vodnik, Valentin. Okoli 1800. Števstvo za slovenske šole. NUK, Ms. 412.
- Weibl, Castul. 176?. *Catalogus Bibliothecae Coenobii Neostadiensis*. FSNM.
- Weibl, Castul. 1772. *Physica generalis* (II. dela v enem volumnu); *Physica particularis* (II. dela v enem volumnu). FSNM.
- Weibl, Castul. 1770, 1771, 1772. *Institutiones philosophiae eclesticae in quatuor partes... divisae*. FSNM.
- Weibl, Castul. 1772?. *Isagoge in institutiones theologiae dogmaticae*. FSNM.
- Z - Zois, Žiga. 181?. *Bibliothecae Sigismundi Liberi Baronis Zois – Catalogius*. NUK, Ms. 667.
- Zo - Zois, Žiga. Okoli 1800. *ARS* Posebno udejstvovanje, AS 1052, katalogizirane knjige.

LITERATURA

- Agricola, Johann. 1643. *Chirurgia parva*. Nürnberg: Wolff (NUK-14536); 1646. Nürnberg: Endter (NUK-11771); 1674. Nürnberg (FSNM).
- Andrioli, Michel Angelo. 1693. *Concilium veterum et neotericorum de conservatum Valetuens seu de morborus causis progath*. Lyon. (FSNM).
- Bahčič, Robert. 2007. Čudež, ki traja 800 let. Zgodovina Frančiškove karizme v svetu in pri nas. Ljubljana: Brat Frančišek.
- Bahor, Stanislav. 2001. Frančiščanski samostan – Knjižnica = Stein, Laibach, Marburg Kostanjevica, Sveta Gora, Sveta Trojica. *Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa* (ur. Fabian, Bernhard. 198–244).
- Bahor, Stanislav. 2005. Samostanske knjižnice na Dolenjskem. Frančiškani in knjižnica frančiškanskega samostana v Novem mestu. *Rast*. 66/3–4: 387–409.
- Bahor, Stanislav. 2005. Samostanske knjižnice na Dolenjskem. Kapucini in kapucinski samostan Krško. *Rast*. 66/6: 673–691.
- Benedetti, Alessando iz Verone. 1508. *Omnium a vertice ad calcem morborum signe, causae, indicationes & remedium compositiones...* Baseliae; Henricipetrina (KSSKL); Severino iz Benetk. 1539. *Omnium a vertice ad calcem morborum signa*.
- Benedik, Metod. 1994. Kapucini v Novem mestu. *Zgodovinski časopis*. 48/2: 195–216.
- Benedik, Metod. 1995. Kapucinska knjižnica v Škofji Loki. Knjižnice na Škofjeloškem: jubileji zbornik ob 50-letnici Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka (ur. Florjančič, Ana). Škofja Loka: Knjižnica Ivana Tavčarja. 163–170.
- Benedik, Metod; Kralj, Angel. 1994. Kapucini na Slovenskem v zgodovinskih virih. Ljubljana: Institut za zgodovino cerkve.
- Boethius, Anicije Manilaj Severin. 1488. (De Institutione) *Arithmetica, duobus discreta libris: adjecto commentario, mysticam numerorum applicationem perstrigente declarata*. Venetia/Augusta Vindelicorum: Erhard Roddolt (T, NUK-950, ex libris Segr. Philippi Terpini exlib. 1655; poznejša paginacija listov). Ponatisi: 1492. *Arithmetica, geometria et musica Boetii* (De Institutione Arithmetica). Venetiis: Georg de Gregoris (FSNM, ločeno prodajano in paginirano na listih 157–222 kot del Boethiusove Opera); Ruffus, Girardus (ur.). 1521. Parisiis: Simon Colinoeum.
- Boethius, Anicije Manilaj Severin. 1497, 1498. *Opera*. Venetiis: Georg de Gregoris (FSNM, vključno z De Institutione Musica).
- Breckerfeld, Franc. 1726. *De horologia solaris et fixa* (Manuale Horographicum, in duas partes divisum in quo modi horologia solaris tum fixa, tum portatilia, describendi faciliores, & magis expediti comprehenduntur. In usum eorum, qui sine vario & sumtuoso instrumentorum apparatu omnigenis corporibus ea inscribere desiderant recusum) Graecii: Sumptibus haeredum Widmanstandii. (FSNM, 91, 79 strani z diagrami in tabelami. (W-454). 1733. *Manuale Horographicum, in quo omnigena horologia, tam solaris quam lunaria delineandi artificium facili et clara methodo exponitur*. In duas divisum partes quarum prima agit de horologiis fixis, altera de mobilibus seu portatilibus. Edition secunda 1734. Pars I. et II. Cassoviae: Typis Academicis Joannem Henricum Frauenheim.
- Bregač, Špela. 2004. Inkunabule novomeškega frančiškanskega samostana. *Zgodovinski časopis*. 58/3-4: 493–500.
- Bregač, Špela. 2006. Literarna preteklost Novega mesta v obdobju starejše književnosti. Doktorat na Ljubljanski univerzi (mentorja: Grdina, Igor; Granda, Stane).
- Bren, Hugo. 1917. Valentin Vodnik kot frančiškan. Čas (revija Leonove družbe, Ljubljana, ur. Ušeničnik Aleš. Ljubljana: Katoliška). 11: 31–37
- Brixianus, Fortunatus. 1738. *Elementa mathematica in quatuor Tomos digesta*. Tomus I. *Algebrae Synopsis, generalem proportionum doctrinam, ac utriusque progressionis theoriam,*

- & praxim continens. T. II. in quo linearum atque planorum symptomata demonstrantur. T. III. Geometriam solidorum continens. T. IV. In quo sectionum canicorum, solidorum ex earum revolutione genitorum, ac figurarum isoperimetrarum symptomata demonstrantur, precipuaque elementaris Geometriae Problemata resoluntur. Brescia: Rizzardi. (NUK-12070) Ekslibris: "Bibliotheci Philosophici Colleg. Labaci 1751". Ponatis: 1756. Brescia (FSNM).
- Brixianus, Fortunatus. 1749. Philosophia mentis methodice... I Logicam. II. Metaphysicam. Brescia: Rizzardi. (NUK-4399).
- Brixianus, Fortunatus. 1749... Animadversionis criticae in epistolam apologeticam R.P. Udalrici Weis Benedictini Ursinensis. Contra P. Fortunati a Brixia calumnias alios etc. inscriptam atq. Ursini datam pridie Kal. Februarii 1750. Brescia: Rizzardi. 1731 (NUK-12302).
- Brixianus, Fortunatus. 1735, 1736. Ponatis: 1745-1747. Philosophia... Mechanica III. Vol 3. Brixiae: Rizzardi (FSNM). Ponatis: 1751, 1752. Philosophia Sensuum Mechanicum Methodice Tractata at que ad usum Academicos accomodata opera & studio. Tomus primus physicam generalem continens. Tomus secundus physicam particularum complectens. Secundis cursis P.F. Fortunati A. Brixia ord. minor. S. Francisci Prov. Brixia. I-III. Brescia: Rizzardi. (FSNM; NUK-8150 Ekslibris: »Est Conventus Labacensis... S.P. Augustini«).
- Chappe, Claude. 1795. Aechte und genaue Darstellung der neuerfundenen französischen Fernschreibmaschine, genannt: der Telegraph: Wodurch klar erwiesen wird, dass die in Leipzig herausgekommene, und zu Wien und andern Orten nachgedruckte Beschreibung des Telegraphen durchaus falsch und ganz unrichtig sey. Wien: Doll (FSNM, 23 strani 17 cm; recenzija Böckmann, Johann Lorenz).
- Ciperle, Jože. 1980. Ljubljanska gimnazija (1773-1808). Kronika. 28: 111-120.
- Čermelj, Lavo. 1971. Fizik Nace Klemenčič. Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike (Ljubljana: SM). 1: 79-104.
- Čermelj, Lavo. 1976. Josip Štefan. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Dadić, Žarko. 1996. Herman Dalmatin = Hermann of Dalmacia = Hemnannus Dalmata. Zagreb: Školska knjiga.
- Dežman, Karel. 1856, 1858, 1862. Meteorologische Beobachtung zu Laibach im Jahre 1865. Jahresheft Krain.Museum (Ljubljana).
- Dežman, Karel. 1883. Das Klima in Krain. Krain (ur. Frederich Keesbacher). Ljubljana. 17-25.
- Dodič, Milan. 1971. Dvesto petindvajset let novomeške gimnazije. Zgodovinski oris (1746-1971). 225 let novomeške gimnazije. Novo mesto: Gimnazija v Novem mestu.
- Dodič, Milan. 1996. 250 let Gimnazije Novo mesto: 1746-1966. 221-221.
- Dolar, Jaro. 1993. Knjižnica frančiškanskega samostana v Kamniku. 500 let frančiškanov v Kamniku (ur. Ceve, Emilijan). Kamnik: Kulturni center. 45-48.
- Dolar, Jaro. 2000. Knjižnica frančiškanskega samostana v Ljubljani. Frančiškani v Ljubljani: samostan, cerkev in župnija Marijinega oznanjenja (ur. Kranjc, Sivin). Ljubljana: Samostan in župnija Marijinega oznanjenja. 433-445.
- Dolinar, France-Martin. 1986. Weibl (Waibl) Kastul (geslo). SBL. 4/14: 669-671.
- Dolinar, France-Martin. 2004. Knjižnice skozi stoletja. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- 250 let Gimnazije Novo mesto: 1746-1966 (ur. Natalija Petakovič, Anica Zafred in drugi). 1996. Novo mesto: Gimnazija.
- 225 let Novomeške gimnazije (ur. Jože Sever). 1971. Novo mesto: Gimnazija v Novem mestu.
- Egger, Willi; Lehmann, Leonhard; Rotzetter, Anton. 2003. V Frančiškovem duhu. Ljubljana: Brat Frančišek.
- Ettmüller, Michael; Westphal; Johann Caspar (ur.). 1696-1697. Michaelis Ettmuleri, philos et medic. doctoris hujusque in Alma Lipsensi prof. publ. & practici olim per omnem Europam celeberrimi Operum medicorum theoretico - practicum Tomus Primus/Secundus exhibens Collegium Practicum Doctrinale cum methodo consultatoria super varios casus medicos in quibus Omnes totius humani corporis moribi delucide... anexe sunt sub calcem ejusdem exccitationes variae academicae .. cura & studio Johanis Casp. Westphali Medicinae doctoris Academici Curiosi. Francofurti: Johann David Zunner (KSSKL, 1242+1940 strani).
- Ettmüller, Michael. 1734. Opera omnia. I-IV. Venetiis (FSNM).
- Finé, Oronce (Fineo). 1587. Ponatis: 1670. Opere di Oronce Fine del Delfinato, divise in cinque Parti; aritmetica, geometria, cosmografia et oriouli. Tradote Da Cosimo Bartoli... Et gli Specchi, tradotti da Ercole Bothrigari. Venetia: Hertz (KSSKL).
- Fogh, Krizostom. 1817. Theoria de virga stereometrica, tum cylindrica seu quadrata tum cubica. Carlstadtii: Typographia Carlstadtensi.
- Frančiškovi manjši bratje minoriti na Slovenskem od časov sv. Frančiška do današnjih dni. 2002. Ljubljana.

- Freud, Jon. 1730. Opera Omnia. Venetiis (FSNM).
- Pictarnius, Archbaldini. 1732 Elementi Medicinalum Physico-mathematica libris duobus. Venetiis (FSNM).
- Hoffmann, Frideric. 1737, 1738, 1732. Dissertationes physico-medico-chymica. Venetiis (FSNM).
- Linné. 1749. Materia medica de plantis. Holm (FSNM).
- Jungket, Johann Heinrich. 1732. Corpus pharmatetico-chymico-medicum universa (FSNM).
- 1757–1762. Abhandlungen med.-chym.-chir.-anatomica-botanica. Kays. Naturh. Akadem. Nürnberg. Nürnberg (FSNM).
- Castellez, Anton. 1777. Theseaurum Toepliceniss in Inferiorum Carniola... Töplitz in Unerkrain. Wien: Kurzbösch (FSNM).
- Furlan, Alfonz. 1926. Pisatelji frančiškani hrvaško-kranjske pokrajine Sv. Križa. Časopis za zgodovini in narodopisje. 21:.
- Grbec, Marko. 1697–1700. Chronologia medicopractica. Ponatis: Annus primus-quintus. 1713. Frankfurt (KSKRS, KSNM).
- Goddu, André (recenent). 2005. William A. Wallace, Domingo de Soto and the Early Galileo, 2004. Archives internationales d'histoire des sciences. 55/154: 285–290.
- Grčar, Leopold. 1993. Zasebne frančiškanske šole v Kamniku. 500 let frančiškanov v Kamniku (ur. Cevc, Emilijan). Kamnik: Kulturni center. 65–75.
- Gspan, Alfonz; Badalič, Josip. 1957. Inkunabule v Sloveniji. Ljubljana: Slovenska Akademija Znanosti in Umetnosti.
- Gunz, Simon. 1810. četrta izboljšana izdaja. Prag: Haase; 1816. Theoretisch-praktisches Rechenbuch für Lehrende und Lernende. Prag: Sommerschen (FSNM).
- Hančič, Damjan. 2002. Samostan klaris v Ljubljani. Kronika. 50/3: 277–290.
- Hederich, Benjamin. 1744. Der Jugend auf Schulen Mathematische Neben-Ubungen in der Arithmetik und Geometriae und zwar insonderheit dort in der Arithmetica Vulgari, Decimali, Neperiana und Logarithmica; Hier aber in Aufreißung, Einschreibung, Umschreibung, Verwandlung, Ausmessung... Die Linien, Winckel, Figuren und Körper zu einem etwas mehrern Begriff solcher Wissenschaften. Wittenberg: Zimmerman (FSNM).
- Horváth, Joannis Baptistae. Physica Generalis, Tyrnavia 1767; Institutiones Physicae Particularis, Tyrnavia 1770 (2: Aug.Vindel.Rieger 1772; Budae 1790 (W-1511 in W-1512; FSNM); Elementa Matheseos, 2 dela, Tyrnavia 1772 in 1773
- Hribar, Ivan. 1983. Moji spomini. 1. del. Ljubljana: Slovenska Matica.
- Hummel, Karl. 1842. System der Mathematik Bearbeitet von Karl Hummel. Dr. der Philosophie, Professor der Mathematik in Laibach, Mitglieder der k.k. Land=Wirtschafts=Gesellschaft in Krain. Erster Theil. Die Arithmetik. 112 strani 8o. Wien: J. P. Sollinger. (NUK-7798; FSNM). 1848. Vol. 2. Geometrie. 8o. Wien: J.P. Sollinger. (NUK-7798; FSNM).
- Jerele, Ines; Golob, Nataša. 2006. Signeti 16. stoletja: zgodovinski oris ob gradivu iz frančiškanskega samostana v Novem mestu. Knjižnica (Ljubljana). 50/3: 7–22.
- Kaschuttigg, Janez Krstnik. 1754. Prima elementa Arithmeticae, Algebrae, Trigonometriae planae et sphaericae, Architecturae civilis et militaris, Academicis praelectionibus accommodata. Graecii: Widmanstandii. (NUK-4286; FSNM). Ponatis 1757 (NUK-4288).
- Kaysers, Christian Gottlob. 1834. Wollständiges Bücher=Lexicon enthaltend alle von 1750 bis zu Ende des Jahres 1832 in Deutschland und in den angrenzenden Ländern gedruckten Bücher. Leipzig: Ludwig Schumann.
- Keill, John. 1739. Leyden; 1742. Introductiones ad veram physicam et veram astronomiam. Quibus accedunt Trigonometria. De viribus centralibus. De legibus attractionis. Mediolani: F. Agnelli (FSNM, 4+636+10 strani, 47 plošč s slikami, 26x20 cm).
- Kos, Janko. 1990. Valentin Vodnik. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Kos, Janko; Toporišič, Jože. 1986. Vodnik Valentin (geslo). SBL. 4/14: 509–528.
- Majolo, Simone. 1607. Moguntiae: Meut; 1614, 1615. Moguntiae: Schönwetter; 1654. Dies caniculares, sive colloquia tria et viginti physica nova et penitus admiranda, quae aut in aethero sunt, aut in Europa, Asia atque Africa... (FSNM); 1691. Loffenbach na Majni: Schönwetter.
- Mako, Paul von Kerek-Gede, S.J. 1764. Compendiaria Matheseos institutio quam in usum auditorum philosophiae elucubratus est. Viennae, (E-M34). 2: 1766. Vindobonae: Trattner; 3: 1771. Vindobonae: Trattner (NUK-4303); 4: 1781. Vindobonae: Trattner (FSNM); 1797. Hrvaški prevod Matije Petra Katančiča zapišan v frančiškanskem samostanu v Budimpešti: Zemljomirje Dilloredno.
- Merlo, Grado Giovanni. 2007. V imenu svetega Frančiška. Zgodovina manjših bratov in frančiškanstva do začetkov 16. stoletja. Ljubljana: Brat Frančišek.

- Metzburg, Georg Ignatz. 1775, 1776, 1777. *Institutiones Mathematicae in usum Tironum conscriptae*. 1-3. Viennae: Typis Joan. Thomae Trattner. I-V. (E-M41; NUK-4281). 1780. Viennae: Trattner (NUK-4069). Prevod A., X. G.: 1798-1804. *Einleitung zur Mathematik*. Wien: F. J. Rotzel. I-VII. (E-M42; NUK-4281; FSNM).
- Moret, Théodore. 1665. *Antwerps; 1719. Tractatus physico-mathematicus de aestu maris*. Viennae: Voigt (FSNM).
- Musschenbroek, Pieter van. 1739. *Elementa physicae conscripta in usus academicos a Petro van Musschenbroek*. Leyden: Luchtman; 1739. *Mr. Pierre van Musschenbroek, Essai de physique, avec une description de nouvelles sortes de machines pneumatiques, et un Recueil d'expériences*. Traduit en François par Pierre Massuet. Leyden: Luchtman (NUK-8463). 1745. *Elementa physicae*. Venetiis: Giovanni Battista Recurti (FSNM); 1752. Venetiis: Recurti.
- Mušič, Drago. 1938. *Iz zgodovine medicine na Dolenjskem: gradivo v novomeškem frančiškanskem samostanu in splošni oris*. *Zdravniški vestnik*. Št. 12: 437-455.
- Neumann, Johan Philip. 1808-1812. *Compendiaria Physica Instituto in usum tironum conscripta*. Tomus 3, Cum figuris. Graecii: Ferstl (NUK-8215; Zoisova knjižnica NUK-MS-667, stran. 144; FSNM).
- Newton, Isaac. 1687. *Philosophiae Naturalis Principia Mathematica*. Autore Is. Newton, Trin. Coll. Cantab. Soc. Matheseos Professore Lucassiano, & Societatis Regalis Sodali. Imprimatur. S. Pepys, Reg. Soc. Praeses. Julii 5. 1686. Londini: Steater. Ponatisi: 1713. Amsterlodami. (Erberg-M43). 1739-1742. (ur. Thomas Le Seur; François Jacquier). Genevae: Barrillot (FSNM).
- Pardies, Gaston. 1738, 1745. *Elementa Geometriae, in quibus methodo brevi ac facili summe necessaria ex Euclide, Archimede, Apollonio, & nobilissima veterum, & recentiorum geometrarum Inventa Traduntur*. Gallico primum idiomate conscriptae, subinde latinitate donata. Etc. Graecii: Widmanstad, Viennae: Kaliwoda. (NUK-8036, NUK-8037; FSNM).
- Pintar, Ivan. 1925. *Grbec Marko (Marcus Gerbezus) (geslo)*. SBL. 1: 245-247.
- Pontécoulant, Philippe Gustave le Doulet prof. 1840. *Traité élémentaire de physique céleste*. 1-2. Paris: Carlian-Goeury, V. Dalmont; 1846. *Populäre Astronomie für Alle, welche ohne mathematische Vorkenntnis über die Einrichtung des Weltgebäudes theoretisch und praktisch vollkommen belehrt sein wollen*. Stuttgart: Scheible, Rieger, Sattler (FSNM).
- Pozzo (Putei), Andrea. 1693. 1700. *Perspectiva pictorum et architectorum Andreae Putei e Societatis Jesu pars secunda in qua proponitur modus expeditissimus delineandi optice omnia que pertinent ad architecturam (Prospettiva de' pittori e architetti a' Andrei Pozzo...)* Pars secunda in qua proponitur nodus optice omnia quae pertinent ad architecturam. Romae: Joan Jacob Bohemi apud J. Angelina Custodi (NUK-8049, Dvojezično italijansko-latinsko, v vsaki knjigi lasten Gruberjev ekslibris Zur Mechanik). Ponatis: 1708. *Perspectiva pictorum atque architectorum* (FSNM).
- Pozzo (a Puteo), Augustinus. 1679. *Gnomonices biformis geometricae, scilicet, & arithmeticae synopsis: in quator partes divisa. Quarum quaelibet est completus gnomonicae tractatus, ad usum totius orbis terrarum; ut plenius conversa paginā, singularum partium indicat epilogismus. Opusculum matheseos candidates perutile; quippē in quo incundissima praxi, ea maximē ex parte degustare valent, quae summis ingenii laboribus, ac studio, ex elementis Euclidis, ex sphaericis Theodosii, ex conicis Apollonii exantlarunt. Syllogeo Augustino a' Puteo I.V.D. ac mathesiphilo. Venetiis: Anton Bosi (NUK-4044; FSNM, 30 cm, z zemljevidom, 4 deli v enem zvezku)*.
- Prelovšek, Damjan. 1984. *Ljubljanska arhitektura 18. stoletja. Zgodovina Ljubljane* (ur. Ferdo Gestrin). Ljubljana: Kronika.
- Pučnik, Janko. 1979. *Razvoj vremenoslovja na Slovenskem. Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike*. 4: 9-104.
- Puffendorf, Samuel. 1673. Ponatisi: 1703. Leipzig: Lanckis (NUK-4772); Sedmi ponatis: 1737. *Trajecti: Broadelet; 1740. De officio hominis et civis juxta (secundum) legem naturalem libri duo. Trajecti na Rajni: Johann Broadelet (FSNM, 8. izdaja); 1741. Giessen: Krieg; 1751. Leipzig: Lanckis (NUK-3891)*. L
- Redlhamer, Joseph. 1755. *Philosophia naturalis, pars prima; seu, Physica generalis in duas partes digesta. Pars prima cont. Physicam generalem. Pars altera vero: vranslogiam, stochiologiam, meteorologiam, geologiam, mineralogiam, phytologiam et zoologiam. Ad praefixam in scholis nostris normam concinnata*. Viennae: J. T. Trattner. 424 strani s slikami; (W-1553; NUK-8199; FSNM; KSSKL).
- Reisp, Branko. 1963. *Še o sončnem mrku na Slovenskem I*. 1664. *Proteus*. 26: 182.
- Schmidt, Vlado. 1963, 1964, 1966. *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem*. 1-3. Ljubljana: DZS. Ponatis: 1988.
- Schwenter, Daniel; Harsdörffer, Georg Philipp. 1636. *Daniel Schwenter... Deliciae mathematicae et physicae, oder, Mathemat. Und philosophiche Erquickstunden darinnen sechs-hundert drey und sechsig schöne, liebliche und annehmliche Kunststücklein*. Nürnberg: Jeremia Dümmler (S; Bircher, 1995, 295). Drugi in tretji Harsdörfferjev del 1651 in 1653 (S; NUK-4154,

Eklibris Maximilian Anthon Ignac libe baron de Taufferer Bibliothe. Inscript. Anno 1720). Ponatis: 1677. *Deliciae mathematicae et physicae*. Der Mathematischen und Philosophischen Erquickstunden Zweyter Theil, Bestehend in fünfhundert nützlichen und lustigen Kunstfragen, nachsinnigen Aufgaben, und derselben gründlichen Erklärungen, Aus Athahasis Kirchero, Petro Bettino, Marino Mersennio, Renati des Cartes, Oronio Finco (Finé), Marino Gethaldo, Cornelio Drebbelio, Alexandro Tassoni, Sanctorio Sanctorii, Marco Marci, und vielen anderen. Nürnberg: Wolffg. Moritz Ender (NUK-5062, Eklibris Maximilian Anthon Ignac libe baron de Taufferer Bibliothe. Inscript. Anno 1720); 1651-1653. *Deliciae mathematicae et physicae*, oder, *Mathemat. Und philosophische Erquickstunden* darinnen sechs-hundert drey und sechs sig schöne, liebliche und annehmliche Kunststücklein. Nürnberg: Jeremia Dümmler (FSNM).

Sodnik-Zupanec, Alma. 1943. Vpliv Boškovićeve prirodne filozofije v naših domačih filozofskih tekstih XVIII. stoletja. Ljubljana: SAZU.

Sodnik-Zupanec, Alma; Tominec, Angelik. 1949. Pfeifer (Pfeiffer) Gotfrid (Geslo). SBL. 2: 332-333.

Stilller, Wolfgang. 1989. Ludwig Boltzmann. Thun, Frankfurt am Main: Verlag Harri Deutsch.

Sturm, Johann Christoph. 1699. *Mathesis juvenilis*. Tomus prior, arithmeticae practicae et geometriae theoriam cum praxi, geod. staticam atque mechanicam complexus. Ed. altera. Dva dela. Norinbergae: Hoffmann; Streck (E). Ponatis: 1702. Norinbergae: Hoffmann (FSNM); 1704 (NUK-4366).

Škrabec, Stanislav. 2002. Naša Kostonjeva. Nova Gorica: Branko/Ljubljana: Jutro.

Šlebinger, Janko. 1928. Lazari Anton (Avguštin) (geslo). SBL. 1: 628-629.

Šemerl, Jožef Marija pl. 1785. *Kurze Lehrbegriffe der Geometrie, oder praktischen Unterricht von Ausmessung und Ausrechnung der Felder in ebenen und bergichten Flächen*. Zum Gebrauche der Landwirthe und Wirthschafts-beamten. Zusammengetragen von Josef Schemerl, k.k. Ingenieur und Mitglied der k. ökonom. Gesellschaft in Krain. Laibach, Klagenfurt: Kleinmayer. 8°. (Erberg-M53; NUK-23554; FSNM).

Šiško, Meta. 1999. Knjižnice v Novem mestu s posebnim poudarkom na frančiškanskem samostanu. Filozofska fakulteta Ljubljana-bibliotekarstvo: diplomsko delo.

Škafar, Vinko. 1993. Knjige in knjižnice v nekdanjem kapucinskem samostanu v Mariboru (1613-1784). Časopis za zgodovino in narodopisje. 64/1: 62-92.

Škofjanec, Jože. 2000. Red manjših beatov (O.F.M.) in provinca sv. Križa. Frančiškani v Ljubljani: samostan, cerkev in župnija Marijinega oznanjenja (ur. Kranjc, Sivin). Ljubljana: Samostan in župnija Marijinega oznanjenja. 9-79.

Šoštar, Simona. 2000. Kapucinska knjižnica v Krškem. Filozofska fakulteta Ljubljana-bibliotekarstvo: diplomsko delo.

Štuhec, Marko. 1995. Rdeča postelja, ščurki in solze vdove Prešeren. Ljubljana: ŠKUC.

Šuklje, Fran. 1933. Sodobniki mali in veliki. Ljubljana: Saturn.

Tacquet, Andreas. 1655. *Elementa Geometriae Planae ac Solidae, quibus accedunt selectae ex Archimede Theoremata, nec non Trigonometria plana*. Antverpiae: Jacob Meorsi. 1725. *Elementa Euclidae Geometriae Planae ac Solidae et selecta ex Archimedis Theoremis quibus accedit Trigonometria*. Amstelodami: De Coup (NUK-4336, Musschenbroek (ur., z dodatki in popravki)). Ponatis: 1729. Patavii: Manere (Manfré), (NUK-4168; FSNM); 1738. *Elementa Geometriae*. Patavii: Manere (E, NUK-4172); 1745. Rim: Mainardi (z Boškovičevimi dodatki in komentarji o sferni trigonometriji in cikloidi).

Thorndike, Lynn. 1941-1958. *History of Magic and Experimental Science*. 5-8. del. New York: Columbia University Press.

Toledo, Francisco (Francisci Toledi), Gottfried; in drugi. (1573). *Commentaria in physicam Aristotelis*. Venetiis: Juntas (FSNM). Petnajst ponatisov: Toledo. 1578. Venetiis: Juntas (NUK-490); Toledo. 1579. D. Francisci Toleti Societatis Jesu, *Commentaria una cum questionibus in octo libros Aristotelis De physica auscultatione*. Item, in lib. Arist. De generatione et corruptione. Nunc diligenter recognitione a quam plurimis mendis studiosissime expurgata. Cum dupli indice copiosissimo. Coloniae: Haeredes Arnoldi Birckmann (NUK-4826; T).

Toš (Tosch), Karel. 1730. *Synopsis Euclidis applicati, seu elementa geometriae ad XX theoremata contracta, quae in Alma, ac celeberrima Universitate Graecensis publice demonstranda susceperunt Re. Relig. Perilustr. & Eruditus Dominus Anthonis Christophorus Ernestus de Orthenhoffen Styris Graecensis, rd. S. Aug. Coll. Eccl. Ad S. Vitum in Pöllan Can. Regul. et Joannes Michael Marcus Pitreich Nobilis Styris Marburg et Archiduc. Soc. Jesu Conv. Coll. AA. LL. & Phil Baccalaure. Praeside R. P. Carolo Toschii S. J. AA. LL. & Phil. D. & in mathe. Professore ordinario. Graecii: Apud Haeredes Widmanstadij. 1730. Rudimenta mathematicae ac geometriae prout haec praesupponitur ad algebra, recens proposita ad usum & captum tyronum matheseos academia S.J. Graecensis: ab ejusd. Soc. & Univ. in math. PP. Augustae Vindelicorum: cura & sumptibus Joan. Andr. Pfeffel Caesarei Chalographi. 12°. Teze, nato dialog med Luciliosom in Mariusom na 184 straneh z indeksom. 64 skic v dveh*

tablah (NUK–14028; FSNM).

Trane, Francesca. 1993. *La biblioteca dei cappucini di Ruffano*. Lecce: Congedo.

Trdina, Janez. 1903. *Bahovi huzarji in Iliri, spomini iz moje profesorske službe na Hrvaškem (1853-1867)*. Ljubljana: L. Schwentner.

Usenik, Sabina. 1999. *Frančiškanska knjižnica v Ljubljani*. Filozofska fakulteta Ljubljana-bibliotekarstvo: diplomsko delo.

Valvasor, Janez Vajkard. 1689. *Die Ehre dess Hertzogthums Crain*. Laybach-Nürnberg: Wolfgang Moritz Endter. Ponatis: 1971. München: Trofenik.

Villanova, Arnaldus de; Curio, Johannes. 1500. *Regimen sanitatis Salernitanum*. Venetiis: Bernardus Venetus de Vitalibus (FSNM); Mediolano, Joannis de. 1557. *Schola Salernitana*. Roterdami (S, FSKA); 1612. *Medicina Salernitana: id est, conservandae bonae valetudinis praecepta cum luculenta et succinta Arnoldi Villanovani in singular capita Exegesi, per Johanem Cryronem recognita & repugata*. Nova edition melior & aliquot Medicis Opusculis (qua tequens pagella exhibes). Francofurti: Joannes Saur, impensis Vincent Steinmeyer. Ponatis: Villanova, Arnaldus de; Mediolano, Joanne de; Anastasius; Baerle, Caspar van; Cameraius, Joachim; Cornarius, Janus; Culmann, Johann (* 1497/8 Crailsheim; † 1561/2 Bernstadt pri Ulmu, teolog, dramatik sodelavec Andr. Osiandra in J. Brenza); Curio, Johannes (komentar Arnaldusa Villanove kot ponatis rotterdamske izdaje iz leta 1649); Diocles, of Carystus; Fernel, Jean (*Regimen sanitatis Salernitanum (NE iz zdravstvene uprave mesta Salerno, temveč Salermaska knjiga zdravja*²⁷). 1657. *Schola Salernitana; sive, De conservanda valetudine praecepta metrica*. Nova ed., melior & aliquot medicis opusculis auctior. Roterodami: Arnold Leers (Univerza v Californiji Davis; National Library of Medicine Bethesda Maryland – v National Institute of Health; New York Academy of Medicine; College of Physicians of Philadelphia; 517 strani, 13 cm).

Vodnik, Valentin. 1781. *Propositiones ex universa theologia dogmatica, quas... susceperunt R. F. Marcellianus Vodnikh, Seraphici Ord. Min. Strict. Observ. SS. Theologiae Studentes*. Praeside P. F. Victore Brattuscz. Ljubljana.

Vodnik, Valentin. 1795. *Velika pratika ali kalender za tu lejtu 1795*. Ljubljana.

Vodnik, Valentin. 1796. *Velika pratika ali kalender za tu prestopno lejtu 1796*. Ljubljana.

Vodnik, Valentin. 1798. *O repatici*. Lublanske novice od vseh krajev celiga sveta. 2: 13.

Vodnik, Valentin. 1997. *Zadovoljni Kranjc*, zbrano delo. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Vovk, Bernard. 1857. *Arithmetische Progressionen*. Programm des k.k. Gymnasiums in Neustadt am Schuljahres 1857 (Wien: Gerold). 3-30.

Vrhovec, Ivan. 1891. *Zgodovina Novega mesta*. Ljubljana.

Wolff, Christian. 1715. *Halle*. Ponatis: 1733–1743. *Elementa matheseos universa*. Geneve: Gosse (NUK–4240); I-V del Geneve: Marcus Michael Bosquet et Socios 1733 (NUK–4049; NUK–4049); II in V del Halle: Regeniana 1741–1742 (NUK–4073); 1747. *Halae Magdeburg*. 5 delov. (E–M67). 1774. *Vindobonae*: Trattner (FSNM).

Wolff, Christian. 1701. *Mathematischen Wissenschaften*. 4 Bande. Frankfurt: Renger (FSNM). Ponatis: 1710. *Halle, Frankfurt, Leipzig*: Renger; 1725. *Frankfurt (E–M65)*. 1746–1753. (*Der Anfangs-Gründe aller Mathematischen Wissenschaften*. Halle und Magdeburg (NUK–4136).

Wolff, Christian. 1746. *Vernüftige Gedanken von der Wirkungen der Natur, den Liebhabern der Wahrheit mitgetheilt*. Fünfte Auflage. Halle: Renger (W–1578; NUK–8202; FSNM).

Anonimno (Wolff, Chr.). 1782. *Elementa arithmeticae, geometriae, et algebrae*. Vindobonae. 8o. (E, FSNM).

27 Bregač, 2006, 111–112.

✓ W

Mateja Kambič

SPREHOD SKOZI KARTOGRAFSKO ZBIRKO KNJIŽNICE MIRANA JARCA NOVO MESTO

Želja po natančni lokaciji človeka v širšem okolju, ki ga obdaja, je verjetno tako stara kakor sama želja po zapisovanju različnih sporočil, saj prvi znan kartografski dokument (glinasta ploščica s karto dela Mezopotamije) izvira že iz okrog 3800 pr. n. š. Kasneje sicer lahko sledimo sporadičnemu razvoju kartografije, od nekaj primerov na egipčanskem papirusu, preko Starih Grkov, ki so uvedli kartografsko projekcijo, poldnevnik in vzporednike, rimskega obdobja, do srednjega veka, ko je kartografija dejansko nazadovala. Šele ob koncu srednjega veka (16. stoletje), z nastopom humanizma in renesanse, pri čemer je imela veliko vlogo tudi iznajdba tiska, je dosegla kartografija ponoven razmah, ki mu počasi lahko sledimo do današnjih dni. Takrat so začele nastajati zbirke kart oziroma atlasi, v katerih se je pričelo pojavljati tudi današnje slovensko ozemlje. Na dveh zemljevidih ga je sredi 16. stoletja, po predlogi Ptolomejeve Geografije, upodobil tudi eden prvih kozmografov novejšje dobe, Sebastian Münster, primer enega hranimo v knjižnici.

V kartografski zbirki Knjižnice Mirana Jarca, v sklopu oddelka Posebne zbirke Boga Komelja, hranimo večje število starejših zemljevidov, specialnih kart, atlasov, atlantov in mestnih načrtov ter posebnih, splošnih in tematskih zemljevidov iz različnih obdobj. Zbirko je začel oblikovati prvi upravnik novomeške knjižnice – Bogo Komelj. Skozi leta se je dopolnjevala in danes šteje okrog 1000 enot.

Prevladujejo zemljevidi 20. stoletja: Kraljevina SHS, Kraljevina Jugoslavija, FLRJ, SFRJ, zemljevidi posameznih jugoslovanskih republik, pregledne karte občin v Sloveniji, geološke karte slovenskega ozemlja... Nadalje so v zbirki številni zemljevidi v italijanskem, nemškem, angleškem in slovenskem jeziku, ki so jih pri nas med vojno uporabljale vojskujoče se strani (Vivodova zbirka v partizanih rabljenih specialk). Hranimo tudi več šolskih zemljevidov in atlasov iz 19. in 20. stoletja (Kocen, Selan, Dimnik, Oražen...).

Iz 19. stoletja (1807 – 1815) je v zbirki večje število kart držav sveta, izdanih v Pragi.

Največjo dragocenost predstavljajo stari zemljevidi, ki so izhajali v obdobju od 16. do 18. stoletja. Večina njih prikazuje slovensko ozemlje, ki se pojavlja samostojno ali v sklopu drugih evropskih dežel.

Zemljevidi so prvotno izhajali v atlasu, vendar so kasneje, da bi dosegli večjo tržno vrednost, karte trgali in jih posamično prodajali. Sami atlasi so doživeli številne izdaje, pri čemer so bili zemljevidi velikokrat natisnjeni z letnico prve izdaje, tako da zelo težko določimo čas nastanka določenega zemljevida. Kljub temu največkrat obravnavamo nek zemljevid kot original že, če je natisnjen iz originalne plošče. Najprej so bili to lesorezi, kasneje bakrorezi, nato litografije.

Pri zemljevidih iz 16., 17., 18. stoletja seveda lahko govorimo samo kot o približnih kartografskih prikazih, projekcija je nenatančna, prav tako so zelo popačene oblike, površina, dolžine...

Najstarejši zemljevid, ki ga hranimo v knjižnici, je v Baslu sredi 16. stoletja izdal Sebastian Münster in predstavlja takratno Slovensko marko s Hrvaško in Bosno (Sclauonia oder Windisch Marck / Bossen / Crabaten). Ozemlje prikazuje od spodaj navzgor, od vzhoda proti zahodu. (slika 1).

V zbirki so zastopani pomembnejši kartografi, ki so delovali v Evropi od 16. stoletja naprej: Nizozemca Abraham Ortelij (*Pannoniae, et Illyrici veteris tabula...* leta 1590), Gerhard Kremer Mercator (*Karstia Carniola Histria et Windorum Marchia*), Francoz Nicolas Sanson (*Partie du cercle d'Autriche, ou sont les Duchés de Stirie, de Carinthie, de Carniole...* l. 1692, Hertzogthüber Steyer, Karnten, Krain, & c.... leta 1657). Najpomembnejši nemški kartograf iz druge polovice 17. stoletja in prve polovice 18. stoletja je Johann Baptist Homann (*Danubii fluminis...* približno leta 1715; *Tabula geographica Europae austriacae generalis...*), nekoliko kasneje pa njegov učenec Georg Mattheus Seutter (*Exactissima Ducatus Carniolae, Vindorum Marchiä et Histriae*, približno eta. 1730). Slika 2

V okviru habsburške monarhije so slovensko ozemlje prikazali Wolfgang Lazius (*Goritiae, Karstii, Chaczeolae, Carniolae, Histriae, et Windorum Marchae descrip.*, leta 1584), Joannes Sambucus (*Illyricum*, leta 1572), Augustin Hirschvogel (*SCHLAVONIAE, CROATIAE, CARNIAE, ISTRIAE, BOSNIAE*), kartograf iz Nürnberga, ki je nekaj let preživel tudi v Ljubljani, in pa seveda Janez Vajkard Valvasor (*Ducatus Carnioliae accuratissima*).

Za izvorno slovensko kartografsko delo štejemo *Ducatus Carniolae Tabula Chorographica*, delo Janeza Dizme Florjančiča pl. Grienfelda, iz leta 1744. Zemljevid, ki ga hranimo v knjižnici, je sestavljen iz dvanajstih listov in ni barven.

Velikokrat se zgodi, da pri pregledovanju starih zemljevidov naletimo na prava umetniška dela, saj so zemljevidi večkrat opremljeni s slikovnimi prikazi. Likovna obdelava je bila zelo pomembna, pri čemer še najbolj izstopajo kartuše, kjer najdemo osnovne podatke o zemljevidu: avtor, tiskar, milje... Te so bile v prvem obdobju (to je od srede 16. stoletja naprej, če govorimo o zemljevidih naše knjižnice) zelo preproste ali pa jih največkrat ni bilo, podan je bil le naslov v latinščini na vrhu zemljevida, včasih pa tudi podrobnejši oris v obliki

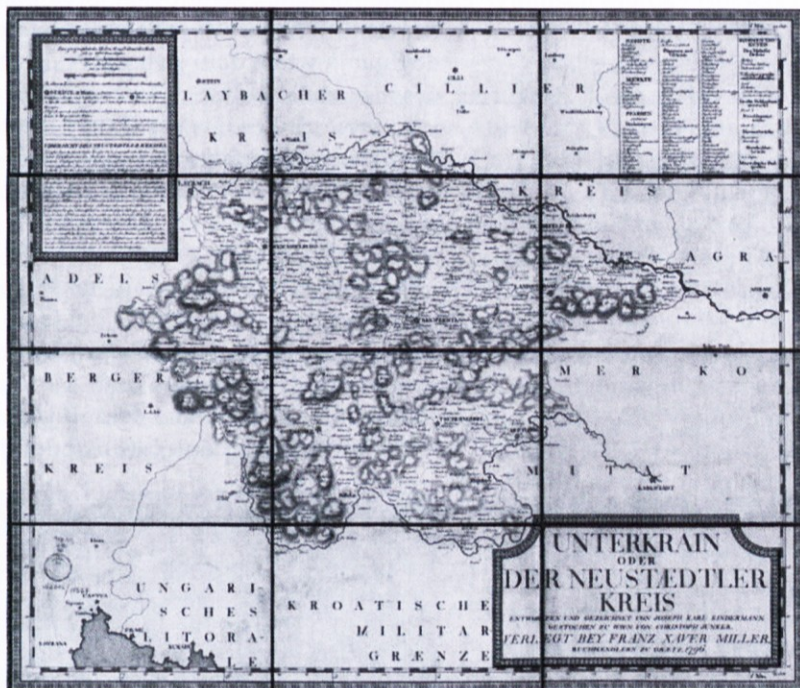
Kartuša zemljevida Donave avtorja Joannesa Janssoniusa iz leta 1636. Mere celotnega zemljevida so 42 x 97 cm.

Josef Karl Kindermann: Dolenjska ali
Novomeško okrožje, Gradec 1796

Drugi pomemben zemljevid dolenjskega območja je Kindermannov zemljevid Dolenjske (Unterkrain oder der Neustaedtler Kreis) iz leta 1796, ki predstavlja eno od dvanajstih okrožij Notranje Avstrije in je bil ob nastanku velikega pomena za geografijo teh dežel. Vsebuje tudi seznam naselij in pregled novomeškega okrožja.

Iz prve polovice 19. stoletja hranimo še dva zemljevida iz serije specialk avstrijski dežel, ki jih je izdal Geografski inštitut v Weimarju. Prvi okvirno prikazuje del Kranjske z Ljubljano in osrednjo Dolenjsko (sect. 200), drugi pa južni del Kočevske in Bele krajine (sect. 203). Relief je tu že ponazorjen s tako imenovanimi gosenicami, medtem ko so prej za takšen prikaz največkrat uporabljali holmce.

Teh starih zemljevidov, ki so izšli do konca 18. stoletja, je v knjižnični zbirki šestdeset. Prav tako hranimo več faksimiliranih izdaj kart iz tega obdobja, med drugim Slovenske dežele na zemljevidih od 16. do 18. stoletja, ki jo je leta 1969 izdal Trubarjev antikvariat (Cankarjeva založba). Gre za faksimilirano izdajo osmih zemljevidov, sedem reprodukcij je bilo narejenih po originalih iz Knjižnice Mirana Jarca. V zbirki se nahaja tudi večje število zemljevidov iz 19. stoletja. Gre za zemljevide, ki bodisi prikazujejo različne države sveta bodisi slovensko ozemlje, takrat kot del Avstrije, nato Ilirskih provinc, potem avstro-ogrške monarhije.

Sredi 19. stoletja izide na Dunaju za Slovence velikega pomena Zemljevid Slovenske dežele in pokrajin, delo Petra Kozlerja. Zemljevid je pomemben predvsem zaradi predstavitve etničnega ozemlja in slovenskega poimenovanja krajev. V knjižnici hranimo tri izdaje (leta 1853, 1864, 1871), vključno s seznamom trgov in mest, ki je izšel z drugo izdajo.

Zemljevid je dejansko rezultat programa Zedinjene Slovenije oziroma narodnoprebudnega političnega gibanja iz leta 1848. Gre

za prvi podroben prikaz celotnega slovenskega etničnega ozemlja s slovenskimi imeni. Zemljevid pa nima vrisanih narodnih mej, zato se večkrat zlorablja v politične namene. Prvič je izšel leta 1853, vendar je bil ravno zaradi prevelike nacionalne konotacije zaplenjen. Poleg prve hranimo tudi drugo oziroma tretjo izdajo iz leta 1864 (tega leta je zemljevid izšel dvakrat), posvečeno družabnikom Slovenske matice, vključno z Imenikom mest, trgov in krajev, in četrto izdajo iz leta 1871. Sicer pa je to stenski zemljevid, izpostavljen večji obrabi, tako da število ohranjenih izvodov ni tako veliko, kakor bi lahko pričakovali. Zato je tudi antikvarna vrednost zemljevida večja kakor kakšnega stoletje ali dve starejšega primerka.

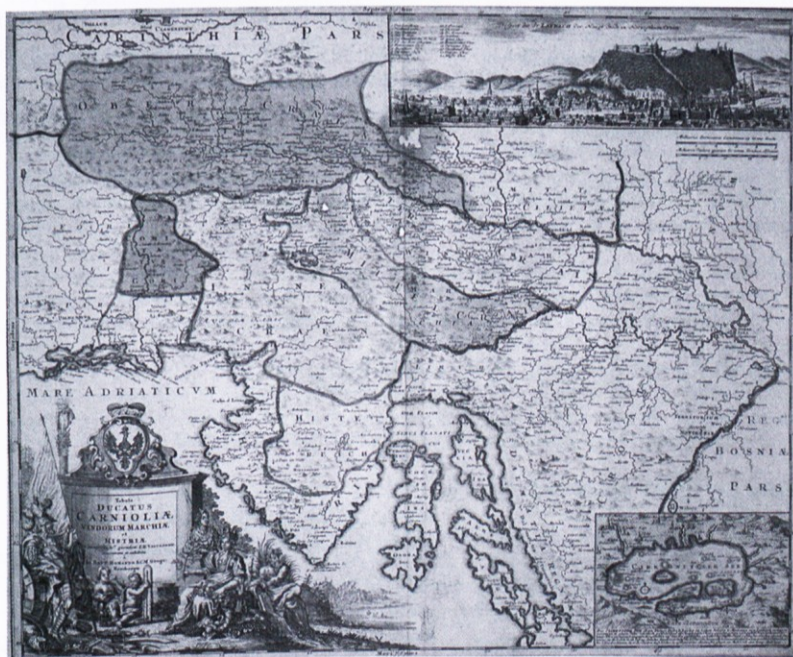
Vsebinsko podoben Kozlerjevemu zemljevidu je Zemljevid slovenskega ozemlja, ki ga je leta 1921 izdala Slovenska matica in prav tako nima vrisanih državnih mej.

V zbirki se nahaja še sedem kart, ki jih je v letih od 1869 do 1877 izdajala Slovenska matica. Pomembne so predvsem zaradi slovenskega poimenovanja tujih krajev, ki jih je sistematično zapisal jezikoslovec Matej Cigale. V knjižnico so prišle kot del zapuščine novomeškega tiskarja Janeza Krajca.

Na koncu je treba omeniti še stanje ohranjenosti teh zemljevidov. Kar nekaj zemljevidov je v precej slabem stanju (plesen, pege, umazanija, mehanske poškodbe...), ker so bili v preteklem obdobju izpostavljeni neprimernim pogojem za hrambo tovrstnega gradiva. Precej pa pripomore k temu tudi kvaliteta pisne podlage oziroma material, na katerem je zemljevid odtisnjen. Večkrat se namreč zgodi, da so tudi štiristo let stari zemljevidi bolje ohranjeni kakor zemljevidi s konca 19. ali začetka 20. stoletja prav zaradi slabše kvalitete papirja. Ročno izdelan papir iz papirnih mlinov namreč še danes velja za najkvalitetnejšega.

Starejše zemljevide hranimo v mapah iz brez kislinkega papirja. Kar nekaj bi jih bilo treba restavrirati in vstaviti v brez kislinke

Po Valvasorjevi predlogi izdelan Zemljevid Kranjske (Tabula Ducatus Carniolia, Vindorum Marchia et Histria) kartografa Johanna Baptista Homanna

Mateja Kambič
SPREHOD SKOZI
KARTOGRAFSKO ZBIRKO
KNJIŽNICE MIRANA JARCA
NOVO MESTO

Verjetno pod arabskim vplivom proti jugu orientiran zemljevid Sebastiana Münstra iz leta 1542 (Sebastian Münster je bil upodobljen na nekdanjem bankovcu za 100 DM, ki je bil v obtoku do leta 1991)

1 IFLA načela za hrambo knjižničnega gradiva in ravnanje z njim, Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo, Arhiv Republike Slovenije, 2000, str. 72

2 Po Pravilniku o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe je Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto območna knjižnica za območje Dolenjske, Bele krajine in Spodnjega Posavja (Brezice, Črnomelj, Kočevje, Krško, Ribnica, Sevnica, Trebnje).

paspartuje. Na ta način bi bili bolj pravilno hranjeni in zaščiteni kot tudi primerni za morebitne razstave. Pri tem ne smemo pozabiti na mikroklimatski arhiv, kjer bi morali hraniti tako urejene zemljevide in drugo dragoceno gradivo knjižnice.¹ Po načrtih obnove knjižnice je bil sicer realiziran takšen arhiv, ki naj bi ustrezal standardom za hranjenje gradiva (stalna temperatura do maks. 18°C, relativna vlaga od 30 – 50 odstotkov), ki pa zaradi finančnih težav, žal, še nekaj časa ne bo opremljen s pripadajočo arhivsko opremo. Le z večjim interesom za kulturno dediščino, ki ima poleg regionalnega tudi nacionalni pomen, in s skrbjo za ustrezne prostore ter ustrezne pogoje hranjenja bomo to in podobno gradivo ohranili tudi za poznejše rodove.

Kartografsko zbirko želimo tudi v bodoče dopolnjevati, pri čemer se bomo osredotočili predvsem na domoznansko področje². Prihodnost vidimo v digitalizaciji zemljevidov, saj bi tako imeli, poleg razstav in predavanj za šolske in druge skupine, možnost predstaviti to zanimivo zbirko širši javnosti.

VIRI IN LITERATURA:

Celje na zemljevidih od 16. do sredine 19. stoletja iz zakladnice Osrednje knjižnice Celje, Celje 2005

Enciklopedija Slovenije

Branko Korošec: Naš prostor v času in projekciji, Ljubljana 1978

BOJNA USPOSOBLJENOST SLOVENSКИH PARTIZANSКИH ČET V VOJNEM LETU 1941 (1)

Slovenska partizanska vojska je rasla organsko iz skupin, čet in bataljonov (1941) do divizij in korpusov (1943), prvi dve leti samó ali večinoma na prostovoljni osnovi, nato pa tudi z mobilizacijo, tako da je štela leta 1944 približno 40.000 borcev. Prvi dve leti se je oboroževala, opremljala in prehranjevala zgolj iz domačih virov,¹ nato pa je dobivala tudi materialno pomoč in podporo od svojih zaveznikov, velikih sil protifašistične koalicije. Čeprav je bila že od jeseni 1941 načelno vključena v NOV Jugoslavije, je slovenska partizanska vojska do začetka 1944 operirala precej samostojno, nato pa je vodstvo jugoslovanskega osvobodilnega gibanja vedno bolj posegalo v njeno delovanje, dokler je ni maja leta 1945 preuredilo² in njene enote vključilo v medtem ustanovljene jugoslovanske armade in 2. divizijo KNOJ.³

Slovenska partizanska vojska je bila teritorialna vojska in ta značaj je ohranila do svoje ukinitve kljub prizadevanjem, da bi prerasla v »redno«⁴ armado. Taka je bila tudi njena taktika. Osnova bojevanja je bilo manevrsko⁴ bojevanje na omejenem prostoru brez jasno določenih front in le redko s celotnimi velikimi, sicer oblikovanimi enotami. Redkeje so narodnoosvobodilni boj širili na nova območja s pohodi velikih enot. Najprimernejši način boja proti premočnemu okupatorju je bil partizanski, ki so ga enote Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije (NOV in POS) prilagajale razmeram ter odnosu moči in razpoložljivih sredstev. Opuščanje tega načina boja je imelo zanje hude posledice.

Na Štajerskem so v vojnem času delovale enote redne vojske⁵ in

1 Prve partizanske enote so se oborožile z orožjem, ki ga je prebivalstvo shranilo na terenu ob kapitulaciji Vojske Kraljevine Jugoslavije (KJ). Štajerski partizani so nato s tem orožjem izbojevali dodatne količine orožja, streliva in opreme od nemškega okupatorja, ki je bil do konca vojne njihov glavni »dobavitelj«, ne pa edini. Zaradi določenih okoliščin je bila jugoslovanska vojaška puška istega modela kot nemška. Uporabljala je tudi isto vrsto streliva. To je partizanski vojski v veliki meri olajšalo problem preskrbe z orožjem in strelivom. Vojska KJ je uporabljala brzometno puško Mauser 7,9 mm M 24, mavzerica M 98, kalibra 7,9 mm, pa je bila osnovna puška nemškega vojaka druge svetovne vojne.

2 Mnenja o ukinitvi oz. preureditvi slovenske partizanske vojske so deljena. Slovensko partizansko vojsko so jeseni 1941 vključili v NOVJ. Na osnovi tega dejstva menim, da je leta 1945 niso ukinitvi, ampak le preuredili. Narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi Jugoslavije (NOV in POJ) so se na osvobojenem delu Jugoslavije že v veliki meri preuredili v armado rednega tipa. Ta kakovostni razvoj jugoslovanskih oboroženih sil je dobil potrditev v odloku poverjenika za narodno obrambo, maršala Jugoslavije Josipa Broza - Tita z dnem 1. marca 1945 o preimenovanju NOV in PO Jugoslavije v Jugoslovansko armado (Jugoslovanska armija - JA). S tem aktom je partizanska vojska (vojska gverilskega tipa) uradno postala redna vojska (regularna armija).

3 Tone Ferenc: Upor proti okupatorju in državljanska vojna. Dokumenti slovenstva. Cankarjeva založba, Ljubljana 1994, str. 350-351.

4 Manever (fr. - spretno ravnanje, zvita poteza) je način bojevanja. Zanj je značilno: odsotnost pozicijske vojne oz. front, hitre spremembe situacij in visoka stopnja dejavnosti. Uporablja se takrat, ko ima nasprotnik izrazito premoč v ljudstvu in tehniki (Vojni rečnik (operativno-taktički). Državni sekretariat za narodno odbrano, Beograd 1967, str. 140; Vojni leksikon. Vojnoizdavaški zavod, Beograd 1981, str. 272).

5 Za te enote v nadaljevanju uporabljam izraz operativne enote.

teritorialne enote. V prvo skupino so spadale brigade NOV in POS.⁶ To so bile sprva operativne enote s strateškimi, po oblikovanju divizij in korpusov pa predvsem enote s taktičnimi nalogami. Do ustanovitve divizij so brigade delovale samostojno. Potem se je njihov položaj spremenil: še vedno so imele svoje štabe in operativna območja, le ukaze so prejemale od divizijskih štabov, ki so usmerjali njihove dejavnosti. Za večje akcije so zbrali brigade na določenem mestu, po opravljenih akcijah pa so se vrnile na svoja območja. Na Štajerskem je bilo nekoliko drugače. Prvo brigado so ustanovili 6. avgusta 1943. To je bila Šlandrova brigada, ki so jo vključili v 15. divizijo NOV in POJ. Drugo brigado so ustanovili 8. januarja 1944 pri Sv. Primožu. To je bila Pohorska brigada, ki je nato dobila ime Zidanškova brigada. Dobra pol leta je delovala samostojno oziroma ni bila vključena v nobeno divizijo. Od 23. julija 1944 je Šlandrovo in Zidanškovo brigado povezoval njun operativni štab, ki ju je uradno vodil do 8. aprila, dejansko pa do maja 1945. S prihodom 14. divizije je Štajerska dobila tri nove brigade: Tomšičevo, Šercerjevo in Bračičevo. V coni je delovala še 3. brigada VDV.⁷ Vseh šest brigad je bilo pehotnih. 14. divizija in operativni štab Šlandrove in Zidanškove sta bila podrejena štabu 4. operativne cone NOV in POS, ki je imel od pomladi leta 1944 vlogo štaba korpusa. Partizanski odredi⁸ so bili predvsem vojaške ozemeljske enote, ki so brigade razbremenjevale neoperativnih nalog, ščitile so zaledne ustanove in preprečevale izvajanje okupatorjevega nasilja nad civilnim prebivalstvom. Pred koncem septembra 1944 je bilo štabu cone podrejeno pet odredov: Kamniško-zasavski, Kozjanski, Lackov oziroma Pohorski, Vzhodnokoroški in Zahodnokoroški. Vsi odredi so bili pehotni. Na Štajerskem so bile v vojnem času glede odredov posebnosti. Štab Koroške grupe odredov so imenovali 24. aprila 1944 z ukazom Glavnega štaba (GŠ) NOV in POS. Vanjo so vključili Vzhodnokoroški in Zahodnokoroški odred, ki sta delovala ločeno. Koroška grupa odredov⁹ je obstajala do 29. septembra 1944. Ob njeni ukinitvi so veliko borcev poslali v 14. divizijo, iz dela njenih borcev pa hkrati ustanovili Koroški partizanski odred. Štajersko grupo odredov je ustanovil GŠ NOV in POS 28. februarja 1945. Vanjo je vključil Kamniško-zasavski, Kozjanski in Lackov odred. Štajersko grupo odredov¹⁰ so 7. aprila 1945 ukinili. Tako Koroška kot Štajerska

6 Slovenske partizanske brigade niso bile edine vojne enote v slovenski partizanski vojski. Niso bile niti največje enote te vojske, vendar so bile med najpomembnejšimi dejavniki partizanskega bojevanja in so take ostale tudi v zavesti partizanskih borcev. Od 43 slovenskih partizanskih brigad oz. brigad v slovenski partizanski vojski jih je konec vojne dočakalo 31 (Tone Ferenc: Slovenske narodnoosvobodilne brigade. Svobodna misel, 11. 9. 1992, št. 17, str. 15–18).

7 VDV – Vojska državne varnosti. Posebna oborožena sila za boj proti nasprotnikom NOB. Ustanovili so jo z odlokom Predsedstva SNOS 1. 3. 1944 in dodelili Odseku za notranje zadeve, v vojaškem in disciplinskem pogledu pa je bila podrejena GŠ NOV in POS. Vanjo so vključili enote ukinjene Varnostno-obveščevalne službe (VOS) OF in postopoma ustanovili tri brigade. Kot četrta brigada je bilo poveljstvu VDV podrejeno tudi poveljstvo kurirskih postaj Slovenije. Ko je bil z odredbo NKOJ, 15. 8. 1944, ustanovljen Korpus narodne obrambe Jugoslavije, (KNOJ) so VDV Slovenije vključili vanj kot Prvo slovensko divizijo narodne obrambe, vendar je štab divizije izdal ukaz o preimenovanju enot VDV šele 3. 12. 1944 (Zdravko Klanjšček: Vojska državne varnosti. Enciklopedija Slovenije 14, str. 338).

8 Brigade so bolj kot druge partizanske enote ostale v zavesti nekdanjih partizanov, vendar ne bi smeli podcenjevati posebnega pomena partizanskih odredov, ki jih je bilo v slovenski partizanski vojski več kot brigad.

9 Milan Ževart: Koroška grupa odredov. Enciklopedija Slovenije 5, str. 286 (dalje: ES 5, str. 286).

10 Zdravko Klanjšček: Štajerska grupa odredov. ES 13, str. 131.

grupa odredov sta bili podrejeni 4. operativni coni NOV in POS.

Krška partizanska skupina

V zadnjih letih Kraljevine Jugoslavije (1938–1941) je Komunistična partija Slovenije (KPS) organizirala v Spodnjem Posavju svojo organizacijo – posavsko okrožje. Leta 1939 je prišel kot absolvent medicine na prakso v krško bolnišnico agilni član KPS Maks Stermecki - Rok, ki se je takrat vrnil iz kaznilnice v Sremski Mitrovici. Že čez leto sta dejavnost partije in število njenih članov toliko narasla, da so ustanovili leta 1940 Okrožni komite (OK) KPS za Posavje. Sekretar je postal Maks Stermecki.¹¹ Partijske organizacije so nastale v vseh večjih krajih Spodnjega Posavja: v Brežicah, Dobovi, Veliki Dolini, Krškem, Rajhenburgu (Brestanici), Senovem, Velikem Podlogu na Krškem polju, Sevnici in Telčah. Močne organizacije Zveze komunistične mladine (SKOJ) so bile v Brežicah, Dobovi, Krškem, Rajhenburgu in Senovem.¹²

Centralni komite (CK) KPS je 12. aprila 1941 v Trebnjem sprejel odločitev o zbiranju orožja in streliva. Slab mesec pozneje so imeli komunisti Spodnjega Posavja pomemben sestanek. To je bilo 5. maja 1941 na levem savskem bregu, med Rajhenburgom in vasjo Rožno, na kraju, ki se imenuje Penk (na tem mestu je imel že pred vojno nekaj sestankov OK KPS za Posavje). Organiziral ga je Karel Šterban s Senovega, vodil pa sekretar Pokrajinskega komiteja (PK) KPS za severno Slovenijo Slavko Šlander. Preživeli udeleženci tega sestanka oziroma NOB ocenjujejo, da je bilo na njem navzočih približno 30 komunistov in skojevcev. Sekretar Šlander jim je prikazal nove naloge v spremenjenih političnih razmerah; med sklepi, ki so jih sprejeli, je bil tudi sklep o zbiranju orožja in streliva ter vojaške opreme za oboroženi upor proti okupatorjem. Po tem sestanku so začeli delati vsak na svojem kraju, posebej delovni so bili komunisti in skojevci v Krškem in Brežicah.¹³

Začeli so zbirati orožje, strelivo, razstrelivo, vojaške obleke in opremo. Krški skojevci in komunisti so se zbirali v gozdu Žvika nad mestom, kjer so imeli šotor. Jože Borštnar¹⁴ je pred vojno dobil službo na železniški postaji v Rajhenburgu. Oblikoval je partijsko celico in postal njen sekretar. Ob razpadu jugoslovanske vojske je na železniški postaji v Rajhenburgu sprejel vojaški transport, ki ga

11 Tone Ferenc: Narodnoosvobodilni boj na območju sedanje občine Krško. Zbornik Krško skozi čas, Krško 1977, str. 458–460 (dalje: Ferenc, NOB Krško). Več o njem v: Maks Strmecki, Življenje in delo. Posavski muzej Brežice, Brežice 1987, 75 str.

12 Ferenc, NOB Krško, str. 460; Stanko Škaler, Marjan Gregorič: Posavje v letu 1941. Posavski muzej Brežice, Brežice 1981, str. 9–12 (dalje: Škaler, Gregorič: Posavje v letu 1941).

13 Ferenc, NOB Krško, str. 462.

14 Jože Borštnar - Gabrovčan (Sv. Križ pri Litiji (Gabrovka), 1915–Ljubljana, 1992). Uspešno je končal šolo za rezervne pehotne oficirje v Mariboru in si pridobil naziv podporočnika. V Rajhenburgu so ga leta 1940 sprejeli v KPS. Po nalogu partije se je 1. julija 1941 umaknil s Štajerske na Kranjsko. V letu 1942 je postal politični komisar Belokranjskega odreda. Ob ustanovitvi Cankarjeve brigade je bil najprej namestnik, od decembra 1942 pa politični komisar brigade. Sodeloval je v številnih bojih na Dolenjskem in Hrvaškem, med drugim v napadu na italijanski bataljon v Jelenovem žlebu. Avgusta 1943 je postal politični komisar 15. divizije NOVJ. Februarja 1944 so ga poslali na Štajersko za političnega komisarja 4. operativne cone NOV in POS; od avgusta do decembra 1944 je bil komandant 4. operativne cone, nato so ga imenovali za komandanta 9. korpusa NOVJ. Reorganiziral je korpus in vodil njegove sklepne operacije za osvoboditev Gorice in Trsta. Ob osvoboditvi Ljubljane je postal komandant mesta. Vojno je končal kot podpolkovnik (Ivan Križnar: Borštnar Jože - Gabrovčan. ES 1, str. 332; Arhiv Republike Slovenije, AS 1546, Biografije vidnejših političnih delavcev. Življenjepis Jožeta Borštnarja iz leta 1946).

niso hoteli sprejeti na nobeni drugi postaji od Dobove do Zidanega Mosta ter ga dal postaviti na stranski tir. O tem je obvestil skojevce in komuniste iz Krškega in Rajhenburga. V vojaški transport sta vlomila Preskar in Rado Kaplan. Vzela sta nekaj pušk in streliva ter vse srečno prepeljala s čolnom čez Savo v Krško. Prebivalci so odnesli precej hrane. Prav tako so v Tržišču, kjer je obtičal drugi transport z orožjem in hrano, mladinci iz Šentjanža in Krmelja odnesli precej orožja in ga skrili. Nekaj tega orožja so pozneje uporabljali borci Gubčeve brigade. Prebivalci so prav tako odnesli precej hrane in druge vojaške opreme.¹⁵ Zaradi skrivanja orožja je nemški okupator konec maja zaprl Franca Packa iz Velikega Podloga ter ga zadržal v zaporu mesec dni. Niso pa izvedeli, da je ravno Pacek eden najbolj dejavnih komunistov v okolici Krškega. Po izpustitvi je postal ilegalac.¹⁶ Krški skojevci in komunisti so si pripravili tabor v gozdu Žvika nad mestom, kamor so prenesli tudi orožje, ki so ga odnesli z vlaka. Ker jih večina ni služila vojaškega roka, so se z orožjem seznanjali v Žviki. Imeli so 56 ročnih bomb, 2 kg dinamita, več revolverjev in dve puški razpadle jugoslovanske vojske.¹⁷

28. julija je v Krško prišla kurirka PK KPS za severno Slovenijo Ivanka Uranjek - Angelca. Prinesla je propagandni material, vendar je na dogovorjeni javki na Vidmu – brivski lokal je bil ob ponedeljkih zaprt – ni nihče čakal. Zato je šla iskat Rada Kaplana v brivski salon v Krškem, kjer ga prav tako ni našla. Tam je pozabila torbico s propagandnim materialom, in ker se je zdela tamkajšnjemu brivskemu pomočniku sumljiva, je torbico izročil policiji v Krškem.¹⁸ Policija je začela Rada Kaplana iskati; prišla je njegovega brata Milana, ki ji je moral obljubiti, da ji ga bo pomagal iskati. Toda Milan Kaplan je takoj obvestil vse člane skupine, ki so se nemudoma umaknili v tabor v gozdu Rore nad Krškim. Tam so imeli skrito tudi orožje in strelivo. Drugo jutro je eden od treh bratov Kaplanov odšel domov po hrano. Tudi Anton Preskar se je skrivaj namenil domov po osebne potrebnosti. Ko se je vračal, ga je opazil in mu vse do tabora sledil cestni delavec, sodelavec z dela. Potem ko je videl tabor, ga je izdal policiji v Krškem, ki je 29. julija 1941. leta dopoldne zajela devet članov krške partizanske skupine (Jože Graber, Peter Jernejc, Rado, Milan in Zdenko Kaplan, Rajko in Franc Kastelic, Anton in Franc Preskar) in kurirko Ivanko Uranjek.¹⁹ Rešila sta se le dva: Franc Bizjak²⁰ iz Krškega, ki je ponoči odšel iz tabora čez mejo na italijansko zasedbeno

15 Škaler, Gregorič, Posavje v letu 1941, str. 9 in 45; Stanko Škaler: Posavje v letu 1941. Posavski muzej Brežice, Brežice 1958, str. 22 (dalje: Škaler, Posavje v letu 1941); Arhiv Posavskega muzeja Brežice (dalje: Arhiv PMB), fasc. VI/1, Stanko Škaler: Prve žrtve fašizma v Sloveniji, tipkopis iz leta 1952 (dalje: Škaler, Prve žrtve fašizma).

16 Škaler, Gregorič, Posavje v letu 1941, str. 46.

17 Prav tam, str. 47–48; Arhiv PMB, fasc. VI/1, Škaler, Prve žrtve fašizma.

18 Tomaž Teropšič: Kozjanski odred, knjiga 1. Založba Obzorja Maribor, Maribor 1993, str. 21–22 (dalje: Teropšič, Kozjanski odred 1, str. 21–22). Nekatero podrobnosti se v literaturi o krških prvoborcih razlikujejo.

19 Ferenc, NOB Krško, str. 462–464; Arhiv PMB, fasc. VI/1, Škaler, Prve žrtve fašizma.

20 Franc Bizjak - Viktor se je rodil leta 1907 na Raki. Kadrovski rok je služil v Črni gori. Član KP je postal leta 1939. Istega leta je bil osumljen revolucionarnega dela in aretiran, vendar so ga izpustili zaradi pomanjkanja dokazov. V taboru Krške partizanske skupine v gozdu Rore nad Krškim je člane skupine nagovarjal k takojšnjemu umiku še v noči z 28. na 29. julij. To je nato sam tudi storil in preživel tragedijo Krške partizanske skupine. V letu 1942 je bil komandir čete v Gorjanskem bataljonu, v letu 1944 pa ga srečamo kot političnega delavca v okraju Kostanjevica. Padel je 12. februarja 1945 (Padli v ognju revolucije, ZZB NOV občine Krško, Krško 1971, str. 128).

Spomenik borcem Krške partizanske skupine v gozdu Dobrava. Foto: Tomaž Teropšič, 2003.

ozemlje, in Vladimir Pfeifer,²¹ ki se je tisti dan odpeljal v Krmelj po orožje ter se po vrnitvi v Krško hitro umaknil na Gorjance.

Nemška policija je ujetnike odpeljala najprej na njihove domove, kjer je napravila temeljito preiskavo. 29. julija zvečer so jih zaprli v krške sodnijske zapore²² in vso noč zasliševali. Zgodaj zjutraj 30. julija so jih s tovornim avtomobilom odpeljali v gozd Dobrava, ki je približno 6 km oddaljen od Brežic, in jih tam skrivaj postrelili.²³ Na ukaz šefa civilne uprave za Spodnjo Štajersko dr. Sigfrieda Uiberreitherja jih je ustrelil oddelek iz 3. čete 72. rezervnega policijskega

bataljona iz Krškega pod poveljstvom stotnika Burgmeierja.²⁴ Usmrtimev krške partizanske skupine je nemški okupator takoj razglasil

21 »Na dan aretacije teh tovarišev sem bil na Krmelju pri Zdravku Župančiču zaradi orožja. Ker je močno deževalo, sem prenočil pri nekih daljnih sorodnikih na Krmelju in se vrnil v Krško šele naslednjega dne, kjer sem zvedel za katastrofo.« (Arhiv Republike Slovenije, AS 1546, Biografije vidnejših političnih delavcev. Življenjepis Vladimirja Pfeiferja iz leta 1946).

22 O obnašanju oz. zadržanju članov Krške partizanske skupine v krškem zaporu zvemo iz objavljenih spominov Vlada Miklavca. Njega in očeta je nemška policija 28. aprila 1941 prišla v Mozirju in ju prek celjskih zaporov in preselitvenega taborišča Rajhenburg zadnje dni junija 1941 odpeljala v sodne zapore v Krškem (Vlado Miklavc: Moja pot skozi gorje. Družinska kronika. Mozirje 1997, str. 36–40).

23 »Gozdar in lovski paznik Geč iz bližnje vasi je slišal strele v tem zgodnjem jutru in je mislil, da gre za strele divjih lovcov. Zbudil je svojega tovariša, gozdarja Petelinca, in sta skupaj šla v smeri, odkoder je bilo slišati strele. Našla sta policiste, ki so maskirali z mahom mesto pokopa, ki se jim seveda nista izdala in se to takrat tudi nista upala povedati javnosti. Po njihovem odhodu sta potem na mestu pokopa zasadila štiri mlade jelke v kvadratu in po njih sta potem po vrnitvi iz taborišč l. 1945 to javila ljudski oblasti, ki je potem izvršila prekop. Tudi svoji žrtev niso vedeli z gotovostjo za njihovo usodo in so se še vedno tolažili, da se po vojni vrnejo, čeprav je policist očetu Kaplanov, potem ko mu je vrnil prej zaplenjene obleke in osebne stvari sinov, »izrekel sožalje«, kakor mi je pripovedovala mati Kaplanova. Šele po vrnitvi iz Nemčije 1945, so slišali od drugih za njihov grob in so ga obiskali, potem ko jim ga je pokazal logar Geč.« (Arhiv PMB, fasc. VI/1, Škalcer, Prve žrtve fašizma). V nedeljo popoldne, 2. decembra 1945, je bil v Krškem skupen slovesen pogreb borcev Krške partizanske skupine. Po vojni so v Rorah postavili spomenik. Tlorisna površina spomenika obsega približno tlorisno površino šotora, v katerem so člani Krške partizanske skupine našli zavetje v deževni noči z 28. na 29. julij 1941. Na kraju ustrelitve je leta 1951 mestna Zveza borcev Brežice postavila spomenik. Po zamisli slikarja Franja Stiplovska so v neobdelan naravni kamen vgradili ploščo z imeni ustreljenih. Posmrtni ostanki prvih krških borcev so bili preneseni na pokopališče v Krško. Spomenik v Krškem so odkrili leta 1950, obnovili pa leta 1981. Projektant je bil inž. Anton Žigante, kamnosek pa Jože Mulej. Novo osnovno šolo Jurija Dalmatina v Krškem so odprli 29. avgusta 1971. Pred šolo so uredili spominski park prvih krških borcev. Projektant je bil inž. Franc Filipič, bronaste plakete desetih borcev pa je izdelal akademski kipar in medaljer Vladimir Štoviček (Fototeka Posavskega muzeja Brežice).

24 Ferenc, NOB Krško, str. 464.

z velikim plakatom živo rdeče barve.²⁵ Okrožna vodstva Štajerske domovinske zveze (tudi brežiško) so takrat pozvala vodstva krajevnih skupin te organizacije, naj poročajo o učinku tega razglasa med prebivalstvom. Kratko novico so objavili tudi okupatorjevi časniki,²⁶ prav tako partizanska stran.²⁷

Deset ustreljenih partizanov štejemo med prve usmrčene talce pod okupacijo na Slovenskem v letu 1941, čeprav ne gre za talstvo v pravem pomenu te besede. Dr. Tone Ferenc je zapisal: »Že dolgo poznamo podatek iz nekega nemškega vira, da je ustrelitev Krške partizanske skupine ukazal sam šef civilne uprave za Spodnjo Štajersko dr. Sigfried Uiberreither. Ta podatek nas je nekoliko čudil, ker je bilo izrekanje smrtnih kazni v pristojnosti komandanta varnostne policije in varnostne službe v Spodnji Štajerski, esesovskega polkovnika (SS-standartenführer) Otta Lurkerja v Mariboru, dr. Uiberreither pa je odločal o pomilostitvi ali spremembi kazni.« Okoliščine, v katerih je dr. Uiberreither ukazal ustrelitev članov Krške partizanske skupine, nam pojasnjuje zapisnik zaslišanja Emila Vogla, ki je bil poleti 1941 pripadnik gestapovske izpostave Brežice.²⁸

Na zaslišanju v ljubljanskih zaporih 11. marca 1948 je o Krški partizanski skupini povedal to:

»Aretacije prvih partizanov v okrožju Brežice je oktobra 1941 (beri: julija 1941, op. T. F.) opravila zaščitna policija pod vodstvom svojega komandanta, majorja (Richarda) Maiwalda na gozdnem območju pri Krškem. Zaščitna policija je stanovala v Krškem (beri: v gradu v Leskovcu pri Krškem, op. T. F.).

Partizane, šlo je za deset oseb, med njimi je bila tudi ženska, je zaščitna policija po prijetju spravila v zapore okrajnega sodišča v Krškem. Komandant varnostne policije in varnostne službe v Spodnji Štajerski, SS-standartenführer in vladni svetnik (dr. Walter) Machule in gauleiter ter šef civilne uprave so prispeli v Brežice, da bi opravili zaslišanje partizanov. Da bi se izognili premestitvi partizanov iz Krškega v Brežice, so se imenovani odpeljali iz Brežic v Krško, da bi zaslišanja opravili na tamkajšnjem okrajnem sodišču.

Z izpostave varnostne policije Brežice so se odpeljali v Krško (Adolf) Lutz, (Paul) Buchwald in (Franz) Mitterhöfer. Tudi mene so pozvali, da se odpeljem z njimi. Poleg tega sta se odpeljala tja oba pripadnika varnostne službe SD (Leopold) Carmann in (Oskar) Holzer.

V Krškem je major zaščitne policije Maiwald poročal gauleiterju o prijetju desetih oseb. Pri tem je izjavil: »Po naključju sem ugotovil, da so v bližnjem gozdu pri Krškem šotori in v njih ljudje. Zato sem tja usmeril patroljo in ukazal obkoliti omenjeno območje.« Kot je opisal, so bili partizani ob prijetju presenečeni, zato ni bilo nobenega odpora. Vodja teh partizanov ni bil navzoč in se je tako rešil. Zaseda

25 Plakat je datiran z dne 30. julija 1941, kar pomeni, da so jih v Mariboru natisnili v noči pred tem. Razglas je dvojezičen (levo – nemško, desno – slovensko). Na njem je objavljen seznam desetih ustreljenih. Spodaj je natisnjeno: »Te osebe, ki so jih zalotili v skupini, so posedovale orožje, municijo in razstrelivo (razstrelilne patrone in zažigalne vrvi) in so imele pri sebi razen tega veliko število upornih tiskovin.« Še niže je bila natisnjena grožnja: »Tako bo tudi vnaprej vsakršno upiranje proti obstoječemu upravnemu redu takoj kaznovano.« Objavljen je v: Ferenc, NOB Krško, str. 464/465. Plakat, velikosti 94 x 61,5 cm, hrani Posavski muzej Brežice.

26 Ferenc, NOB Krško, str. 464.

27 Slovenski poročevalec, št. 11, 9. avgusta 1941, str. 1.

28 Dr. Tone Ferenc: Uporno in dostojanstveno. Svobodna misel, 10. avgust 2001, str. 15.

njegovih (to je policijskih, op. T. F.) enot je bila neuspešna. Prijeti so imeli razstrelivo in propagandno gradivo, ki so ga zaplenili. Vodja partizanov naj bi bil neki Bizjak iz Krškega. Zaslišanje je vodil dr. Machule, zapisnik pa je pisal pripadnik varnostne službe SD Holzer. Prijeti so izjavili, da so taborili v gozdu pri Krškem šele dva dni in da je njihov vodja neki Bizjak iz Krškega, ki je bil ob njihovem prijettju zunaj tabora. Prijeti niso rekli ničesar drugega in niso izdali, od kod imajo razstrelivo in propagandno gradivo. Gauleiter jim je zagrozil, da bodo zgodaj zjutraj ob 5. uri ustreljeni, če ne bodo spregovorili. Toda niti to jih ni pripravilo do izjav. Drugače se na njih ni pritiskalo. Nato je gauleiter ukazal komandantu varnostne policije, naj prijete skupaj z žensko zgodaj zjutraj naslednjega dne ustrelijo. Major Maiwald je dobil ukaz, naj ustrelitev opravi v gozdu pri Dobravi. Poleg tega je dobil še ustno nalogo, ker je moralo gauleiterjevo sodbo potrditi sodišče v Mariboru.

Okoli druge ure ponoči so zaslišanja končali. Gauleiter, komandant varnostne policije in dr. Machule so se nato vrnili v Maribor, uradniki izpostave Brežice pa v Brežice.

Ustrelitev prijettih je opravila zgodaj (zjutraj) zaščitna policija iz Krškega. Kateri od uradnikov varnostne policije Brežice je bil navzoč, ne vem. Gauleiter je partizanom sporočil, da so obsojeni na smrt po odredbi šefa civilne uprave v Spodnji Štajerski z dne 14. 4. 1941.²⁹

In še zelo pomembno vprašanje: Ali je bila Krška partizanska skupina vojna enota? Odgovor ni preprost. Upoštevati je treba okoliščine. V našem primeru gre za vojno leto 1941 z vsemi značilnostmi tega leta. Predvsem je treba upoštevati dejstvo, da gre za gverilske oziroma partizanske enote in ne enote redne vojske. Zato si tu z definicijami iz rednih vojska ne moremo veliko pomagati. Poleg tega je na voljo zelo malo gradiva, še to pa so večinoma spomini. Krška partizanska skupina je imela oboroženo moštvo, poveljnika ter cilje in naloge. To pa so že elementi, ki za vojno leto 1941 popolnoma zadostujejo. Odgovor je torej: da. Krška partizanska skupina je bila vojna enota. Ali je imela svoj naziv ali ne, ni bistveno. Do imena (na primer Krška četa oziroma Prva četa) bi kmalu prišli.³⁰ Več časa bi potrebovali za vojaško urjenje in zgraditev kolektiva. Najverjetneje bi enota morala iti skozi vse faze, da bi osvojili način partizanskega boja.

Tega (nujno potrebnega) časa Krška partizanska skupina ni imela. Bili so zelo pogumni in veliki domoljubi. V kratkem vojnem ujetništvu so se hrabro držali. Izdali niso nikogar. Bili so mladi in neizkušeni vojaki. Njihovo vedenje ima vse značilnosti zgodnjega partizanstva. Bili so slabo izurjeni in brez zavarovanja. Niso postavili straž, prav tako ne patrolj. Veliko mero neprevidnosti so pokazali s tem, da so taborili preblizu mesta. Sovražnika so podcenjevali. Še isto noč bi se morali premakniti na varnejšo lokacijo. Veliko napako so naredili takrat, ko sta se dva njihova člana vrnila v mesto. Treba pa je poudariti, da je njihovi tragediji botroval nesrečen splet naključij, v prvi vrsti dvojna izdaja.

(Nadaljevanje prihodnjic)

²⁹ Prav tam, str. 15–16.

³⁰ Do formacije čete in s tem tudi do imena bi najverjetneje kmalu prišli, saj je »Rado Kaplan par dni pred katastrofo izjavil, da imajo na indeksu okoli 75 mladincev« (Arhiv PMB, fasc. VI/1, Škaler, Prve žrtve fašizma).

Mateja Kovačič: HORTENZIJA, akril, 40 cm

Damijan Šinigoj

VIOLINA SE ZADNJE ČASE OGLAŠA V PREVISOKEM REGISTRU

Pogovor z Marijanom Dovičem

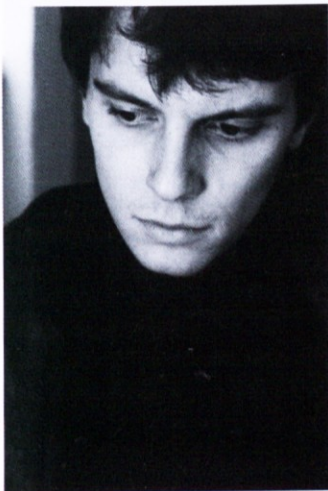
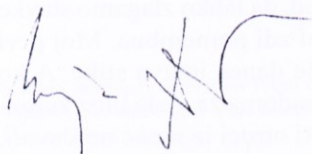

Foto: Tomaž Grdin

Marijan Dovič, doktor literarnih znanosti in raziskovalec na Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, je Novomeščanom morda najbolj znan kot glasbenik in ustanovitelj mednarodne glasbene delavnice Jazzinty, pa tudi kot prvi urednik Parka. Sodeloval je pri snovanju novomeške Založbe Goga in do nedavnega urejal glasbeno zbirko Goga Musica. V zadnjih letih se intenzivno ukvarja z literarnim kanonom, s sistemsko teorijo literature in z raziskavami avtorstva. Veliko objavlja doma in v tujini. Napisal je dve odmevni znanstveni monografiji: *Sistemske in empirične obravnave literature* (2004) in *Slovenski pisatelj: razvoj literarnega proizvajalca v slovenskem literarnem sistemu* (2007) ter uredil več zbornikov. Od leta 2007 kot docent predava na novogoriški univerzi. Je podpredsednik Slovenskega društva za primerjalno književnost, član mednarodnega komparativističnega združenja ICLA in evropskega združenja za preučevanje avantgard in modernizma EAM. Napisal je tudi avtorsko glasbo za Gorjanske bajke (2005) in niz drugih glasbenih del. Leta 2007 je od novomeške občine prejel Trdinovo nagrado za dosežke na kulturnem področju, pred kratkim pa tudi srebrni znak ZRC SAZU.

Kje si bil rojen?

Po poreklu nikakor nisem tipičen Dolenjec. Rojen sem bil v Zagrebu leta 1974. Moj oče je Dalmatinec, po poklicu profesionalni violončelist, igral je v zagrebški filharmoniji, kasneje pa je bil do upokojitve učitelj na srednji glasbeni šoli v Zagrebu. Mama pa je iz čisto druge zgodbe, doma je z Vrhnike, je kemičarka, in ko je dobila zaposlitev v Krki, smo se preselili v Novo mesto. Čeprav tukaj nimam ne sorodnikov ne vinograda, sem torej postal čisti Novomeščan, saj tu živim že od prvega leta starosti.

Kaj naredi glasbenika – geni, starševski vzgled, kaj tretjega?

To je težko reči. Okolje, živ vsakodnevni stik s petjem in muziciranjem, to je po mojem daleč najbolj pomembno. Odraščal sem v okolju, ki je bilo stimulatívno, saj je tudi mama veliko pela. Violino sem začel igrati že pri šestih letih, najbrž sem še kar obetal, do srede osnovne šole sem celo hodil na tekmovanja ... Ni pa z mano nihče posebej delal, daleč od tega, da bi recimo oče hotel iz mene narediti čudežnega dečka.

Z družino v Novem mestu, okrog leta 1983. Fotografija deluje kot iz nekega drugega filma. Od leve proti desni: brat Ivo, mama, Marijan, sestra Marta in oče Ivo.

Kot dojenček z mamo Valentino na novomeškem Grmu, 1975.

Torej si se učil not in abecede hkrati?

Pa saj je zelo podobno. Učiš se brati note in jih sestavljati v smiselne višje enote, fraze, tako kot se naučimo besed, da lahko zlagamo stavke ... Ta analogija z jezikom pri glasbi se mi zdi pomembna. Moj prvi učitelj violine je bil odlični Bojan Arh, še danes imava stike. A ko sem prišel v puberteto, se mi je violina nenadoma zazdela brez zveze. Odraščal sem še v času, ko so se blokovski otroci iz mene norčevali, ker sem hodil naokoli z violino, pravili so »cigu-migu« in podobno. Ni bilo tako kul ali hip igrati violino kakor danes. Danes je na novomeški glasbeni šoli ogromno mladih violinistov, pa tudi violončelo je zelo popularen inštrument. V tistem času nihče ni igral zadnjega. To je tudi zasluga simfoničnega orkestra, ki ga je ravnatelj glasbene šole Hribar vztrajno razvijal leta in leta in na katerega smo danes lahko ponosni. Ampak meni se je nenadoma violina zazdela beden inštrument, ki cvili. Mislim, da sem se na koncu sedmega razreda osnovne šole odločil, da ne bom šel na srednjo glasbeno šolo. Profesor me je sicer vzpodbujal, starši prav tako, siliti me pa niso hoteli. Odločil sem se za gimnazijo, violino opustil in se ogrel za kitaro.

Se igranje kitare razlikuje od igranja violine?

Med kitaro in violino ni veliko sorodnosti. Dobro, če znaš brati note za en inštrument, se hitreje naučiš brati note za drugega. Nekatere izkušnje lahko prenašaš z inštrumenta na inštrument, to pa je tudi vse. Dve, tri leta sem intenzivno igral kitaro, pustil sem si dolge lase ...

Damijan Šinigoj
VIOLINA SE ZADNJE ČASE
OGLAŠA V PREVISOKEM
REGISTRU

Z mlajšim bratom in očetom v gumijastem čolnu »Maestral« na počitnicah na otoku Šolti. Oče je kljub vsemu ostal »Šoltanin«, tam se še danes najbolje počuti.

S tremi bratranci in bratom Ivom na Vrhniki, počitnice »pri stari mami«; Marijan četrty z leve.

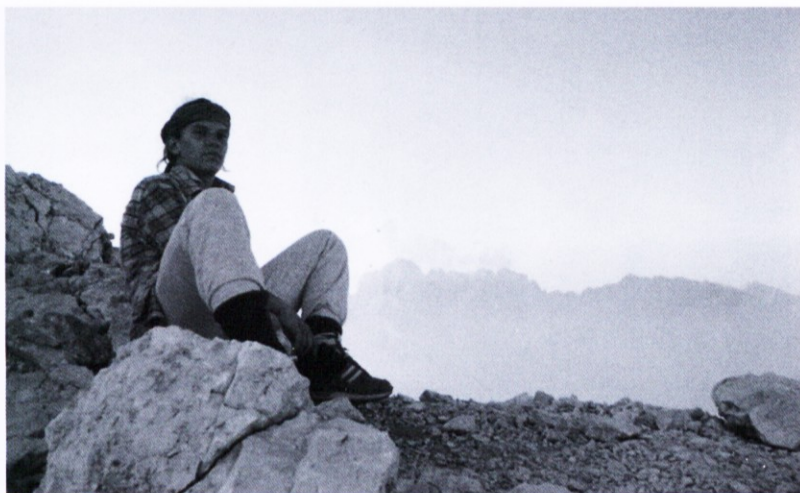

... in igral na plaži ob sončnem zahodu?

Seveda, tudi to, bil sem, recimo, del nekakšne post-hipijevske scene ... Ampak v drugem letniku gimnazije sem se spet vrnil k violini, ko smo obudili nekaj legendarno zasedbo Županova torta. Igrali smo ameriški bluegrass in country. To se danes sliši smešno, a v devetdesetih so bendi, kot je zagrebška Plava trava zaborava, dobesedno pustošili po slovenskih diskotekah. Ostali fantje, bendžist Robi Fajdiga – Figl, kitarista Otmar Zajc – Coc in Tomaž Maras – Mot so bili mnogo starejši od mene in basista Tomaža Koncilije, zame so bili čisti carji. Morda nismo bili tako inovativni kot stari »Županovci«, smo pa vsekakor zelo konkretno žgali. To je bila zame pomembna izkušnja, ker sem se naučil igrati z bendom. Prej nisem imel ritma, bil sem tipičen godalec – klasik, ti pa so praviloma povsem aritmični. Vse skupaj me je spet toliko premamilo, da sem se vpisal na violino k Petri Gačnik na neke vrste podaljšano srednjo glasbeno, kjer sem nadaljeval klasično izobrazbo, saj sem videl, da potrebujem boljšo

Damijan Šinigoj
VIOLINA SE ZADNJE ČASE
OGLAŠA V PREVISOKEM
REGISTRU

Dolgolasec na vrhu Triglava ob sončnem zahodu, poletje 1991.

tehniko. V tistem času sem v tem smislu veliko napredoval, predvsem pa sem se naučil vaditi z glavo.

Si imel kdaj težave z nastopi?

Od nekdaj sem rad nastopal. Profesor Arh je rekel, da na nastopu vedno bolje igram kakor na vaji. Seveda je to srečna karakterna poteza, da nikoli nimam treme.

Si generacija DMP. Kako to, da nisi igral pri njih?

Kaj pa vem, fantje so bili starejši od mene in ko sem prišel v srednjo šolo, so bili že formirani kot skupina. Takrat so igrali še drugi bendi, na primer Peta avenija in podobno. Mlajši mulci smo jih občudovali, seveda. Ne vem sicer, kaj bi z violino počel v njihovi glasbi ... tako ali tako pa me njihov stil že tedaj ni preveč zanimal. Ampak smo se po spletu naključij vseeno spoprijateljili. Na ta ali oni način imam stike z vsemi še danes.

Legendarna ekipa gimnazijske 4. B iz leta 1993 na povratku z »nadomestnega« pouka v še bolj legendarnem Slončku. Od leve: Marko Hidek, Pero Skubić, Lojze Novak, Marijan, Aleš Šiška in začasni sošolec, begunec Alen. Za objektivom je bil Tomo Barbarić, še en dolgolasi B-jevec. Majice, na katere smo nekoč odtisnili to fotografijo, so se že zdavnaj sprale.

NAŠ GOST
Rast 2 / 2009

Kako si zašel pa v jazzovske vode?

Laikom, pa tudi klasično treniranim muzikantom, sta jazz in improvizacija običajno nekaj misterioznega. Tudi jaz nisem nikoli natanko vedel, kaj počnejo jazzisti, kaj igrajo in kako igrajo. Nisem vedel, kaj pomeni improvizacija. To me je motilo, saj sem videl, da obstaja glasbeni svet, ki me privlači, a o njem nimam pojma. Proti koncu srednje šole sem našel neko knjigo o improvizaciji in postopoma se mi je ta novi svet začel odpirati. To zahteva povsem drugačen pristop, v katerem moraš zelo celovito razumeti glasbo, od tal do vrha, vse, harmonijo, akorde, lestvice, ritem, vse, ampak res čisto vse ti mora biti jasno. Moraš se naučiti tekoče govoriti glasbeni jezik improvizacije. To traja leta in leta, celo življenje, in to me je resnično pritegnilo. Začne pa se improvizacija seveda z igranjem »po posluhu«, brez tega ni nič. Ko sem prišel na fakulteto v Ljubljano, sem spoznal Klemena Piska, ki je igral in pel jazz standarde. Naredili smo skupino Žabjak trio, s katero smo hodili naokrog in igrali. Sprva tudi po ulicah.

Na Tromostovju recimo?

Tudi, pa v Celovcu ...

Bi še igral na ulici?

Bi, zakaj pa ne. Ampak danes je to drugače, danes smo v drugih vlogah, ne bi več igral na ulici za drobiž. Takrat pa sem zaslužil za pivo pa še treniral sem hkrati ... Kot študent sem recimo igral sam na Lošinju na ulici, zbralo se je veliko turistov, zmetali so mi neverjetno veliko denarja, spomnil pa sem se le nekaj primernih skladb. Nenadejani zaslužek me je premamilo in za naslednji večer sem napravil dolg spisek zimzelenih pesmi, ki naj bi počitnikarjem izmamile kako kuno iz žepa. A od posla ni bilo nič, ker sem strgal E-struno, na otoku jih pa niso prodajali ...

Kakšna so bila tvoja gimnazijska leta?

Moj razred je bil izredno zanimiv, poln zelo izrazitih posameznikov. Bilo je vsega, odkrivali smo, recimo temu tako, dobre in slabe plati življenja. Včasih sem težko zdržal šest do sedem ur tega drila na dan, zdelo se mi je res prenaporno. Zanimalo me je pa ogromno stvari, predvsem umetnost, matematika in filozofija; poleg glasbe vsekakor najbolj literatura. Že od malega sem bil strasten knjigožer. V zgodnji osnovni šoli sem pod odejo na skrivaj bral, ko so me silili v posteljo. Pred kratkim sem študiral korespondenco med Miranom Jarcem in Božidarjem Jakcem, ki je nastala, ko sta bila približno trinajstih let. In sta brala iste knjige, ki jih berejo mnoge generacije za njima: Julesa Verna, Karla Maya, klasike mladinske literature ... To so knjige, ki te formirajo kot bralca.

Pa študijska?

Odločil sem se za primerjalno književnost. Nisem sicer povsem natanko vedel, kaj to pomeni, ampak literatura me je res močno privlačila, ljubljanska primerjalna književnost pa je imela izjemen ugled in je slovela po odličnih profesorjih. Poleg sem pod B vpisal slovenščino. Študij me je zelo zanimal, sploh sem užival v predavanjih in komparativistiki. Ogromno sem bral in navezal dobre stike

Montreal, Kanada, poleti 1996. Prvič
čez lužo, s Tino.

s profesorji. Še posebej odlično sva se ujela z dr. Markom Juvanom na slovenistiki, ki me je kot seminarista v hipu prepričal s širino in znanjem, zato sem se odločil, da bom delal diplomsko nalogo pri njem. Pozneje je ravno on postal moj doktorski mentor in sčasoma tudi dober prijatelj.

V tistem času smo začeli ustanavljati založbo Goga, pri čemer si tudi ti aktivno sodeloval.

Proti koncu študija sem se začel bolj pogosto vračati v Novo mesto, kjer se je že postavljalo na noge študentsko društvo DNŠ, iz katerega izhaja kup zanimivih projektov, ki danes oživljajo lokalni prostor. Razmišljali smo o mladinskem klubu, o časopisu, tudi o založbi. Ampak najprej je prišel časopis, Park. Ko sem videl poskusno številko, me je nenadoma zgrabila močna želja, da bi zadevo peljal in razvijal dalje. Prve dve ali tri sezone sem bil urednik.

Park je bil predvsem kulturna revija, tako po dizajnu kakor po vsebini.

Ja, to je res. Deloma tudi iz praktičnih razlogov. Da sem se tako navdušil nad naporno nalogo, da iz nič gradiš medij, sta morda še najbolj kriva dva res kreativna vizualca, fotograf Borut Peterlin in oblikovalec Jurij Kocuvan, s katerima sem se spoprijateljil v tem času. Sodelovali smo naravnost sijajno, od njiju sem se ogromno naučil in veliko smo delali na obliki, fotografiji, dizajnu. Pomagali smo vzgajati novo generacijo fotografov, recimo Tomaža Grdina in Boštjana Puclja, pa še niz drugih. Prvi Parki so bili na nek način likovni izdelek že sami zase. Danes mi ni težko priznati, da je vsebi-

na po kakovosti krepko zaostajala za obliko. Moja vizija je bila, da postopoma zgradimo neizprosno kritičen medij, ki bo končno začel gledati pod prste tistim, ki ravnajo z našimi lokalnimi zadevami in sredstvi. Ta specifični prostor pred Parkom sploh ni poznal javne kritike, utapljal se je v gnojnici servilnih medijev, ki so objavljali le fotografije nasmejanih obrazov. Ampak da vzgojiš kompetentne pisce za taka področja, terja ogromno truda. Lažje je objavljati kulturniške recenzije in kritike ter sem in tja kolumne.

Da je Park po tolikih letih izpostavil lokalno sceno, tudi politično, dovolj ostri medijski kritiki, je pa zasluga mojih naslednikov.

Park je bil ustanovljen leta 1998, leta 1999 pa založba. Si si mislil, kaj vse bo iz te zgodbe nastalo?

Mislim, da se ne bom zmotil, če bom levji delež zaslug za to pripisal donedavnemu direktorju Gregorju Macedoniju, ki je imel jasno vizijo in tedaj tudi že razmeroma bogate izkušnje. Navdušil nas je za drzno idejo o mladi založbi s sedežem v Novem mestu. Sprva sem bil nekoliko skeptičen, da bi lahko v Novem mestu delali take stvari ... in predvsem sem se bal, da bi zadeva izzvenela preveč lokalno. Prepričan sem bil, da mora založba postati slovenska, ne le novomeška, in to takoj. Ampak resnici na ljubo tisti, ki smo takrat začenjali, nismo imeli pojma o sodobnem založništvu. Ustanovili smo založbo in se sproti učili. Z Gogo sem povezan že od začetka, čeprav nikoli povsem profesionalno. Skupaj s časopisom in tudi knjigarno kot fizičnim prostorom združevanja jo vidim kot jedro, okoli katerega se oblikujejo pišoči in misleči posamezniki. Ljudje, ki so lahko zaklad tega prostora.

Zbirka Goga Musica se je začela z zgoščenko Novo mesto 77–97.

Tomaž Koncilija se je resnično izkazal s to glasbeno antologijo zgodovinske vrednosti, najboljšim možnim začetkom glasbenih izdaj pri Gogi. V svojem bistvu je lokalna zadeva. Zbirka Goga Musica je zasnovana drugače. Povezana je tudi z mojo lastno glasbeno zgodbo. V tistem času sem bil v nekakšnem odprtem prostoru. Bil sem absolvent komparativistike, urednik Parka, ustanavljali smo založbo. Hkrati sem deloval kot glasbenik, imel sem veliko koncertov z Žabjak bendom, pa z Batistovimi Stringsi in Brino, s katerimi smo v tem času obredli tudi velike evropske odre. Seveda sem kmalu opazil, da pri nas nihče od založnikov ne skrbi za glasbo, ki je meni blizu – jazz, etno, šanson ... predvsem gre za glasbo, ki diha, vključuje improvizacijo. To področje enostavno ni bilo dobro pokrito. Imamo strogo klasično področje, ki je visoko profesionalizirano in dobro subvencionirano, ki pa ima malo poslušalcev; na drugi strani imamo pop glasbo, ki je pač preprosto na trgu. Glasba, ki je mene zanimala, je nekako obvisela v vmesnem prostoru. Moja osnovna ideja je bila, da naredimo profilirano zbirko, kjer bi izdajali albume jaza in takšne, ki kreativno oživljajo slovensko, balkansko ali kakšno drugo glasbeno izročilo ... Ampak izhodišče je bilo, da sem se vprašal, kje naj sploh izdamo projekte, pri katerih sem sam sodeloval in sem verjel, da si zaslužijo več, kot so nudili tedanji založniki.

Kdaj je torej zaživela glasbena zbirka?

Leta 2001 smo izdali Žabjak trio, leta 2002 Caminoigro in Brino&String.se, potem se je zadeva razširila. Zdaj imamo štirideset zgoščenk, več kot polovico res vrhunskih, kakih deset jih je tudi prodajno uspešnih, in povsod se lahko postavljamo z njimi. Da kaj takšnega lahko živi v Novem mestu, je mali čudež, saj tu ni zaledja, enostavno ni dovolj publike za takšno glasbo. Zdaj podobne stvari izdajajo Sanje in druge založbe, sem pa vesel, da smo začeli ravno v Novem mestu.

Zakaj se letos umikaš kot glavni urednik Goge Musica?

Zadeva je že toliko vpeljana, da je to mogoče. Novi urednik glasbene zbirke je Simon Dvornik, ki pa ne bo imel lahkega dela, ne le zaradi konkurence, temveč tudi zato, ker je zgoščenska kot medij v zatonu, isto velja za album kot sklenjeno enoto. Tu je zadeva še bolj pereča kot pri elektronskih knjigah.

Po diplomi si se zaposlil na ZRC SAZU ter naredil magisterij in doktorat ...

Imel sem željo, da bi še naprej študiral, poglobljal svoje znanje na področju literature in nekako se mi je ponudila možnost za podiplomski študij pri profesorju Juvanu. Postal sem mladi raziskovalec na literarnem inštitutu ZRC SAZU. To je zelo ugoden položaj, ker se tam zaposliš; imaš sicer številne obveznosti, ampak vse so povezane s stroko. Lahko sem se oblikoval kot strokovnjak, odprle so se mi razne poti, možnosti za objave, obiskovanje mednarodnih konferenc. Imel sem res skoraj idealne ustvarjalne pogoje za študij in pisanje magisterija in kasneje doktorata.

Kakšni sta bili temi magisterija in doktorata?

Vedno so me zanimali sociološki vidiki literature. Uporabil sem lahko tudi izkušnje iz založbe, ki so mi pomagale, da sem skušal oblikovati celovit pogled, literaturo razumeti kot nek družbeni sistem, v katerem nastopa kompleksna množica dejavnikov. Niso me zanimala samo besedila, ampak tudi položaj avtorja, ekonomska vprašanja, trg, pa literarni kanon in funkcije literature v družbi. Tako sem se v magisteriju ukvarjal s tako imenovanimi sistemskimi pristopi k literaturi. Doktorska teza z glavnim naslovom Slovenski pisatelj je bila le na videz tradicionalna, v resnici pa je celo nekoliko subverzivna v razumevanju naslovnega lika. Lotil sem se položaja in vloge slovenskega pisatelja kot literarnega proizvajalca, kot elementa v literarnem sistemu od razsvetljenstva vse do danes. Predelal sem metamorfoze pisateljskega lika v različnih političnih in ideoloških kontekstih in izdelal zanimivo tipologijo od pisatelja-preroditelja, pisatelja-umetnika, pisatelja-avantgardista in disidenta v času komunizmu ter na koncu analiziral današnji položaj pisatelja.

Raziskoval si tudi govorice, ali je Podbevšek res avtor svojih pesmi. Se to res da dokazati z znanstveno metodo?

Omenjeni članek ne sodi med moja najpomembnejša besedila. Metod za preverjanje avtorstva je veliko in vse utegnejo biti problematične, treba jih je jemati z zrnom soli. Te metode nisem razvil sam in na slovenskem besedilu še ni bila nikoli preizkušena. Se mi pa zdi,

da se da to dokazati že s tradicionalnim humanističnim pristopom. Namigi, da je Podbevšek »ukradel« pesmi Cvelbarju, ki je padel na Soški fronti, so itak za lase privlečeni. Podbevšek je res imel nekaj opravka s Cvelbarjevo zapuščino, a je že na prvi pogled jasno, da njegova poezija s Cvelbarjevo nima zveze. Cvelbar je bil kot pesnik na nek način skoraj otroški, Podbevšek nikoli ni pisal takšnih pesmi, tudi v zgodnjem obdobju ne, med njima je nepremostljiv prepad.

A kljub temu: kaj je pokazala analiza?

Ne morem na kratko pojasniti metode, ampak recimo, da je šlo za način rabe kratkih besed, ki je kot nekakšna individualna avtorska signatura. Pokazalo se je, da gre pri dveh korpusih besedil za dve različni pisavi, torej dva različna fizična avtorja, kar je pa pravzaprav tako in tako očitno. Predvsem me je torej zanimala empirična metoda kot možno sredstvo primerjanja. Ampak preden takšna metoda postane zanesljiva, je treba opraviti veliko raziskav.

K Podbevšku se pravzaprav kar naprej vračaš?

Res je, že od srednje šole, ko sem se prvič srečal s Človekom z bombami. Avantgardizem me je zelo pritegnil tudi kot študenta. Sem tik pred tem, da končam knjigo o Podbevšku, ki bo dokončno obračunala z nekaterimi stereotipi. Toliko se je govorilo o njem, toliko se je pisalo, ker velja za očeta slovenske zgodovinske avantgarde, da se mi je zdelo nesprejemljivo, da nimamo še vseh njegovih pesmi izdanih. Predlani sem na ZRC SAZU dokončal elektronsko znanstvenokritično izdajo zbranih pesmi, ki so zdaj v celoti dostopne na internetu. Za Gogo pa pripravljam bralno izdajo.

Si kdaj pomislil, da bi pisal leposlovje?

Sem, ker me zanima milijon stvari in bi se jih rad naučil. Velikokrat me zamika, da bi pisal literaturo, še posebej, kadar berem zelo dobre ali zelo slabe knjige. A je težko vstopiti na neko področje kot avtor, to zahteva mnogo več kot le napisati nekaj na list. To sem napravil na glasbenem področju, v literaturi pa ne. Tu sem prisoten kot strokovnjak in me bolj zanima teoretični diskurz. Včasih napišem kakšno

Po prvem Jazzintyju avgusta 2000 v Lokalpatriotu, z Ano Granda in Marcom Zajcem. Uspelo nam je! Foto Borut Peterlin

pesmico za otroke, še raje pa z malčki improvizirano rimamo in se neizmerno zabavamo. Sicer me zanima tisto, kar je težko, umetelno, dobra pesniška oblika recimo. Ugotavljam, da vse bolj cenim pesnike, ki imajo izbrušen in preišljen odnos do forme. Zdi se mi, da je danes vse preveč pesnikovalcev, ki o formi ne vedo nič.

Malo obrtniške spretnosti torej?

Tako je, umetnost je vedno tudi obrt, tako kot pisanje dobrih člankov. Rad pišem recimo kolumne za Park, to me sprošča. Ampak odločil sem se, da nekaterih stvari ne bom počel: ne bom pisal spretnih besed, ne bom pisal recenzij in ne bom pisal literature, vsaj zaenkrat ne. V glavnem pišem znanstvene razprave in to je področje, ki te sčasoma celega posrka. Ko prideš na mednarodno platformo, začneš razmišljati drugače. Na ZRC SAZU sem prišel mlad, delno formiran, zares pa te oblikuje šele mednarodno okolje. V tujini se ni tako enostavno uveljaviti, možnosti se odpirajo le počasi.

Je Jazzinty eden tvojih in novomeških bolj pomembnih projektov?

Seveda, na Jazzinty sem zelo ponosen. Kaj pomeni za Novo mesto, je druga stvar. Nekomu, ki navija le za Heleno Blagne, se Jazzinty ne bo zdel nič posebnega, kdor pa pozna jazz sceno in situacijo pri nas leta 2000, ko smo naredili prvi Jazzinty, in ki vidi, kaj se je iz tega razvilo v petih, šestih letih, seveda razume, kaj to pomeni.

Kaj je osnovno poslanstvo Jazzintyja?

Jazzinty je nastal kot izobraževalna inštitucija, njegovo osnovno poslanstvo je odpiranje vrat v umetnost, ali raje, v obrt improvizacije. Čeprav je samo enotedenska delavnica, pokriva veliko vrzel. Imamo sicer mrežo osnovnih in srednjih glasbenih šol in na koncu akademijo. Toda tem glasbenikom svet improvizacije ostaja popolnoma zaprt. Kljub akademski izobrazbi o njem ne vedo ničesar. Glasbenik, ki ima jazzovsko znanje in zna improvizirati, je fleksibilen v vseh glasbenih situacijah. Improvizacija je zelo stara stvar in med kompozicijo in improvizacijo pravzaprav ni velike razlike. Razpredam na široko, a se mi zdi to pomembno. Izobraževalni sistem je na neki točki začel proizvajati reproduktive, ki samo mehanično berejo note, in po notah lahko igrajo najtežje stvari na svetu, v temelju pa imajo neki manko. Osnovna misel Jazzintyja je, da se napolni ta luknja, da ljudi naučimo tega jezika ... Improvizacije se namreč učimo, kakor se učimo branja not, sploh ne gre toliko za talent, prej za stvar, ki se jo je potrebno učiti, metodično in po korakih. Nekdo je seveda bolj talentiran, drugi manj. In sistematičnega študija improvizacije v Sloveniji ni nihče ponujal.

Kakšni so bili začetki Jazzintyja?

Zamisel sem dobil potem, ko sem kot študent obiskal nekaj takih delavnic po Evropi. Videl sem, da je stvar organizacijsko in logistično dokaj zahtevna, kajti kljub vrhunskim učiteljem je včasih odpovedala organizacija. Najbolj pomembna je bila ugodna klima in pravi ljudje, ki so bili v Novem mestu: DNS in LokalPatriot s tedanjim direktorjem Markom Zajcem in pozneje z Juretom Dolinarjem, ki je bil zadnja leta projektni vodja Jazzintyja, pa glasbena šola z Mirom Tomšičem,

Damijan Šinigoj
VIOLINA SE ZADNJE ČASE
OGLAŠA V PREVISOKEM
REGISTRU

ki je že od začetka eden glavnih stebrov delavnice, ker skrbi za ves infrastrukturi del in za izobraževanje na glasbeni šoli. In ravnatelj Zdravko Hribar, ki nas je takoj podprl. Brez glasbene šole tega ne bi mogli delati, za res kvalitetno delo namreč potrebuješ ogromno sob, inštrumentov, opreme ... Prvo leto sem povabil nekaj kolegov, s katerimi sem tedaj igral v jazz bendu, za mentorje, in smo začeli. Nekateri od njih so kasneje postali zelo znani slovenski glasbeniki, ampak takrat je bil edini bolj znan mentor legendarni hrvaški kitarist Damir Dičić, ki je danes žal že pokojni. Začeli smo z minimalnim proračunom, z minimalno infrastrukturo. Ampak je že prvo leto tako uspelo, da se mi zdi, da nikoli nisem tako užival kot takrat.

Si vedel, kako zelo se bo vse skupaj razvilo?

Nisem si drznil misliti. Zadnja štiri leta imamo v Novem mestu za glavne mentorje res svetovne glasbenike. Veliko nam je do tega, da smo prepoznavni tudi zunaj Slovenije. Da delamo dobro, dokazuje tudi to, da vsako leto pride od 70 do 100 ljudi, ki plačajo, da bi se

Brina & String.si, Ljubljanski grad, spomladi 2002. Od leve proti desni: Blaž Celarec, Vlado Batista, Marijan, Brina Vogelnik, Matjaž Zorko. Slikal nas je spet Borut Peterlin in nam priskrbel gradivo za ovitek Graščakinje.

S snemanja videospota Rasist Žabjak benda, spomladi 2004. Od leve proti desni producent Primož Kastelic, Marijan, Klemen Pisk, Jaka Strajnar, nad njim Rok Svetlič, režiser Klemen Dvornik. Snemanje našega drugega albuma Aristokrat je za objektivom zvesto spremljal Boštjan Pucelj.

učili. Iz lokalnega okolja jih je le malo. V Novem mestu zberemo glasbenike, tako študente kot mentorje, ki danes v Sloveniji nekaj pomenijo. Tukaj so se ljudje kalili, navezovali stike z mentorji, s tujino. Jazzinty je postal zelo pomemben element v komunikacijsko-izobraževalni verigi na slovenski ravni. Naš osnovni namen torej ni bil zabavati novomeške publike.

Je pa to eden bolj pomembnih stranskih produktov, se strinjaš?

Seveda, mesto je od tega dobilo toliko, kolikor je pač lahko. Ljudi, ki smo jih pripeljali v Novo mesto kot mentorje, smo postavili tudi na oder. Festival je rasel iz delavnice in ne obratno. Ponavadi je ravno narobe, imajo festival, ki mu priključijo kakšno delavnico. Tukaj pa smo želeli najprej dobro izobraževalno inštitucijo, ki bo nove generacije jazzerjev vzgajala. Cela mlada slovenska jazz scena je šla na ta ali oni način čez Jazzinty, čez teden norega jazzu. To včasih ponoči eksplodira, na odru so zadeve primerljive z newyorško sceno ... Tudi nastop na zaključku delavnice na Muzejskih vrtovih je vedno doživetje. Muzejski vrtovi so zelo lepo poletno prizorišče, drugačno kot Križanke, ampak vsaj zame ohranjajo isti nivo pozitivne energije. Križanke so seveda sijajne, v Novem mestu pa imamo srečo, da imamo poletni oder, ki se lahko kosa z njimi.

Adam Nussbaum band na muzejskih vrtovih, avgusta 2008. Od leve Jasper Soffers, Simone Zanchini, Joris Teepe, Andy Middleton, za bobni Adam Nussbaum, moja malenkost, Ratko Zjaca. Daleč najboljši bend, s katerim sem imel priliko – in izredno čast – igrati doslej. (Vsake toliko moram pogledati na sliko Marka Pirca, če je to res.)

Kateri mentorji so vodili Jazzinty?

Mentorjev je več deset, ne morem naštetih vseh. Zame je morda največji dogodek pomenil obisk kitarista Johna Abercrombieja predlani. Dolga leta sem njegov občudovalec in leta 2000 je bila misel, da bi ga dobili v Novo mesto, zame povsem neverjetna. Ampak potem je prišel Renato Chicco, za njim Reggie Workman, nekdanji Coltraneov basist. Stvari so se odprle, in prišli so tudi Jerry Bergonzi, guru naj sodobnejših improvizacijskih tehnik, črnska legenda Barry Harris in lani zvezdniški bobnar Adam Nussbaum. Nekateri glasbeniki so s svojo karizmo posebej zaznamovali mesto, recimo tolkalec Hrvoje Rupčić, pa novomeški rojak, saksofonist Igor Lumpert, ki je trenutno v New Yorku, še najbolj pa neumorni črnski vokalist Miles Griffith, ki je na Patriotovem odru pokazal novo dimenzijo improvizacijske svobode. Odmeven je bil tudi etnojazz tečaj makedonske legende Vlatka Stefanovskega. Pa še dva glasbenika naj izpostavim: nizozemskega

Damijan Šinigoj
VIOLINA SE ZADNJE ČASE
OGLAŠA V PREVISOKEM
REGISTRU

S snemanja albuma Gorjanske bajke v KC Janeza Trdine septembra 2004. Borut Peterlin je spet prekosil samega sebe in naredil sijajno serijo individualnih portretov.

trobentača Erica Vloeimansa in italijanskega harmonikarja Simonea Zanchinija. Še vedno sem Simonejev strasten občudovalec. Genij, pojem, ki ga je teorija zavrnila in dekonstruirala, ob takih umetnikih postaja znova aktualen. To so ljudje, ki so me tudi osebno močno zaznamovali. Neprecenljiva izkušnja je bila, da sem lahko bil del te scene, spomini so enkratni. Ni bilo vedno vse le prijetno, konec koncev smo bili v poslovnem odnosu, ampak večasih se mi je res zdelo, kot da so to le sanje.

Teh ljudi verjetno ne privabiš samo z denarjem?

Predvsem z njim, saj nihče ne bo prišel zastoj. Ampak pomaga seveda tudi »trademark« Jazinty, ki smo ga že uveljavili, saj mentorji vedo, da tukaj vsi uživajo, tako študentje kot mentorji, da je teden, ki ga bodo preživeli v Novem mestu, nabit s pozitivno energijo. Vsem je lepo tukaj. Imamo nekaj mednarodnih ambasadorjev Jazintyja, ustanovili pa smo tudi umetniški svet, v katerem so sami znani glasbeniki.

Lahko še kaj poveš o Jazzonu?

Jazzon je skladateljska nagrada za izvirno slovensko jazz kompozicijo. Gre za edino tovrstno nagrado na Slovenskem, ki je med jazzovskimi ustvarjalci, predvsem tistimi iz mlajše generacije, zbudila mnogo zanimanja. Vsi glasbeniki, ki igrajo jazz, namreč tudi komponirajo, kar je logično. Tistih sedem skladb, ki pridejo v finale, in ki jih v živo odigrajo, je večinoma res dobrih in so vsako leto boljše. Kalijo se torej skladatelji, hkrati pa se kalijo tudi izvajalci. Vsako leto imamo drugačen bend, ki v živo odigra te finaliste. Letos bomo imeli prvič tudi vokal. Mednarodna žirija potem izbere zmagovalca, ki poleg denarne nagrade prejme tudi kipec.

Letos se po desetih letih od umetniškega vodenja Jazintyja poslovljajš?

Da. Ugotovil sem, da to postaja kar veliko breme zame. Mislim tudi, da je prišel čas za spremembe, svežo energijo, ki bo prinesla

nekaj novega v razvoju delavnice. Našel sem odličnega naslednika v Andyju Middletonu, ameriškem saksofonistu, ki trenutno živi na Dunaju. Izjemen glasbenik je, hkrati pa zelo komunikativen in zanesljiv, za jazzista skoraj neverjetna kombinacija. Na neki točki v življenju moraš znati tudi izstopiti, še posebej, ko ugotoviš, da ne moreš vsega delati tako kvalitetno, kot bi želel. Prav zato se umikam iz nekaterih projektov.

Reciva še kakšno o družini.

Rojstvo prvega otroka je velika prelomnica in poleg tega vsaj zame tudi izjemna čustvena izkušnja, vsekakor ena najmočnejših v življenju. Dokler sva bila s Tino sama, sva veliko potovala in se družila s prijatelji. Vsakdanjik se pri dveh malčkih seveda postavi na glavo in življenjske prioritete enako. So tudi naporni trenutki, tako zelo, da ti ni nič več jasno. Ampak s Tino, petletnim Vidkom in triletnim Jurijem

Moja družinica okrog božiča 2006. Jurij še ni star leto dni in se stiska k mami, Vid je ravno napolnil tri leta in skače k meni. Peterlinovi so bili na obisku, pa je Borut mimogrede pritisnil nekaj fotk.

Vid in Jurij pod Prešernovim spomenikom spomladi 2008. Poanta ni v tem, da sta malčka ravno pod Prešernom, ampak mi je res všeč fotka. Kot mnoge druge je tudi to v družinsko zakladnico prispevala Tina.

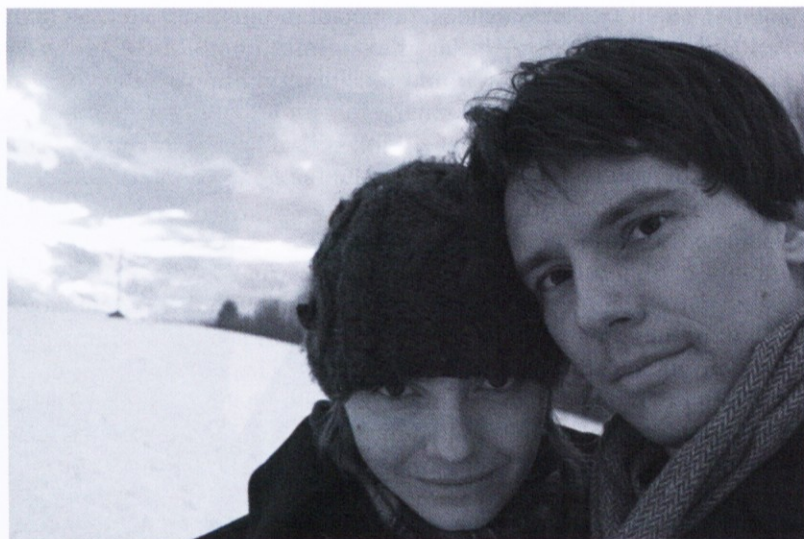
se imamo zdaj tako super, da si kaj takega niti v sanjah nisem predstavljal. Neizmerno uživam v času, ki ga preživljamo skupaj. Ampak vsega mora biti prava mera, in ravno tako uživam tudi v času, ki si ga s Tino ukradeva zase. To je nujno potrebno. In včasih mi ustreza tudi malo samote, ki je zelo dragocena.

Sinova tudi že igrata kakšen inštrument?

Ne zares. Oče, ki je spravil h kruhu vrsto izjemnih čelistov, mi vedno pravi, da nima smisla hiteti. Videk bi sicer rad igral bas kitaro, tako kot stric Ivo, pa seveda bobne. Za test sem si od Mirotta sposodil »verbl« in vse kaže, da sem za bobne izjemno navdušil predvsem samega sebe. Že razmišljam o nakupu seta in primerni lokaciji v kleti. Bobni so čudovit inštrument, zelo me sproščajo, in o njih doslej nisem imel pojma. Doma imamo cel kup inštrumentov, ampak Vidku in Juriju ne dovolim, da bi kar vprek mlatila po njih.

Je tudi Tina glasbenica?

Ja, že mnogo preden sva postala par, sva s Tino skupaj igrala v

S Tino po sankanju v »Kosovi dolini«, januarja 2009. Tu sva se rada sankala že kot ločenska mulca, seveda vsak s svojo klapo.

Šmarjeških toplicah. Bila sva še v srednji šoli, igrala sva za večerjo in kopanje v bazenu in se imela sijajno. Tina je igrala klavir, jaz pa violino, gostom v salonu ... Kasneje se je Tina navdušila nad orglami, tako sva skupaj kaj zaigrala pri novomeških frančiškanih. Danes le tu in tam igrava skupaj, Tina se namreč veliko bolj zanima za fotografijo. Ampak vsi ves čas nekaj prepevamo, tudi malčka.

Še o tvojem glasbenem avtorskem delu nekaj besed, prosim.

Pisal sem skladbe že za Žabjak bend, aranžmaje za Brino, za razne zборе, tudi po naročilu, ampak moj glavni avtorski projekt je album Gorjanske bajke. Zamisel je sprožil fotograf Borut Peterlin, ki je v gozdu ustvaril niz genialnih in zelo sugestivnih nočnih fotografij. Izhodišče za komponiranje sta mi bili torej dve povsem različni avtorski viziji Gorjancev: več kot sto let stara Trdinova in sodobna, fotografska vizija Boruta Peterlina. Ampak glasba konec koncev govori povsem drug jezik. Zbral sem dokaj nenavaden akustičen sekstet in material posnel, bajke smo večkrat tudi zelo uspešno postavili na oder s pripovedovalci in bendom. Pozneje sem tri stavke uglasbil še za novomeški simfonični orkester in premiera je sijajno uspela. Pisanje za veliki orkester je res pravi izziv, in ko bom imel več časa, se morda spet vrnem k temu.

Lani si dobil Trdinovo nagrado, ki jo podeljuje MO Novo mesto.

Seveda sem je bil zelo vesel. In da je ne bi po pomoti investiral v kak nesmiseln kup betona ali vozilo, sem si za nagrado omislil čudovito violo stare oblike »da gamba«, ki jo je zame izdelal ljubljanski goslar Vilim Demšar. Zadnje čase se mi namreč spet dozdeva, da se violina oglašča v previsokem registru. Zato pogosto raje posežem po violončelu, ki je morda najlepši in najotožnejši inštrument sploh. Imam srečo, oče mi je daroval res izjemen inštrument. Na njem vadim skoraj izključno le neprekosljive Bachove solo suite, za lasten užitek.

Mateja Kavčič: IRIS, akvarel, 30 cm

MATEJA KAVČIČ: SADEŽI NARAVE

V prostorih novomeške galerije Jakčevega doma, enoti Dolenjskega muzeja je od 21. novembra 2008 do 25. januarja 2009 razstavljala likovna ustvarjalka mlajše oziroma že nekoliko srednje slovenske slikarske generacije, Mateja Kavčič, po rodu iz Brestanice, danes delujoča v Škofji Loki. Kavčičeva je leta 1989 v Ljubljani končala Srednjo šolo za oblikovanje in fotografijo, smer grafično oblikovanje in leta 1994 diplomirala iz slikarstva na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani pri prof. Janezu Berniku in iz likovne teorije pri prof. Jožefu Muhoviču. V šolskem letu 1996/1997 je obiskovala slikarsko specializacijo na ljubljanski likovni akademiji pri prof. Lojzetu Logarju; leta 2007 pa je pridobila še pedagoško-andragoško izobrazbo na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

Na razstavi z naslovom Sadeži narave se je predstavila s še vedno nastajajočim slikarskim ciklom del, ustvarjenim v razponu od leta 2003 do 2008, ki ga je dopolnila s fotografijami prostorskih postavitev. Ustvarjanje Kavčičeve se že od samih začetkov ikonografsko vidno naslanja na tematiko narave, in sicer na motiviko štirih elementov: vode, zraka, ognja in zemlje. Štirje elementi so ikonografski motiv, oprt na izročilo stare grške filozofije o štirih temeljnih sestavinah vseh stvari. Empedokles, ki je živel od 483/482. do 423. leta pred. n. š., je vse te prvine združil v sistem štirih elementov, iz katerih nastajajo po načelu združevanja v ljubezni in ločevanja v sovraštvu vse druge stvari, tako snovne kot nesnovne. Kot filozof je razmišljal idealistično, tako je spremembe na teh področjih pojmoval kot proces neprestanega nastajanja in minevanja. V vsakem pojavu pa je iskal še drugoten pomen, tako naj bi elementi označevali tudi, na primer, vsak svojo nebesno stran: ogenj jug, zrak vzhod, voda zahod in zemlja sever, vsak element naj bi imel tudi svoj spol, tako elementa ogenj in zrak veljata za moški, voda in zemlja pa za ženski znamenji. Poznavanje Empedoksove filozofije oziroma ikonografije o štirih elementih, ki se je ohranila skozi srednji vek vse do renesanse, ki jo je še posebej oživila in je pomembno vplivala na likovno umetnost, nam nedvomno pomaga pri razumevanju ustvarjalnega procesa umetniških del Kavčičeve.

Že od študijskega časa naprej je zanimanje Kavčičeve usmerjeno v ambientalne postavitve na prostem, kjer tla galerije nadomesti zemlja, strop nebo, stene pa so dopolnjene z njenimi upodobitvami narave. Leta 1997 je tako zasnovala svojo prvo umetniško intervencijo štirih elementov v prostor in jo realizirala v ljubljanskem parku Tivoli. Avtorica s prepletanjem likovnega sveta in narave ustvari posebno dimenzijo, poseben harmoničen dialog, ki je nadgrajen s stalno spreminjajočo se svetlobo, ki jo v vsakem trenutku po svoje ustvarja in spreminja narava. Leta 2006 se je ponovno posvetila slikarski ambientalni postavitvi, in sicer je z nizom kolažiranih fotografij detajlov slik ustvarila simbolično spiralno pot, življenjski krogotok.

Motive iz narave je sprva uporabljala predvsem zaradi njihove simbolike oziroma pripovednosti, saj je z njihovo pomočjo sestavljala

zgodbo v sliki. Sčasoma pa se je ta simbolična likovna govornica, pri kateri se je že kazalo ponavljanje enakih oblik, postopoma začela umikati in v ospredje je stopila „optična“ dimenzija naravnih motivov, repeticija pa je postala ena osrednjih avtoričinih slikarskih tehnik. Motiv kroga, ki ga skoraj nepretrgoma srečujemo v ustvarjenih delih Kavčičeve, simbolizira večnost, lahko bi rekli večno pot v lastno sredino. Krožno gibanje je popolno, nespremenljivo, brez začetka in konca, kot alfa in omega, brez variacij; zato tudi simbolizira čas in je simbol življenja, simbol trajanja zemeljskega življenja.

Za vizualnimi podobami, za listi cvetov in dreves ter njihovimi plodovi, se skriva natančen, skoraj perfekcionističen način izdelovanja z drobnimi, zelo preciznimi potezami, s katerimi izraža dogajanje svoje podzvesti, dojemanje naravnih procesov, lahko bi rekli, da izraža svoj način življenja. Dolgotrajen proces ustvarjanja, s ponavljanjem enakih organskih oblik, ki se sklenjeno, nepretrgoma, v koncentrični postavitvi združijo v nedeljivo celoto, je podoben ustvarjalnemu procesu izdelovanja budističnih mandal. Središče mandale je povezano s središčem tistega, ki jo riše, zato jo lahko razumemo kot ključ k skrivnostim našega notranjega sveta.

Poleg okroglih slik, naslikanih v akrilni tehniki, je Kavčičeva razstavo dopolnila s fotografijami prostorskih postavitev, ki prikazujejo njena z naravnimi motivi ustvarjena dela v navezavi z naravo, s katero se v danem trenutku tudi soočijo. Gre za to, da z naravnimi motivi povezano lastno slikarstvo sooči z naravo in tako ustvari poseben dialog. Slike razpostavi po krajini, najraje gozdu, in jih, večinoma na istem mestu, ob različnih letnih časih fotografira. S sebi lastnim načinom tako želi avtorica vzpostaviti dialog z naravo, s cikličnimi procesi neokrnjene narave, hkrati pa želi opozoriti tudi na okoljevarstvene probleme. Tako nas ustvarjena dela Mateje Kavčič popeljejo v izpoved avtoričinih občutkov ob doživljanju naravnih procesov in njenih ritmov, saj kažejo njeno tesno povezanost z zemljo in drugimi elementi narave.

Odprte razstave Sadeži narave Mateje Kavčič v Jakčevem domu Dolenjskega muzeja.

Bjanka Bogovac

ODRAŠČANJE V DRUŽBI TVEGANJA

Obdobje adolescence oziroma mladostništva zajema čas od prehoda iz otroštva v odraslost. Avtorji ga starostno različno umeščajo, predvsem težje opredelijo zgornjo mejo. Mladostništvo pomeni začetek novega obdobja – nove razvojne naloge, nove situacije, nove vrednote in interese ter nove odnose oziroma tudi reorganizacijo že obstoječih. V tem času vzpostavljamo prve korake na poti k samostojnosti. Večina mladostnikov se na tej poti uspešno spoprijema s spremembami in razvojnimi nalogami, drugim pa le-te včasih predstavljajo težave. Svoj delež k temu prispeva tudi čas, v katerem odraščajo, predvsem pa, kot jo imenuje Ulrich Beck (2004), družba tveganja, ki prinaša nove izzive in nove naloge, ki jih prejšnje generacije (na primer njihovi starši) niso poznale.

20. stoletje je stoletje mladine in mladina je fenomen 20. stoletja. V tem stoletju se je mladina formirala in pretvorila iz generacijske v pomembno družbeno skupino. V nobenem drugem času ni imela mlada generacija tako zanimive vloge, ni ustvarila toliko splošno pomembnih kulturnih in civilizacijskih sprememb. In v nobenem obdobju ni pridobila toliko samozavesti in kazala tolikšne pripravljenosti in volje do družbenih sprememb kot ravno v 20. stoletju. V sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja so mladi iz obdobja med otroštvom in odraslostjo ustvarili svoj lasten svet. Rušili so tradicionalne tabuje in ustvarjali nove vrednote. A ta proces kulturne modernizacije se je ob koncu 20. stoletja začel zaustavljati. Družboslovna znanost je zadnje desetletje prejšnjega stoletja označila za leta novih tveganj in nevarnosti. Zdi se, da se izpostavljenost vloga mladine končuje. Mladi se vračajo nazaj v zavetje podaljšanega socialnega otroštva (Ule, 2000). Prepuščeni so (ne)milosti globalizacije, ki določa zmagovalce in poražence, odvisno pač od sposobnosti prilagajanja vsakega posameznika. Zadnja leta naj bi bila za mladino še posebej neizprosna.

Spremembe mladosti ob koncu 20. stoletja

Ob koncu 20. stoletja raziskovalci mladine (po Nastran Ule, 2002) opozarjajo na prave tektonske premike v položaju mladih. Izobraževanje postaja vse bolj podobno resnemu delovnemu procesu. Zajema vedno več časa otroštva in mladosti, širi se čez formalno šolanje v območja prostega časa in raznih izvenšolskih dejavnosti. Vse večji pomen znanja (izobrazbe) in usposobljenosti na trgu delovne sile je vplival tudi na podaljšanje izobraževanja mladih in s tem podaljševanja mladosti.

Investicija v izobrazbo in osebnost mladostnikov predstavlja tudi vedno večji in glavni strošek družin, uspeh mladih v šoli in zunajšolskih dejavnostih pa je glavno merilo uspešnosti družin. Tako se krepi pritisk na starše, da začnejo otroke izobraževati že v predšolskem obdobju. Zavedajo se, da so mladi ljudje brez potrebnega kulturnega kapitala, kvalifikacij in osebne prožnosti vedno bolj ranljivi in imajo več možnosti, da so odrinjeni na rob (Williamson, 2002). Negativni učinki se kažejo v preobremenjenosti otrok in stresih zaradi občutkov neuspešnosti (Ule, 2000).

Zaradi vedno daljšega procesa izobraževanja in problemov z zaposlitvijo se posledice kažejo pri vse daljši ekonomski odvisnosti od staršev. Na trgu se ponujajo alternativne oblike zaposlovanja in delne zaposlitve, vendar pa te ne rešujejo mladih pred socioekonomsko odvisnostjo od odraslih. Te oblike so namreč dostopne le manjšemu delu mladih in so praviloma časovno omejene. Predvsem študentsko delo je ob podaljševanju izobraževanja v takem razmahu, da raziskovalci o njem govorijo kot o posebnem segmentu delovne sile, po katerem je med delodajalci precejšnje povpraševanje, saj je izrazito fleksibilen in relativno poceni (Trbanc, 2005).

Vse večje število mladih se ob koncu šolanja in s prvo zaposlitvijo ne odloča za lastno družino, temveč na poseben, polsamostojen način živi s starši naprej. Strokovnjaki (po Renner in Švab, 1996) to fazo imenujejo LAT faza (»living apart together«, živeti narazen in hkrati skupaj). Za razliko od nekaterih evropskih držav (Italija, Grčija), kjer je podaljšano bivanje s starši videti kot dejanje izbire, podatki o mladih v Sloveniji kažejo, da je podaljšano življenje s starši veliko bolj prisila zunanjih okoliščin kakor izbira mladih in njihovih staršev. Gre za ekonomsko odvisnost od staršev, hkrati pa za socialno neodvisnost.

Mladinske kulture in vrstniške skupine niso več bistvene oporne točke v odraščanju. Nadomeščajo jih druge socialne povezave, ki so praviloma neobčutljive na starost in generacijske razlike. To pa pomeni tudi zoževanje mladosti in použivanje vnaprej ponujenih izbir, potreb, užitkov, ne pa avtonomne predelave izkušenj. Mladi si ob koncu 20. stoletja ne krojijo več svojega pomenskega sveta s spori in spopadi z normami in tradicijami, z institucijami, odraslimi, ampak s specifično udeležbo v odrasli družbi, z izbiranjem in kupovanjem identitet, stilov in imidžev. Nove oblike zabave, ki jo nudi informacijska tehnologija, so vrnile mlade iz javnosti v zasebnost, v okviru svojih sob in računalniških okolij. Povečala se je odvisnost od proizvodov komercializirane kulture. Ta položaj mlade vrača na točko, od koder se je začela njihova družbeno zgodovinska emancipacija, namreč v zasebnost in družine staršev (Nastran Ule, 2002). Po več desetletjih medgeneracijskega konflikta so se mladi obrnili k staršem oziroma družini.

Individualizacija življenjskih potekov

Nova informacijska modernizacija sodobnih družb nasprotuje stereotipnemu sprejemanju pričakovanj in zahtev okolja, povezanih s spolom, starostjo, socialnim izvorom in kulturno pripadnostjo posameznikov. Enostavno ne prenaša vnaprej definiranih in monolitnih osebnih in socialnih identitet, trajnih življenjskih stilov, prikljenosti

posameznikov na kraj, stan, spol, izvor itd. Posameznik, ki skuša slediti intencam informacijske modernizacije, je tako rekoč prisiljen k individualnemu, osebnemu stilu življenja, dela, učenja itd. Nenehno se mora potrjevati kot »izvirna, kreativna oseba«. Za te procese se je v družboslovju pojavil izraz individualizacija (Ule, 1999).

S tem pojmom zajemamo celoto družbenih izkušenj in razvojnih usmeritev, ki jih označujeta zlasti dva procesa: razpuščanje vnaprej danih življenjskih oblik (npr. rahljanje razrednih in rodovnih vezanosti, spolnih vlog, klasičnih družinskih tipologij, sosedstva itn.) in porast novih institucionalnih zahtev, oblik nadzora in prisil za posameznika (Ule, 2002). Te zahteve nastopajo prek trga delovne sile, birokracije in potrošništva. To so institucionalne preddanosti, ki imajo značaj posebnih zahtev glede tega, kako naj vodimo svoje življenje.

Individualiziranje življenjskih potekov pomeni tudi odziv ljudi na delno razgradnjo obsežnih varovalnih sistemov socialne države, ki so blažili posledice nezaposlenosti in drugih socialnih tveganj (npr. pokojninski sistemi, državno podprto socialno in zdravstveno varstvo, štipendije, pomoč nezaposlenim in njihove zamenjave z zasebnimi ustanovami in s samoorganiziranjem posameznikov. Od posameznika zahteva večjo pripravljenost za sprejemanje tveganih odločitev v poslovnem in vsakdanjem življenju, zahteva sposobnost, da »poskrbijo sami zase«. Medtem ko je bil posameznik v tradicionalnih družbah enostavno naroden v družbene preddanosti svojega življenja (npr. v socialni sloj, lokalno skupnost ali religijo), mora v individualizirani družbi posameznik storiti nekaj sam, se dejavno truditi zato, da pride do družbenega položaja (Ule, 2002).

Individualizacija je torej proces, ki je povezan tako s širjenjem opcij kot tudi z blokado izbir. Heitmayer in Olk (1990, po Ule in Kuhar, 2002) zlasti opozarjata na položaj deklet in mladih žensk. Čeprav so vedno bolj udeležene v izobraževalnem procesu, jim vse boljša in raznovrstnejša izobrazba ne pomaga dosti k temu, da bi imele bolj enakopravne življenjske izbire in življenjske poti v primerjavi s fanti in mladimi moškimi. Vedno večja »nadomestljivost« in »zamenljivost« ljudi je usodnejša za ženske, saj to pomeni večjo nevarnost za izgubo zaposlitve, spremembo delovnega mesta (na slabše) itd. Podatki kažejo (Trbanc, 2005), da so ženske bolj ogrožene z brezposelnostjo, se pogosteje vračajo vanjo in bolj pogosto opravljajo zaposlitve za določen delovni čas, in to kljub temu, da so v povprečju boljše (višje) izobražene kot mladi moški. Del tega lahko pojasnimo z vrsto izobrazbe mladih žensk (bolj pogosto družboslovne in poslovne vede), vendar pa še vedno precejšen del njihove problematike lahko vežemo tudi na odnos delodajalcev do njihovega zaposlovanja. Zaenkrat ne obstajajo ukrepi politike zaposlovanja, ki bi bili usmerjeni samo v zaposlovanje žensk oz. še bolj specifično mladih žensk.

Individualizacija mladosti se izteka v čedalje večjo osamljenost in izolacijo mladih. Množična mladinska potrošnja pa jo le prikriva, ne pa ukinja. Mladi sicer postajajo bolj prilagojeni novim družbenim razmeram in razvijajo bolj prefinjene oblike identitet in imidžev, vendar so vedno manj pripravljeni za refleksijo razmer. Baethge (1989, po Ule in Kuhar, 2002) pravi, da jim preprosto manjka subjektivnih moči za refleksijo in dejavno kritiko.

Individualizacija odraščanja se lahko sprevrže v socialno igro,

kjer se za videzom osamosvajanja posameznikov skriva globoka pasivnost, ki se najbolj jasno kaže prav v potrošniško in medijsko oblikovanih vzorcih življenjskih stilov, ki se ponujajo mladim kot primerne in zanimive »opcije«. Prinaša pa številne pritiske in prisile na ravni realnega vsakdanjega življenja, občutke negotovosti, nekompetentnosti in obenem vse bolj zgodnje pritiske izbir (Ule, 2002).

Opazna je usmerjenost na zunanji videz in na telo ter ustvarjanje vtisa. V poznomodernih družbah je telo postalo projekt. Izurjeno in oblikovano telo je ideal. Mladi v vse večji meri kultivirajo in stilizirajo svoja telesa. Refleksivnost sebstva se razširja na telo, ki je sredstvo izražanja. Predstavlja sredstvo za konstrukcijo identitete. Individualizacija namreč povzroča, da so ljudje odvisni od sebe in predvsem od svojega zunanjega videza. Fizično telo je tudi eno redkih področij v družbi negotovosti, nad katerim lahko posameznik resnično izvaja nadzor. V času, ko lahko mladi »upravljajo« le z malo drugimi stvarmi, predstavlja telo pomembno področje upravljanja. Mladost nasploh je v taki situaciji postala nek splošni družbeni ideal. Mladost(nost) sama po sebi je postala vrednota (Ule in Kuhar, 2002).

Modernizacija, ki je v Sloveniji okrepljena z dodatnimi sunki tranzicijskih sprememb, zahteva od mladih sposobnosti hitrega prilagajanja na spremenljive razmere, a ne učinkuje na vsakega mladega človeka na enak način. Velika večina mladih bo gotovo našla lastno pot v odraslo življenje, a še vedno modernizacijska dogajanja krepijo dve kontrastni skupini mladih: zmagovalce in poražence. Zmagovalci imajo družbene in osebne vire, s katerimi izkoriščajo priložnosti, ki jih ponuja modernizacija. Tisti, ki pa se ne zmorejo prilagajati modernizacijskim zahtevam, ker so osebno in družbeno nanje manj pripravljeni ali pa sploh ne, tvegajo vstop v kategorijo poražencev. Oboji imajo svojo usodo le delno v svojih rokah, toda zmagovalci vedo, kaj z njo početi in kako jo usmerjati (Reiner, 2000).

Mladina v Novem mestu

Da ni nič drugače, ko govorimo o novomeški mladini, je pokazala raziskava (Bogovac, 2008), opravljena v letu 2008 na vzorcu¹ novomeških srednješolcev in srednješolk. Raziskovanje mladih iz novomeške regije, starih od 15 do 20 let, je pokazalo, da se večina izmed njih danes uspešno spoprijema s spremembami, hkrati pa so se pokazale tudi nekatere težave. Največkrat so povezane s šolo, kar je povsem razumljivo, saj šola kot prevladujoča obveznost zavzema največji delež njihovega časa. Kar 71 odstotkov današnje mladine v Novem mestu je kot najpogostejšo težavo, s katero se srečujejo, navedlo prav preobremenjenost s šolo. V tej skupini je 11,8 odstotka takih, ki so pri tem imeli velike ali pogoste težave. Poleg preobremenjenosti s šolo in s tem povezanim pomanjkanjem prostega časa (60 odstotkov), se velika večina mladostnikov srečuje tudi z občutki neuspeha (65 odstotkov). Vse to izhaja iz dejstva, da se mladi zavedajo, da je izobrazba nujen pogoj za uspešno nastopanje v družbi, vedo pa tudi, da si s tem še niso zagotovili uspeha. Takšno situacijo doživljajo kot stresno, zato se pogosto pojavljajo tudi dvomi v lastne sposobnosti ter čustvene težave. Več kot polovica (56 odstotkov) mladostnikov v Novem mestu se večkrat ali pogosto srečuje z dvomi v lastne sposobnosti, čustvene težave pa je že imelo 44 odstotkov vprašanih.

¹ Vzorec je velik (N=109) in neslučajnostni. Sestavlja ga 56 mladostnic in 53 mladostnikov novomeških srednjih šol.

Pri navajanju težav je bilo moč opaziti, da so se dekleta pogosteje kot fantje srečevala z dvomi v lastne sposobnosti, čustvenimi težavami in občutki osamljenosti. Vzroke, zaradi katerih dekleta zaznajo več težav kot fantje, lahko najdemo predvsem v zgodnji socializaciji, ki spodbuja razvoj spolnih stereotipov. Učenje spolnih vlog se namreč začne že zelo zgodaj v otroštvu z načinom odzivanja staršev, odraslih in družbe nasploh. Kaže se na različnih področjih: od izbiranja spolno stereotipnih igrac, oblek, frizure itd. (Marjanovič Umek, 2004). Starši glede na spol otroka različno reagirajo na »moška« in »ženska« čustva. Dečke spodbujajo k čutenju in izražanju jeze. Strah in žalost sta prepovedana. Pri deklicah je pa ravno obratno (Milivojević, 2000). Dečku vcepljajo pogum in obvladovanje samega sebe, deklici pa skromnost, pridnost, dostojnost, nežnost in občutljivost (Vode, 1999). Po nekaterih raziskavah (po Lorber, 2004) kažejo moški večjo stopnjo aktivnosti in raziskovalnega vedenja in impulzivnosti, medtem ko so adolescentke bolj boječe, izražajo več anksioznosti in imajo manj zaupanja v lastne sposobnosti. Ženske za svoj neuspeh krivijo pomanjkanje sposobnosti, moški pomanjkanje motivacije. Uspeh ženske je posledica sreče, moški uspeh pripisujejo svojim sposobnostim. Ženske izražajo manj zaupanja v situacijah, ki zahtevajo reševanje problema. Neuspeh pripisujejo notranjim, splošnim in stabilnim dejavnikom. Moški pa se glede samopodobe opisujejo kot močni, ambiciozni, energični, z večjim občutkom kontrole nad zunanjimi dogodki. Kažejo manj »naučene nemoči« (Block, 1984). Tudi drugi raziskovalci (DeAnda, 1997, po Koštal, 2000) pritrjujejo tezi, da je pri fantih frekvenca navedbe dnevnih stresorjev statistično pomembno manjša kot pri dekletih, prav tako dekleta nekaterim dogodkom pripisujejo večjo težo kot fantje ter isto težavo opredeljujejo kot bolj kompleksno in bolj individualno povzročeno.

Mladostniki, ki imajo več osebnih težav, so tudi pogosteje iskali pomoč. Glavni vir pomoči in opore so njihovi najbližji – starši (65 odstotkov) in prijatelji (58 odstotkov). Pri starših največkrat poiščejo oporo, ko imajo težave v šoli, ko sprejemajo pomembnejše odločitve ali se znajdejo v hudi življenjski stiski. Prav tako se nanje obrnejo, ko se znajdejo v finančni stiski. Na prijatelje pa se obrnejo, ko se želijo otresti skrbi, kadar so potrti ali imajo težave v družini. Zaupajo jim tudi svoja intimna občutja.

Rezultati omenjene raziskave so pokazali, da so formalne in profesionalne oblike pomoči ali nasploh dela z mladimi odrinjene na rob. Med najmanj obiskane vire pomoči so med drugim uvrstili:

- zavod za zaposlovanje (0,9%),
- nevladne organizacije (0,9%),
- center za socialno delo (2,7%),
- skupine za samopomoč (2,7%).

Med njimi se je znašla tudi šolska svetovalna služba. Nanjo se je v primeru stiske obrnilo le 10 odstotkov vprašanih. Pri pogostosti iskanja zunanjih virov pomoči je moč opaziti razlike med spoloma. Mladostnice pogosteje kot mladostniki iščejo pomoč pri neformalnih virih. Dekleta namreč pogosteje določeno situacijo zaznajo kot težavo, medtem ko fantom to predstavlja izziv. Obojim pa je skupno, da so se le redki že kdaj v svojem življenju obrnili na strokovno obliko pomoči.

Tudi druge raziskave (Dremelj in Nagode, 2005) kažejo na to. Kljub temu, da je mladim strokovna pomoč (fizično) dostopna, saj je prisotna v njihovem vsakdanjem okolju (npr. šolska svetovalna služba), se mladi po oporo najpogosteje obračajo na neformalna socialna omrežja. Zelo pomemben vir opore in pomoči posameznikom predstavljajo ožja družina in prijatelji. Podatki raziskave Omrežja socialne opore prebivalcev Slovenije (po Dremelj in Nagode, 2005) kažejo, da večina mladih še vedno živi v izvorni družini, ki se nadalje izkaže tudi kot glavni vir opore mladim. Raziskava tudi pravi, da mladi manj pogosto uporabljajo formalne vire pomoči. Tudi drugi avtorji in raziskave navajajo (po Boškic, 2005), da mladi ne zaupajo poklicnim svetovalnim službam, ki tako ostajajo na obrobju mladinskega sveta. V tem se slovenska mladina razlikuje od mladine v tujini, za katere velja bistveno večje število interakcij med mladimi in svetovalnimi službami. Še vedno velja, da se pri nas mladi največkrat obrnejo na svetovalne službe z vprašanji, povezanimi s šolanjem.

Vzroki ležijo med drugim v spremenjenih družbenih razmerah oz. individualizaciji. Mladostniki so se začeli obračati k družini in svojim najintimnejšim prijateljem. Kot pravi Nastran Uletova (2002), je obdobje prehoda v novo tisočletje prineslo spremembe tudi v odnosih med mladimi in odraslimi. Mladi si svojega pomenskega sveta ne krojijo s spori z odraslimi. Primarno življenjsko okolje je zopet postala zasebna sfera, najožje družinsko okolje. Če so še pred tremi desetletji avtorji govorili o medgeneracijskem konfliktu, so se danes mladi obrnili k staršem oz. družini. Tudi druge raziskave (Ule in Renner, 1998) so pokazale, da mladi najbolj zaupajo svojim staršem, sorojencem ter najintimnejšim prijateljem.

Drugi možni vzroki so tudi na eni strani ne ravno pestra ponudba oblik pomoči v novomeški občini, po drugi strani pa so tiste, ki so na voljo mladostnikom, pogosto nedostopne oz. preveč stigmatizirajoče. Zato smo z raziskavo želeli preveriti potrebo mladih o organiziranju nekakšne manj formalne oblike pomoči mladim v Novem mestu oz. nekakšnega mladinskega informativno-svetovalnega središča. Rezultati so pokazali, da 56 odstotkov srednješolske populacije meni, da je mladinska svetovalnica potrebna. Največ teh mladostnikov je izražalo težave s preobremenjenostjo s šolo (73,8 %), občutki neuspeha (65,6 %), dvomi v lastne sposobnosti in pomanjkanje časa (62,3 %), čustvene težave (57,4 %), nesoglasja v družini (55,7 %). V skladu s tem so tudi njihovi predlogi o tem, kakšne naloge naj bi opravljala mladinska svetovalnica. Največkrat so izbrali svetovanje pri reševanju težav, povezanih s šolo. Želijo si, da bi jim strokovnjaki nudili pomoč pri izbiri nadaljnjega šolanja (35,1 %), pri osebnih/čustvenih težavah (30,6 %) in učni neuspešnosti (27,9 %) ter jih seznanjali z uspešnimi metodami učenja (26,1 %). Rezultati niso presenetljivi, če se spomnimo, kako pomemben dejavnik v življenju posameznika sta v današnjem času šola in izobrazba. Mladost je obdobje šolanja in kljub spremembam v strukturi in poteku mladosti vsi osrednji problemi in pritiski mladostnikov izhajajo iz šolske dejavnosti. Zato ni presenetljivo, da je poglobljena značilnost sprememb odraščanja v zadnjih desetletjih rastoč pritisk na mlade, da si pridobijo čim več in čim višjo izobrazbo, visoko kulturno raven ter na to vezana priznanja, spričevala in nazive. Ta mu namreč omogočajo družbeno promoci-

jo, kariero in privilegije (Ule, 2008). Zato lahko tudi rezultate naše raziskave vidimo kot odraz splošnih družbenih dogajanj, ki vplivajo tudi na mlade.

V vprašalniku smo mladostnike spraševali, ali bi v primeru težav obiskali mladinsko svetovalnico, če bi le-ta obstajala. Rezultati so pokazali, da bi 61,5 odstotkov vprašanih obiskalo tako svetovalnico.

Zgoraj (v precej okrnjeni obliki) predstavljeni rezultati se na prvi pogled zdijo kot nekakšen paradoks: mladostniki so večinoma izkazali potrebo po oblikovanju neformalne oblike pomoči mladim in interes za obisk le-te, hkrati pa večina izmed njih navaja, da nikoli še ni poiskala pomoči pri strokovnem svetovanju. Te izsledke lahko skušamo pojasniti s posledicami individualizacije in obratom mladih v družinsko sfero. Vzroke lahko iščemo tudi v sami naravi obstoječih formalnih oblik pomoči. Večinoma gre za uporabnikom, še posebej mladim, »nedostopne« oblike pomoči ali pa je njihovo delo prilagojeno za delo z odraslimi. Večinoma mladi tudi težko zaupajo svoje težave neznanim odraslim osebam. Problem je povezan deloma z naravo teh institucij, deloma pa tudi s strahom pred stigmatizacijo, ki bi mladostniku povzročila še dodatne težave. Problem nezaupanja v institucije je torej odraz kulture okolja, v katerem mladostnik živi, in samih institucij ter njihovih načinov delovanja.

Možno razlago problema vidim tudi v dejstvu, da so mladostniki pogostokrat tudi slabo informirani o obstoječi ponudbi različnih oblik profesionalnih oblik pomoči. Pogostokrat ugotovimo pomanjkanje informacij ravno tam, kjer se mladi največ zadržujejo: v šoli, v mladinskih centrih ter na spletu². Mnogi zaradi tega niti ne vedo, kam lahko gredo, ko se znajdejo v težavah. Mlade je potrebno o tem informirati in se jim približati. Menim, da bi institucije oz. strokovnjaki morali stopiti iz svojih pisarn in se bolj dejavno vključiti v življenjski prostor mladih.

Delo z mladimi vključuje vse mlade, ne samo mlade s problemi. Večinoma se tudi ne dogaja v pisarni, kjer bi čakali, da mladi pridejo k strokovnjakom. Delo je usmerjeno v njihov življenjski prostor, kjer strokovnjaki poskušajo zgraditi neko socialno mrežo – nek neformalen zaščitni sistem za mlade, ponuditi možnosti za produktivno preživljanje prostega časa. Vzpostavlja odnose v soseski, z vrstniki, z ljudmi, ki imajo podobne težave, organizira prostore, okoliščine in priložnosti, vključuje se v napore za življenjske izkušnje in prostore v institucijah in socialnih mrežah (Zorc-Maver, 1997).

Naloge mladinske pomoči:

- prispevati k optimalnemu razvoju mladih (preventiva in kurativa),
- ponuditi možnost sodelovanja za vse mlade, ne samo za tiste s problemi,
- omogočiti širitev možnosti za mlade,
- nizek prag dostopnosti (manj administrativnih ovir).

Na tem področju se je razvil koncept ofenzivne pomoči mladim. Deluje preventivno, saj se strokovnjak vključi, še preden nastane problem. Zato menim, da je tudi v Novem mestu potrebno odpreti prostore, kjer bi si lahko z drugimi izmenjevali izkušnje, izražali potrebe, želje, strahove, se učili reševanja konfliktov, skratka pridobivali socialne veščine, ki so potrebne za obvladovanje vsakdana.

2 Obstoječi programi za mlade bi morali imeti svojo predstavitev in kontaktne podatke objavljene tudi na spletu, a žal lahko ugotovimo, da vedno temu ni tako. Kot primer ustanove brez spletne strani z osnovnimi informacijami navajam Center za socialno delo Novo mesto.

Precej zaskrbljujoči so nekateri podatki iz raziskave, ki razkrivajo, da določen delež mladostnic in mladostnikov, ki so se v svojem življenju srečevali z večjimi težavami in zelo hudimi obremenilnimi dogodki (kot so npr. spolne in druge zlorabe ter nasilje v družini), ni nikoli poiskalo strokovne pomoči. Ob tem se, seveda, moramo vprašati, zakaj je temu tako. Strokovnjake, ki se ukvarjajo z mladostniki in se pri svojem poklicnem delovanju velikokrat srečujejo s primeri nasilja, bi taki odgovori morali usmerjati k nadaljnjem razmisleku. Vprašati se moramo, ali gre dejansko za pomanjkljivo ponudbo oblik pomoči in dela z mladimi. Ali obstaja dovolj raznovrstnih projektov, ki bi bili usmerjeni k mladim? Ali pa gre le za slabo informiranost mladih? Se mladi počutijo nelagodno ob misli, da bi morali poiskati strokovno pomoč, in če se, zakaj?

Če bi želeli odgovoriti na zgoraj zastavljena vprašanja, bi morali raziskavo zastaviti precej širše in globlje in pri tem vključiti še kvalitativne postopke. V vprašalnik bi morali vključiti vprašanja, ki bi nam razkrila, kako so mladi seznanjeni s ponudbo pomoči, ki so jim na voljo, in ali so s programi pomoči zadovoljni. Ali vedo, kam vse se lahko obrnejo? Vključiti bi morali tudi elemente kvalitativnega raziskovanja. Bržkone bi nam intervjuji z mladostniki ponudili globlji vpogled v problem. S tem bi bili bližje odgovoru na vprašanje, zakaj mladostniki, tudi če so v zelo hudi stiski, ne poiščejo strokovne oblike pomoči.

Kako naj torej mladi najdejo pot do strokovnjakov? Gotovo bi se bilo na tem mestu pomembneje vprašati, kako naj strokovnjaki najdejo pot do mladih. K takemu razmišljanju nas »sili« tudi ugotovitev, da mladostniki menijo, da je v Novem mestu potrebna mladinska svetovalnica in če bi taka – manj formalna – oblika pomoči obstajala, bi jo v primeru stiske tudi obiskali.

Pomen izvedene raziskave vidimo prav v zadnjem izsledku. Strokovnjaki, ki delajo z mladimi, lahko v njem najdejo iztočnico pri nadaljnjem snovanju mladinskih projektov. Obstoječe vrste pomoči se morajo odzvati na družbene spremembe in postati prožnejše ter bolj vpete v življenjski prostor mladih. Odmakniti se morajo od birokratske administrativne pomoči in se posamezniku približati v danih življenjskih okoliščinah. Ker je formalno delo z mladimi pogosto standardizirano, formalizirano in togo, Novo mesto in novomeška mladina potrebujeta še druge, manj formalne strokovne pristope. Potrebujeta večjo podporo nevladnim projektom, s katerimi bi se približali mladostnikom in njihovim potrebam ter se tako aktivneje vključevali v sam življenjski prostor mladostnikov. Taki projekti, ki bi bili informativno-svetovalne narave, npr. dnevni centri, bi bili torej usmerjeni tako na mladostnike kot tudi na širši družbeni prostor. Njihove funkcije bi morale zajemati preventivne, usmerjevalne in podporne aktivnosti. Pri tem pa ne smemo pozabiti na delo s starši, saj so najbolj ranljivi prav tisti mladostniki, ki nimajo podpore v starših in hkrati tudi nimajo kake druge odrasle osebe, ki bi ji zaupali.

LITERATURA

1. Beck, U. (2004). Družba tveganja. Na poti v neko drugo moderno. Ljubljana: Krtina.
2. Block, J. (1984). Sex Role Identity and Ego Development. San Francisco: Jossey-Brass Publishers.
3. Bogovac, B. (2008). Mladostniki v družbi tveganja: načini spoprijemanja s težavami. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
4. Boškic, R. (2005). Življenjski stili otrok in mladine. V Črnak-Meglič, A. (ur.). Otroci in mladina v prehodni družbi: analiza položaja v Sloveniji. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino; Maribor: Aristej.
5. Dremelj, P., Nagode, M. (2005). Omrežja socialne opore mladih. V Črnak-Meglič, A. (ur.). Otroci in mladina v prehodni družbi: analiza položaja v Sloveniji. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino; Maribor: Aristej.
6. Koštal, R. (2000). Spoprijemalne strategije mladih v Ljubljani. Magistrsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
7. Lorber, J. (2004). Socializacija in spol v sodobni družbi. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
8. Marjanovič Umek, L. (2004). Razvoj razlik med spoloma. V Marjanovič Umek, L., Zupančič, M. (ur.), Razvojna psihologija. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
9. Milivojevič, Z. (2000). Emocije. Novi Sad: Prometej.
10. Mojšker, N. (2005). Spol in njegova vzpostavitev skozi družinske prakse. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
11. Nastran Ule, M. (2002). Spremembe odraščanja v sodobnih družbah tveganj. Socialna pedagogika, 6 (3), 221-238.
12. Rener, T. (2000). Ranljivost, mladi in zasebno okolje. V Ule, M. (ur.), Socialna ranljivost mladih. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino; Šentilj: Aristej.
13. Rener, T., Švab, A. (1996). Družinski status. V Ule, M. (ur.) Mladina v devetdesetih: analiza stanja v Sloveniji. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
14. Trbanc, M. (2005). Zaposlovanje in brezposelnost mladih. V: Črnak-Meglič, A. (ur.). Otroci in mladina v prehodni družbi: analiza položaja v Sloveniji. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije, Urad Republike Slovenije za mladino; Maribor: Aristej.
15. Ule, M. (1999). Stoletje mladine – spremna študija. V Gillis, J.R. Mladina in zgodovina: tradicije in spremembe v evropskih starostnih odnosih od 1770 do danes. Šentilj: Aristej.
16. Ule, M. (2000). Mladi v družbi novih tveganj in negotovosti. V Ule, M. (ur.), Socialna ranljivost mladih. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino; Šentilj: Aristej.
17. Ule, M. (2002). Young people in the risk society. V Tivadar, B. in Mrvar, P. (ur.). Flying over or falling through the cracks? Young people in the risk society. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport Republike Slovenije, Urad Republike Slovenije za mladino.
18. Ule, M., Kuhar, M. (2002). Sodobna mladina: izziv sprememb. V Miheljak, V. (ur.), Mladina 2000. Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino; Maribor: Aristej.
19. Ule, M. in Rener, T. (ur.) (1998). Youth in Slovenia: new perspectives from the nineties. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport Republike Slovenije, Urad Republike Slovenije za mladino.
20. Vode, A. (1999). Značaj in usoda. Ljubljana: Krtina.
21. Williamson, H. (2002). Managing risk: »status zero« – Youth 25 years on – Pathways and trajectories. V Tivadar, B. in Mrvar, P. (ur.). Flying over or falling through the cracks? Young people in the risk society. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport Republike Slovenije, Urad Republike Slovenije za mladino.
22. Zorc-Maver, D. (1997). Koncept življenjsko usmerjene socialne pedagogike v sodobni družbi tveganja. Socialna pedagogika, 1 (1), 37-44.
23. <http://www.novomesto.si/si/sociala/csd/> (pridobljeno 20.5.2007)
24. <http://www.novomesto.si/si/izobrazevanje/mladina/> (pridobljeno 20.5.2007)
25. <http://www.psych.uiuc.edu/~ediener/SWLS.htm> (pridobljeno 20.2.2008)

V mestih je človekova poselitev najgostejša in njegovo delovanje najbolj intenzivno. Mestno okolje je zaradi človekovega delovanja po vsebini in videzu povsem drugačno od nekega naravnega okolja. Pojem »urbanizirano« tako pogosto uporabljamo kot nasprotje pojmu »naravno ohranjeno«. Vendar pa je narava vedno bila del mesta, tudi če njena prisotnost ni bila načrtovana in je šlo zgolj za spontane pojave.

V zgodovini zelenim površinam v mestu niso posvečali velike pozornosti. Tako so bila srednjeveška mesta skorajda brez javnega zelenja. V tistih nemirnih časih znotraj mestnih obzidij enostavno ni bilo prostora za takšno »razkošje«, poleg tega pa so mesta obdajala šiirne planjave sonaravne kmetijske krajine, tako da posebne potrebe po zelenih površinah znotraj mest niti niso čutili.

Velika sprememba se je zgodila šele v 19. stoletju, ko so mesta začela pridobivati večje število javnih zelenih površin kot odgovor na krizo industrijskih mest ter odtujitev človeka od narave. V 19. stoletju so tako nastali skorajda vsi najznamenitejši svetovni mestni parki, intenzivno pa so zasajali tudi drevorede ob cestah in sprehajališčih ter ustvarjali mestne aleje. Eden najbolj znamenitih primerov je ureditev Centralnega Parka v New Yorku. Še danes lahko občudujemo pogum in modrost takratnih tamkajšnjih mestnih oblasti, da so v letih od 1857 do 1876 sredi enega najgostejše poseljenih predelov na svetu štiri kvadratne kilometre namenili javnemu parku. Brez tega bi se središče New Yorka kasneje najverjetneje spremenilo v tako imenovani »slum« (zanemarjen del mesta), saj bi si višji sloji poiskali kakovostnejša bivališča kje drugje.

Kot višek humanizacije mestnega okolja se je ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja v Evropi pojavil koncept »vrtnege mesta«, skoraj utopičnega idealnega mesta v zelenju, ki pa kljub nekaterim poskusom v praksi ni popolnoma zaživel. Vseeno je ta koncept v sodobni urbanistični teoriji pustil globoke sledi.

Ne smemo pozabiti, da je tudi Novo mesto v tridesetih letih 19. stoletja dobilo svoje prve kostonjeve drevorede in se s tem postavilo povsem ob bok tedanjim trendom urejanja prostora v Evropi in v svetu. Tako so drevorede zasadili pred Gorenjimi mestnimi vrati ob današnji Rozmanovi cesti ter na Šancah. Ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja pa so drevorede zasadili še preko Marofa (Kettejev drevored), na območju sedanjega Novega trga, ob novozgrajeni cesti proti železniški postaji v Bršljinu ter ob cesti pred Grmskim gradom. Med obema vojnoma smo v Novem mestu dobili tudi pravi mestni park na območju sedanjega Novega trga, vendar smo ga z nesmotrno urbanistično politiko po drugi vojni kmalu nesrečno pozidali. Zadnje pomembne ureditve, ki so vključevale tudi zelenje, je prispeval arhitekt in akademik Marjan Mušič v petdesetih letih 20. stoletja z novo ureditvijo Glavnega trga ter spominskega kompleksa Na vratih. Potem je na tem področju sledilo daljše obdobje mrtvila.

V zadnjih dveh desetletjih v svetu in tudi pri nas vedno več pozornosti posvečamo načrtni obravnavi naravnih prvin znotraj mestnega prostora. Tako imenovani »zeleni sistem mesta« je v sodobnem urba-

nizmu opredeljen kot ena ključnih vsebin prostorskih planov. Gre za povezovanje zelenih površin in odprtih prostorov mesta v smiselno in razpoznavno prostorsko celoto tako z vidika sooblikovanja mesta, zadovoljitve potreb prebivalcev kot tudi ekološkega ravnovesja in kakovosti bivanja v mestu.

Da sodobni človek išče stik z naravo, ponazarja presenetljiv trend stagnacije ali celo zmanjševanja števila prebivalcev nekaterih največjih mest pri nas – predvsem Ljubljane. Takšen trend težko sprejemamo kot pozitivnega, saj selitev mestnega prebivalstva na podeželje spreminja identiteto vasi, ki tako počasi postajajo primestna (spalna) naselja. Takšna naselja še bolj obremenjujejo okolje, saj so zaradi mnogih daljših infrastrukturnih in cestnih povezav energijsko mnogo potratnejša od gostejše poselitve v mestih.

Ustreznejša rešitev od bega na podeželje je torej izboljšanje kakovosti življenja v mestih. In te si brez ustrezno urejenih zelenih površin znotraj mesta dandanes več ne moremo predstavljati.

Razvojna povezanost človeka z naravo se ohranja v njegovi potrebi po stiku z njo, vendar pa so te potrebe lahko zelo različne, saj ljudje dojemajo naravo na različne načine. V mestih običajno prevladujejo oblikovane mestne krajine (parki, zelenice) kot okolje, kjer se ljudje počutijo varno (v nasprotju s popolno divjino) in ki zadovoljuje večino njihovih potreb po stiku z naravo. Lahko pa v mestih najdemo tudi bolj naravno ohranjene krajine, kot so mestni gozdovi in naravne brežine ob vodotokih.

Funkcije, ki jih opravlja mestno zelenje v strukturi mesta, so predvsem naslednje:

1. Oblikovanje podobe mesta. Zelene površine lahko zagotavljajo mestu prepoznavnost, mu dajejo svoj značaj in v emocionalnem smislu večji vtis domačnosti.

2. Higijenska vloga. Ta je zelenju dana sama po sebi ne glede na njegov siceršen namen - lahko je zelenica, park, drevored, zelenjavni vrt ali le posamezno drevo. Možnosti mestnega zelenja v neposrednem boju proti onesnaženju zraka in vode ter proti hrupu so sicer omejene, lahko pa te površine ob premišljeni prostorski umestitvi predstavljajo pomembno dodatno pomoč. Tu ne gre zanemariti psihološkega učinka, saj enake moteče dražljaje lažje prenašamo v prijetni zeleni okolici.

3. Členitvena vloga. Zelene površine - še posebej če so linijske (vodotoki) - v prečni smeri ločujejo določene predele med sabo, v vzdolžni smeri pa jih istočasno povezujejo. Zelene površine tudi pogosto rahljajo gosto urbano strukturo mesta in jo s tem delajo prijetnejšo.

4. Estetska vloga. Zelene površine ali zelene prvine lahko delujejo tudi kot okras, vendar pa je estetska vloga učinkovitejša, če je povezana še s kakšno drugo funkcijo.

5. Kulturna vloga. Ta pride do izraza predvsem pri oblikovanju posebnih prostorov, kot so spominski parki in obeležja ter območja pokopališč.

6. Rekreativna vloga. Vse večje zelene površine imajo v določeni meri tudi rekreacijsko vlogo, še posebej mestni in primestni gozdovi ter obrežja vodotokov. Določene površine pa so lahko zgrajene prav v ta namen, na primer športni parki.

7. Produktivna vloga. V večjih mestih se ob najbolj raznaravljenih soseskah ljudje pogosto zatekajo k vrtičkarstvu, ki ima poleg pridelovalne tudi rekreacijsko vlogo. V Ljubljani so velike površine divjega vrtičkarstva (na tuji zemlji) postale velik prostorski problem.

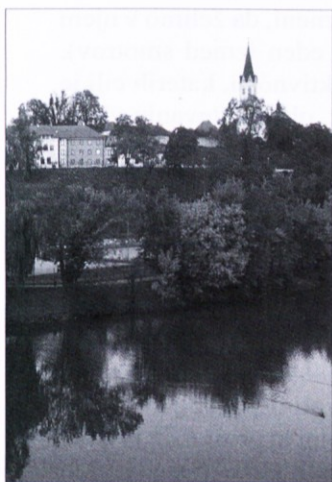
8. Ekosistemska vloga. Narava v mestu, prvinska ali oblikovana, pa ne služi zgolj zadovoljevanju človekovih potreb, ampak mora hkrati zagotavljati delovanje naravnih sistemov – preživetje ekosistemov in živih bitij, ki v njih živijo.

Kaj iz vsega zgoraj navedenega lahko dejansko povzamemo v našem vsakdanjem okolju?

Razvojne vizije mest v naši regiji v tej smeri še niso jasno izpostavljene. Trenutno so pri nas po novi prostorski zakonodaji v pripravi občinski prostorski načrti, ki vsebujejo tudi strateški del oziroma strateške usmeritve dolgoročnejšega razvoja občin. Vendar pa se pogosto dogaja, da se mesta znotraj občin kar nekako izgubijo in da se razvojne vizije mest skrčijo le na načrtovanje širitve površin za pozidavo, trgovske in proizvodne dejavnosti. Kljub temu da se načrtovalci običajno zavedajo pomena zelenih površin v mestu in skušajo upoštevati koncept zelenega sistema, se morajo pri načrtovanju pogosto uklanjati interesom politike in kapitala. Za natančnejše razdelave koncepta in urejanja zelenih površin v mestih v planskih aktih žal ni prostora, za podrobnejše prostorske študije in akte pa običajno zmanjka denarja. Tako jasnih »zelenih« strategij naših mest običajno ni zaznati.

Univerzalnega modela urejanja zelenih površin, ki bi v vsakem mestu zagotavljal kakovost življenja in bil privlačen za obiskovalce, sicer ni, vendar pa izkušnje in javnomnenjske raziskave kažejo, da večji del javnosti zagovarja veliko zelenja po mestih, da si večinoma želi mestnih parkov, drevoredov in dreves na urbanih površinah. Prav tako drži, da so za turiste privlačnejša mesta, ki imajo več zelenja oziroma imajo parkovno urejene bregove rek ali obale morja (izjema so tu Benetke, kjer javnega zelenja skorajda ni, prevladuje pa druga naravna prvina – voda).

Mesta v naši regiji se z najpomembnejšimi turističnimi mesti seveda ne morejo primerjati. To pa ne pomeni, da tematiki mestnega zelenja v njih ne bi bilo treba posvečati večje pozornosti. Ker so ta mesta zaradi naravnih in družbeno zgodovinskih dejavnikov zelo različna,

so različne tudi njihove zelene površine. To, da naše regijsko središče – Novo mesto – nima mestnega parka (oziroma smo ga pred leti pozidali), je zelo velika hiba, ki terja nekakšno rešitev. Brežice, ki so bistveno manjše, so za primerjavo uspele ohraniti nekdanji grajski park, ki sedaj služi kot mestni park, načrtujejo pa tudi njegovo prenovu. Parkovne površine najdemo celo v naselju, ki ni mesto – v Dolenjskih Toplicah so le-te uredili za potrebe gostov zdravilišča.

Čeprav Novo mesto nima parka, pa ima zelo veliko različnih zelenih površin, ki delujejo nepovezano, včasih tudi zanemarjeno. In prav z ureditvijo in boljšo povezavo obstoječih zelenih površin bi v Novem mestu lahko vzpostavili kakovostne sisteme sprehajališč v zelenju, ki bi v veliki meri zapolnile vrzel pomanjkanja pravega mestnega parka. Hrbtenica tega sistema lahko predstavlja reka Krka, ob kateri bi na obeh stran potekale sprehajalne poti. Te so v veliki meri že urejene in tudi razmeroma dobro obiskane. Sredi mesta imamo na obeh straneh Krke zelene površine, ki bi jih lahko povezali v celoto od Šanc in Loke na eni strani Krke do ostankov parkovnih površin pri gradičih Kamen in Mostek do Portovala. Velik potencial predstavlja tudi Marof z idejo o ureditvi arheološkega parka, ki je našel svoje mesto tudi v nastajajočem občinskem prostorskem načrtu Mestne občine Novo mesto.

Posebno poglavje so drevesa in ureditve zelenja znotraj urbanih površin, kot so trgi, tržnice, ulice, otoki sredi cestnih ureditev, ureditve ob spomenikih ali ob nekaterih pomembnejših mestnih stavbah in podobno. Ker je v tem primeru razmerje med drevesi ter pozidanim in tlakovanimi površinami izrazito v korist slednjih, terja vsak poseg v mestna drevesa temeljitejši razmislek. Tudi načrtovanje novih dreves mora biti premišljeno, saj z drevesi vzpostavljamo nove prostorske odnose, hkrati pa lahko z izbiro napačne drevesne vrste povzročimo obilo nepotrebnih nevšečnosti.

Večjo pozornost bi morali nameniti tudi mestnim in primestnim drevoredom (nenazadnje imamo na tem področju tradicijo od tridesetih let 19. stoletja). Po skoraj sto let trajajočem mrtvilu na tem področju so drevorede začeli urejati šele pred kratkim ob nekaterih vpadnicah (Ljubljanska cesta pri BTC, cesta proti Prečni, ob cesti, ki povezuje vzhodni avtocestni priključek z vzhodno obvoznico). Žal smo pred leti zamudili priložnost, da bi uredili drevorede v bolj mestnih predelih ob Seidlovi cesti (Plava laguna) in ob Kandijski cesti v območju TPV-ja. Zdaj bi to bilo povezano z nekaterimi rušitvenimi deli in velikimi stroški. Kljub temu bi si lahko zastavili dolgoročni cilj, da vse glavne mestne vpadnice opremimo z drevoredi, saj ti dajejo bistveno boljši vtis o mestu, v katerega prihajamo, prinašajo pa še cel kup drugih ugodnosti (senca, prijetnejše počutje, boljši pogoji za bivanje itd.).

Manj navdušujoče pa je dejstvo, da so novonačrtovane in novonastajajoče večstanovanjske soseske v naših mestih praviloma na zelo primitivni stopnji glede prisotnosti in urejenosti javnih zelenih površin, vključno z otroškimi igrišči. K temu jih sili želja investorjev po čim večjem dobičku na hektar zazidljive površine, medtem ko na pozitivne učinke humanejšega okolja z več zelenja pozabljajo, saj ne prinašajo trenutnih učinkov.

Končni cilj vseh tovrstnih prizadevanj je kakovostno in zdravo življenje v mestu. Jasno je, da gre tu za zelo kompleksno problema-

tiko, ki se povezuje s prizadevanji za varstvo okolja (čist zrak, čista in pitna voda itd.) in ohranjanje narave. Zagotavljanje tega je vezano tudi na določene meritve in napredek v tehnični opremljenosti mest (na primer. v ogrevanju), kar vse ugodno vpliva tudi na obstoj in razvoj mestnih zelenih površin. V projekt »Zdravo mesto«, ki sledi tem izhodiščem, je vključeno tudi Novo mesto, kar je vsekakor pohvalno, vendar pa tega v vsakdanjem življenju ni čutiti. Vsekakor nas na tem področju čaka še veliko dela, čeprav razmere v mestih naše regije na srečo še niso kritične.

Če želimo neko mesto »ozeleniti«, to ne pomeni, da želimo v njem zgolj zasaditi več zelenja (kar je sicer tudi eden izmed smotrov). Gre namreč za kompleksen sklop različnih aktivnosti, katerih cilj je kakovostnejše in bolj zdravo življenje mestu, ob upoštevanju vloge in pomena zelenih površin in drugih prvin narave v mestu. Zelenje v mestu je pomembno za ohranjanje zdravja in razpoloženja prebivalcev in obiskovalcev. Napredek lahko pomenijo tudi rešitve, ki na prvi pogled izgledajo kot korak nazaj – na primer. sistematično spodbujanje pešačenja in kolesarjenja namesto prevoza z osebnimi vozili od praga do praga.

Seveda pa vse védenje o možnostih in prednostih »ozelenjevanja« mest ne pomeni kaj prida, če tega ne znamo udejanjiti oziroma s tem procesom vsaj začeti. Na Dolenjskem je dovolj usposobljenih strokovnih kadrov, ki bi ob primerno vodeni razvojni in prostorski politiki lahko bistveno prispevali k dvigu ravni zelenih površin v mestu in s tem k dvigu kakovosti življenja v njem. Pomembno je, da se tega zavedajo vsi, ki v mestu odločajo, k temu pa naj jih sili tudi ustrezno izobrazena in ozaveščena civilna iniciativa. Žal občinske oblasti v zelenih površinah vse prevečkrat vidijo zgolj stroške vzdrževanja in potencialne poligone za izživiljanje izpadov vandalizma. Ohranitev obstoječih in ustvarjanje pogojev za nastanek novih kakovostnih zelenih površin v naših mestih mora postati cilj tako lokalnih oblasti kakor tudi vseh oblik civilne iniciative. Pri obujanju skrbi za mestno zelenje pa moramo paziti, da tovrstna prizadevanja ne ostanejo zgolj na ljubiteljski ravni, ampak da dobijo primerno strokovno težo.

NEPREMIČNINSKI TRG JUGOVZHODNE SLOVENIJE

V zadnjih letih se je slovenski nepremičninski trg hitro razvijal in spreminjal. Cene nepremičnin so konstantno rasle, prodajalci pa so bili marsikdaj pomembnejši od kupcev, saj je bilo le-teh dovolj.

Investitorji, prodajalci in špekulanti so umetno ustvarjali ozračje, da je stanovanj in zemljišč premalo, potrebe pa so velike.

Svetovna kriza in dejstvo, da je na trgu preveč (predragih) nepremičnin, za katere je vedno manj kupcev, so se odrazili v zamrznitvi trga nepremičnin in posledično v prihodnosti tudi v spremembi njihovih cen.

Trg nepremičnin v jugovzhodni Sloveniji je v večji meri lokalnega značaja, saj je večina kupcev iz same regije.

Kupci iz drugih regij povprašujejo po zidanicah oz. vikendih (predvsem Ljubljanci in Gorenjci) ali po manjših opuščeni kmetijah. Predvsem so zanimive lokacije v okolici mest in večjih krajev ter termalnih zdravilišč in rek.

Za tujce (Angleže in Italijane) pa so zanimive cenejše stare hiše z veliko zemlje, vendar je teh kupcev v zadnjem letu zelo malo zaradi dviga cen tovrstnih nepremičnin.

Ponudba nepremičnin je v jugovzhodni Sloveniji raznolika tako v vsebinskem kot tudi cenovnem smislu.

V Novem mestu, Trebnjem, Črnomlju, Krškem in Brežicah se povečuje ponudba stanovanj (novih in starih), ki se v zadnjem času kopičijo, saj trenutno kupcev zanja praktično ni. Prav tako se povečuje ponudba za Dolenjsko in Belo krajino značilnih zidanic oz. vikendov.

Manjša je ponudba kakovostnih hiš v mestih in večjih krajih, nekaj več pa je ponudbe hiš na podeželju.

V urbanih središčih že dolgo primanjkuje primernih stavbnih zemljišč po sprejemljivih cenah. Velikokrat je pri gradnji težava tudi priklop na vodovod in električno omrežje, saj kapaciteta infrastrukture ne zadošča za priklop novih porabnikov.

V prodaji tudi ni veliko kmetijskih zemljišč večjih površin in kmetij z zaokroženim posestvom – z zemljišči v večjih kosih.

Ponudba kakovostnih nepremičnin za poslovno rabo je relativno skromna, saj v večini primerov prodajajo stare stavbe ali nepremičnine, neprimerne za sodobno poslovanje. Zemljišča za tovrstno rabo sicer so, vendar je večina bistveno predragih.

Najemniški trg je v jugovzhodni Sloveniji dokaj majhen, krojili pa so ga predvsem tuji delavci, ki so bili pripravljene plačevati bistveno večje najemnine kot npr. družine. Trenutno se tuja delovna sila močno zmanjšuje in je tudi povpraševanje po najemu bivalnih enot veliko manjše.

Večino nepremičninskih transakcij opravijo v mestih in večjih krajih, kjer je tudi povpraševanje največje. V urbana središča se namreč priseljujejo predvsem mladi zaradi bližine delovnih mest. Še posebno je to izrazito v Novem mestu z ožjo okolico. V manjših krajih je povpraševanje po nepremičninah manjše, saj priseljevanja

praktično ni, mladi pa hiše največkrat zgradijo na zemlji, ki je last staršev ali sorodnikov.

Najvišje cene dosegajo nepremičnine v Novem mestu in okolici, precej nižje pa so v Posavju in Beli krajini. Cene so močno odvisne tudi od oddaljenosti nepremičnin od večjih krajev in s povečevanjem oddaljenosti močno padajo.

JV Slovenija ima dobro strateško lego med Ljubljano in Zagrebom in v prihodnosti tudi dobro cestno povezavo (avtocesta in tretja razvojna os), kar je za kupce zelo pomembno. Z gradnjo avtoceste se je že povečalo povpraševanje in s tem tudi cene samo v krajih, ki so pred tem imeli slabo cestno povezavo. Vpliv na povpraševanje in cene je avtocesta imela do Ivančne Gorice oz. v manjši meri do Trebnjega.

Nerealno je pričakovati povečevanje povpraševanja kupcev stanovanjskih nepremičnin iz drugih regij, ki bi se na delo potem vozili na primer v Ljubljano.

Bistveno večje povpraševanje po nepremičninah lahko ustvarijo samo nova delovna mesta in splošen razvoj regije ali pa priseljevanje tistih (npr. upokojencev), ki bi v tem koncu Slovenije videli možnost za mirno, vendar aktivno življenje z dobro oskrbo.

Za ustvarjanje pogojev za nova delovna mesta predvsem v malem gospodarstvu se bodo na nepremičninskem področju morale aktivno vključiti tudi občine, saj zgolj sprejemanje prostorskih aktov in ustanavljanje novih obrtnih in industrijskih con še zdaleč ni več dovolj. V JV Sloveniji je že sedaj zelo veliko površin namenjenih proizvodnji in obrti, še več jih lokalne skupnosti načrtujejo z novimi prostorskimi plani. Marsikatera tovrstna cona že več let ne zaživi, ker ni urejena in nima primerne infrastrukture, med lastniki pa ne pride do dogovora. Tam, kjer so tovrstne cone urejene, pa so povečini cene zemljišč bistveno previsoke za večino dejavnosti, še posebno za proizvodnjo.

Naloga občin bo pridobivanje podjetij, ki bodo investirala in delovala v njihovem okolju. To še posebno velja za večje investitorje, ki se tega zavedajo, v okolje prinašajo tudi nova delovna mesta in zato niso pripravljeni kupovati dragih zemljišč.

Uspešne bodo tiste lokalne skupnosti, ki bodo imela gospodarske cone na primernih lokacijah z dobro cestno in železniško povezavo, s komunalno ureditvijo in morebitnimi olajšavami za investitorje. Za uspeh bo pomemben tudi odnos in pristop k trženju tovrstnih zemljišč in lokacij, ki bo moral biti bistveno bolj organiziran in pregleden. To bo pomembno predvsem zato, ker je kriza povzročila večjo previdnost ter zadržanost pri investitorjih.

V zadnjih mesecih se je trgovanje z nepremičninami praktično ustavilo. Zmanjšani prodaji bo zagotovo sledilo znižanje cen večini nepremičnin.

Kljub temu da se cene oblikujejo na tržnih osnovah, pa so se v preteklosti večinoma preveč posplošile, saj so razlike med nepremičninami na dobrih lokacijah in s kakovostno gradnjo in slabšimi velikokrat premajhne ali pa jih sploh ni. Tako so na primer cene kvadratnega metra stanovanj podobne v vsem mestu ne glede na lokacijo in stanje neposredne okolice ali bloka, v katerem je stanovanje. V prihodnosti se bodo te razlike vedno bolj povečevale. Tako bodo cene nepremičnin predvsem na dobrih lokacijah še vedno rasle, nekaterih nepremičnin pa praktično ne bo moč prodati niti po ugodni ceni. Zniževanje cen

bo tudi zelo selektivno, saj se vsem prodajalcem ne mudi s prodajo.

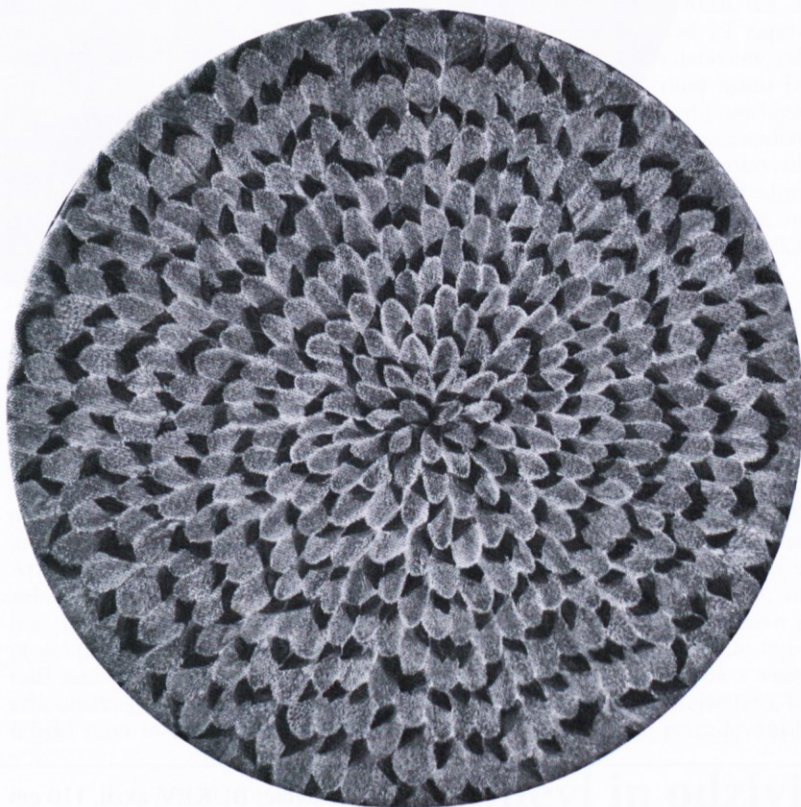
Cene nepremičnin v JV Sloveniji se glede na prihodek prebivalstva v preteklih letih niso povečevale s tako naglico kot v nekaterih drugih delih Slovenije. Torej so cene manj napihnjene in zato tudi ni pričakovati njihovega tolikšnega padca, kot denimo, v Ljubljani.

Trenutno je v naši regiji že čutiti zniževanje cen starih stanovanj, v kratkem pa jim bodo sledile še cene novih, predvsem tistih na slabših lokacijah.

Ker so nepremičnine omejena in zelo specifična dobrina, priložnosti za nakup nepremičnin, ki bi jih kupci želeli kupiti, ne bo na pretek. Prodajalci bodo v obdobju krize veliko bolj prožni pri pogajanjih, predvsem pri cenah. Ker novih investicij ne bo (prodajali bodo že dokončane), bo trg sčasoma ponujal le še manj zanimive nepremičnine (tiste, ki ne bodo prodane). To pa za tiste, ki nameravajo nepremičnino kupiti v nekaj naslednjih letih, ni najboljše.

Čas izrednih razmer na nepremičninskem trgu je tako lahko tudi priložnost za dober nakup. Potrebno je le stalno spremljanje dogajanja na trgu in morda dober nasvet nepremičninskega strokovnjaka.

Mateja Kavčič: MAČICA, akril, 30
cm

Mateja Kavčič: BUKEV, akril, 110 cm

Zdenko Picelj DOLENJSKI MUZEJ NOVO MESTO V LETU 2008

Hišasti žari na stalni arheološki razstavi, odprti leta 2008. (Foto: M. Markelj)

Leto 2008 je bilo za Dolenjski muzej Novo mesto po vrsti uspešnih let in realiziranih programskih letnih ciljev zagotovo najuspešnejše leto, saj smo končno s pomočjo Mestne občine Novo mesto zaključili sanacijo naše stavbe Križatije in odprli novo stalno arheološko razstavo, prav tako pa smo vse druge načrtane naloge več kot uspešno realizirali in jih na večini področjih tudi presegli, čeprav so naši programi vedno zastavljeni zelo ambiciozno, raznovrstno in obsežno. Celoten zastavljeni program in naloge smo uresničevali skladno z načrtanim in sprejetim programom dela in finančnim načrtom ter odločbo Ministrstva za kulturo Republike Slovenije (MzK RS) za sofinanciranje programa našega muzeja v letu 2008. Po tej odločbi smo realizirali vse naloge in jih v marsikaterem delu tudi presegli. Večina statističnih podatkov nam namreč kažejo presežke tako glede na leto poprej kot na načrtovano ter zapisano v odločbi MzK RS, kar samo potrjuje odgovornost, delavnost, zagnanost, strokovnost in pripadnost vseh zaposlenih v našem muzeju. Zato sem nad rezultati ponovno več kot zadovoljen. Še posebej pa veseli dejstvo, da smo uspeli preseči načrte tako pri pridobivanju in obdelovanju muzejskega gradiva – inventarizaciji kot pri prezentaciji z razstavnim in založniškim programom ter pedagoško dejavnostjo, in to kljub realizaciji največjega razstavnega projekta v zgodovini muzeja – tako po strokovni kot finančni plati – to je nove stalne arheološke razstave Arheološka podoba Dolenjske, ki je zelo zaznamovala naše delo v preteklem letu. Kljub temu zahtevnemu projektu pa smo neokrnjeno izpeljali tudi načrtovani del zavarovalnega arheološkega izkopavanja na Kapičeljski njivi in obnove spomeniških

objektov na Kočevskem rogu ter preselili vse načrtovano muzejsko gradivo v nov skupen depojski prostor in s tem vsaj glede prostora za nekaj desetletij rešili problematiko shranjevanja našega muzejskega gradiva. Kljub realizaciji vseh drugih razstavnih projektov in selitvi smo nadaljevali tudi z računalniško obdelavo predmetov in istočasno inventuro ter revizijo muzejskega gradiva. Nekoliko nas je na področju novejših zgodovine prizadelo le dejstvo, da nas je sredi dela nenadoma zapustil sodelavec, na mesto katerega smo s 1. novembrom zaposlili zgodovinarja pripravnika, s čimer se je redno delo v tem kustodiatu nekoliko upočasnilo. Program je v letu 2008 uresničevalo 22 zaposlenih delavcev, kar je povsem enako kot leta 2007. Od tega jih 19 financira MzK RS, 3 pa MO Novo mesto. Od 22 zaposlenih je 13 strokovnih delavcev, od tega osem kustosov, med njimi je pripravnik, ki je nadomestil umrlega sodelavca, pedagog, dokumentalist za arheološko gradivo, strokovni sodelavec za Kočevski rog, kot edini zaposleni v tej dislocirani enoti, in dva konservatorsko-restavratorska tehnika za arheološko gradivo.

Leto 2008 je bilo prav zaradi nekaterih izjemnih projektov, ki smo jih uspešno realizirali, tudi finančno izjemen zalogaj, saj smo imeli skupno do sedaj daleč najvišji proračun, pri katerem je MzK RS za realizacijo našega programa prispevalo 69,06 odstotka, MO Novo mesto 16,04 odstotka, sami pa smo pridobili 14,90 odstotkov sredstev. Kljub izjemno zahtevnemu finančnemu zalogaju smo leto zaključili pozitivno, in to ne glede na zelo velike težave z likvidnostjo naše občine. Zato ocenjujem, da je bilo leto 2008 v vseh pogledih naše najuspešnejše leto, ki sta ga po dolgoletnih prizadevanjih

še posebej zaznamovala postavitev in otvoritev nove stalne arheološke razstave ter pridobitev novega skupnega depojskega prostora in glede na obseg opravljenega dela tudi pozitivno finančno poslovanje, pri čemer smo pridobili tudi daleč največ sponzorskih in donatorskih sredstev doslej, zaradi česar kljub zaostrenim finančnim in gospodarskim kazalcem optimistično gledam na uresničevanje naših prihodnjih načrtov.

Pri **rednem internem muzejskem delu** je bila v letu 2008 prioriteta selitev precejšnjega dela muzejskega gradiva s področja arheologije, etnologije in kulturne zgodovine v novo pridobljeni depojski prostor (1150m²), kar nam je vzelo kar precej časa, kot tudi ureditev in nadaljevanje inventure ter revizije preseljenega gradiva predvsem s področja etnologije in kulturne zgodovine. V letu 2009 nas na tem področju čaka nadaljevanje začetega dela in dokončna ureditev predmetov v novem prostoru.

Na področju evidentiranja smo skupno evidentirali 759 enot muzejskega gradiva, kar je skoraj enako kot leto poprej in za 14 odstotkov več od načrtovanega. V trajno hranjenje smo pridobili 1.069 enot muzejskega gradiva oz. skoraj štiristo enot več kot leta 2007. Od tega smo jih odkupili 184, 571 smo jih pridobili v dar, 314 pa z arheološkim izkopavanjem. Na novo smo inventarizirali 995 muzejskih predmetov, kar je precej več kot leta 2007 in za več kot trikrat več od načrtovanega. Od tega smo jih klasično inventarizirali 825, drugo pa digitalno. Skoraj povsem enako kot v lanskem letu smo tudi fotografirali predmete in sicer 688. Večje pa je tudi število zrisanih predmetov na področju arheologije, 110, in terenskih risb, načrtov arheoloških grobov in gomil, 90. Skupaj smo tako v letu 2008 obdelali 2.058 predmetov, kar je za 33 odstotkov več od načrtovanega. Številke pa bi bile zagotovo še precej višje, a smo na področju arheologije realizirali postavitev nove stalne arheološke razstave (13. junij 2008) in tudi arheološko izkopavanje na Kapi-teljski njivi, ki je letos prav zaradi stalne razstave potekalo namesto v običajnih spomladanskih mesecih v poletnih in jesenskih. To se je še

najbolj poznalo pri manjšem številu digitaliziranih predmetov, nekaj malega pa smo za načrtom zaostali tudi pri konservaciji in restavriranju muzejskih predmetov. Tako smo na področju konservacije v lanskem letu zaostali za načrti za približno 30 odstotkov, kar pa je posledica tudi pomanjkanja finančnih sredstev za dokončanje konservatorskih del pri zunanjem izvajalcu, ki nam konservira fotografske plošče. Smo pa zato vse etnološke predmete, ki smo jih odpeljali v nov depojski prostor, predhodno zaplinali in nato očistili, kar je bil tudi precejšen strošek. Kljub temu smo v letu 2008 skupaj uspeli zaščititi 260 predmetov, kar je 50 odstotkov več kot leto poprej, od tega 195 v lastni delavnici, kar je za 21,9 odstotkov več od načrtovanega. Pri restavriranih predmetih smo za načrtom zaostali le za dobrih 5 odstotkov in jih tako v domači kot zunanjih delavnicah skupaj restavrirali 207, od tega 140 v lastni delavnici. Na tem področju smo nadaljevali tudi z več kot uspešnim sodelovanjem z delavnicami RGZM Mainz v Nemčiji. Poleg teh delavnic naše gradivo obdelujemo še v domači delavnici za arheološko gradivo, ki jo imamo skupaj z območno enoto ZVKDS Novo mesto. Večino drugega gradiva še vedno zaščitimo in restavriramo s pomočjo zunanjih izvajalcev.

Na področju dokumentacije smo na vseh postavkah izpolnili zastavljene načrte in večinoma presegli številke iz leta 2007. Tako smo pridobili natančno 2.000 klasičnih fotografij, 5.287 digitalnih posnetkov, 2.052 negativov in 1.100 dia-pozitivov. Poleg tega smo v muzeju povečali tudi stanje knjižničnega gradiva za 361 enot, kar je za slabih 10 odstotkov več od predhodnega leta, od tega smo jih z zamenjavo pridobili 175, v dar pa 142. Skupaj imamo tako 15.569 enot.

Pri proučevanju gradiva smo realizirali vse načrtovane naloge v programu, in sicer Novo mesto od leta 1848 do 1918, Prva svetovna vojna na Dolenjskem, Šege in navade koledarskega cikla na Dolenjskem, Ljudsko rezbarstvo na Dolenjskem, Obnova in razvoj Novega mesta po drugi svetovni vojni – kjer se je v drugi polovici leta zaradi smrti sodelavca delo začasno ustavilo in ga

bo nadaljeval novozaposleni na tem področju po končanem pripravništvu – in Arheološka podoba Dolenjske, ki smo jo v tem letu tudi zaključili s postavitvijo istoimenske stalne razstave. Večina tem je povezanih s pripravami na stalne razstave, s tem da bo katera od njih najprej prikazana še na občasni razstavi, etnološkim temam pa so končni cilj občasne razstave s katalogi.

Kot je razvidno iz zgoraj zapisanega, smo pri rednem programu skoraj povsod uresničili, ponekod pa tudi presegli načrtovani obseg dela, kar je ponovno velik uspeh in zavedanje, da je redno interno delo osnova muzejske dejavnosti.

Pri **razstavnem programu** za leto 2008 smo bili po odločbi MzK RS dolžni realizirati samo novo arheološko stalno razstavo Arheološka podoba Dolenjske. 13. junija 2008 je predsednik republike Slovenije dr. Danilo Türk omenjeno stalno razstavo tudi odprl, s tem pa smo v muzeju po desetih letih prizadevanj zaključili zagotovo največji razstavni projekt, tako strokovno kot finančno, v zgodovini našega muzeja. Ob razstavi smo izdali tudi publikacijo – vodnik in precej drugega reklamnega in promocijskega materiala, vse v sklopu celostne podobe razstave. Celotni projekt so v letu 2008 poleg MzK (17 odstotkov) izdatno podprli v MO Novo mesto (55 odstotkov) – ki je pred postavitvijo razstave v celoti pokrila tudi stroške investicije v stavbo Križatijo, kjer se razstava nahaja, in za samo razstavo prispevala še potrebna sredstva za večino razstavne opreme – ter sponzorji in donatorji, večinoma dolenjsko gospodarstvo, nekaj malega pa so prispevale tudi vse druge občine na območju, ki ga pokriva Dolenjski muzej, in tako skupaj za realizacijo zastavljenega projekta prispevali 28 odstotkov vseh potrebnih sredstev. Predvsem s pomočjo MO in sponzorjev ter donatorjev smo tako prišli do razstave, ki končno na enem mestu prikazuje del najpomembnejše nacionalne dediščine in združuje vse bogastvo in pomen arheološke preteklosti Dolenjske v evropski zgodovini, še posebej v njeni prazgodovini. V letu 2009 pa bomo po prvotnem načrtu izdali še obsežen katalog omenjene razstave s predstavitevijo vseh razstavljenih predmetov.

Seveda pa se v muzeju pri razstavnih dejavnosti nismo zadovoljili samo z zgoraj opisano razstavo, temveč smo tako pripravili še 12 razstav v naših razstaviščih, od tega kar tri lastne, ki so bile vezane na obletnice, in sicer Tone Knez 1930–1993 ob 15-letnici smrti našega prvega arheologa, Leon Štukelj 1898 – 1999 – 2008 ob 110-letnici rojstva našega rojaka in najuspešnejšega slovenskega olimpijca z zloženko in 50 let avtomobilske ceste Ljubljana – Zagreb z zloženko. V sodelovanju z Narodno galerijo smo gostili razstavo arhitekta Jožeta Plečnika in pripravili še likovno razstavo s katalogom novomeškega likovnega ustvarjalca Janka Orača z naslovom Plastenja, v sodelovanju s Hrvaškim kulturnim društvom pa smo postavili na ogled razstavo slik Dubravke Babić iz Zagreba. V Jakčevem domu, naši dislocirani enoti, pa smo v okviru druge sezone galerijskega programa pripravili šest razstav, in sicer Veljka Tomana – Palme, Žarka Vreza – Slike in Mateje Kavčič – Sadeži narave z zloženkami, aktivno sodelovali pri 4. Novomeških likovnih dnevih in gostili razstavi Zavoda za kiparstvo iz Ljubljane Slovenska kiparska razstava in Zavoda Lokalpatriot iz Novega mesta fotografško razstavo Mingard, Russell v okviru Fotopuba 2008. Poleg teh razstav pa smo opravili še dve gostovanji naših razstav, in sicer smo z razstavo Božidar Jakac – Vsega človek ne more narisati gostovali v Muzeju novejšje zgodovine v Celju, z razstavo Božidar Jakac – Portret pokrajine pa v Mestni galeriji v Bihaču. Zavodu za turizem Novo mesto pa smo pomagali pri strokovni in fizični postavitvi razstave Cviček skozi čas ob Tednu cvička v Novem mestu. Razstava petih muzejev in galerije jugovzhodne Slovenije (Belokranjski, Dolenjski, Kočevski in Posavski muzej ter Galerija Božidarja Jakca) Pozdrav iz ... gospodarske dejavnosti na razglednicah pa je gostovala še v Belokranjskem muzeju Metlika.

Vse te naše in gostujoče razstave so bile v okolju, v katerem delujemo, zelo dobro sprejete in obiskane ter tudi podprte tako s strani MO Novo mesto preko sofinanciranja našega programa za leto 2008 kot tudi naših zvestih sponzorjev, ki so s svojim finančnim prispevkom tudi

v preteklem letu poleg stalne arheološke razstave bistveno pripomogli k izvedbi našega celotnega realiziranega razstavnega in obrazstavnega programa. Del stroškov realizacije tega dela našega razstavnega programa pa smo pokrivali tudi iz lastnih sredstev.

V celoti gledano smo naš program predstavljanja gradiva javnosti po odločbi MzK RS v letu 2008 bistveno presegli, z realiziranim pa smo lahko več kot zadovoljni.

Pri **založniški dejavnosti** smo v letu 2008 načrtovali izid vodnika, plakata, promocijske zloženke v šestih jezikih, predvabila, vabila in nekaj promocijskega materiala ob novi stalni arheološki razstavi. Vse to smo tudi realizirali kot tudi še deset vabil na otvoritve drugih razstav, ki smo jih pripravili v muzeju, en katalog (Janko Orač – Plastenja) in pet zloženek k razstavam Leon Štukelj 1989 – 1999 – 2008, 50 let avtomobilske ceste Ljubljana – Zagreb, Veljko Toman – Palme, Žarko Vrezec – Slike in Mateja Kavčič – Sadeži narave, izdali pa smo še tri nove arheološke replike in novo promocijsko zloženko o našem muzeju.

Na področju **pedagoške dejavnosti**, ki je ena od najbolj razvejenih v slovenskem muzejstvu, smo prav tako realizirali vse začrtane naloge in prioritete po odločbi MzK RS. Smo pa tudi v preteklem letu precej, za kar 30 odstotkov presegli načrtovanih sto muzejskih delavnic, katerih smo pripravili kar 132 s 33 različnimi temami, ki so potekale tako v naši pedagoški delavnici v muzeju, kjer smo pripravili 32 različnih tem, povezanih z našo razstavno dejavnostjo v 110 ponovitvah, od tega 105 za mladino in 5 za odrasle, eno delavnico za mladino tudi v našem Jakčevem domu, kjer smo tudi v letu 2008 pripravili izključno delavnice z likovno tematiko in 22 ponovitvami. Skupno jih je obiskalo 2.965 udeležencev, od tega 2.546 v muzeju in 419 v Jakčevem domu. Poleg tega pa smo v muzeju, Jakčevem domu in Kočevskem rogu tako kot vsako leto opravili še številna vodstva po stalnih in občasnih razstavah, skupaj 427 različnih skupin s 10.518 obiskovalci, 30 predavanj s 669 udeleženci (od tega 20 na Kočevskem rogu na temo Kulturna in naravna dediščina Kočevskega roga), 70

skupin ali 1.664 udeležencev pa si je ogledalo naše dokumentarne filme tako v muzeju kot na Kočevskem rogu. Vsi ti številni programi so že utečeni v naši obrazstavnih ponudbi, ki jo z novimi razstavami samo še dopolnjujemo. Pri sami izvedbi sodelujejo tudi drugi strokovni delavci muzeja, pomagamo pa si tudi z zunanjimi izvajalci.

Ob tem velja zapisati še, da smo pripravili poleg tradicionalnega, v letu 2008 že 13. dneva odprtih vrat ob dnevnu Dolenjskega muzeja (1. junij) še štiri dni s posebnim programom in prostim vstopom, in sicer za kulturni praznik, mednarodni dan muzejev, Ta veseli dan kulture in lani tretjič s svojo prireditvijo sodelovali pri vseslovenskem projektu Muzejska poletna noč. V vseh teh dneh je v muzej prišlo 537 obiskovalcev. Poleg teh pa smo organizirali ali soorganizirali še 35 prireditev, ki so potekale v naših prostorih – različne predstavitve, predavanja, tiskovne konference, srečanja, sprejemi in koncerti na Muzejskih vrtovih, ki se jih je skupaj udeležilo 3.391 obiskovalcev, kar je precej več kot leta 2007.

Skupaj si je naše razstave v letu 2008 v muzeju, Jakčevem domu in Kočevskem rogu ogledalo nekoliko manj obiskovalcev kot leto poprej, kar pa je posledica zaprtja za dva meseca in pol (januar, maj in polovico junija) stare stalne arheološke razstave, ki smo jo že konec leta 2007 podrli in prenesli v našo galerijo, kjer smo jo v januarju postavili na novo ter od februarja do maja imeli tudi na ogled in manjši obisk na Kočevskem rogu zaradi zaprtja gostinskega dela v objektu spominskega oziroma Mačkovega doma. Tako smo zabeležili 17.773 obiskovalcev, pedagoško-prireditvenih dejavnosti pa se je v muzeju udeležilo še 8.297 obiskovalcev, kar pomeni, da nas je skupaj v letu 2008 obiskalo 26.070 obiskovalcev oziroma 20 odstotkov manj kot leta 2007. Kljub temu pa smo še vedno bistveno presegli naša pričakovanja oziroma načrte, ki so zapisani pri številki 20.000 obiskovalcev letno.

Poleg finančnih sredstev, ki so vloženi v realizacijo programa, pa še vedno odločilni delež vendarle prispevamo vsi zaposleni v muzeju. Tu si pohvalo za realizacijo programa

ma tudi v preteklem letu zaslužijo še enkrat več prav vsi, saj si vsak kot posameznik in na koncu tudi kot kolektiv prizadevamo po svojih najboljših močeh in sposobnostih prispevati maksimalen delež, ki pa večinoma bistveno presega običajen delokrog. Pri vseh zaposlenih se čuti velika odgovornost do dela in pripadnost muzeju, s tem pa si družno prizadevamo za realizacijo zastavljenih nalog in ciljev, prepoznavnost ter ugled našega muzeja v domačem okolju in širšem slovenskem in mednarodnem prostoru kljub še vedno izredno nestimulativnemu sistemu nagrajevanja, ki nikakor ne upošteva večje aktivnosti, angažiranosti in vloženega dela. Res pa je, da sami

odločamo o obsegu našega letnega in večletnih programov, jih sami tudi predlagamo in končno realiziramo. To pa je tudi posledica odgovornosti, ki jo čutimo tako do okolja, v katerem delujemo, kot do muzejskega gradiva, ki nam je zaupan v hranjenje in upravljanje.

Vsekakor sem z realizacijo in učinkovitostjo v letu 2008 izjemno zadovoljen, z doseženimi rezultati pa smo samo še potrdili in utrdili ugled, pomen in vlogo Dolenjskega muzeja v slovenskem muzejstvu, domačem okolju in širšem slovenskem in mednarodnem prostoru, pri čemer pričakujem, da bo kljub zaostrenim gospodarskim pogojem tako ostalo tudi v prihodnje.

Iztok Hotko

ANATOMIJA MEDIJA

Bojan Radovič: O fotografiji / On Photography, fotografska razstava, Galerija Simulaker, Novo mesto, 23.12. 2008 – 23.1. 2009

Kako naj razumemo v zadnjem času tolikokrat citirano trditev o tem, da realnosti ni več in da obstajajo le še podobe? Oziroma obratno, da ni več podob, temveč le realnost, ki se neprekinjeno prikazuje sama sebi? Ta dva diskurza si nasprotujeta, pa vendar vemo, da vseskozi prehajata in se spreobračata drug v drugega spričo preprostega razloga: če zdaj obstajajo samo še podobe oziroma je vse le podoba, postane vsebina pojma 'podoba' izpraznjena.

Zdi se, da danes termin 'podoba' vsebuje več funkcij, katerih problemska razporeditev določa naravo umetniškega dela. Razstavni projekt Bojana Radoviča O fotografiji / On Photography v Galeriji Simulaker lahko razumemo prav v kontekstu teh elementarnih vprašanj, kot poskus detektiranja narave fotografske podobe skozi njeno heterogenost, pa tudi kot preizpraševanje raznolikosti funkcij vizualnega. Zaradi kompleksnosti vprašanj, ki jih zastavlja, razstava učinkuje kot učna ura anatomi-

mije fotografskega medija. Radovič secira več problemskih sklopov, ki segajo od preizpraševanja formalno procesne strukture medija do sprememb, ki jih je fotografija kot umetniška forma doživela s prihodom digitalne paradigme, problematizira semantični in narativni potencial fotografije, njeno razmerje do drugih umetniških oblik in njen status v mediatiziranem svetu spektakla, reflektira problem avtorstva ter sega do vprašanja, ki se zdi fotografiji inherentno: odnos original/kopija. Radovič na razstavi sooča fotografije, ki ustvarjajo kontrast. Na eni strani so dela, ki funkcionirajo kot podobe in se nanašajo na drugega, na drugi strani pa so čiste vizualne forme, ki se nanašajo zgolj same nase. Središčno mesto v postavitvi razstave zavzema fotografija z naslovom And What About the Truth?, ki tematsko intonira avtorjevo polje zanimanja. Radovičevo samoizpraševanje o resnici medija, o zmuzljivem odnosu med fotografijo

in resničnostjo morda konceptualno najnazorneje prikaže fotografija iz serije (Re)Questioning Photography. Gre za posnetek zidu, s katerega je bil snet okvir s fotografijo. Na steni so vidne le sledi, ki kažejo na odsotnost — lise in madeži, ki so se zaradi vpliva svetlobe sčasoma izrisale na robovih zakrite površine. Radovič s to intervencijo povzame bistveno lastnost fotografije kot svetlobnega zapisa in duhovito parafrazira misel Susan Sontag o paradoksu fotografske podobe, ki je lažna navzočnost, ki učinkuje kot fetiš in ponuja zgolj utvaro o stiku z nenavzočo realnostjo in njenim polaščanjem. Ta problematika se nadaljuje v seriji z naslovom Matrica-Malevič, ki jo avtor postavi v kontekst digitalne fotografije. Fotografiji predstavljata ruskega suprematista Kazimirja Maleviča na smrtni postelji. Čez njegov obraz je postavljeno besedilo, kodni zapis računalniškega programa, ki določa digitalni izpis te fotografske podobe. Zapis je natisnjen na celuloidni papir, ki ima vlogo fotografskega negativna, s čimer Radovič pervertira temeljno značilnost fotografije v digitalni dobi.

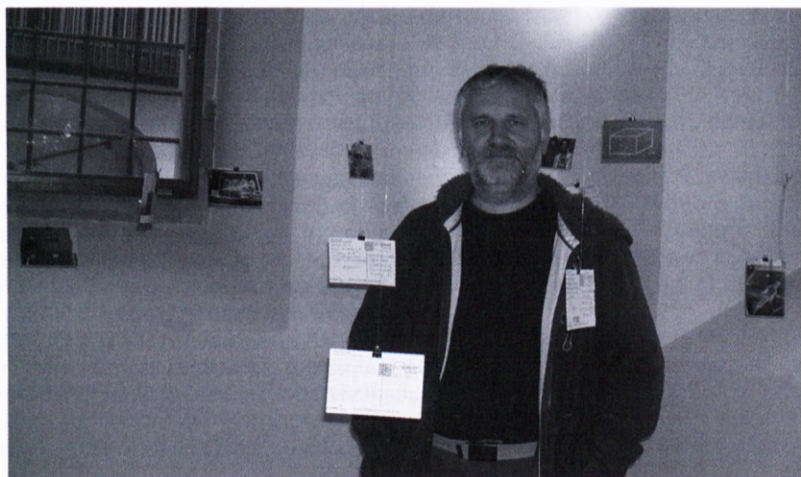
Tudi v seriji aktov Re-Make Radovič preizprašuje tehnološke, materialne in formalne zakonitosti fotografije. Gre namreč za fotografije, ki so bile po več letih »znova« narejene v drugačni tehniki, s čimer avtor opozori na specifične tehnične možnosti fotografije in v tem kontekstu problematizira koncept »originala«. S fotografijami iz serije »Skopje 6.12. 2007« avtor preizprašuje vlogo fotografov pri projektih sodobnih umetniških praks. Radovič

je pri tem projektu sodeloval kot fotograf, avtorstvo pa pripada Romanu Uranjeku (IRWIN), ki je zasnoval njegov koncept. CardArt sestavlja 14 fotografij, ki so nastale lani poleti v ZDA. S to serijo Radovič nakaže raznolikost možnosti rabe fotografije. Po eni strani gre za fotografov dnevnik, ko s podobo (in besedo) beleži svoje bivanje v New Yorku, po drugi strani pa so to razglednice, ki so bile dejansko poslone na naslov kustosa razstave.

V New Yorku je nastal tudi cikel TimeBox/Brooklyn Cigar Co., serija 73 fotografij, ki prikazujejo en sam kader, posnet v kratkem časovnem intervalu — »Auggie's corner« v Brooklynu. Auggie je lik iz ameriškega filma Smoke (1995), lastnik prodajalne cigar. Njegova posebnost je, da vsak dan ob istem času pred svojo prodajalno posname isti kader ulice. Radovič je v New Yorku poiskal ulico iz filma in usmeril kamero v nasprotno smer — v hišo, kjer je nekoč bila prodajalna cigar. S to sekvenco fotografij Radovič opozori na dimenzijo časa, ki ima v fotografskem mediju posebno mesto, obenem pa se pokloni filmu Smoke in znameniti sceni iz filma, kjer se Paul sprašuje o smiselnosti vsakdanjega Auggijevega fotografskega rituala.

Intenzivno preizpraševanje ontološkega statusa fotografije je zagotovo ena pomembnejših stalnic Radovičevega fotografskega opusa. Fenomena fotografije se loteva analitično, z vse bolj podarjenim kritičnim premislekom do površnih, esteticističnih tendenc v njenih sodobnih izpeljavah.

Bojan Radovič na svoji razstavi v Galeriji Simulaker. (Foto: M. Markelj)

Vtisi z baletnega večera

Novembra lani so prišli ljubljanski baletniki k nam v Novo mesto. Pomembni nosilci slovenskega baleta so se spojili s starim duhom dolenske province, ki je v zgodovino umetnosti kljub svoji odročni provincialnosti prispeval velika imena slovenske umetnosti. Dvorana Kulturnega centra Janeza Trdine je bila polna in je ogrevala plesalce s toplimi aplavzi.

Po ogledu predstave me je občudovanje baleta, moje stare ljubezni, nekaj časa premetavalo po lestvici vsemogočih čustev. Zdaj je minilo že nekaj dni, nebo je decembrsko sivo in na tem platnu so se ohranile nekatere podobe iz predstave.

Plesalkino stopalo, ki se v tako čudovitem loku pne nad banalno razsežnostjo tega sveta. Zaljubljeno stopalo v vznesenem občutju do podlage, od katere se vendarle odriva. V vznesenem občutju se dviguje na svoje konice – brez smisla, brez razloga, samo zaradi radoživosti telesa, ki se igra samo s svojo težo. Balet: aristokracija telesa, stilizirano gibanje, nežno zaokroženih linij telesa, ki svoj krog dopolnijo nekje zunaj sebe, človek, ki vse svoje bivanje posveti temu, da postane svoj nad-jaz, najde svojo celoto nekje v prostoru... napolnjenem s harmonično glasbo nežnih sfer, s pozornostjo stoterih src, ki upirajo pogled v prefinjeno gibanje plesalke, lahne kot dih. Mandala iz nevidnega sveta utripa nekje na odru pred nami.

Zaljubljena sem v plesalkino stopalo.

Ljubim samoljubnega moškega plesalca, ki najbolj ognjevito izraža svojo ljubezen do bivanja, izraža superiornost svoje lepote... Lepote telesa, podvojene z lepoto duha, izraženo z obvladovanjem gibanja.

Ljubezen do samega sebe nam je običajno dovoljena, ko izpolnimo zahteve do drugih. Drugi nam dovolijo, da se ljubimo. V nasprotju imamo občutek krivde. Ta pa vleče k tlom, zato menim, da plesalec mora biti vsaj malo samoljuben. To mu daje polet, da se dvigne nad svojo težo in nas prepriča, da je svoboda mogoča. V trenutku, ko se ta meteor

sreče in ljubezni do življenja pojavi na odru, obstanem vsa zaslepljena od njegove podobe. Veliki gospodar čustev ... ki nenadoma izgine ... zadihal je oblak miru, trajajoč v drobnem gibu plesalkine glave, okronane s skromnostjo. V iluziji mehke se je utopil veter ljubezni, ki je našel svoj začetek.

Veliki gospodar čustev, ki nenadoma izgine, ko se pridruži plesalki, skrije se za njo, stopi se z njenim gibanjem.

In če sem za trenutek banalna: ko krhka balerina zalebdi v zraku, plesalec nosi breme nekaj sekund tik pred seboj. Nekaj sekund spat ... tik pred seboj, ... Pomislim, da dvigovalec uteži nosi breme visoko nad glavo, torej s celim telesom. Plesalec v lebdečem plesalkinem koraku nosi breme samo z rokami. Banalna podrobnost, ki je seveda zelo pomembna in vredna sveta, ki ves čas nastaja in izginja pred nami.

Toda svet ni ves čas lep.

Od telesa kakor odrezana roka kar naenkrat zavisi v zraku. Desna roka mlahavo zaniha kot refren v sodobni koreografiji, ki govori o ljubezni med moškimi in žensko. Desna roka, tista, s katero je Bog ustvaril svet, tista, s katero vsak dan ponovno ustvarjamo svoj svet. Desna roka, roka, po kateri prihaja dobro, s katero pobožamo, tista, s katero obvladamo animalično.

Koreografija je polna razsutega, depresivnega, obupanega gibanja, s katerim plesalca izživita občutje sodobnega sveta, tolikokrat nabitega z občutki izgubljenosti in depresivnosti. Plesalca nam pripovedujeta zgodbo o ljubezni, ki ugasne, ne obstane v tem svetu, kjer je vse lepo in dobro obsojeno na izginotje.

Na odru ostane samo stol, simbol civilizacije in tudi tehnologije, ki določata meje naše svobode.

V spominu pa ostane nihajoča desna roka kot simbol nečesa odsotnega.

Vendar pa je med ljubljanskimi baletniki zavel nov veter, veter nove ustvarjalnosti, saj so se nekateri plesalci pogumno lotili ustvarjanja novih koreografij v plesu na prstih.

To še precej neraziskano polje plesa od plesalca zahteva ne samo obvladovanje baletne tehnike na konicah prstov, pač pa tudi poznavanje svoje lastne človečnosti, svojih čustev, strahov, odzivov na sodobni svet, svojih vizij in sanj, v katerih kraljujejo simboli in v katerem je plesalec veliki vladar, ki ustvarja novi svet,

ново svobodo.

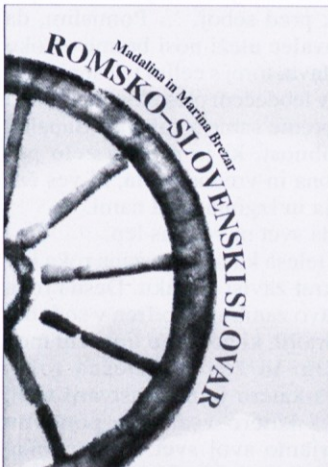
Nismo je še doživeli, vendar pa smo že stopili proti njej.

Sivo nebo.

Gala baletni večer je organiziralo Društvo baletnih umetnikov Slovenije, polna dvorana gledalcev pa potrdila dolgoletno prisotnost plesa v Novem mestu.

Ksenija Khalil

O ROMSKEM JEZIKU

V letu 2003 je bilo ustanovljeno Romsko kulturno društvo Vešoro, katerega aktivno jedro tvorijo člani družine Brezar iz Lokev pri Črnomlju. Njihovo kulturno delovanje je zraslo na ljubezni do glasbe očeta Srečka, ki igra na harmoniko ne samo stare romske viže, ampak tudi druge pesmi, predvsem s področja zabavne in narodnozabavne glasbe. Razne napeve sklada tudi sam. Ko je zrasla v dekle njegova hči Marina, se mu je s prepevanjem pridružila pri igranju. Iz takšnih osnov je nastala njihova prva kasetna Mama, so kerava? (Mama, kaj naj storim?), ki je izšla leta 2003, kmalu po nastanku društva. Takrat sva se spoznala s Srečkom Brezarjem, ki je tudi vodil društvo. Oglasil se je na črnomaljski izpostavi Javnega sklada za kulturne dejavnosti s prošnjo, da bi mu pomagala pri izdaji kasete in delu društva. Tako se je začelo moje sodelovanje s to družino oziroma društvom, ki traja še sedaj, čeprav sem v pokoju.

S Srečkom Brezarjem sva se veliko pogovarjala o tem, kaj naj bi delalo njihovo društvo, kajti Brezarji so imeli veliko voljo do dela, začetki pa je bilo težko. Čeprav sta jim glasba in ples še najbolj v krvi in je vsakoletni koncert stalnica v njihovem delovanju, samo na tej osnovi nismo mogli graditi. In smo razmišljali naprej. Tako se je že na začetku najinega znanstva porodila ideja o pripravi slovarja. Zanimivo je, da pri izvedbi romskih projektov denar ni glavna ovira, saj slovensko ministrstvo za kulturo vsako leto določi kar primer-

no vsoto za sofinanciranje romskih kulturnih projektov, katerih upravičenci oziroma nosilci projektov so lahko le Romi in njihova društva. Žal je teh projektov iz Bele krajine in Dolenjske premalo.

Društvo Vešoro je že naslednje leto, to je 2004, izdalo manjšo publikacijo Mengaro življenji (Naše življenje), v kateri je nekaj Romov opisalo svoje življenje in druge zanimivosti iz življenja Romov nasploh. Poleg tega prinaša knjižica zapise štirih ljudskih romskih pesmi (notografiral Anton Grahek), česar ni doslej še nihče storil. Naslednje leto je članica društva **Marina Brezar** izdala pesniško zbirko Samo hari bajt (Samo malo sreče), leta 2006 pa je izšla zbirka romskih in belokranjskih ljudskih pravljic, ki jo je uredila članica društva **Madalina Brezar**. Vse knjige so bile izdane dvojezično, se pravi v romskem in slovenskem jeziku. To so bili v Beli krajini prvi zapisi v romskem jeziku, izdani v knjižni obliki.

Nato je društvo začelo pripravljati romsko-slovenski slovar, ki ga je izdalo konec leta 2008, saj je bilo delo pri pripravi slovarja zahtevno. Ker je bila priprava slovarja omejena na dve leti zaradi pogojev sofinanciranja, sta avtorici pripravili slovar, ki vsebuje le okrog 7.000 romskih besed. Teh je sicer še več in jih bo potrebno zbirati in zapisovati v naslednjih letih. Slovar je skupno delo sester Marine in Madaline Brezar. Ker sta pokazali izjemno voljo in pripravljenost za delo, sem jima z veseljem pomagala.

Zadovoljna sem, ker sta delo dobro opravili, in mislim, da je pred nami kar solidna publikacija. Romom je lahko v čast in ponos.

Delo s slovarjem je bilo zelo težko, saj ni bilo na voljo nobenega vzorca, nobenega romskega slovarja. Na razpolago so bili le ustni viri, torej zgolj sodobni pogovorni romski jezik. Tudi doslej izdanih del v romščini je še premalo, da bi iz njih črpali besede. Osnovni problem je bil, kako se sploh lotiti zadeve: ali zapisovati besede, kakor bi se jih spomnili, ali si s čim pomagati. Prva pot bi bila zelo dolgotrajna in bi se raztegnila na vrsto let. Zaradi časovne omejitve dveh let smo se odločili za krajšo pot. V pomoč smo vzeli slovar slovenskega knjižnega jezika kot opomnik za besede. Tako je v bistvu najprej nastal slovensko-romski slovar. A tudi to ni bila lahka pot, pa čeprav smo se odločili, da bomo zapisovali le besede iz vsakdanjega življenja. Ob tem sem ugotovila, da Romi zelo slabo razumejo slovensko. Pa ne samo to, težave so celo pri pisanju v romskem jeziku in branju, ker tega doslej sploh niso bili vajeni. Potrebno je bilo ogromno pogovorov o pomenu posameznih besed in izrazov.

Kaj nam pravzaprav razkriva publikacija z naslovom Romsko-slovenski slovar? Najprej naj povem, da vsebuje publikacija nekaj elementov slovnice, pa romsko-slovenski in slovensko-romski slovar.

Publikacija prinaša romski jezik, kakor ga govorijo belokranjski Romi, saj je tudi nastal v glavnem na znanju družine Brezar. Dolenjski in posavski Romi imajo v jeziku še nekatere posebnosti, ki pa v tem slovarju niso obdelane. O romskem jeziku nismo Slovenci doslej vedeli skoraj nič. Z Romi smo se pogovarjali slovensko in še to v svojem narečju. To se pozna tudi pri romskem jeziku, saj je veliko besed prevzel iz slovenskega pogovornega jezika. Zato ni čudno, da se belokranjski oziroma dolenjski in prekmurski Romi med seboj slabo razumejo, saj imajo dandanes v svojem jeziku veliko besed iz svojega okolja. Čeprav se za silo razumejo vsi Romi po Evropi, kajti izrazi v romščini na primer za očeta (dat), mater (daj), sina (čhavo), hčer (čhaj) itd., so pri vseh Romih v osnovi isti.

Nasploh je značilno za romski

jezik, da so Romi pozabili ogromno izvornih romskih besed ali pa jih niti ni bilo. Čeprav je vsak živi jezik, tudi tisti, v katerem se piše in govori, izpostavljen spremembam, je to še veliko bolj prisotno pri jeziku, ki se le govori. Ker so Romi živeli oziroma živijo raztreseni po Sloveniji v manjših, med seboj oddaljenih skupnostih, med katerimi ni bilo stikov ali zelo malo, vidim v tem tudi razlog za zamiranje romskega jezika in prevzemanje besed iz bližnjega okolja. Skratka, romski jezik ni razvijal novih besed, kot jih je npr. slovenščina z razvojem človekovih dejavnosti in pisave. Kot primer lahko navedem glagol kerī (delati), iz katerega niso nastali v romskem jeziku ne delavnica, ne delavec, ne delavnik itd. Te in še vrsto drugih besed si romski jezik sposoja iz slovenskega, a jih po svoje oblikuje, kakor na primer tudi slovenščina prevzema tuje besede in jih oblikuje po svoje.

Če bi prišlo do prizadevanj po oblikovanju enotnega romskega knjižnega jezika, se ne postavlja samo vprašanje, kako poenotiti dolenjsko-belokranjski in prekmurski romski jezik oziroma zajeti njihove posebnosti, ampak se postavlja zlasti vprašanje: ali besede, ki jih romski jezik sedaj ne pozna, jih pa potrebuje, enostavno vzeti iz knjižne slovenščine ali umetno razvijati romske vsaj tam, kjer obstoje osnovni romski izrazi, iz katerih korenov bi se dalo oblikovati nove besede. Ali pa poiskati manjkajoče romske izraze pri jezikih Romov v drugih državah, kjer so se morda ohranili v izvorni obliki oziroma so jih že razvili. Ker je v sedanjem pogovornem jeziku Romov prevzetih tudi veliko slovenskih popačenk, na primer peglizno (likalnik, narečno: peglezen), se postavlja vprašanje, ali bi bilo umestno te izraze v bodočem knjižnem romskem jeziku nadomestiti z izrazi iz knjižne slovenščine. Kot rečeno, smo v slovarju denkrat zapisali jezik, kot ga Romi dejansko govorijo, torej peglizno in ne likalnik oziroma likalniko.

Kakšen bo razvoj romskega jezika, je odvisno od Romov samih. Zdi se mi, da še niso pripravljene na oblikovanje skupnega jezika, saj se vsaka romska skupnost oklepa svojega narečja. Tudi nasploh še premalo store na področju negovanja

svojega jezika. Mnogi starši že uče svoje otroke govoriti zgolj slovensko, češ da jim bo šlo v šoli lažje. To je sicer res, vendar bo imelo takšno in podobno uporabljanje jezikov za posledico zlasti to, da bodo govorili slabo slovensko in slabo romsko. Cilj romske skupnosti bi moral biti, da bi znali Romi dobro govoriti svoj materni jezik kot tudi slovenski zaradi potreb po vključevanju v slovensko družbo. Integracija in asimilacija prinašata torej veliko pasti za izgubljanje romskega jezika. Kako se bo romska skupnost uprla tem pastem, je odvisno od nje same. Priti bo moralo do sprememb v tem smislu, da bodo Romi sami zaznali svoj jezik kot vrednoto, ki jo bodo ohranjali in negovali. Za to pa je potreben precejšen splošen dvig izobraženosti in nastanek romske humanistične inteligence. Če bo ostal romski jezik zgolj pogovorni, bo prej ali slej obsojen na propad. Na takšno misel me napeljuje sedanje stanje romskega besednega zaklada, v katerem je slovenščina že skoraj prevladujoča, kar je iz slovarja jasno razvidno.

Sicer pa se nam romski jezik razkriva kot vsak drug jezik. Ima svojo zvočno podobo in svoje posebnosti. Romski jezik ima skoraj enako abecedo kot slovenski. Pojavlja se le dodatni glas dž ali đ. Včasih jo izgovorijo bolj mehko, včasih bolj trdo. V slovarju je zapisana kot đ. Kaj je prav, bodo povedali jezikoslovci. Izgovorjava drugih črk je podobna kot v slovenščini. V slovarju so romske besede opremljene z naglasi, da bi bila izgovorjava bolj točna in bi podala zvočno podobo jezika. Iz samega slovarja se seveda ne da naučiti pravilne izgovorjave, kakor se je ne da pri nobenem jeziku. Kot zanimivost naj povem, da se nekatere besede, prevzete iz slovenščine, po romsko naglašajo drugače, pri čemer je včasih naglas na nekem drugem zlogu ali pa se samoglasnik izgovori drugače.

Če s pisavo in branjem romščine vsaj za Slovence ni večjih težav, pa romščina vseeno ni tako lahek jezik. Kdor bi se ga hotel naučiti, bi se moral kar potruditi. Romski jezik pozna moški in ženski spol ter ednino in množino. Sklanjatev pozna šest sklonov. Posebnost je šesti sklon, kjer romski jezik ne pozna predloga s/z, ampak dobi beseda končnico –ha

(ednina) oziroma –ca (množina). Primer: mizaha (z mizo), mizenca (z mizami).

Pri predlogih je posebnost tudi v tem, da romski jezik ne pozna predloga od, ampak dobi beseda ustrezno končnico, na primer šolatar (od šole), mizatar (od mize), tatinbistar (od vročine) itd.

Najtežje poglavje so nam predstavljali glagoli. V primerjavi s slovenščino nismo našli nedoločnikov. V slovarju so zato vsi glagoli zapisani v tretji osebi ednine. Romski jezik pozna glagol biti, ki ga uporablja tudi v pomenu imeti, nahajati se, toda z njim ne tvori nobenega časa. Pri prihodnjiku uporablja glagol hoteti, prevzet najbrž iz hrvaščine, na primer hoću ker (bom delal). Na žalost smo šele po izdaji slovarja ugotovili, da pozna romski jezik še en način tvorjenja prihodnjika, in sicer dobi koren besede pri spregatvi ustrezno končnico kot na primer pri pretekliku, primer: kerava (bom delal). Tudi pretekli čas tvori romski jezik na dva načina. Po prvem načinu dobi koren besede pri spregatvi ustrezne končnice, po drugem načinu pa si pomaga z glagolom biti, kar je prevzeto iz hrvaščine, na primer kerdu (sem delal) ali jesu ker (sem delal). Čeprav Romi trdijo, da oba načina tvorjenja prihodnjika in preteklika enakovredno uporabljajo in da med njima ni nobene razlike glede pomena, pa menim, da je način, po katerem dobi koren besede ustrezne končnice, vendarle izvirno romski in bi ga kot takega morali tudi uporabljati. Vpliv hrvaščine je najbrž mlajšega izvora. Nasploš so glagoli poglavje, ki bi ga bilo potrebno še precej raziskati. Podobno je tudi s pridevniki in prislovi. Da o vsem ostalem niti ne govorim.

Glede malih in velikih začetnic, ločil, naglasov itd. smo se zgledovali po slovenščini. Tu naj omenim na primer besedi Rom in Gado. Besedo Rom, ki označuje pripadnika romske skupnosti, smo zapisali z veliko začetnico, besedo rom, ki označuje moža ali moškega, pa smo zapisali z malo. Izraz Gado pomeni osebo moškega spola, ki ni Rom, beseda Gadí pa osebo ženskega spola, ki ni Romka. Zapisali smo ju z veliko začetnico, podobno kot Neslovenec, Neslovenka in v slovenskem prevodu kot Nerom, Neromka. V Beli

krajini in na Dolenjskem je med Slovenci splošno razširjena misel, da rečejo Romi osebi, ki ni Rom, »civil«. Toda to ni res. Tega izraza romski jezik v resnici nima, ampak le prej omenjeni izraz Gado, oz. Gadi, ki ga tudi dosledno vsi uporabljajo, kadar govorijo po romsko.

Omenim naj še, da je nastal ta slovar povsem na ljubiteljski osnovi. Marsikaj še ni obdelano tako, kot bi moralo biti. Zaradi tega je njegova vrednost zlasti v tem, da je zapisanih tolikšno število besed, kot jih je. V bodoče bi to delo vendarle morali prevzeti ustrezno izobraženi jezikoslovci. Dokler Romi ne bodo premogli svojih, bi bila dobrodošla pomoč slovenskih.

Skratka, ta slovar je šele začetno delo, pravzaprav poskus, kako se lotiti zapisovanja romskega jezika. Morda je kakšna stvar napisana povsem narobe, kakšna pomembna prezrta. Zato bo vsaka pripomba izjemno dobrodošla, ker bo pomenila dograjevanje znanja o romskem jeziku. Za dobro razumevanje in predstavitve romskega jezika v obliki slovnice in slovarja bo potrebno še veliko raziskovalnega dela. Potrebno bo še nadalje zapisovati besede, ki jih sedaj v tem slovarju ni, se pogovarjati z drugimi ljudmi, delati primerjave z jezikom prekmurskih Romov, morda tudi z jeziki Romov, ki živijo v sosednjih deželah, razvijati nove besede. Predvsem pa bo potrebno, da se čimveč piše v romskem jeziku.

Milan Markelj

ROMI SI UTIRAJO KNJIŽNE POTI

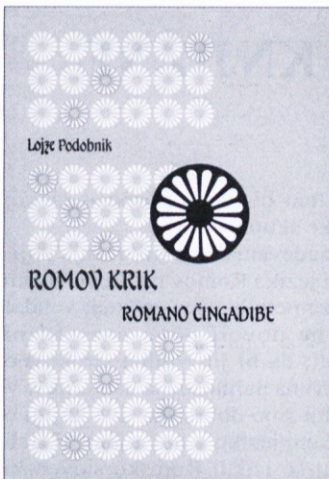
Ob vseh težavah in zapletih, ki spremljajo tako imenovano romsko problematiko pri nas, je vendarle mogoče zapisati, da Romi na Slovenskem doživljajo opazen kulturni razvoj. Deluje več romskih kulturnih društev, svoj prostor so dobili v množičnih občilih in vse več je knjig, ki izhajajo bodisi samo v romščini ali dvojezično, v romščini in slovenščini. Tako stopanje v množične elektronske in tiskane medije kot izdajanje knjig v romščini sta pomemben korak pri uveljavljanju romske skupnosti in še posebej pri razvoju romske kulture, saj krepita uveljavljanje enega njenih temeljnih nosilcev – romskega jezika. Ob tem se kot vse bolj aktualno zastavlja vprašanje, ali ni končno le dozorel čas za uresničevanje zahtevnega in doslej še ne zastavljenega projekta oblikovanja romskega knjižnega jezika. Ta bi deloval povezovalno s premoščanjem precejšnjih razlik med tremi narečji, ki jih govorijo Romi na Slovenskem, postavil bi dober temelj za učinkovito izobraževanja Romov v njihovem jeziku

ter s tem bistveno pospešil razvoj romske skupnosti.

Prizadevanja za oblikovanja knjižnega jezika Romov na Slovenskem so v zametkih sicer opazna, vendar niso ne dovolj povezana niti ni opaziti, da bi jih vodila strokovno zasnovana daljnosežna usmeritev. V letu dni smo dobili kar dve knjigi o romskem jeziku s slovarjem. V Beli krajini so izdali Romsko-slovenski slovar (o njem podrobneje piše v tej številki Rasti Ksenija Khalil), Zveza Romov Slovenije pa je izdala knjigo o romskem jeziku z naslovom Romani čhib – Romski jezik. Avtor Jožek Horvat Muc je v nji opisal izvor, značilnosti in uporabo romskega jezika na splošno in v Sloveniji, vsebuje pa tudi romsko-slovenski slovar in napotke za začetno učenje romskega jezika. Pri pripravi knjige so sodelovali Daniel Šarkezi, Monika Sandreli, Janja Rošer in Nataša Brajdič. Dva zanimiva in pomembna projekta, ki pa sta nastajala drug mimo drugega, ne da bi se dopolnjevala ali iskala skupna izhodišča za romski knjižni jezik.

Naslovnica slikanice Jagoda.

O potrebi po snovanju skupnih temeljev romskega knjižnega jezika govori tudi vse pogostejše izhajanje izvirnih knjig v romščini, ki jo zapisujejo in oblikujejo, kakor se zdi, da je prav, tistim redkim posameznikom, ki ustvarjajo v romščini oziroma se ukvarjajo s presajanjem drugih besedil v romščino. Začelo se je v devetdesetih letih 20. stoletja, ko so v Prekmurju izdali pesniško zbirko Jožeta Livijena in dramsko igro Jožeka Horvata Muca, v Novem mestu pa pesniško zbirko Rajka Šajnoviča in nato še pesniško zbirko Jelenke Kovačič, vse knjige v romščini in slovenščini. Po letu 2000 je izšlo še več knjig, med njimi zasledimo tudi zanimivo pesniško zbirko Lojzeta Podobnika Romov krik/Romano čingadibe, v kateri so v slovenščini napisane pesmi z romsko tematiko slovenskega avtorja prevedene v romščino (prevajalec Rajko Šajnovič).

Ob koncu lanskega leta so Romi dobili še svojo prvo otroško slikanico z naslovom Jagoda, in sicer v jeziku, kot ga govorijo v Posavju oziroma na območju Dolenjske in Bele krajine. Za njen izid sta poskrbela Društvo zaveznikov mehkega pristanka iz Krškega in Amnesty International Slovenije. Pravzaprav je slikanica z naslovom Jagoda trijezična: v slovenščini, romščini in angleščini, kar nakazuje, da je namen izdajateljev veliko širši, da naj bi po publikaciji ne segali le romski otroci, ampak tudi bralec večinske skupnosti in še kdo v širnem svetu. Še več, namen izdaje knjižice po izjavah izdajateljev ni zgolj dati romskim otrokom slikanico, ampak jim odpreti možnost, da se z njo opismenjujejo v svojem jeziku in si tako olajšajo prve korake pri šolanju,

hkrati ko z njo dajejo v roke tistim, ki Rome izobražujejo, koristen pripomoček. Ob vsem tem naj bi knjižica približala slovenskim otrokom življenje romskih otrok in posredno poskrbela za splošno izobraževanje o človekovih pravicah.

Zamisel o slikanici v romščini se je porodila v Društvu zaveznikov mehkega pristanka, ki deluje na področju dela z Romi že od leta 2000. Na ustvarjalnih delavnicah, ki jih je društvo pripravilo v romskem naselju Kerinov grm pri Krškem, so romski otroci ustvarili precej risb in slik, ki pričajo o romskem življenju in videnju sveta skozi optiko romskih otrok. Zanimivo likovno gradivo je kar klicalo po nadaljnji uporabi. Anekdote in zgodbe, ki so si jih pripovedovali na delavnicah, je v celovito zgodbo o romski deklci Jagodi povežala **Saša Kerkoš**. Besedilo je v romščino prevedla **Nataša Brajdič** v sodelovanju z **Jasno** in **Martino Hudorovič**, v angleščino pa **Dženi Rostohar**. Za svojevrstno likovno opremo sta poskrbeli avtorica besedila Kerkoševa in ilustratorica **Tina Brinovar**, in sicer v obliki računalniško obdelanih kolažev iz risbic romskih otrok in iz izvornih ilustracij Brinovarjeve. Knjižici so dodali še trijezični slovarček, prav tako opremljen z ilustracijami.

Vsekakor gre za še eno zanimivo in hvalevredno dejanje, ki nadaljuje nepovezana prizadevanja na območju širše Dolenjske, da bi Romi oknjžili in kolikor toliko normirali svoj jezik. Le takega bo mogoče uspešno uporabljati za opismenjevanje in razvoj romske kulture, kar je gotovo imperativ, brez katerega je reševanje tako imenovane romske problematike bolj ali manj prenašanje vode v rešetu.

Črnomaljski zbornik, zbornik historičnih razprav ob 780-letnici prve omembe naselja in 600-letnici prve omembe Črnomlja kot mesta

24. januarja 2006 je bil oblikovan predlog za imenovanje Odbora za praznovanje 600-letnice prve omembe Črnomlja kot mesta, ki ga je potrdil tudi občinski svet. Sestavljali smo ga: župan Andrej Fabjan kot predsednik odbora, mag. Janez Kramarič, mag. Janez Kure, Vika Lozar, Ksenija Khalil, mag. Marjetka Balkovec Debevec, mag. Marinka Dražumerič, Jože Strmec, Anita Matkovič, Marija Prašin Kolbezen, Helena Vukšinič in Janez Weiss. Odbor je bil zadolžen za pripravo vrste prireditev, dogodkov in publikacij ob visokem jubileju in prav tam se je pojavila ideja za zbornik historičnih razprav, s katerim bi pustili trajno sled vrste jubilejev, povezanih z letoma 2007 in 2008. Jubilejev, v katerih čast je zbornik izšel, je precejšnje število, če omenimo samo najpomembnejše: leta 2007 smo praznovali 730 let trških pravic in 600 let od prve omembe Črnomlja kot mesta, leta 2008 pa 780 let prve listinske omembe Črnomlja in ustanovitve pražupnije, 740 let prihoda nemškega viteškega reda in nenazadnje tudi 600 let prvega vdora otomanskih sil na ozemlje Bele krajine. Tako vidimo, da je za nami vrsta pomembnih zgodovinskih ločnic, ki so, vsaka v svojem času, svojevrstno določile in zaznamovale preteklost tako mesta Črnomelj in Bele krajine kot tudi ozemlja današnje Slovenije, kot takšne pa potrebujejo primerno znanstveno obdelavo in predstavitev. Ravno ta težnja po primerni znanstveni obdelavi in predstavitvi pomembnih tematik, povezanih s preteklostjo Črnomlja in Bele krajine, je obrodila željo po oblikovanju prvega zbornika historičnih razprav, ki smo ga namenili dvema ključnima jubilejema, 780-letnici prve listinske omembe in 600-letnici prve omembe Črnomlja kot mesta.

Že na začetku se je pojavilo vprašanje narave zbornika, ali bomo izdali bolj poljudno ali strokovno publikacijo. Ob različnih mnenjih smo se odločili, da izdamo zbornik strokovnih razprav, s katerimi bi

predstavili zadnja dognanja in interpretacije predvsem starejših obdobjih črnomaljske in belokranjske zgodovine, ki so bila objavljena v težje dosegljivem strokovnem časopisju.

Uredništvo zbornika je bilo zaupano Janezu Weissu. Prva dolžnost je bila seveda določiti vsebino in obseg zbornika, nato pa zagotoviti njegovo primerno tehnično izvedbo. Pri posvetovanju o vsebini je imela ključno vlogo mag. Marinka Dražumerič, katere temeljito poznavanje zgodovine Bele krajine in predvsem zgodovinske literature je skorajda takoj ponudilo izbor vrste avtorjev, katerih sodelovanje pri zborniku bi bilo zaželeno. Tako smo se skupno odločili, da se bomo s prošnjo za sodelovanje obrnili na več naslovov. V slovenskem zgodovinopisju zadnjih desetletij 20. stoletja se je namreč s posameznimi tematikami iz preteklosti Bele krajine prek zgodovinskega ali arheološkega raziskovanja ukvarjalo več vidnih imen mlajše in srednje generacije slovenskega zgodovinopisja. Izbor avtorjev nam je bil tako skorajda na dlani in odločili smo se ponuditi sodelovanje vrsti strokovnjakov. Vendar vsi vpričo drugih študijskih in strokovnih ter ostalih obveznosti niso mogli zagotoviti sodelovanja. Pozitivno pa so se odzvali: Dr. Phil Mason iz ZVKD OE Novo mesto, čigar arheološko delo konec 80. in skozi celotna 90. leta prejšnjega stoletja je odprlo povsem nova poglavja prazgodovinskega in antičnega pojmovanja Bele krajine in Črnomlja, dr. Milan Lovenjak iz OHK FF, čigar delo za območje JV Slovenije na področju epigrafike, torej preučevanja napisov na trdnih podlagah je temeljno, dr. Miha Kosi iz ZI Milka Kosa, ki je v več razpravah postavil nove vidike pojmovanja zgodnje-srednjeveške zgodovine Dolenjske in Bele krajine, in dr. Boris Golec iz ZI Milka Kosa in FF, katerega temeljito poznavanje razvoja slovenskih urbanih in protourbanih naselbin je brez primerjav. Tako smo oblikovali primerno zasedbo avtorjev in s tem

zagotovili visoko strokovnost publikacije. Pri dokončnem oblikovanju vsebine je potrebno omeniti še naključno najdbo odlično ohranjenega srednjeveškega meča v reki Lahinji ob čistilni akciji v aprilu 2008. Strokovno plat najdbe je zagotovil priznan slovenski podvodni arheolog dr. Andrej Gaspari iz Vojaškega muzeja Slovenske vojske, ki se je s tovrstnimi in drugačnimi najdbami predvsem iz Ljubljane že ukvarjal, in po predlogu dr. Phila Masona smo se odločili tudi njegov članek uvrstiti v zbornik.

Del vsebinske celote zbornika so tudi njegove likovne priloge, vizualizacija preteklosti je namreč skupaj z možnostjo vživetja pomemben del njenega razumevanja in brez vizualizacije dandanes skorajda več ne gre. Za vizualizacijo mesta v njegovih različnih obdobjih smo se obrnili na našega akademskega slikarja Robija Lozarja, ki je že s sliko Črnomelj 16. VI. 1407 potrdil svoje sposobnosti rekonstrukcije. Tako smo se odločili podati več domnevnih rekonstrukcij podobe mesta v različnih obdobjih, tako v mlajši železni dobi, pozni antiki, poznem srednjem veku in v času Valvasorjevega obiska. Poleg upodobitve mestne vedute pa smo dodali tudi odlomke iz bolj raziskanih delov mesta in tako preteklosti ukradli pogled na izginula mestna vrata in jugovzhodni del mesta. S tem smo dobili končen besedilni in likovni oziroma vsebinski okvir zbornika.

Pri kakršnikoli publikaciji je ključno vprašanje podobe in za publikacijo strokovnega in reprezentančnega značaja, kar črnomaljski zbornik je, smo hoteli zagotoviti vrhunsko tehnično izvedbo. V ta namen smo se obrnili na akademskega slikarja Borka Tepino, sicer priznanega oblikovalca vrste strokovnih publikacij priznanih slovenskih institucij, katerega delo na likovnem področju smo imeli možnost videti na njegovi razstavi v galeriji cerkve Sv. Duha (www.csd.si) v prvi polovici leta 2008. Da bi imel zbornik tudi večjo strokovno vrednost v širšem prostoru, smo se odločili prevesti povzetke člankov v nemški jezik. V ta namen smo se obrnili na belokranjskega rojaka, mag. Nika Hudejšo z oddelka germanistike FF, sicer strokovnjaka na področju prevajanja

besedil zgodovinskega značaja, ki je našo ponudbo sprejel. Poleg njega je sodelovala tudi Christiane Leskovec Redek z oddelka germanistike FF. Lektoriranje slovenskega jezika pa je velikodušno prevzela prof. Helena Vukšinič iz JSKD OI Črnomelj. Tako se je oblikovala ekipa sodelavcev na vsebinskem in tehničnem področju, ki je zagotovila visoko raven izvedbe.

Pomen zbornika v širšem slovenskem prostoru in zgodovinopisju lahko vidimo prek besed dr. Mihe Kosija, ki je v enem izmed svojih člankov (ZČ, 3-4, 2005, str. 269-271) izpostavil, da v slovenskem zgodovinopisju nimamo oblikovane posebne kategorije ali veje zgodovinskega raziskovanja, ki bi se izključno ukvarjala s preučevanjem zgodovine mest, t.i. *Staedtegeschichte*, *Staedteforschung* ali *Urban History*, ki jo srečamo v bolj razvitih zgodovinopisjih nemškega, francoskega, angleškega, poljskega itn. prostora. Tako imajo ravno tematski zborniki, ki so v celoti posvečeni zgodovini nekega mesta ali trga, ali periodični, navadno regionalni zborniki, položaj publikacij, v katerih srečamo vrsto pomembnih člankov, ki se ukvarjajo z odlomki preteklosti neke urbane ali polurbane naselbine.

Ravno v tej funkciji zapolnitve svojevrstnega manka, saj ne Črnomelj ne Bela krajina do sedaj nista imela lastne tovrstne publikacije, lahko vidimo širšo vlogo črnomaljskega zbornika v slovenskem zgodovinopisju, saj druge, poudarjam povsem strokovne knjižne publikacije, ki bi se ukvarjala s preteklostjo Črnomlja v dolgem loku od prazgodovine do okvirno 19. stoletja nimamo. Ne smemo seveda pozabiti dveh pomembnih del, dela Leopolda Podlogarja *Kronika mesta Črnomlja in njega župe*, ki je izšlo leta 1906, torej pred dobrimi stotimi leti, in mag. Janeza Kramariča *Črnomelj v bližnji in daljni preteklosti*, ki izšlo pred desetimi leti. Obe publikaciji sta nadvse pomembni za vsakega radovedneža in ukaželjneža in dajeta poljuden pregled dolgega časovnega razpona. Vendar moramo ugotoviti, da moderne strokovne publikacije, ki bi upoštevala dognanja zadnjih tridesetih let arheološkega in zgodovinskega preučevanja preteklosti Črnomlja in Bele krajine, do sedaj

nismo imeli. Ravno Črnomaljski zbornik je tako publikacija, ki prek peres različnih avtorjev podaja temeljiti pregled nekaterih temeljnih vprašanj preteklosti Črnomlja in Bele krajine.

Z drugimi besedami, Črnomaljski zbornik zajema v šestih strokovnih člankih obdobje od prazgodovine do moderne dobe, pri tem pa upošteva dognanja arheoloških in zgodovinskih raziskav zadnjih trideset let. Tukaj omenjen časovni okvir je seveda ogromen in vsa obdobja seveda niso in ne morejo biti predmet istih ali podrobnih interpretacij, saj bi to terjalo več zvezkov. Vendar v celoti podajajo zanimiv pregled temeljnih vprašanj od prazgodovine do 19. stoletja, tako v ožjem geografskem smislu mestnega ozemlja Črnomlja kot v širšem smislu celotne belokranjske regije.

Avtor prvih dveh člankov je **dr. Phil Mason**. V prvem članku, naslovljenem Bela krajina v prazgodovini in rimskem obdobju, predstavi glavne poteze podobe in izkoriščenosti prostora današnje Bele krajine od paleolitika do pozne antike, torej od okvirno 11. tisočletja pr. n. š. do 7. stoletja n. š. Prek zemljevidov tudi predstavi glavna arheološka nahajališča, ki nam podajo jasno podobo razporeditve prebivalstva in naselbin v posameznih obdobjih. V članku tako Phil Mason predstavi razvoj Bele krajine v dolgem trajanju in pri tem nadgradi nekatera poglavja že odličnega dela dr. Janeza Dularja Arheološka topografija Slovenije – Topografsko področje XI (Bela krajina).

V drugem članku, Arheološka podoba Črnomlja, se dr. Phil Mason osredotoči na interpretacijo arheoloških najdb njegovih izkopavanj mestnega pomola od konca osemdesetih do konca devetdesetih let 20. stoletja, ki so odkrila poprej povsem neznano poznoantično naselbino. V članku so na več zemljevidih jasno poudarjeni deli mesta, kjer so potekala arheološka izkopavanja, na podlagi katerih interpretira razvoj mesta od najzgodnejše poznobronastodobne naselbine iz 10. stoletja pr. n. š. do zgodnjenovoveške naselbine z začetka 15. stoletja n. š. Kot pravi avtor, je bila z arheološkimi izkopavanji zadnjih dveh desetletij pridobljena kopica novih podatkov,

ki pričajo o do sedaj nepoznatih fazah urbanega razvoja Črnomlja. Avtorjeve interpretacije so bile že predstavljene v več člankih, tukaj pa so prvič strjene v enega in podane v slovenskem jeziku.

Avtor tretjega članka, naslovljenega Rimski nagrobniki iz Črnomlja, **dr. Milan Lovenjak** predstavi celoten fond rimskih napisov, najdenih na širšem območju mesta Črnomelj. Pri vsakem ohranjenem napisu je podana fotografija, tako je članek bogato opremljen z grafičnim materialom in podaja pregled nad celotnim fondom napisov. Članek vsebuje material, ki je bil v istem obsegu objavljen nazadnje v avtorjevi monografiji Neviodunum; tukaj je tako podan kot pomembna dopolnitev arheoloških razprav.

Četrti članek, Srednjeveški meč iz reke Lahinje v Črnomlju **dr. Andreja Gasparija**, predstavlja meč najden v Lahinji aprila leta 2008 med čistilno akcijo. Članek je bil v podobnem obsegu objavljen že v slovenskem izvodu revije National Geographic, tukaj pa je podan v razširjeni obliki. V okviru zbornika ima prispevek tudi svojevrstno simbolično vlogo, saj govori o meču, ki prereže dva vsebinska sklopa, prazgodovinskega in antičnega na eni ter srednje- in novoveškega na drugi strani.

Članek Onstran gore, tostran Ogrske **dr. Mihe Kosija** je peti članek po vrsti in se primarno ukvarja s celotnim območjem Bele krajine. V njem avtor predstavi obdobje med 11. in 16. stoletjem, v katerem je ozemlje Bele krajine doživelo celo vrsto ključnih političnih in upravnih sprememb. Članek povzema večletno avtorjevo delo na področju preučevanja oblikovanja južne meje dežele Kranjske in delovanja viteških redov na Slovenskem. Je svojevrstna dopolnitev člankov Na meji imperija: Kostanjevica in oblikovanje državne meje na Dolenjskem v srednjem veku, objavljenega v Kostanjeviškem zborniku, in članka »... quae terram nostram et Regnum Hungariae dividit ...«, objavljenega v Zgodovinskem časopisu, hkrati pa dopolnjuje nekatera poglavja pomembnega dela dr. Dušana Kosa Bela krajina v poznem srednjem veku.

Zadnji članek v zborniku je prispevek **dr. Borisa Golca**, imenovan

Črnomelj od nastanka trške naselbine do izgube mestne avtonomije. V njem predstavi razvoj Črnomlja od njegovih skromnih trških začetkov, nedolgo pred letom 1277, do izgube mestne avtonomije leta 1811. Kot pravi avtor, članek niti približno ne zajame vseh procesov, ki so zaznamovali tok razvoja Črnomlja v tem dolgem obdobju, vendar se ukvarja z več temeljnimi vprašanji, ki so bila do sedaj le površno obdelana, na primer: kdaj je Črnomelj dejansko postal mesto in zakaj je v virih še pozno v 15. stoletju omenjen kot trg, ter na njih tudi smiselno odgovori. Prispevek Borisa Golca o Črnomlju in njegovi mestni avtonomiji je do sedaj najpopolnejši pregled temeljnih

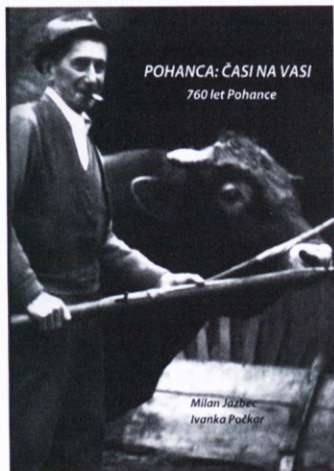
potez razvoja od 13. do 19. stoletja in ponuja ogromno novih podatkov in smiselnih zaključkov.

Kot celota zbornik poda pregled razvoja tako Bele krajine od prazgodovine do poznega novega veka kot razvoj osrednje belokranjske naselbine, Črnomlja, od prazgodovinskih, poznobronastodobnih začetkov do izgube mestne avtonomije v 19. stoletju. Pri tem upošteva raziskave arheološke in zgodovinske stroke zadnjih tridesetih let in ponudi kopico novih interpretacij ter zaključkov. Vsekakor upamo, da ni zadnji tovrstni zbornik in da bo v bodočih nekaj letih izšla nova številka.

Mojca Ramšak

POHANCA: ČASI NA VASI

Pohanca: časi na vasi. Zbrala in uredila dr. Milan Jazbec in dr. Ivanka Počkar. Osnovna šola Artiče, 2006, 327 str., ilustr.

Zapisovanje biografij ali avtobiografij ima pri Slovencih že več kot stoletno tradicijo, zapisano pa je predvsem v literarnih delih. Življenjske zgodbe neznanih ljudi pa imajo krajšo zgodovino, pogosto so služile zgolj kot pomožni vir. O biografski metodi je do sredine sedemdesetih let 20. stoletja le nekaj omemb, več pa je raziskav, kjer so se biografije ali avtobiografije pojavile med raziskavo, torej kot eden od ustnih ali pisnih virov, ki jih je stroka uporabila pri raziskovanju načina življenja. Življenjske zgodbe kot posebna vrsta gradiva, ki ilustrira potek posameznikovega življenja in njegov odnos do sveta, so bile deležne pozornosti šele od osemdesetih let pri redkih slovenskih etnologih. V osemdesetih in začetku devetdesetih let je prišlo do objav življenjepisov pripovedovalcev v celoti. Ti so bili jezikovno korigirani, vsebinsko skrčeni in delno interpretirani s strani raziskovalcev. O kontinuiteti zanimanja za biografsko metodo v slovenski etnologiji lahko govorimo

od začetka devetdesetih let, ko so začele izhajati zbirke ali posamezne knjige življenjepisov Slovencev. Do devetdesetih let so se redki etnologi za življenjepise zanimali zgolj kot za sekundarni vir, v devetdesetih so se ob njih začeli spraševati tudi o mejah interpretacije in o etičnih dilemah ter o aplikacijah spoznanj za potrebe lokalnih skupnosti.

Najožja opredelitev življenjske zgodbe pravi, da je to pripoved posameznika o dogodkih in doživljanjih iz njegovega življenja. V strokovni etnološki literaturi življenjske zgodbe pogosto imenujemo tudi življenjska pripoved, življenjepis, biografija, življenjska zgodovina, osebna pripoved. Življenjska zgodba je zgodba osebe, ki se odloči, največkrat ob intervjuju, da bo pripovedovala o svojem življenju kar se da popolno in stvarno, kolikor se ga spomni, oziroma o tistem delu življenja, za katerega meni, da je dobro, da ga poznajo tudi drugi. Življenjska zgodba naj bi bila dokaj popolna pripoved o vseh izkušnjah življenja kot celote in naj

bi osvetlila njegove najpomembnejše točke ter povzela, kar se je komu zgodilo. Ker pripoveduje o času od rojstva do časa pripovedovanja, iz tega obdobja poudarja pomembne življenjske dogodke, izkušnje in doživljanje. Od literarnih biografij se loči po izbiri subjekta. V življenjski zgodbi nastopa navaden človek namesto javne osebe, neliterarni predstavnik tradicionalne družbe, etnične manjšine ali urbane podkulture.

V slovenski etnologiji je bila biografska metoda sprva uporabljena predvsem pri zbiranju življenjepisov ljudskih pevcev, godcev, pravljíčarjev, v zadnjem desetletju 20. stoletja pa avstralskih in koroških Slovencev, kmetov in delavcev s slovenskega podeželja, nedavno pa tudi Slovencev v Bosni in Hercegovini. Biografsko metodo kot način zbiranja gradiva v Sloveniji uporabljajo pri zapisovanju in zbiranju življenjepisov od osemdesetih let 20. stoletja. Življenjske zgodbe so med slovenskimi etnologi načrtno zbirale in objavljale dr. Marija Makarovič, ki je prva začela zbirati življenjepise na avstrijskem Koroškem leta 1993, dr. Ivanka Počkar, mag. Tita Porenta, Špela Pahor, Marta Košuta in avtorica tega prispevka. Večina teh zapisanih zgodb se nanaša na podeželje, kjer je še v začetku 20. stoletja živila večina prebivalstva in je zbrana s klasičnimi strukturiranimi intervjuji. V zadnjem času pa zbirajo tudi različne zgodbe iz urbanega okolja in pri tem uporabljajo tudi pristope spletne etnologije. Pomen zbiranja življenjepisov so urejeni dokumenti, ki so povsod po slovenskem ozemlju zbrani na podoben način, z vprašalnikom, ki pripovedovalce sprašuje po spominih na otroštvo, mladost, življenjskega sopotnika, otroke, spremembe, podedovana sporočila, domačijo, prosti čas, delo, razmerje do narave, vere in slovenstva. Enotna metodologija zbiranja življenjepisov je pomembna zato, ker so zgodbe iz različnih delov Slovenije tako bolj primerljive. Skupna šibka točka vseh slovenskih življenjepisov je neenakomerna zastopanost po spolu, saj so ženske povsod raje govorile o svojem življenju kot moški. Zaradi tega lahko danes, dobrih petnajst let po začetku načrtnih zbiralnih akcij življenjskih zgodb, ki so bile v vseh primerih tudi objavljene s pomočjo

lokalnih skupnosti, primerjamo življenja podeželskega prebivalstva, rojenega večinoma v prvi polovici 20. stoletja.

Zgodbam Prekmurcev, Štajercev, Savinjčanov, Primorcev, Korošcev z avstrijske Koroške, Notranjcev, Dolenjcev, Kočevarjev uspešno sledijo življenjske zgodbe prebivalcev Pohance, ki so že druga knjiga življenjskih zgodb iz tega območja, in s tem uspešno nadaljujejo s to tradicijo ter polnijo dokumentacijsko bazo o vsakdanjem življenju Slovencev. Te zgodbe pa niso pomembne samo raziskovalno, nimajo samo dokumentarnega pomena. Za ljudi, ki so jih pripovedovali, so pomembne zato, ker so med samim procesom zbiranja in z objavo v knjigi dobili potrditev, da so njihova življenja enako pomembna kot življenja tistih bolj znanih prednikov, ki so se s svojim delom ali osebnostno držo že zapisali v zgodovinski spomin. Nekateri pripovedovalci so priznali, da so o posameznih temah spregovorili prvič v življenju, bodisi ker jih o njih še nihče nikoli ni vprašal bodisi ker jih sami niso reflektirali. V tem pogledu pa so življenjepisi tudi terapevtski – za tiste, ki jih pripovedujejo, in za tiste, ki jih prebirajo.

Pohanca je majhna vas, tako majhna, da večina Slovencev niti ne ve, da obstaja, kaj šele da bi jo znala umestiti v prostor. Danes nekdanjo eno vas sestavljajo tri: Spodnja Pohanca, Zgornja Pohanca in Dolenja vas pri Artičah, povezuje pa jih potok Močnik. V njih živi 90 družin in skoraj 300 prebivalcev, ki se ukvarjajo pretežno s podjetništvom, sadjarstvom, kmetijstvom in turizmom. Leta 1246 se je ime Pohanca prvič pojavilo v pisnem dokumentu. To je botrovalo raziskavi in objavi knjige leta 2006. Ob 760-letnici prve omembe kraja v arhivih salzburške škofije so v brežiškem gradu obeležili ta dogodek s knjigo, zbirko petnajstih življenjskih zgodb Pohančanov in drugim dokumentarnim gradivom, kot so intervju, spomini, vtis Afričana ter zapis o Pohanci v srednjeveških dokumentih.

V 18. stoletju se je Pohanca, tedaj že razdeljena na Spodnjo in Zgornjo, prvič pojavila na vojaškem zemljevidu. Prebivalci so bili tedaj poljedelci in vinogradniki. V začetku 20. stoletja so nekateri krajani odšli

v Ameriko in v Avstralijo, tudi obe vojni sta terjali svoj davek, kasneje so se nekateri odselili tudi v Kanado, Nemčijo, Italijo, Hrvaško, Srbijo, Nizozemsko, Novo Zelandijo in na Švedsko. V osemdesetih letih 20. stoletja se je Spodnji in Zgornji Pohanci pridružila še Dolenja vas pri Artičah in danes vse tri tvorijo celoto. Tik pred drugo svetovno vojno je Pohanca dobila celo prve razglednice, ki so jih krajanji ponosno pošiljali sorodnikom in prijateljem. Priповedovalci pa niso bili zazrti samo v preteklost, pač v njihovih zgodbah beremo tudi želje za sedanjost in prihodnost. Najbolj si želijo boljšo infrastrukturo in preskrbo v kraju, zaposlitev, ohranitev podobe kraja brez večjih posegov ter čvrsto zdravje in medsosedsko razumevanje. Knjiga o Pohanci je hvalnica ponosu in samozavesti slovenskega podeželja in njegovih prebivalcev. Po besedah dr. Jazbeca v vaseh ob Močniku živijo ljudje blagega značaja, ki pravijo, da so srečni, če so zdravi in lahko delajo.

Življenjske zgodbe iz Pohance je zapisala in uredila etnologinja iz Posavskega muzeja Brežice **dr. Ivanka Počkar**, ki je že prej, leta 1998, izdala podobno knjigo *Iz časov ječmenove kave: življenjepisi Štajercev in Kranjcev ob sotočju*

rek Krke, Save in Sotle. Zgodbam je dodala odličen uvod vanje, a besedilo presega lastnosti uvoda, saj je že kar mala razprava na podlagi tistih poudarkov, ki so zapisovalki najbolj ostali v spominu. **Dr. Jazbec**, novinar in obramboslovec, zaposlen na Ministrstvu za zunanje zadeve, ki je bil pobudnik te knjige, saj je Spodnja Pohanca njegov rojstni kraj, je prispeval intervju z atletinjo **Majo Petan**, nagovoril družino kanadskih Slovencev, nekdanjih Kočevarjev, da je prispevala krajši spomin na Pohanco, naprosil prijatelja iz Malija, ki že dobrih 30 let živi v Sloveniji, da je prispeval svoje vtise o Pohanci ter predstavil izsledke ankete o načinu življenja Pohančanov, ki so jih zbrali učenci OŠ Artiče pod vodstvom učiteljice **Alenke Cizel**. Prispevek o Pohanci v srednjeveških dokumentih je prispevala **Mateja Kavaš**.

Knjiga je deloma tudi družinsko delo, saj je pri njeni pripravi sodelovala tudi mlajša generacija: naslovnico je oblikovala **Nika Filipič Počkar**, povzetek v angleščino pa je prevedel **Luka Jazbec**. To je dvakrat simbolična gesta: na eni strani jo lahko razumemo kot prenašanje znanja in izročila na mlajše, na drugi pa kot zaupanje v naslednike, v prihodnost.

Rasto Božič

V PRETEKLOST ZAZRTA HVALNICA NOVEMU MESTU

... in ga objema kot ljubica zvesta; fotografija Bojan Radovič, esej Milček Komelj, Krka, d. d., Novo mesto, Novo mesto 2008.

Po leta 2006 izdani odi reki Krki *Zeleno, ki te ljubim zeleno* s fotografijami **Bojana Radoviča** in enako naslovljenim esejem Toneta Pavčka, oziroma knjigi velikega formata, ki so jo pri družbi Krka izdali kot darilo družabnikom in poslovnim strankam, je Krka novomeškega mojstra fotografije Radoviča vnovič povabila k sodelovanju. Izid ponovnega sodelovanja je knjiga ... *in ga objema kot ljubica zvesta* s fotografijami Novega mesta, njegovega stavbarstva, de-

tajlov, znamenitosti, njegovih ljudi in nanj navezane okolice. Razkošno knjigo s 190 stranmi spremlja esej z naslovom Novo mesto v objemu narave in kulture, v slovenskem, angleškem in ruskem jeziku, izpod peresa novomeškega rojaka, njegovega opisovalca in častilca, umetnostnega zgodovinarja **dr. Milčka Komelja**.

Komeljev esej je pravzaprav prirejena in skrajšana inačica besedila, z dopolnitvami o družbi Krka in njenem pomenu ter vplivu na mesto,

ki smo ga predlani, leta 2007, dobili z njegovo pri Slovenski matici v Ljubljani izdano obsežno *Novomeško knjigo* z zbranimi literarnimi in likovnimi pričevanji ter avtorjevim izčrpnim esejem *Novo mesto v avreoli literarnih in likovnih pričevanj*. Komelj je v njem novomeško literarno-likovno zavest označil s trizvezdjem Trdina, Kette in Jakac, te zasnove pa se drži tudi v novem eseju o kulturnem razvoju in vzponu Novega mesta.

Če smo ob oceni prve knjige iz Krkinega niza zapisali, da je Pavčkova oda Krki pesniško iskriva in tekoča kot njene brzice, lahko tudi Komeljev esej primerjamo s tokom te naše dolenske reke. Njegov se zdi nekoliko zložnejši, v srednjem toku reke mirnejši in skozi okljuke pretakajoč. Iz njegove besede veje neizmerna ljubezen do rodnega mesta, izredno znanje in seznanjenost z novomeško kulturno zgodovino, ki pa se po drugi strani zdi ujeta med zaostalo vodovje rečnih okljukov, saj iz njih ne najde poti v sodoben svet in 21. stoletje. Komeljeva izredna navezanost na Jakca, njegov krog, pomen in vpliv, se ves čas vrtinči v tolmunu pogledov njegove generacije, zatika se ob preteklost in se kot pregovorna novomeška lenobnost, kot jo označuje sam, zatika ob novomeške brežine. Njegov esej zaznamuje zazrtost v preteklost, v Novo mesto kot je nekdaj bilo in ga več ni. Ostalo je njegovo bogato kulturno izročilo, ki ga neguje in nadgrajuje niz sodobnih umetnikov, umetnic, ustvarjalcev in ustvarjalcev, ki jih Komelj omeni zgolj na hitro. V njegovem esejju ni tehtnih sledov sodobnega mestnega ustvarjanja, sledov sodobne in pop kulture, če pa že so, je to znanje iz druge roke. Sodobnega ustvarjanja, nekje od sedemdesetih in osemdesetih let minulega stoletja, se Komelj dotika le površno, pri tem pa ga preseneti tudi kakšen lapsus. Recimo pisatelju, prevajalcu in uredniku založbe Goga Šinigoju ni ime Dušan, temveč Damijan. Ravno tako njegov zapis o ilirskem bronastem oklepu iz kandijske prazgodovinske gomile deluje zastarelo, saj je sodobna arheologija ilirsko teorijo zavrgla.

Gre le za drobne napake, ki kako-vosti eseja ne krnijo. Tudi je mogoče, da je omenjeno zazrtost v preteklost

narekoval naročnik. Ta starožitni pogled se s fotografskim očesom, pazljivo usmerjenim v neokrnjeno podobo mesta, neugledni se izogiba, zdi enako opazen. Na fotografijah na primer ni razpadajočega Narodnega doma, zanemarjenih kandijskih hiš, skrhanega zidovja Šanc, pri nedavni obnovi gradu grdo poškodovane-ga otoškega kamnitega grajskega portala in druge mestne sramote. Skozi pogled nepoučene bralke ali bralca se podoba Novega mesta z-zdi skoraj idilična, mesto živahno, utripajoče, obljudeno in nadvse kulturno, podobno, kot ga je lani ocenila španska udeleženka poletne glasbene delavnice Jazzinty, ki je zaradi tedna, preživetega v okviru njenih dogodkov, Novomeščanom zavidala, v kako živahnem mestu da živijo.

Kakor koli, naročnik se je pač odločil za idiliko in to je tudi dobil. Kljub temu je Radovičeva fotografija poznavalsko izvrstna, pestra, ritmična in raziskujoča. Podobno kot iz Komeljevega eseja je iz nje zaznati skoraj strastno ljubezen do Novega mesta. V Radovičevi fotografiji je ravno tako veliko znanja o mestu samem, kar je gotovo posledica izkušenj, pridobljenih s sodelovanjem pri monografiji *Novo mesto* Staneta Grande, Jova Grobovska in Petra Simiča. Radovičeve fotografije se je v esejju večkrat dotaknil tudi Komelj, ki na 42. strani v prvem stavku drugega odstavka pravi: »Že sam sprehod po mestu, voden z estetskimi očmi Krkine knjige, nas navdaja z občutkom, da hodimo skozi kulturno zgodovino oziroma mestni muzej in bujen vrt obenem.«

Radovič je mestno podobo in njegovega duha lovil ob različnem času, tako ob razpršeni sončni, jutranji svetlobi kot drugi ob toplih rdeče oranžnih tonih večernega sonca. Mesto je slikal iz balona, z raznih razgledišč in ob različnih letnih časih, njegovo delo pa je v prvi vrsti terjalo veliko opazovanja. Skozi njegove fotografije je zaznati, enako ugotavlja dr. Komelj, pogled arhitekta, slikarja in umetnika. Njegov objektiv sledi površnemu očesu nedostopnemu arhitekturnemu sosledju, celoti in podrobnostim.

Po uvodnih fotografijah Krkinih kompleksov se Radovičeva fotograf-ska zgodba pričena s prostorskim

pogledom na mesto iz zraka, na katerem se zdi, da se vse mestne silnice stekajo na mestni rečni polotok. Uvodna fotografija s Krkinim odkljukom na določen način opravičuje tudi naslov knjige ... *in ga objema kot ljubica*, povzet po stihu Dragotina Ketteja, za primerjavo pa ji takoj sledi črno-bela fotografija Novega mesta z začetka 20. stoletja. Radovič je fotografije za novo knjigo strnil v sklope. V njegov fotografski pregled uvajajo pogledi na mesto in njegovo reko. Med listanjem knjige takoj zatem stopimo na Glavni trg, opazujemo njegovo arhitekturo, rotovž, arkade in se ustavimo pred spoljjo kapitela s kamnitim turjaškim grbom. Pritegne nas vrvež stojnic, umirjeno kavarniško vzdušje in živahen Glavni trg, v resnici znatno bolj zamorjen in zanemarjen. Fotograf se v nadaljevanju dotakne kulture, njenih ostalin, arheologije, situl, Anton Podbevšek Teatra, športa, sodobne glasbe, arhitekturnih detajlov, mestnih dvorišč, mestne svetlobe in njegovih senc. Sprehaja se vnovič ob reki, išče po ulicah, gre na Kapitelj, v južnem pobočju pod njim ujame svetlobni odsev piramidalne zasnove streh in pretanjene igre arhitekture, ki poglede združuje v vrhu zvonika. Med Radovičevimi fotografskimi sklopi so tudi mestne poti, ulice, ceste, mostovi, spomeniki in nagrobniki. V sklepnem delu se

njegov pogled na Novo mesto obrača iz okolice, pokaže na okoliške gradove in opozori na vinsko trto, vse skupaj pa ves čas vpenja v naravo in navezuje na reko Krko.

Na eno od strani Krkine nove knjige, na 98. stran, se je prikradla napaka. Tako je namesto mavčnega odlitka grba kapiteljskega prošta Ivana Štemberga, vzdanega v jugozahodno podnožje kapiteljske škarpe pri izteku stopnišča, objavljena fotografija grba z napisom s sosednje, sedanje Badovinčeve hiše. Prav tako pa v tem primeru ne gre za nagrobnik, kot je zapisano v angleškem prevodu, namreč tombstone, temveč za grbovno ploščo.

Novomeščanka ali Novomeščan sta ponosna, ko stopata skozi to Krkino, Komeljevo in Radovičevo mesto, povezano z naravo in vpeto v kulturno snovanje. Namen knjige, Novo mesto predstaviti v čim lepši in neokrnjeni luči, je jasen. Kljub idiliki, ki jo ponuja in ob odsotnosti kritičnega pristopa, je Krkina nova knjiga dragocen prispevek k predstavitvi mesta, ob pomanjkanju tovrstnih knjig o mestu, mogoče tudi v manjši, žepu prijaznejši obliki, pa tembolj pomemben podvig. Že ob prvi Krkini knjigi smo zapisali, da je škoda, ker je kljub izredni nakladi, 10.000 izvodov, ni v prosti prodaji. Ne kaže nam drugega, kot ugotovitev ponoviti.

Franc Križnar

NOVA PLOŠČA ORGANISTA MILKA BIZJAKA

Tuja baročna orgelska glasba na Škrablovih orglah v stolni cerkvi sv. Nikolaja v Novem mestu v novi digitalni podobi

Predstavljamo nov diskografski dosežek našega »starega« znanca in uspešnega slovenskega ter mednarodno uveljavljenega organista, smedalca, založnika in ... Milka Bizjaka. Povod za njegovo novo ploščo je seveda nov orgelski inštrument, ki je postavljen v Novem mestu. Gre za 200. orgelski opus delavnice Antona Škrabla iz Rogaške Slatine, ki je postavljen in zvenil od lanskega

leta (2008) v novomeški stolni cerkvi sv. Nikolaja. Zdaj pa že zveni na novem diskografskem dosežku našega orgelskega prvaka M. Bizjaka. Njegova najnovejša plošča – menda jih je že čez 50 po vrsti – tako prinaša na posnetku, ki je nastal v dveh dneh (26. in 28. maja 2008) baročno glasbo skladateljev Michela Corretteja, Abrahama van den Kerckhove, Johanna Sebastian Bacha, Louisa Co-

Franc Križnar
NOVA PLOŠČA
ORGANISTA
MILKA BIZJAKA

uperina, Charlesa Johna Stanleyja in Johanna Pachelbela. Gre za dela, ki jih je odigral, posnel in posnetke tudi zmontiral kar M. Bizjak. Oblikovanje pa je prispeval Roman Stopar. Iz priloženega ovitka ploščice (katerega avtor je spet M. Bizjak sam) najprej razberemo ves historiat orgelskih inštrumentov, ki so zdaj z novo dispozicijo in v stari orgelski omari ter z dodanim novim prospektom na ograji kora, stale v tej najstarejši in največji novomeški (stolni) cerkvi: kajti skupaj z Restavratorskim centrom Republike Slovenije so se pri razpisu za nov inštrument odločili, da vse tisto, kar stoji še vrednega od prejšnjega (starega) inštrumenta, to je od orgel Frančiška Ksaverija Križmana iz Vipave (1768), ostane. Še več: v podobi le-tega so na ograjo kora postavili še manjšo »kopijo« iste in seveda tako tudi povečali celotno dispozicijo novega Škrablovega orgelskega inštrumenta. Ta je zdaj po predstavljeni in slišani dispozicijah treh manualov in pedala sestavljena iz 26 pojočih registrov. Vse to predstavlja zdaj vrhunsko glasbilo, novo novomeško »kraljico inštrumentov«, ki tako tehnično kot zvokovno prekaša marsikatero orgle z bistveno večjim številom registrov. Kot navaja solist M. Bizjak, »(...) Kljub le 26 registrom orgle omogočajo številne zvočne kombinacije, saj je orglar temeljito proučil predloženo dispozicijo in menzure posameznih registrov zasnoval prostoru primerno. Zaključna dela, ki so ga opravili intonaterji, ponuja sedanji kapiteljski in stolni cerkvi vrhunsko glasbilo, ki tako tehnično kot zvokovno prekaša marsikatero orgle z bistveno večjim številom registrov. Preciznost mehanske trakture omogoča najfinejšo virtuosno izvedbo in ponuja izziv mladi generaciji organistov, ki se oblikuje na novomeškem glasbenem konservatoriju (Zavod Friderika Ireneja Barage Novo mesto; op. avt.). Novomeška stolnica je sedaj obogatena s čudovito restavrirano orgelsko omaro Frančiška Ksaverija Križmana, ki sodi v vrh podobarske umetnosti visokega baroka pri nas«. Restavratorska dela na stari baročni omari je odlično opravila ekipa restavratorjev prof. Ivana Bogovčiča iz Ljubljane. Dodajmo še, da je omenjeni glasbi v izvedbi solista-organista M. Biz-

jaka v skupnem trajanju nekaj čez uro trajajoče glasbe več kot vredno prisluhniti; četudi je na njej posneta izključno tuja orgelska glasba baročnih 17. in 18. stoletja. Gre za dokaj adekvatno tonsko podobo omenjenega orgelskega inštrumenta, za estetsko dovršeno akustiko, ki prikaže vse podrobnosti inštrumenta, prav tako pa tudi avtentiko prostora, skratka gre za nadaljevanje obujanja slovenske kulturne dediščine, ki se začne in konča pri glasbi, konkretno pri orgelski glasbi. Še več: kar polovico omenjenih skladb (note) pa najdemo natisnjenih tudi v obsežnih in najnovejših Bizjakovih *Orgelskih skladbah mojstrov 16., 17. in 18. stoletja* v instruktivni izdaji za orgelski pouk na nižji stopnji I (167 str.; *Družina, d.o.o.*, Ljubljana 2007).

Morda še beseda ali dve o solistu – organistu Milku Bizjaku, ki stalno živi in deluje na Dolenjskem, v Šmavru pri Dobrniču že nekaj časa: rojen je bil leta 1959 na Jesenicah, zdaj pa živi in deluje (od 1992) kot samostojni kulturni ustvarjalec na področju kulture pri Ministrstvu za kulturo; nazadnje tudi kot zelo aktiven in uspešen pedagog za orgle na glasbenem konservatoriju Zavoda Friderika I. Barage v Novem mestu. Kot pedagog in didaktik ima za seboj več instruktivnih izdaj za pouk čembala in orgel na osnovni stopnji. Preden je odšel na izpopolnjevanja v tujino (Avstrija in Češka) je diplomiral (1984) iz orgel in z disertacijo *Baročne orgle in orglarstvo na Slovenskem na Glasbeni akademiji* v Zagrebu. Za seboj ima prek 2000 koncertov doma in po Evropi in prek 50 plošč (LP in CD). Aktiven je tudi v radijskem in TV mediju (dokumentarne in glasbene oddaje). Njegova posebnost so še organološke publikacije s tematiko zgodovinskih orgel. Za seboj ima (kot redaktor) prek 100 notnih publikacij. Deluje tudi kot strokovni sodelavec pri problematiki reševanja zgodovinskih orgel z Restavratorskim centrom Republike Slovenije. Za širjenje glasbene kulture je leta 1993 prejel Betettovo listino od strokovnega stanovskega Društva glasbenih umetnikov Slovenije. Nazadnje pa je M. Bizjak uvrščen tudi v aktualni Veliki slovenski biografski leksikon – OSEBNOSTI (1. knj., od A do L, Mladinska knjiga, Ljubljana 2008, str. 75).

Mateja Kavčič: KOSTANJ, akril, 120 cm

Boris Golec **JANEZ VAJKARD VALVASOR
NA DOLENJSKEM IN
NJEGOVO TAMKAJŠNJE
NEZNANO POTOMSTVO (2)**

Polihistor na vrhuncu slave, a pestile so ga vse hujše nadloge

V Valvasorjevem družinskem življenju je pomenilo globoko zarezo leto 1687, čas, ko je bil na vrhuncu ustvarjanja. V samo sedmih tednih je v njegovi ožji družini kar trikrat kosila smrt. Najprej sta mu 4. in 14. marca umrla šestletni in še ne enoletni sin, 25. aprila pa komaj 29-letna žena Ana Rozina, mati štirih preostalih otrok, starih od tri do devet let.¹

Že slabe tri mesece po ženinem pogrebu je Janez Vajkard 20. julija 1687 še drugič stopil pred oltar, tokrat v graščini Vrhovo pod Gorjanci v župniji Šentjernej. Nevesta Ana Maksimila baronica Zetschker je bila hči pokojnega Franca Erazma in Marije Sidonije, roj. grofice Tattenbach, in je s svojo vnovič omoženo materjo živela pri očimu Janezu Juriju pl. Wernegku na njegovi vrhovški graščini.² Tudi druga Valvasorjeva žena je bila od njega precej mlajša. Ker ni moč ugotoviti, kdaj se je rodila, temelji starostna razlika med zakoncema le na izračunu: znašala je vsaj 10 in največ 22 let.³

Polihistorjev drugi in zadnji ženitni dogovor, sklenjen na Vrhovem na dan poroke, razkriva tudi gmotno plat zakonske zveze, ki je za njegov prvi zakon žal ne poznamo v podrobnostih. Iz poroke pod Gorjanci je dobiček vsekakor potegnil Valvasor, in ne nevesta Ana Maksimila. Ta prejkone ni imela niti približne predstave o Valvasorjevem čedalje bolj negotovem gmotnem stanju, zlasti ne o tem, kako

1 Datum smrti in izračunane starosti po: Johann Weichard Valvasor, *Die Ehre deß Hertzogthums Crain*. Laybach 1689, IX, str. 109.

2 Vsebino poročne pogodbe je leta 1904 po prepisu, tedaj shranjenem v zbirki prepisov v turjaškem arhivu, objavil A. Kaspert, *Ženitni dogovor Ivana Vajkarda Valvasorja z Ano Maksimilo baronico Zečker dne 20. julija 1687*. I. Časopis za zgodovino in narodopisje 1 (1904), str. 186–189, ponatisnil pa Peter Radics, *Johann Weikhard Valvasor (geb. 1641, gest. 1693). Mit 5 Porträts und 15 anderen Abbildungen; samt Anhang, Nachtrag und der Genealogie der Familie Valvasor*. Laibach: Krainische Sparkasse, 1910, str. 307–309.

3 Ana Maksimila se je morala roditi najpozneje poleti 1663, glede na to, da je njen oče Franc Erazem pl. Zetschker umrl 18. novembra 1662 (Joh. Bapt. Witting, *Beiträge zur Genealogie des krainischen Adels. Jahrbuch der K. K. Heraldischen Gesellschaft »Adler«*. Neue Folge V–VI (1895), str. 263). Kdaj in kje natanko je prišla na svet, ni ugotovljivo, zelo verjetno pa na gradu Novi grad v Jablanici pri Boštanju, kjer je gospodaril že njen praded (Majda Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982, str. 324) in kjer je, kot vse kaže, nastal inventar zapuščine njenega očeta, sicer gospodarja več dolenskih gradov vzdolž Save (Arhiv Republike Slovenije (= ARS), AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani (= Zap. inv.), šk. 128, fasc. LII, Z–8, 16. 4. 1663).

naglo naraščajo njegovi dolgovi, koliko znašajo obresti na nikoli v celoti odplačano kupnino za Bogenšperk, Lichtenberg in Črni Potok ter kakšni so predračun in dejanski stroški za tisk Slave vojvodine Kranjske. Leto in pol po možitvi, februarja 1689, je morala svojemu soprogu iz lastnega žepa posoditi nemajhno vsoto, da je lahko odplačal del zaostale kupnine za gospostva,⁴ novih presenečenj pa kar ni hotelo biti konec. Ko so se začeli vrstiti neplačani računi in je Janez Vajkard svoje imetje začel prodajati, je Ana Maksimila lahko upala le še na dediščino po sorodnikih in na njihovo pomoč.

Polihistorjev dom je tudi po drugi poroki ostal na Bogenšperku, podobna uganka kot za njegov prvi zakon pa je vprašanje, kje vse sta se zakonca mudila. Prvo in drugo leto zakona, ko so bile priprave na tisk Slave v Nürnbergu najintenzivnejše, je bil Valvasor vsekakor veliko zdoma, a kot kaže z njim tudi Ana Maksimila, saj ne vemo, kje se je rodila in bila krščena njuna najstarejša hči Katarina Frančiška, zadnja, ki jo z rojstnim datumom 28. april 1688 še navaja rodovnik v Slavi.⁵

Navada iz polihistorjeve zveze z Ano Rozino, da se otroci ne rojevajo doma, se je torej v zakonu z Ano Maksimilo samo nadaljevala. Če se je njegova prvorojenka v drugem zakonu morda rodila na materinem domu na Vrhovem pri Šentjerneju – tamkajšnja krstna matica je za ta čas namreč izgubljena –, otroci, rojeni med njo in najmlajšim sinom, krščenim spomladi 1693 v Krškem, krsta zanesljivo niso prejeli v šentjernejski župnijski cerkvi.⁶

Koliko otrok se je skupno rodilo v Valvasorjevem drugem zakonu, ki je trajal nekaj več kot šest let, najbrž ne bomo nikoli izvedeli. Ker je bila druga žena podobno plodna kot prva, bi jih bilo lahko pet, in ne samo štirje znani. Tako je imel kranjski polihistor v obeh zakonih skupaj 13 ali 14 otrok.⁷

Čas drugega zakona je bil za Valvasorja nasploh dinamično in naporno obdobje, zaznamovano s slavo in priznanji, a tudi z nerazumevanjem okolice, razočaranji, boleznijo in z njimi povezanimi hudimi finančnimi težavami. Veliko se je Janezu Vajkardu dogajalo zlasti v letu izida Slave 1689, vendar se ni ustavil niti po izidu svojega monumentalnega dela, ki je v celoti prišlo na knjižni trg jeseni

4 Valvasorjeva zadolžnica z datumom 9. februar 1689 in pripisanim ženinim potrdilom o poravnani vsoti dne 8. oktobra 1692, obakrat v Ljubljani, je shranjena med testamenti deželne pravde (ARS, AS 308, Zbirka testamentov, II. serija, fasc. V 1–16, brez signature).

5 17. novembra 1687 je Valvasor, denimo, pisal v London, da se je drugič poročil, bil pred nedavnim na Hrvaškem in da se je komaj te dni vrnil domov (Branko Reisp, Korespondenca Janeza Vajkarda Valvasorja z Royal Society. The Correspondence of Janez Vajkard Valvasor with the Royal Society. Ljubljana: SAZU, 1987, str. 51, 70; Branko Reisp, Kranjski polihistor Janez Vajkard Valvasor. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1983, str. 177–178). Na naslednje pismo z 19. marca 1688 ni dobil odgovora (Reisp, Korespondenca, str. 87; Reisp, Kranjski polihistor, str. 184). Odkod ga je poslal, ne vemo, datirano pa je slabih šest tednov pred rojstvom prve hčerke iz drugega zakona.

6 Druga najstarejša ohranjena šentjernejska krstna matica po prvi iz let 1640–1644 se začenja 17. avgusta 1688, slabe štiri mesece po rojstvu Katarine Frančiške Valvasor (Župnijski urad Šentjernej, R 1688–1693). Oporno točko za iskanje krstov Valvasorjevih otrok v tujini predstavlja Nürnberg, kjer so leta 1689 več mesecev po delih tiskali Slavo. Toda v krstni matici edine tamkajšnje katoliške župnije sredi protestantske okolice ni v dvajsetletju 1672–1692 nobenega otroka kranjskega polihistorja (Archiv des Erzbistums Bamberg, Pfarrei Unsere Liebe Frau Nürnberg, Band I, Geburten 1636–1810).

7 Gl. rodovnik Valvasorjeve družine v: Boris Golec, Neznano in presenetljivo o življenju, družini, smrti, grobu in zapuščini Janeza Vajkarda Valvasorja. Zgodovinski časopis 61 (2007), str. 321–323.

omenjenega leta. Preostala so mu še štiri leta življenja, od tega tri na Bogenšperku, kjer pa tudi v tem času ni imel obstanka. Po besedah leta 1993 objavljenega, dotlej neznanega epitafa, naj bi namreč zdravje izgubil v francoskem Lyonu.⁸ Na potovanje, o katerem ni bilo dolgo nič znanega, se je moral očitno odpraviti leta 1691 ali 1692. Glede na sicer veliko mlajši podatek Janeza Gregorja Dolničarja, da so Valvasorja v Krško prinesli že bolnega,⁹ v Francijo zanesljivo ni odpotoval šele v zadnjih mesecih svojega življenja, leta 1693. Potemtakem sta se mu hčerki Regina Konstancija in deklica neznanega imena (rojeni okoli 1690)¹⁰ mogli roditi celo na Francoskem oziroma kje na poti tja ali nazaj.

Na vprašanje potovanj in rojevanja otrok se neposredno navezuje vprašanje, kako in kje je marljivi polihistor preživel svoj čas? Njegovega urnika ne poznamo, zanesljivega itinerarja nimamo, vendar lahko z novimi podatki iz matičnih knjig vsaj nekoliko dopolnimo dosedanje vedenje o tem, kdaj je bil Janez Vajkard zares doma. Plemiče so namreč poleg oseb njihovega stanu radi vabili za botre tudi navadni ljudje, še posebej tisti, ki so se šteli za imenitnejše, tako v šmarski župniji zlasti vodilne trške družine iz Litije. Toda, drugače kot imena drugih »žlahnih«¹¹ gospodov, gospa in gospodičen so ime Janeza Vajkarda Valvasorja v šmarske krstne matice vpisali le izjemoma. V dvajsetih bogenšperških letih je botroval vsega dvakrat, v obeh primerih leta 1678 in otroku navadnih ljudi.¹¹ Novorojencem okoliških plemičev, pomenljivo, ni hodil za botra. Morda so ga sprva še vabili, a je to čast enkrat ali dvakrat odklonil in se s tem tudi za prihodnje otresel »nepotrebne izgubljanja časa«¹² s krsti, botrinosti in botrijami. Poleg tega je bil pogosto odsoten in ga bogenšperška plemiška, kmečka in trška okolica že zato ni poznala tako dobro kakor manj mobilne gospode iz domačega okoliša. Tudi njegova prva žena se kot krstna botra pojavi le nekajkrat, čeprav je bila v šmarski župniji domačinka,¹² druga pa sploh nikoli.

Ker Valvasor ni bil krstni boter niti v Ljubljani,¹³ kjer se je srečeval

8 Objava: France Baraga, Novoodkriti Valvasorjev nagrobni spomenik. Rast 4 (1993), št. 5/6, str. 32. – B. Reisp je prav tako objavil izvornik in prevod epitafa ter natančneje določil čas lyonskega potovanja (Branko Reisp, Neznani epitaf Janezu Vajkardu Valvasorju. Zgodovinski časopis 47 (1993), str. 346–347).

9 Reisp, Neznani epitaf, str. 347–348. – Po Reispu bi moglo potovanje soditi v sklop Valvasorjevih prizadevanj in interesov, ki so razvidni iz pisma Geoga Asha, poslanega 28. junija 1691 Kraljevski družbi v Londonu.

10 Pri tej deklici gre za edinega Valvasorjevega otroka, katerega smrt je dokumentirana z vpisom v matični knjigi domače župnije Šmartno pri Litiji. Na deklico, umrlo v prvih dneh, tednih ali mesecih življenja, je pozabil celo njen odkritelj sam, Valvasorjev življenjepisec Peter Radics, ki je o otrokovi smrti pisal leta 1895 v Laibacher Zeitung (Peter Radics, Valvasor-Studien I. Aus dem Archive der Pfarre St. Martin bei Littai. Laibacher Zeitung 114 (1895), str. 1426), nato pa je petnajst let pozneje (1910) v monografiji o kranjskem polihistorju sploh ne omenja. Šlo je za še zelo majhnega otroka ženskega spola (parvula domicella), katerega smrt 28. januarja navedenega leta med 1690 in 1692 je bila nekoč vpisana v mrliško knjigo župnije Šmartno pri Litiji, kar pomeni, da je deklica umrla na Bogenšperku ali vsaj v bližini doma. Vpis smrti Valvasorjeve hčerke se je moral nahajati na neki pozneje iztrgani strani (Nadškofijski arhiv Ljubljana (= NŠAL), ŽA Šmartno pri Litiji, M 1660–1710).

11 Prvič je nastopil kot krstni boter 25. januarja, drugič pa 4. oktobra 1678 (NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, R 1665–1674, R 1674–1688, R 1689–1703; prim. tudi Radics, Valvasor-Studien I, str. 1425–1426).

12 Tudi Ana Rozina je botrovala skoraj izključno otrokom navadnih ljudi, in sicer 31. 12. 1672, 11. 10. 1678, 28. 4. 1680 (po nadomestni botri: »per vice patrinam«), 4. 4. 1684 in 2. 7. 1685.

13 NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, R 1669–1678, R 1678–1686, R 1686–1692.

s celo vrsto pomembnih in manj pomembnih ljudi, se zdi v tej luči skorajda odljudnejš. S takšno hipotezo bi mu nesporno delali krivico, vse pa kaže, da resnično ni bil preveč naklonjen konvencionalnim družabnim obveznostim in si je raje izbiral družbo po svoji meri. Na Bogenšperku so bili njegovi družabniki sodelavci Valvasorjevega zasebnega grafičnega zavoda, med katerimi se je očitno počutil vsaj tako dobro kakor v družbi okoliške gospode. Šmarska krstna matica, v kateri sta zabeležena botrovanji dveh njegovih sodelavcev, Andreja Trosta (1678) in Petra Mungerstorfferja (1680),¹⁴ razkriva še eno zanimivo dejstvo: pri Valvasorju je skupaj s svojo mlado družino nekaj časa živel nizozemski slikar in grafik Justus van der Nypoort.¹⁵ Poleg tujcev je bogenšperška delavnica zaposlovala tudi domačine, med drugim dva šmarska župljana, ki sta začetne korake naredila prav na Bogenšperku.¹⁶

Bogenšperk po Valvasorjevi Topografiji Kranjske iz leta 1679 (bakrorez št. 285)

O bogatem opusu Janeza Vajkarda Valvasorja je bilo napisanega že toliko, da lahko nanj samo spomnimo, ne da bi se mu posebej posevečali. Valvasor je objavljajl sicer samo eno desetletje, od leta 1679 do 1689, a se je s svojimi devetimi tiski trajno zapisal v zgodovino kranjske in slovenske znanosti. Njegovih prvih šest del je v vsega treh

14 Trost je v krstni matici 11. 12. 1678 označen le kot gospod (»Dnus Andreas Trost«), o Mungerstorffu pa izvemo iz vpisa krsta 28. 4. 1680 dragoceni biografski podatek, da je izvirajl iz Kölna: »Nobilis Doctissimus Dominus Petrus Müngerstorff Coloniensis« (NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, R 1674–1688).

15 11. oktobra 1678 so namreč v Šmartnem nesli h krstu njegovega sina Jožefa, ki mu je poleg domačega župnika botrovala Valvasorjeva soproga, Nypoortova žena pa je skupaj z Valvasorjem navedena kot botra 25. januarja istega leta (NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, R 1674–1688). – Podpis Justusa van der Nypoorta nosijo dela v Valvasorjevi grafični zbirki, vendar so ga še nedavno uvrščali med ustvarjalce, ki »niso bili Valvasorjevi sodelavci«, grafična zbirka pa naj bi kazala samo na »neko zvezo z Nizozemci« (Reisp, Kranjski polihistor, str. 104, 115; Branko Reisp, geslo: Valvasor Janez Vajkard. V: Slovenski biografski leksikon. Četrta knjiga Táborska – Žvanut. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1980–1991 (= SBL IV), str. 347). F. Stele je sicer že leta 1928 na podlagi datacij Nypoortovih risb 1677–1681 prvi postavil časovni okvir njegovega delovanja v Valvasorjevi grafični delavnici na Bogenšperku, U. Lubej pa je Nypoortovo bivanje na Kranjskem še podkrepil z genealoškimi podatki, tudi tistimi iz šmarske krstne matice (Uroš Lubej, Justus van der Nypoort na Kranjskem. Varstvo spomenikov 37 (1997), str. 54 sl.).

16 Gre za Jerneja Ramschissla (1664–1711) in Matijo Greischerja ali Grajzarja (1659–1712?) (Emilijan Cevc, J. W. Valvasor kot mentor slikarjev. Janez Vajkard Valvasor Slovincem in Evropi. Johann Weichard Valvasor to the Slovenes and to Europe. Ljubljana: Narodna galerija, 1989, str. 176–182, op. 8 na str. 195).

letih (1679–1681) izšlo iz bogenšperške grafične delavnice, prav tako tudi bakrorezi za sedmo knjigo (1682), medtem ko je zadnji dve deli tiskal v Nürnbergu – leta 1688 Topografijo Koroške in naslednje leto svoje monumentalno delo Slava vojvodine Kranjske v 15 knjigah, združenih v 4 zvezke.¹⁷

Takorekoč edino, a zato tem pomembnejše priznanje mu je za življenja prinesla izvolitev v angleško znanstveno akademijo Kraljevsko družbo, k čemur je odločilno pripomogel njegov latinski opis Cerkniškega jezera. Valvasor je bil za člana prestižne ustanove, v kateri so delovali le najuglednejši sodobni znanstveniki, izvoljen 14. decembra 1687, toda, kot vse kaže, zaradi spleta še nepojasnjenih okoliščin, ni vedel za izvolitev vsaj še sredi novembra naslednjega leta.¹⁸

Samovoljno »pobaronjenje« in finančni zlom

Avtorski podpisi na Valvasorjevih delih nazorno pričajo o nekem njegovem manj častnem početju – postopnem samovoljnem »pobaronjenju«. Naslov baron je Janez Vajkard nosil šele v poznih letih, ko je bil že priznan znanstvenik, vendar do njega nikoli ni bil zares upravičen. Cesar Leopold I. je namreč dedni baronski naslov 17. novembra 1667 podelil samo trem Valvasorjem: polihistorjevemu starejšemu polbratu Karlu († 1697) ter otrokoma njunega pokojnega bratranca Janeza Krstnika Valvasorja († 1650) iz druge rodbinske veje Valvasorjev, to je Adamu Sigfridu (1649–1699) in Ani Elizabeti. Po svojih posestvih Mediji, Belneku in Zavrhu so novi baroni dobili predikat: »Freiherren und Freiherrinnen von Galleneck, Herren und Herrinen zu Wildeneck und Neudorf«.¹⁹ Janez Vajkard je pozneje običajno uporabljal skrajšani naslov »zu Galleneck und Neudorf« najbrž zato, ker Belnek prav v času njegove publicistične dejavnosti ni bil več v rodbinski posesti. O tem, kdaj je baronski naslov prešel s sorodnikov na njegovo osebo in potomce, pa je pomenljivo molčal, čeprav navaja v Slavi vojvodine Kranjske tudi prenekatero povsem nebitveno podrobnost.²⁰ Baronski naslov namreč ni mogel preiti na Janeza Vajkarda samodejno, z »dedovanjem« po polbratu, ampak bi moral biti njemu samemu (in njegovi rodbinski veji) podeljen s posebnim pravnim aktom, ki pa ga nikoli ni bilo.

Kako je torej Janez Vajkard Valvasor postal »baron«? Ko sta Karlova in mlajša rodbinska linija leta 1667 dosegli povzdignitev v baronstvo, se je 26-letni Janez Vajkard že osem let večinoma mudil v tujini in se vrnil domov šele dobra štiri leta pozneje. Naslova zdaj ni

17 Prim. Reisp, Kranjski polihistor, str. 91–263; SBL IV, str. 347–351. – Prim. seznam Valvasorjevih del v: Irmgard Palladino, Maria Bidovec, Johann Weichard von Valvasor (1641–1693). Protagonist der Wissenschaftsrevolution der Frühen Neuzeit. Leben, Werk und Nachlass. Wien-Köln-Weimar: Böhlau Verlag, 2008, str. 159–161.

18 Reisp, Kranjski polihistor, str. 178–184; Reisp, Korespondenca, str. 103.

19 Karl Friedrich von Frank, Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum »Alt-Österreichischen Adels-Lexikon« 1823–1918. 5. Band, Schloss Senftenegg: Selbstverlag, 1974, str. 148; Radics, Johann Weikhard, str. 54; Reisp, Kranjski polihistor, str. 61.

20 Reisp, Kranjski polihistor, str. 62 in op. 55 na str. 291; o istem vprašanju prim. tudi Branko Reisp, Dosedanje raziskave o Valvasorju in nekatera odprta vprašanja. V: Valvasorjev zbornik ob 300-letnici izida Slave vojvodine Kranjske. Referati s simpozija v Ljubljani 1989. Ljubljana: SAZU in Odbor za proslavo 300-letnice izida Valvasorjeve Slave, 1990, str. 23. – Radics je pred stoletjem zapisal le, da je »danes še vprašljivo«, kdaj je baronstvo prešlo s polbrata Karla na Janeza Vajkarda, in da se baronski naslov pojavi v njegovih delih »že« leta 1681 (Radics, Johann Weikhard, str. 54).

mogel preprosto privzeti, zato ga tudi dolgo ni uporabljal. Še leta 1679 je v albumu *Topographia Ducatus Carnioliae* moderna dodal baronski naslov le dejanskima baronoma Adamu Sigfridu in svojemu polbratu Karlu Valvasorju, ne pa tudi bratu Janezu Herbardu in sebi. Naslov baron se je ob njegovem imenu prvič javno pojavil leta 1681, čeprav le kot kratica L. B. (liber baro), a v istem letu kar trikrat: v Vitezovičevi pozdravni pesmi v albumu *Topographia Archiducatus Carinthiae modernae*, v posvetilu k izdaji *Topographia Carinthiae Salisburgensis* in v naslovu zemljevida Kranjske, priloženega Schönlebnovemu delu *Carniolia antiqua et nova*.²¹ V nobenem od navedenih primerov ga ni uporabil Janez Vajkard sam, temveč je »podeljenega« od prijateljev le previdno »tiho toleriral«. Z baronskim naslovom se je po zadnjih ugotovitvah sicer dal »počastiti« od drugih že prej, najpozneje od leta 1678 dalje v cerkvenih maticah.²²

Za ugotavljanje, kdaj si je Janez Vajkard »javno prisvojil« baronstvo svojih sorodnikov, so zgovornejši njegovi lastni podpisi. Prvič se je opogumil po vrnitvi z vojaškega pohoda jeseni 1683, torej tedaj, ko se je njegova vojaška kariera za vedno končala in je meč zamenjal s peresom. V tiskanem izkazu za podrejene vojake, ki nosi datum Ljubljana, 31. oktobra 1683, se je izstavitelj stotnik Janez Vajkard Valvasor naslovil s »Freyherr zu Gallenegg und Neudorff«.²³ Izkaz je dosegel le malo ljudi in je bil za Valvasorja bržkone nekakšen preizkus, do kod sme seči s svojo smelostjo. Priprave na samostojni javni nastop kot baron so dotlej potekale že nekaj časa, vsaj v polihistorjevi glavi. Valvasorju kot stotniku dolenske ali spodnje četrti, ki je tisto poletje povedel svojo četo v obrambo štajerskih meja med vojno s Turki, je očitno vlivalo pogum naslavljanje z baronom,²⁴ kot ga je bil med trimesečnim bivanjem v sosednji deželi deležen s strani štajerskih deželni oblasti. Kajpak je tudi sam poskrbel, da so ga Štajerci poznali kot barona, nakar se izkazane časti in naslova nikakor ni branil. Štajerski deželni stanovi ga v svojem ukazu 17. avgusta že imenujejo baron (Freiherrn von Valvasor)²⁵ in tako tudi v nadaljnjih ukazih.²⁶ Vse to je moralo Valvasorja samo še dodatno opogumiti, da je »barona« javno pritaknil k svojemu imenu v omenjenem obrazcu

21 Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 62.

22 Ko je 25. januarja 1678 prvokrat nastopil kot krstni boter v šmarni krstni matici, baronskega naslova še nima, ko pa sta z ženo Ano botrovala 4. oktobra istega leta, je Janez Vajkard naveden kot »Liber baro Valvasor«; žena se teden dni pozneje pojavi v vlogi botre kot »Baronissa Valuasorin«, vendar pri svojih poznejših botrovanjih zopet ni baronica (NŠAL, *ŽA Šmartno pri Litiji*, R 1674–1688, 25. 1. 1678, 4. 10. 1678, 11. 10. 1678, 28. 4. 1680, 4. 4. 1685, 2. 7. 1685).

23 Objava: Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 168.

24 O vojaškem pohodu, Valvasorjevi častniški službi, o virih in obravnava Valvasorja kot vojaka v literaturi gl. Vasko Simoniti, *Janez Vajkard Valvasor – stotnik kranjskih deželni stanov*. V: Valvasorjev zbornik ob 300-letnici izida *Slave vojvodine Kranjske*. Referat s simpozija v Ljubljani 1989. Ljubljana: SAZU in Odbor za proslavo 300-letnice izida Valvasorjeve *Slave*, 1990, str. 103 sl.

25 Objava dokumenta: Radics, *Valvasor-Studien XXVI*. Die Schreiben der steiermärkischen Landschaft 1683 an Johann Weikhard Freiherrn von Valvasor und an die krainische Landschaft. *Laibacher Zeitung* 115 (1896), str. 331. – Istega dne je Valvasor iz Wildona poročal kranjskim stanovom le kot stotnik (objava v: Radics, *Johann Weikhard*, str. 188–189), kot ga sicer imenuje tudi sama vsebina povelj štajerskih stanov (gl. isto opombo zgoraj in naslednjo opombo).

26 Objava dveh dokumentov z dne 20. 8. in 21. 8. 1683: Radics, *Valvasor-Studien XXVI*, str. 337.

vojaškega izkaza, natisnjenem neposredno po vrnitvi v Ljubljano.²⁷

V prehodnem obdobju, ki je sledilo, se je »izdajal« za barona previdno, le napol javno. Z baronstvom se mu je bilo laže ponašati zunaj Kranjske kakor doma, kar se je, kot smo videli, pokazalo že med njegovim vojaškim udejstvovanjem na Štajerskem. Kot baron se je nato podpisoval ves čas svojega dopisovanja z londonsko Kraljevsko družbo, začenši s pismom, datiranim 3. decembra 1685.²⁸ V prvih dveh pismih je pri samopredstavitvi zapovrh še decidirano navedel, da »smo [Valvasorji] plemiči in vitezi iz dobre in stare rodovine, zdaj pa smo (!) bili pred nekaj leti od rimskega cesarja Leopolda I. povzdignjeni v svobodne barone«. ²⁹ Kar je smelo v bližnjo in daljno tujino, je bilo treba končno polno uveljaviti tudi na domačih tleh. V tem kontekstu je zgovorna polihistorjeva poročna pogodba, sklenjena 20. julija 1687 na Vrhovem pod Gorjanci, v kateri kot »Freiherr zu Gallenegkh, Wildenegkh vnd Neudorf« po plemiškem naslovu ni hotel zaostajati za izvoljenko Ano Maksimilo baronico Zetschker.³⁰ A resnici na ljubo tudi nevesta ni bila »prava« baronica, saj sta dobila baronski naslov le njena dva brata in bratranec, in to ne nazadnje deset let za Valvasorji, šele nedavnega leta 1676.³¹ Oba zakonca Valvasor sta torej postala barona kar na lastno pest doma na Dolenjskem.

Ko se je Janez Vajkard začel proslavljati s svojimi deli, je mogel toliko zaželeni baronski naslov čedalje drznejše pristavljati k imenu avtorja, tako, denimo, prvič leta 1688 v delu Topografija Koroške.³² Ob izidu Slave vojvodine Kranjske leto pozneje je bil že samoumevno baron, pa tudi vsi Valvasorji so v knjigi brez izjeme uvrščeni med baronske rodbine.³³ »Pobaronjenje« celotnega sorodstva v monumentalnem delu o Kranjski je bilo tako samo sklepno dejanje procesa, ki se je pri Janezu Vajkardu začel konec sedemdesetih in se previdno stopnjeval do konca osemdesetih let 17. stoletja. Ker kranjskemu učenjaku baronskega naslova ni nihče odrekal, je baronstvo slednjič obveljalo kot samoumevno in se je preneslo tudi na potomstvo.³⁴

Kot že rečeno, pa baron Janez Vajkard Valvasor po strogih pravnih merilih sploh nikoli ni obstajal. Šlo je zgolj za enega mnogih primerov tako imenovane prisvojitve naslova (Adelsanmassung),³⁵ čeprav v omiljeni obliki. Valvasorjevo baronstvo namreč ni bilo docela izmišljeno, temveč samovoljno privzeto od legitimno pobaronjenega

27 Izkaz je šele konec 19. stoletja odkril Peter Radics v Londonu (Reisp, Kranjski polihistor, str. 315, op. 46).

28 Prim. samopoimenovanje z baronom v objavah in izvlečkih šestih Valvasorjevih pisem: Reisp, Korespondenca, str. 21 sl.; Radics, Johann Weikhard, str. 271, 272, 295, 296, 297; Reisp, Kranjski polihistor, str. 173, 174.

29 Objava pisem in njunih prevodov: Reisp, Korespondenca, str. 21, 23, 26, 27.

30 Objava: Kaspret, Ženitni dogovor, str. 186–189; Radics, Johann Weikhard, str. 307–309; ARS, AS 1064, Zbirka plemiških diplom, t. e. Zetschker, 14. 12. 1676.

31 Med barone so bili 14. decembra 1676 povzdignjeni brata Sigmund Viljem in Janez Herbard ter njun bratranec Franc Engelbrecht Zetschker (Frank, Standeserhebungen 5, str. 269). O sorodstvenih razmerjih med njimi: Witting, Beiträge 1895, str. 263.

32 Prim. Reisp, Kranjski polihistor, str. 187, 189.

33 Reisp, Kranjski polihistor, str. 62; Valvasor, Die Ehre IX, str. 106.

34 V tem pogledu je zgovoren naslednji primer: ko je bil 15. aprila 1693 v Krškem krščen Valvasorjev najmlajši sin, je krstitelj »pomotoma« izpuščen baronski naslov očeta (Baroni) nadpisal naknadno (NŠAL, ŽA Krško, R 1670–1729, 15. 4. 1693).

35 O plemiškem pravu gl. zlasti: Miha Preinfalk, Auerspergi. Po sledih mogočnega tura (Thesaurus memoriae, Dissertationes, 4). Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2005, str. 21–30.

polbrata Karla. Ta polihistorjevemu koraku ni ugovarjal in prav tako ne pobaronjeni sorodniki druge rodbinske veje Valvasorjev, zato se je stvar v celoti posrečila. Še zlasti potem, ko je postal znan po svojem opusu, bi Janez Vajkard seveda tem laže tudi uradno zaprosil za baronski naslov, toda pridobitev tega je bila ne nazadnje povezana s stroški, denarja pa mu je vselej primanjkovalo. In končno, ko bi kdaj le dobil baronsko diplomo, bi jo ob smrti zanesljivo hranil med osebnimi dokumenti, vendar jo v inventarjih njegove zapuščine pogrešamo.³⁶ Kranjskega polihistorja je »nedolžna laž« glede baronstva sčasoma vse manj motila in ovirala, toliko manj potem, ko je preprosto postala resnica, trdno zapisana v Slavi vojvodine Kranjske in pozneje pogosto navajana kot referenca. Slejkoprej je bil prepričan, da si je baronstvo povsem upravičeno prislužil s svojim delom, potem ko je v mladih letih, leta 1667, pač »zamudil« na pravo, cesarsko podelitev.

Naj oris Valvasorjevega bogenšperškega obdobja sklenemo s potovanji kot najdaljšo odsotnostjo od doma. Ravno njegova pogosta in dolga nenavzočnost na Bogenšperku in še posebej ločenost obeh družinskih mater od majhnih otrok sta morali močno zaznamovati vso družino. Če vemo verjetno za vse dežele, ki jih je Valvasor kdaj v življenju obiskal, pa je veliko teže dognati leta, v katerih se je kje mudil, in kolikokrat se je podal na pot. Njegovo verjetno zadnje, dolgo, povsem neznanu lyonsko potovanje je za povedano samo še potrditve več. O pestrosti Valvasorjevih potovanj do leta 1689 priča Slava vojvodine Kranjske,³⁷ nekatera omenja tudi njegova korespondenca z angleško Kraljevsko družbo,³⁸ precej manj pa je v Slavi podatkov, ki jih lahko bolj ali manj natančno umestimo v čas.

Slednjič je za potovanji in izdajami velikih del prišel čas obračunov in neplačanih računov, ki neutrudnemu znanstveniku ni bil več naklonjen. Kupnina za tri gradove v litijski okolici ni bila nikoli v celoti poplačana, kar pomeni, da je Valvasor dvajset let užival dohodek posesti, ki mu sploh še ni povsem pripadala. V letu izida Slave vojvodine Kranjske, leta 1689, je moral prodati Črni Potok, dve leti zatem še desetino od 30 kmetij v Temenici in slednjič jeseni 1692 tudi obe dotedanji domovanji, grad Bogenšperk in hišo v Ljubljani.³⁹ Gotovo še težja je bila ločitev od bogate knjižnice in grafične zbirke (skupaj okoli 10.000 enot), ki ju je – kar še ni povsem dognano – prodal ali podaril zagrebškemu škofu.⁴⁰ Na prelomu iz leta 1692 v zadnje leto svojega življenja je Valvasor ostal takorekoč »brezdomec« s precej skromnimi denarnimi sredstvi, ki so mu ostali od prodane posesti.

36 ARS, AS 309, Zap. inv., šk. 131, fasc. LIV, Z-7/I, 16. 1. 1694; Z 7/II, 13. 1. 1694. Objavi: Radics, Johann Weikhard, str. 310–325; Alenka Čermelič Krošelj (ur.), Valvasor in Krško. V: Zapuščina Janeza Vajkarda Valvasorja v Krškem (K mestu K., št. 1). Krško: Valvasorjev raziskovalni center, 2004, str. 19–45.

37 Reisp, Kranjski polihistor, str. 78 sl., 144 sl.

38 Reisp, Korespondenca, str. 21–22, 23, 26, 27, 93; Reisp, Kranjski polihistor, str. 81.

39 ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 103. – Reisp, Kranjski polihistor, str. 268, 271.

40 V literaturi se o okoliščinah Valvasorjeve ločitve od knjižnice pojavljajo protislovne navedbe. Prim. Reisp, Kranjski polihistor, str. 268; Reisp, Dosedanje raziskave, str. 25; Radics, Johann Weikhard, str. 103; Ivan Vrhovnik, Kako je prišla Valvasorjeva knjižnica v Zagreb? Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo IX (1928), str. 108; Anja Dular, Valvasorjeva knjižnica. V: Theatrum vitae et mortis humanae. Prizorišče človeškega življenja in smrti. Podobe iz 17. stoletja na Slovenskem. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2002, str. 267 in op. 27 na isti strani.

Zimo je z družino najverjetneje preživel v Ljubljani, odkoder se je spet oziral proti Dolenjski, tokrat v Krško. Dan po božiču 1692 je namreč sklenil kupni dogovor za tamkajšnjo Vodnikovo hišo,⁴¹ ki je na pomlad naslednje leto postala njegov zadnji, kratkotrajni dom.

---

41 ARS, AS 309, Zap. inv., sk. 131, fasc. LIV, Z-7/I, 16. l. 1694, str. 8, No. 10

Mateja Kavčič: JESENSKA VRBA,
akril, 30 cm

Lidija Markelj **KRONIKA**

Januar – februar 2009

JANUAR

Koncert Mešanega pevskega zbora Konservatorija za glasbo Jurija Slatkonje pod vodstvom Aleša Makovca v stolni cerkvi sv. Nikolaja.

DOLENJSKE TOPLICE, 3. januarja – V kavarni Hotela Balnea sta na božičnem koncertu nastopila Juan Vasle (bas bariton) in Jelena Boljubaš (klavir).

ŠENTJERNEJ, 3. januarja – Kulturno in etnološko društvo Gallus Bartholomaeus je pred novozgrajenim KC P. Trubarja pripravilo tradicionalno koledovanje. Nastopilo je sedem skupin, gostja večera pa je bila etnologinja dr. Marija Klobčar.

NOVO MESTO, 6. januarja – V stolni cerkvi sv. Nikolaja je bilo mogoče prisluhniti koncertu MePZ Konservatorija za glasbo Jurija Slatkonje pod vodstvom Aleša Makovca in ob klavirski spremljavi Mojce Jenič. – V frančiškanski cerkvi so praznike zaključili s koncertom MePZ Dvor ob Krki pod vodstvom Marjane Dobovšek.

NOVO MESTO, 8. januarja – Včeraj – danes – jutri je naslov razstave slikarja in kiparja samouka iz Podgozda pri Dvoru Martina Blatnika, ki so jo odprli v KC Janeza Trdine. Na otvoritveni slovesnosti sta o umetniku spregovorila Mira Hrovat in Miha Potočar, MePZ Dvor, v katerem Blatnik tudi poje, pa je poskrbel za prijeten kulturni program. – Kekov četrtek v klubu LokalPatriot je oblikoval glasbeni gost Lado Leskovar.

TREBNJE, 8. januarja – V okviru otroškega abonmaja je bila v KD na ogled predstava Pipi in Melkijad.

NEMČIJA, od 10. do 11. januarja – MePZ Konservatorija za glasbo Jurija Slatkonje je imel koncert v Ingolstadt, Gruenwaldu in v Muenchnu.

NOVO MESTO, 10. januarja – V klubu LokalPatriot je bil koncert skupin Veto in Age of Anta.

PRELOKA, 10. januarja – Domači gledališčniki so v večnamenskem domu zaigrali komedijo Krivica boli.

SEMIČ, 10. januarja – Stevardese padajo z neba je naslov predstave, ki so jo v KC uprizorili igralci Teatra Otočec.

STRAŽA, 10. januarja – Veseli večer z Dober dan teatrom je naslov prireditve, ki so jo v KD pripravili gledališčniki in uprizorili komedijo Dober dan, nastopili pa so tudi godbeniki, pevci in humorist Tone Fornezzi – Tof.

KOČEVJE, 11. januarja – Na božično-novoletnem koncertu vokalne skupine Cantate Domino v Šeškovem domu so kot gostje nastopili cerkveni OPZ iz Dolenje vasi, komorni zbor p. Stanislava Škrabca iz Ribnice, solisti GŠ Kočevje in Ribnica ter violinistki Klara Gomboc in Maruša Hrovat.

NOVO MESTO, 12. januarja – SLG Celje je v KC J. Trdine gostovalo z gledališko predstavo Johna Steinbecka Ljudje in miši. Predstavo so ponovili čez dva dni.

MIRNA, 13. januarja – Bele štoklje je naslov fotografske razstave z videoprojeksijo domačina Janeza Janežiča, ki so jo odprli v knjižnici. Gost večera je bil ornitolog dr. Damijan Denac.

METLIKA, 14. januarja – Zimske urice s Tonijem Gašperičem so se v Hotelu Bela krajina nadaljevale s tamburaši metliške Folklorne skupine Ivana Navratila.

NOVO MESTO, 15. januarja – Knjižnica M. Jarca je povabila na srečanje s humoristom Tonijem Gašperičem in predstavitev njegovih knjig Moja teta Mara in Povej jim. Z gostom se je pogovarjala Jadranka Zupančič, za glasbeno popestritev večera pa so poskrbeli tamburaši skupine Klasje. – Na knjižni čajanki je Slavka Kristan v knjigarni Mladinska knjiga predstavila

prevode iz irske književnosti. – V KC Janeza Trdine je bila na ogled otroška predstava Pipi in Melkijad.

SEVNICA, 15. januarja – Šentjakobsko gledališče Ljubljana je v KD uprizorilo predstavo Bog v režiji Gašperja Tiča.

TREBNJE, 15. januarja – Nove pridobitve Galerije likovnih samorastnikov Trebnje je naslov razstave, ki so jo odprli v omenjeni galeriji. Na ogled je bilo 28 novih likovnih del udeležencev tabora ter štiri nove umetnine, ki jih je galeriji iz svoje zasebne zbirke daroval Bogdan Osolnik.

LESKOVEC PRI KRŠKEM, 16. januarja – Člani KD Leskovec pri Krškem so pod režiserskim vodstvom Mirjane Marinčič v OŠ premierno zaigrali gledališko igro Jeklene magnolije.

NOVO MESTO, 16. januarja – Ob 9. rojstnem dnevu kluba LokalPatriot so odprli fotografsko razstavo.

GABRJE, 17. januarja – V gostilni Pri Romanu sta medgeneracijsko društvo Žarek Novo mesto in Gospodične, skupina za samopomoč iz Gabrja, povabila na predstavitev knjige pesmi svoje članice, domačinke Albine Luzar.

STARI TRG OB KOLPI, 17. januarja – Kava in cigaret je naslov komedije, ki jo je gledališka skupina ZIK Črnomelj zaigrala v športni dvorani OŠ. Predstavo so ponovili tudi v KC Semič.

DOLENJSKE TOPLICE, 18. januarja – Gledališka skupina Stane Kerin iz Podbočja je zaigrala predstavo Strogo zaupno.

ŠENTRUPERT, 18. januarja – V KD so predstavili pesniško zbirko Tilke Gorenc iz Homa nad Šentrupertom z naslovom Življenje, na zdravje! Knjiga je izšla v samozaložbi. O pesnici sta poleg voditelja prireditve Jožeta Župana spregovorila še župan Rupert Gole in Mojca Femec iz območne izpostave JSKD. Nastopila sta PZ Šentrupert in folkorna skupina Nasmeh, v katerih sodeluje avtorica knjige.

MOKRONOG, 20. januarja – Janko in Metka je otroška predstava, ki jo je Boštjan Sever zaigral v KD.

NOVO MESTO, 20. januarja – V Galeriji Krka so na ogled postavili razstavo slik koroškega umetnika Štefana Marflaka. Poleg tega se je predstavil s slikarsko-pesniško knjigo. Na otvoritvi se je z umetnikom pogovarjala umetnostna zgodovinarica in likovna kritičarka Tatjana Pregl Kobe.

KRŠKO, 21. januarja – Pozdrav iz Bele krajine, Kočevske, osrednje Slovenije in Posavja je naslov razstave gospodarskih dejavnosti na razglednicah do sredine 20. stoletja v avli KD. Kustosinja Vlasta Dejak je predstavila razstavo in spremljajočo publikacijo, razstavo pa je odprl krški župan Franc Bogovič.

ČRNOMELJ, 22. januarja – V KD je potekala Filmska fabula, ogled šestih kratkih študentskih filmov.

KOČEVJE, 22. januarja – V Pokrajinskem muzeju so predstavili knjigo dr. Marije Makarovič Resnice posameznikov.

METLIKA, 22. januarja – V Ljudski knjižnici so predvajali dokumentarni potopisni film Zdenka Badovinca Avstralija 2. del.

MOKRONOG, 22. januarja – V Krajevni knjižnici je Marko Kapus vodil predstavitev zbornika Šolstvo v Mokronogu 1808-2008.

NOVO MESTO, 22. januarja – V KC J. Trdine je bilo mogoče prisluhniti koncertu jazzovskega zbora Perpetuum jazzile. Koncert so ponovili še naslednji dan. – Kekov večer v klubu LokalPatriot sta oblikovala humorist Toni Gašperič in poslanec Franc Žnidaršič.

SEVNICA, 22. januarja – V galeriji gradu sta se s slikarsko razstavo predstavila učiteljica likovnega pouka na boštanjski OŠ in slikarka Nena Bedek in domačin, kipar Slaven Štambuk.

VINICA, 23. januarja – Viničani od letos krajevni praznik slavijo na rojstni dan na Vinici rojenega pesnika, dramatika in prevajalca Otona Župančiča.

KOSTANJEVICA, 24. januarja – Društvo zaveznikov mehkega pristanka Krško in KUD Flokart Kostanjevica sta na filmskem večeru v prostorih OŠ Jožeta Gorjupa predvajala filme, ki so nastali v zadnjem letu.

KRŠKO, 24. januarja – SNG Nova Gorica in Gledališče Koper sta s predstavo Duohtar po mus gostovala v KD.

NOVO MESTO, 24. januarja – Po razstavi O fotografiji v Galeriji Simulaker je vodil avtor Bojan Radovič.

JANUAR

ČRNOMELJ, 25. januarja – Pia Zemljič in Primož Pirnat sta v KD nasmejala s komedijo Ona + On.

DOBRNIČ, 25. januarja – Oktet Suha, v katerem pojejo koroški Slovenci iz občine Suha na avstrijskem Koroškem, je nastopil v župnijski cerkvi sv. Jurija. – V KD je bila na ogled otroška predstava Janko in Metka, čez dva dni pa tudi v KD Šentrupert.

KRŠKO, 27. januarja – Zlata ladja je naslov gledališke predstave za otroke v KD.

LJUBLJANA, 27. januarja – Glabenik Miha Blažič – N'Toko je popestril otvoritev razstave Human Errov novomeškega akademskega slikarja mlajše generacije Uroša Weinbergerja v Galeriji Schwartz.

METLIKA, 29. januarja – V Ljudski knjižnici so predstavili romsko-slovenski slovar.

NOVO MESTO, 29. januarja – Društvo Julija je povabilo na 2. dobrodelni koncert za mamograf v Šporno dvorano L. Štuklja. Nastopili so številni znani glasbeniki.

TREBNJE, 29. januarja – V Knjižnici P. Golie je potekal Branje=kul, srečanje bralne skupine na temo Pišem, sem mar pisatelj?

BIZELJSKO, 30. januarja – V šolski telovadnici je bil 18. zimski glasbeni festival OŠ Bizeljsko 2009.

BREŽICE, 30. januarja – Gregor Čušin je v knjižnici zaigral monokomedijo Pešec.

KOSTANJEVICA, 30. januarja – V Lamutovem likovnem salonu so predstavili poštno znamko s pustnim motivom šeme.

NOVO MESTO, 30. januarja – Naprej v preteklost je naslov likovne razstave ljubljanskega likovnega ustvarjalca Andreja Pavliča, ki so jo odprli v Jakčevem domu. Umetnika je predstavila kustosinja Jakčevega doma Jasna Kocuvan. – V atriju Knjižarne Goga je potekala delavnica Bralnice sralnice s knjigo britanskega avtorja Anthonyja Burgessa Peklenska pomaranča.

ČRNOMELJ, 31. januarja – V Pastoralnem centru so na ogled postavili mednarodno razstavo Otroški portret. Razstavljeni so bili tudi v Galeriji Laterna.

DOLENJSKE TOPLICE, 31. januarja – Mamma mia je naslov plesne predstave celjskega Plesnega vala in topliškega Plesnega društva Pan v dvorani KC.

NOVO MESTO, 31. januarja – V sklopu cikla Pesem povezuje je v frančiškanski cerkvi potekal koncert pevskih zborov Pomlad iz Novega mesta in Vox Carniolus z Jesenic. – V KC J. Trdine je bila na ogled ljubezenska komedija Pridi gola na večerjo v izvedbi KD Janeza Jalna. – V hostlu Situla je bila na ogled lutkovna predstava za otroke. – V klubu LokalPatriot je bil koncert ameriške pevke Gwen Hughes s spremljevalno skupino International Gang.

ŠMARJETA, 31. januarja – Dramska skupina Društva podeželskih žensk Šmarjeta je v KD spet zaigrala komedijo Podgorska sapca, ki jo je napisala in režirala Marija Pavlin. Med prizori so nastopile ljudske pevke Šmarjetke.

TREBNJE, 31. januarja – Gledališka skupina KD Leskovec pri Krškem je v KD nastopila z igro Jeklene magnolije. – V Mercator centru je bila na ogled predstava za otroke Škrat Ulala.

BREŽICE, januarja – V Posavskem muzeju so v sodelovanju z Gorenjskim muzejem iz Kranja pripravili vitrino meseca z naslovom Kuj železo, dokler je vroče.

KRŠKO, januarja – V KD je začela delovati prva prodajna galerija v Posavju.

NOVO MESTO, januarja – Izšla je nova cedejka organista Milka Bizjaka, posneta na novih orglah novomeške stolnice. – Izšla je nova knjiga Helene Mrzlikar Pripoved o hrani.

FEBRUAR

BREŽICE, 1. februarja – V Prosvetnem domu je bila Nedelja s Fato in stand-up komedijo.

METLIKA, 1. februarja – Gledališka skupina ZIK Črnomelj je v KD zaigrala komedijo Kava in cigaret.

ŠENTRUPERT, 1. februarja – V večnamenski dvorani Hiše vina pri Frelihovih so predstavili knjigo V objemu besed domačega neutrudnega kulturnega delavca Jožeta Zupana. Recital je tudi pesmi Toneta Pavčka, o njem pa je spregovoril tudi vodilni raziskovalec mladinske književnosti dr. Igor Saksida. Knjigo so z glasbo popestrili učenci GŠ Trebnje ter gosta, solist Marko Kobal in citrar Tomaž Plahutnik.

DRAGATUŠ, 2. februarja – Snežak išče ženo je bila lutkovna igrica za otroke. Ponovili so jo še v Črnomlju in Semiču.

ČRNOMELJ, 3. februarja – V KD je potekala Dnevnikova fabula, branje nominirancev najboljših zbirk kratke proze leta.

DOLENJSKE TOPLICE, 3. februarja – V avli KKC so odprli likovno razstavo del članov likovne sekcije topliškega KUD in predstavitev knjige Ivanke Mestnik Veselje v zajčjem hotelu. Z avtorico in akademskim slikarjem Jožetom Kumrom, ki je opremil polovico avtoričinih knjig, se je pogovarjala Marija Andrejčič.

NOVO MESTO, 3. februarja – V Galeriji Krka so predstavili knjigo Erijada Anice Šparavec Erič iz Novega mesta.

ŠMARJETA, 3. februarja – Na OŠ je potekalo regijsko tekmovanje iz slovenščine za Cankarjevo priznanje. Sodelovali so 104 učenci z Dolenjske in Posavja.

BREŽICE, 5. februarja – Glasbena šola je povabila na koncert svojega simfoničnega orkestra.

ČRNOMELJ, 5. februarja – Kar veruješ s srcem, je treba dokazati z delom je naslov razstave Anice Gligič in Mire Macan, ki so jo odprli v prostorih občine. Zaigrala je starejša otroška tamburaška skupina OŠ Dragatuš.

METLIKA, 5. februarja – V Galeriji Kambič so v okviru projekta Rastem s knjigo pripravili otvoritev razstave ilustracij z naslovom Vrane Ervina Fritza in Matjaža Schmidta.

NOVO MESTO, 5. februarja – Na literarnem večeru z Borisom A. Novakom v Trdinovi čitalnici Knjižnice M. Jarca so predstavili njegovo pesniško zbirko MOM. – Transfiguracije je naslov razstave likovnih del mag. Vladimira Braca Mušiča, ki so jo odprli v KC J. Trdine. O Mušičevem likovnem ustvarjanju sta spregovorila prof. Branko Suhy in akademski kipar Janez Pirnat, pa tudi sam umetnik. Dogodek sta glasbeno popestrili violinistki Manca Bukovac in Ana Čop.

RIBNICA, 5. februarja – V galeriji Miklove hiše so na ogled postavili razstavo del udeležencev likovnega tečaja.

SEVNICA, 5. februarja – Na osrednji slovesnosti ob slovenskem kulturnem prazniku so v kulturni dvorani nastopili Alenka Gotar in OŠ Sava Kladnika Sevnica, častna gosta pa sta bila predsednik Državnega sveta RS mag. Blaž Kavčič in prof. dr. Jože Trontelj, predsednik SAZU. Na ogled so postavili bogateno zbirko Rastoča knjiga Sevnica z novostmi od leta 2006.

BRESTANICA, 6. februarja – V dvorani OŠ A. Bohoriča je bila proslava v počastitev slovenskega kulturnega praznika.

BUČKA, 6. februarja – Na prireditvi ob slovenskem kulturnem prazniku so z dramsko igro, plesom, petjem in recitacijami nastopili učenci podružnične šole in matične OŠ F. Metelka Škočjan. Večer so s pesmijo popestrili še pevci MePZ z Dobrave in vokalna skupina Mesečina.

ČRNOMELJ, 6. februarja – Nekdo te mora imeti rad je naslov knjižice, ki so jo predstavili v knjižnici. O odnosih med ljudmi je razmišljala Lidija Maričič.

DOLENJSKE TOPLICE, 6. februarja – Topliški upokojenci so kulturni praznik obeležili z nastopom sedmih društvenih literatov, ki sodelujejo tudi v deseti zbirki Naša dokazovanja. Prireditev so glasbeno popestrili šolarji.

HROVAČA, 6. februarja – Gost Portugalskega večera v okviru Festivala Fabula na skednju Škrabčeve domačije je bil eden najpomembnejših sodobnih portugalskih pisateljev Goncalo M. Tavares. Pogovor z njegovo slovensko prevajalko Barbaro Juršič so prepletali zvoki fada.

KOČEVJE, 6. februarja – Pokrajinski muzej je ob kulturnem prazniku povabil na dan odprtih vrat.

KRŠKO, 6. februarja – V KD je Boris Kobal zaigral politično farso Kdo vam je pa to delu.

Dr. Igor Saksida in Jože Zupan na predstavitvi knjige V objemu besed.

MOKRONOG, 6. februarja – Ob kulturnem prazniku so v KD pripravili svečano akademijo občin Mokronog – Trebelno, Šentrupert in Trebnje. Slavnostni govornik je bil prof. Jože Zupan, nastopili pa so: ŽPZ Zimzelen z Mirne, tenorist Jernej Žagar s Trebelnega, šolski pihalni orkester GŠ Trebnje, Sinjo Jezernik kot France Prešeren in učenci domače šole z uprizoritvijo Turjaške Rozamunde.

NOVO MESTO, 6. februarja – V galeriji Dolenjskega muzeja so postavili gostujočo razstavo Narodne galerije Prvi listi - Začetki umetniške grafike na Slovenskem 1900 – 1920. Uvodni nagovor je imel direktor muzeja Zdenko Picelj, o razstavi je spregovoril njen avtor dr. Andrej Smrekar. Z glasbo sta odprtje popestrili Jera Rot in Neža Cankar. – V Dvorani novomeške pomladi Anton Podbevšek teater je potekala soareja o avantgardi z gostoma dr. Levom Kreftom in dr. Janezom Vrečkom ter moderatorjem Matjažem Bergerjem. Avantgardistična besedila je interpretirala Helena Peršuh. – V Galeriji Simulaker so odprli fotografski razstavi Nataše Košmerl in Uroša Acmana. Prva je pripravila cikel September, drugi pa cikel Muzeji.

SEMIČ, 6. februarja – Po osrednji slovesnosti ob kulturnem prazniku v KC so odprli fotografsko razstavo Voranca Vogla. Slavnostni govornik je bil umetnostni zgodovinar Iztok Premrov. Nastopili so tamburaški orkester OŠ Metlika, Tomaž Kvasnik na didgeridoo, otroci iz Štrekljevca, mladi folkloristi iz OŠ Semič in literati iz literarne sekcije pri KUD Jožeta Mihelčiča.

STARI TRG OB KOLPI, 6. februarja – V prostorih OŠ je bila proslava ob kulturnem prazniku.

ŠENTJERNEJ, 6. februarja – OŠ in občina sta v šoli pripravila slovesno akademijo ob slovenskem kulturnem prazniku in otvoritev razstave akademske slikarke in mag. umetnosti Mojce Lampe Kajtna.

ZUŽEMBERK, 6. februarja – S petjem, recitacijami in glasbo so v šoli počastili slovenski kulturni praznik. Zapel je zagraški MePZ, v mali dvorani pa so odprli razstavo likovnih del Dirka Hejja.

BLANCA, 7. februarja – V KD so pripravili prireditev ob kulturnem prazniku in odprli sobo članov KUD Franceta Prešerna Blanca.

BOŠTANJ, 7. februarja – V dvorani TVD Partizan so pripravili prireditev ob kulturnem prazniku.

ČATEŽ, 7. februarja – V KD so povabili na Prešernovanje, odprli pa so tudi razstavo ročnih del krajanov.

ČRNOMELJ, 7. februarja – Na osrednji proslavi ob kulturnem prazniku je bila na ogled gledališka predstava Krivica boli, podelili pa so tudi Župančičeva priznanja. Plaketo si je prislužila Gledališka skupina ZIK Črnomelj, diplomi pa Anton Jesih ter KD dr. Boža Račiča iz Adlešičev.

DOLENJSKE TOPLICE, 7. februarja – V KKC so priredili proslavo ob kulturnem prazniku.

GORA, 7. februarja – V dvorani gasilskega doma je bila proslava ob Prešernovem dnevu.

HMELJČIČ, od 7. do 8. februarja – Ob slovenskem kulturnem prazniku je bila v GD na ogled razstava slik domačinke, ljubiteljske slikarke Irene Zihel Soršak.

IVANČNA GORICA, 7. februarja – Le jadra spet napnimo je bil naslov svečanosti ob kulturnem prazniku v KD.

NOVO MESTO, 7. februarja – V KC J. Trdine je bila prireditev Pesmi in plesi dveh dežel s Tamburaško skupino Klasje, KUD I. G. Kovačiča iz Zagreba, s Francijem Plutom kot Prešernom in Milanom Carjem. – Klub LokalPatriot je v okviru abonmaja Jazzinty povabil na koncert Tria Igorja Lumperta.

OTOČEC, 7. februarja – Teater Otočec je pod režiserskim vodstvom Jerneja Strgarja v KD premierno zaigral igro Ervina Fritza Rdeči koticček. Ponovili so jo čez nekaj tednov spet na domačem odru.

PODBOČJE, 7. februarja – Zapojmo čisto po domače je bil naslov koncerta Kolednikov iz Bušeče vasi na turistični kmetiji Hribar.

ŠMARJETA, 7. februarja – Na predvečer kulturnega praznika je občina Šmarješke Toplice povabila na osrednjo slovesnost z recitali in glasbo.

DOBRNIČ, 8. februarja – V KD so pripravili praznovanje kulturnega praznika.

Soareja o avantgardi v Anton Podbevšek Teatru.

DOLENJSKE TOPLICE, 8. februarja – Boom teater je v KKC zaigral gledališko predstavo Sosedove skrivnosti.

KOČEVJE, 8. februarja – Na osrednji prireditvi v počastitev kulturnega praznika Prešernovanje so v Šeškovem domu na Večeru poezije in glasbe nastopili MePZ Kočevce in vokalistka Katja Šule, ki je izvedla uglasbeno poezijo Mile Kačič.

KRŠKO, 8. februarja – Slavnostni govornik na proslavi ob slovenskem kulturnem prazniku v KD je bil gledališki igralec Rajko Stupar. ZKD Krško je podelila plakete, zlati sta prejela Emil Gasser iz senovškega pihalnega orkestra in Ivan Grozina iz KD Svoboda Brestanica.

METLIKA, 8. februarja – Na osrednji prireditvi ob kulturnem prazniku v KD sta nastopila vokalna skupina Lan in otroški pevski zbor.

MIRNA PEČ, 8. februarja – Ljudske pevke Čebelice so v KD pripravile srečanje ljudskih pevcev. Nastopilo je osem skupin, za dramski vložek je poskrbela Lojzka Krevs.

NOVO MESTO, 8. februarja – Novomeški simfonični koncert pod vodstvom Sandija Franka je za kulturni praznik povabil na tradicionalni koncert v Športno dvorano Marof. Kot solistke so nastopile mlade violinistke Mirjam Šolar, Manja Slak, Ana in Urška Novljan ter harmonikar Sandi Ravbar. Slavnostni govornik je bil župan Alojzij Muhič.

SINJI VRH, 8. februarja – KUD Lepa Anka s Preloke je v gasilsko-kulturnem domu povabilo na ogled komedije Krivica boli. Predstavo so ponovili tudi v KD Metlika.

SROMLJE, 8. februarja – V Domu krajanov so nastopili MPZ Sromlje in Ljudski pevci Sromlje.

TREBNJE, 8. februarja – Galerija likovnih samorastnikov je imela dan odprtih vrat. – V Baragovi galeriji so pripravili koncert in razstavo.

NOVO MESTO, 9. februarja – Mestno gledališče Ptuj je v okviru gledališkega abonmaja v KC J. Trdine izvedlo tragikomedijo Jordija Galcerana Groenholmova metoda.

TREBNJE, 9. februarja – Ustvarjalka Mihaela Ožbolt je v Knjižnici P. Golie odprla svojo razstavo Lectova srca.

NOVO MESTO, 10. februarja – V Knjižnici M. Jarca je potekalo srečanje študijskega krožka Beremo z Manco Košir na temo: poezija in proza, ki jo imamo radi.

SEVNICA, 10. februarja – V Zdravstvenem domu so odprli razstavo fotografij foto sekcije društva Trg Sevnica. – Mini teater je v KD zaigral lutkovno predstavo Mizica, pogrnj se.

STRAŽA, 10. februarja – Skupina Lutke Zajec so v KD zaigrale lutkovno igrice Ena, dva, tri.

BREŽICE, 11. februarja – V dvorani Savice Zorko je bila na ogled Čarovnica Lili – v cirkusu.

ČRNOMELJ, 11. februarja – V KD so predstavili knjižno izdajo drame A. G. Cruwela Schonwiesen v prevodu Janeza Weissa.

DOLENJSKE TOPLICE, 11. februarja – Skupina Bičikleta je v KKC zaigrala gledališko predstavo za otroke Cipitio.

NOVO MESTO, 11. februarja – Muca Copatarica je naslov otroške predstave, ki jo je v KC J. Trdine zaigralo Prešernovo gledališče Kranj. – Mira Grahek je v Knjižnici M. Jarca pripravila predavanje ob diapozitivih Zgodbe izpod pulta: France Prešeren.

KRŠKO, 12. februarja – V KD je bila na ogled lutkovna predstava za otroke Sapraniška.

NOVO MESTO, 12. februarja – Jadranka Zupančič je vodila pogovor s pravljničarko, pisateljico in novinarko Mileno Miklavčič v Knjižnici M. Jarca. – Gostja Kekovega četrtka v klubu LokalPatriot je bila pevka Irena Tratnik.

SEVNICA, 12. februarja – Kdo vam je pa to delu? je naslov politične satire – monokomedije Cafe Teatra v režiji Jaše Jamnika, ki jo je v kulturni dvorani zaigral Boris Kobal.

SLAMNA VAS, 12. februarja – V domu gasilcev in krajanov so predstavili knjigo prof. zgodovine Ivana Nemaniča z naslovom Zgodovinski spomin na mojo deželo.

TREBNJE, 12. februarja – V KD je bila na ogled otroška abonmajska predstava Zlatolaska. – V Galaksiji so pripravili drugi Slovenski večer srca Od črke do knjige.

BREŽICE, 13. februarja – Naša prihodnost je naslov koncerta, ki ga je pripravila GŠ.

ČRNOMELJ, 13. februarja – V prenovljeni nekdanji osnovnošolski stavbi so odprli nove prostore GŠ Črnatelj, darilo ob 45-letnici šole. Zbrane je nagovoril predsednik Zveze glasbenih šol Slovenije Anton Savnik, slavnostni govornik pa je bil mag. Gojko Zupan, sekretar na direktoratu za kulturno dediščino na Ministrstvu za kulturo.

DOBOVA, 13. februarja – V KD so pripravili koncert Vrček glasbe in prijateljstva.

HROVAČA, 13. februarja – Vsi smo seme je naslov knjige Janeza Černača, ki so jo ob 20-letnici nastopov Ribniških fantov pripravili v skednju Škrabčeve domačije. Z avtorjem knjige se je pogovarjal Medard Pucelj.

KRŠKO, 13. februarja – V KD je bil koncert Mateje in Sergeje z gosti z naslovom Valentinovo brez kitar.

METLIKA, 13. februarja – Dajmo malo »fušat« je bil naslov 5. srečanja resnično amaterskih in neprofitnih vokalno-instrumentalnih skupin Bele krajine v KD.

Prejemniki priznanj Zveze kulturnih društev Novo mesto za leto 2008.

NOVO MESTO, 13. februarja – ZDK je pripravila svečano podelitev odličij in priznanj ZKD v KC J. Trdine. Plaketo je prejel Jernej Strgar, predsednik KD Otočec ter igralec in režiser Teatra Otočec, posebno zahvalo pa so podelili dolgoletnemu predsedniku ZKD Franciju Plutu. Z glasbo sta dogodek popestrila tamburaška skupina Klasje in Dolenjski oktet. – V KC J. Trdine je bila premiera celovečernega dokumentarnega filma režiserja in scenarista Novomeščana Filipa Robarja Dorina z naslovom Veter se požvižga. – V klubu LokalPatriot so odprli fotografsko razstavo Masaker povprečja Klemna Globočnika. – Delavnica Bralnice sravnice je potekala s knjigo Beli zobje britanske pisateljice Zadie Smith ter z zabavnim programom Vesne Kelbl.

SEMIČ, 13. februarja – V KC so predstavili pesniško zbirko Potovanje srca šestih članov Literarnega kluba Metlika.

ŠENTRUPERT, 13. februarja – Hiša Vina pri Freljihovih je povabila na predstavo Prerekanja.

KOČEVJE, 14. februarja – Učenci solo petja in GŠ Kočevje so v Šeškovem domu na koncertu ob dnevu zaljubljenih zaigrali operne arije in muzikle.

KRŠKO, 14. februarja – V Dvorani v parku je bil Valentinov večer, večer poezije, glasbe in umetnosti.

SEMIČ, 14. februarja – Pevski zbori in pritrkovalci iz semiške občine so v okviru Krakarjevih dni povabili na koncert v KC.

ŠENTLOVRENC, 14. februarja – Valentinov večer v KD so oblikovali pevci Vinogradniškega pevskega zbora Čatež.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 14. februarja – V Termah je za valentinovo nastopila Eroika.

ŠMARJETA, 14. februarja – KD Temenica je v KD zaigralo komedijo Šah mat, ki jo je režiral Ljubomir Crnkovič.

Razstava Tri tisočletja železarstva na Slovenskem v Dolenjskem muzeju.

GLOBOKO, 15. februarja – V prosvetnem domu so predstavili pesniško zbirko Prepletanja domačinke, gimnazijke Jerice Hriberšek. Avtorica je sama ilustrirala pesmi, ki jih je na predstavitvi tudi brala skupaj z Lavro Škrabl in Tjašo Vranetič. V glasbenem delu programa je zapel Lovski pevski zbor Globoko in mlade glasbenice.

NOVO MESTO, 15. februarja – Špas teater je v KC J. Trdine izvedel komedijo Michaela Frayna Hrup za odrom.

KOČEVJE, 16. februarja – V GŠ so nastopili učenci violončela iz oddelka Tomaža Severja.

ČRNOMELJ, 18. februarja – Začela se je mednarodna kiparska kolonija mladih v OŠ Loka, ki se je čez dva dni zaključila z razstavo.

DRUŽINSKA VAS, 18. februarja – V gostilni Pri Jovotu je potekal večer s pravljničnimi junaki.

NOVO MESTO, 19. februarja – V Knjižnici M. Jarca so predstavili knjigo Resnica življenja avtorja Bona Barška. – V Knjižgarni MK je potekala knjižna čajanka s Slavko Kristan o ruskih in drugih pravljicah.

TREBNJE, 19. februarja – V Galaksiji je potekal Slovenski večer srca – Pešem je ljubezen z gostom, dramskim igralcem Jožetom Logarjem.

ČRNOMELJ, 20. februarja – V Pastoralnem centru so predstavili črnomaljski zbornik historičnih razprav ob 780-letnici prve omembe naselja in 600-letnice prve omembe Črnomlja kot mesta.

HROVAČA, 20. februarja – Ustanova patra Stanislava Škrabca je ob svetovnem dnevu maternih jezikov na skednju Škrabčeve domačije pripravila pogovor o inovativnosti in kreativnosti v jeziku. Pogovarjali so se: dr. Martina Orožen, dr. Andrej E. Skubic, Januška Gostenčnik in Matej Bogataj.

NOVO MESTO, 20. februarja – V Dolenjskem muzeju so na ogled postavili razstavo Tri tisočletja železarstva na Slovenskem, ki je nastala v okviru projekta Slovenska pot kulture železa, ki ga vodi Koroški pokrajinski muzej z Raven na Koroškem. Na otvoritvi, ki so jo s pesmijo spremili Dvorski pevci, je o razstavi spregovorila soavtorica in koordinatorka projekta mag. Karla Oder. – V predverju poslopja PU so na ogled postavili fotografsko razstavo portretov novomeškega rojaka, doma iz Sel pri Ratežu, Zvoneta Šeruge. – V Knjižgarni Goga so v delavnici Bralnice sralnice govorili o knjigi Gorana Vojnoviča Čefurji raus.

BUČKA, 21. februarja – Dramska skupina Društva podeželskih žensk Šmarjeta je v KD zaigrala igro Podgorska sapica. Vmes so zapele ljudske pevke Šmarjetke.

DOLENJSKE TOPLICE, 21. februarja – ZIK Črnomelj je v KKC zaigral gledališko predstavo Kava in cigaret.

SEMIČ, 21. februarja – V KC so odprli razstavo likovnega natečaja in razglasili rezultate literarnega natečaja Lojze Krakar in Ljubezen.

DOBRNIČ, 22. februarja – V KD je bila na ogled otroška predstava Dvojno veselje.

KRŠKO, 22. februarja – V KD je bilo mogoče prisluhniti koncertu Terra-folka in Una Palliser.

ŠENTRUPERT, 22. februarja – Iz skrinje spominov je naslov druge knjige domačinke Majde Krnc, ki so jo predstavili v prostorih OŠ dr. Pavla Lunačka. Knjigo je uredil prof. Jože Zupan, ki je prireditev tudi vodil. Odlomke iz knjige sta brala skupaj z avtorico. Za glasbo je poskrbel harmonikar Aljaž Hrastar.

TREBNJE, 22. februarja – V KD je bila na ogled gledališka predstava Ona+On.

NOVO MESTO, 24. februarja – Uroš Fuerst je v KC J. Trdine zaigral monokomedijo Roba Beckerja Jamski človek.

KRŠKO, 25. februarja – Literarni klub je v Čebelniku organiziral prebranje Lolite v Teheranu.

BREŽICE, 26. februarja – V Mestni hiši so na ogled postavili fotografsko razstavo poljskega fotografa Gregorja Pachle.

NOVO MESTO, 26. februarja – V Galeriji Krka so odprli razstavo fotografij Sarven Šakti Kralj Szomi. O avtorici je spregovorila umetnostna zgodovinarica in likovna kritičarka Barbara Sterle Vurnik. Nastopila je glasbena skupina Kontrabant.

NOVO MESTO, od 26. do 27. februarja – Anton Podbevšek teater z režiserjem Matjažem Bergerjem je izvedel predstavo Bertolda Brechta Me-ti/ Knjiga obratov.

NOVO MESTO, MOKRONOG, od 27. do 28. februarja - V KC J. Trdine je bilo mogoče prisluhniti gala koncertu festivala (Ah), TE ORGLICE. Nastopili so znani solisti na tem glasbilu ob spremljavi godalnega orkestra Tartini v več glasbenih zasedbah ter v duu in solo. Naslednji dan je bil drugi koncert v KD Mokronog.

SEMIČ, 27. februarja – V KC je bil koncert Matije Krečiča in Gašperja Banovca.

SENOVO, 27. februarja – V KD je potekal kulturni mozaik.

BREŽICE, 28. februarja – V plesnem vrtincu je bil naslov 6. območne revije plesnih skupin v Prosvetnem domu.

ČRNOMELJ, 28. februarja – Gledališka skupina ZIK je pod režiserskim vodstvom Helene Vukšinič naštudirala komedijo Šah mat ali moralna prenova za može in žene in jo premierno uprizorila na odru domačega KD.

DRAGATUŠ, 28. februarja – V prostorih OŠ so predstavili knjigo zapisov domačinke Cite Matkovič z naslovom Mozaik spominov. Dogodek je pospremil pester kulturni program.

FARA, 28. februarja – Pet skupin je nastopili na reviji tamburaških skupin in orkestrrov z območja osrednje Slovenije. Revijo je strokovno spremljal Damir Zajec.

NOVO MESTO, 28. februarja – Jazzinty abonma se je v klubu LokalPatriot nadaljeval s koncertom madžarske zasedbe Uzgin Uver.

SEMIČ, 28. februarja – V KC so predstavili knjigo Rozike Mohar Tu so živeli... in brošuro Jožice Jožef Beg in Rozike Mohar Lojze Krakar – iskalec biserov.

BIZELJSKO, februarja – 26 mladih pevcev je nastopilo na tradicionalnem otroškem glasbenem festivalu na Bizeljskem.

BREŽICE, februarja – Ob slovenskem kulturnem prazniku je ZKD podelila priznanja. Zlato odličje so prejeli zborovodja Vinko Žerjav, artiška folkorna sekcija KUD Otona Župančiča in kapelski pihalni orkester. Slavnostni govornik je bil dr. Milan Jazbec.

DOBRNIČ, februarja – V KD so ob kulturnem prazniku učenci podružnične šole nastopili z igro Povodni mož in recitacijami, zapel je ŽPZ Kulturno-turističnega društva, slavnostni govornik pa je bil prof. Jože Zupan iz Šentruperta.

KOČEVJE, februarja – Ob kulturnem prazniku so pripravili večer poezije in glasbe.

KRŠKO, februarja – Krško je prvič gostilo regijsko srečanje tamburašev in mandolistov Dolenjske, Bele krajine in Posavja.

NOVO MESTO, februarja – Na Šolskem centru so v počastitev kulturnega praznika postavili razstavo skulptur šestih umetnostnih varilcev, članov Sekcije likovnih ustvarjalcev v kovini Plamen iz društva za varilno tehniko Ljubljana. – Potapljaško društvo M3 je v avli KC J. Trdine odprlo razstavo nagradjenih del 11. mednarodnega festivala podvodne fotografije Vodan, na katerem je sodelovalo 67 fotografov iz 14 držav, ki so na natečaj poslali 747 fotografij. – Na Konservatoriju za glasbo Jurija Slatkonje so predstavili nov izvorni učbenik za violino Dušana Vodiška z naslovom Igramo v legah – Spoznaj ubiralko na violini, 1. del.

RIBNICA, februarja – V Galeriji Miklove hiše so odprli razstavo del, ustvarjenih na likovnem tečaju, ki sta ga vodila akademski slikar Sašo Koprivec in akademski kipar Marko Glavač, oba iz Kočevja. – Pred Miklovo hišo so ribniški šolarji uprizorili recital Prešeren je naš. – GŠ Ribnica je bila organizator regijskega tekmovanja mladih glasbenikov Dolenjske, ki je potekalo v Ribnici in Velikih Laščah, udeležilo pa se ga je 57 učencev glasbenih šol iz Brežic, Črnomlja, Kočevja, Krškega, Novega mesta, Ribnice, Sevnice in Trebnjega.

SEVNICA, februarja – V Galeriji Ana so odprli razstavo slikarja Marjana Podlogarja, ki se je predstavljal s portreti na platnu in kipci. O avtorju je spregovoril sevniški umetnik Rudi Stopar.

Nastop virtuozov na ustni harmoniki na gala koncertu festivala "(ah), TE ORGLICE" v Kulturnem centru Janeza Trdine v Novem mestu.

Fotografije v Kroniki: Milan Markelj

UPORABLJENE KRATICE:

- DPŽ: društvo podeželskih žensk
 CIK: center za izobraževanje in kulturo
 GŠ: glasbena šola
 KC: kulturni center
 KKC: kulturno-kongresni center
 KD: kulturni dom, kulturno društvo
 KTD: kulturno-turistično društvo
 KUD: kulturno-umetniško društvo
 MePZ: mešani pevski zbor
 MPZ: moški pevski zbor
 OPZ: otroški pevski zbor
 OŠ: osnovna šola
 PU: policijska uprava
 PZ: pevski zbor
 RIC: razvojno-izobraževalni center
 SAZU: Slovenska akademija znanosti in umetnosti
 SLG: Slovensko ljudsko gledališče
 SNG: Slovensko narodno gledališče
 TD: turistično društvo
 ZIK: zavod za izobraževanje in kulturo
 ZKD: zveza kulturnih društev
 ŽPZ: ženski pevski zbor

- IZDAJATELJICA:** Mestna občina Novo mesto, zanjo župan Alojz Muhič
- SOIZDAJATELJICE:** Občine Črnomelj, Dolenjske Toplice, Metlika, Mirna Peč, Mokronog-Trebelno, Semič, Straža, Šentjernej, Šentrupert, Škocjan, Šmarješke Toplice, Trebnje in Žužemberk ter Založba Goga
- SVET REVIJE:** Predsednica sveta: Staša Vovk (Mestna občina Novo mesto), člani: Andreja Brancelj Bednaršek (Metlika), Rudolf Cerkovnik (Žužemberk), Marjan Grahut (Šmarješke Toplice), Anica Jakša (Semič), Ksenija Khalil (Črnomelj), Cvetka Klobučar (Škocjan), Dušan Krštinc (Straža), Jože Kumer (Dolenjske Toplice), Mitja Ličen (Knjigarna Goga), Stane Peček (Trebnje in Mokronog-Trebelno), Aleksander Rupena (Mirna Peč), Ida Zagorc (Šentjernej), Jože Zupan (Šentrupert)
- UREDNIŠTVO:** Barica Smole (odgovorna urednica), Ivan Gregorčič (namestnik odgovorne urednice, Literatura), Dragica Breščak (Kultura), dr. Marko Koščak in Joža Miklič (Družbena vprašanja), Milan Markelj (Odmevi in odzivi), Janko Orač (likovni urednik)
- NASLOV UREDNIŠTVA
IN TAJNIŠTVA:** Mestna občina Novo mesto, Seidlova 1, 8000 Novo mesto, s pripisom: za revijo Rast, tel.: (07)39-39-253, faks: (07) 39-39-208, elektronska pošta: rast@novomesto.si
- SPLETNA STRAN** www.revijarast.com
- TAJNIK REVIJE:** Franc Zaman – Uradne ure ob sredah od 9. do 13. ure, tel.: (07) 39-39-210 in 041-845-729, faks: 39-39-212
- LEKTOR:** Peter Štefančič
- NAROČNINA:** Podračun Mestne občine Novo mesto, št. 01285-0100015234, s pripisom: za revijo Rast. Letna naročnina za fizične osebe je 18,80 EUR, za pravne osebe 31,30 EUR. Ta številka stane v prosti prodaji 4,20 EUR. Odpovedi so možne samo v začetku koledarskega leta.
- PRISPEVKI:** Rokopise sprejemajo tajnik revije in uredniki. Nenaročenih rokopisov in drugih gradiv ne vračamo. Željeno je, da so prispevki napisani z računalnikom, stiskani v dveh izvodih s širokim razmikom (30 vrst na stran). Zapisi naj bodo shranjeni v formatu MS Word, rtf ali txt.
- NAKLADA:** 500 izvodov
- PRIPRAVA ZA TISK:** MiM
- TISK:** Tiskarna Novo mesto
- Na podlagi Zakona o davku na dodano vrednost (Uradni list RS, št. 89/98) je revija uvrščena med proizvode, za katere se obračunava davek na dodano vrednost po stopnji 8,5 odst.
- Izhaja dvomesečno
- PODPORNIKI:** Izid te številke so podprli: Mestna občina Novo mesto, Ministrstvo Republike Slovenije za kulturo, občine soizdajateljice, Krka, d. d., Trimo Trebnje.

82
RAST 2009

KNJIŽNICA M. JARČA
Poselne zbirke

200902043, 2

COBISS c

RAST – APRIL 2009

MESTNA OBČINA NOVO MESTO